

Melding for året 1967
fra
Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Avgitt til Stortinget ~~i mars~~ 1968

Dokument nr. 7.

(1967—68)

Melding for året 1967

fra

Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Avgitt til Stortinget 1. mars 1968

Innhold.

	Side
Innledning	5
I. Institusjonens alminnelige forhold.	
1. Personalforhold	6
2. Arbeidsområdet og instruksen for ombudsmannen	6
II. Opplysninger om sakene.	
1. Sakmengden	6
2. Resultatet av saksbehandlingen	8
A. Avviste saker	8
B. Realitetsbehandlede saker	9
III. Tilleggsopplysninger om saker, referert i tidligere årsmeldinger	10
IV. Referat av saker i henhold til instruksens § 14.	
1. Tidspunktet for iverksettelse av bedret lønnsstatus	13
2. Utgangspunktet for beregning av lønnsansiennitet	14
3. Lønnplassering ved overgang til nytt regulativ	16
4. Lektor som var kandidat ved stortingsvalg, hadde ikke krav på permisjon med lønn for å delta i valgkamp	17
5. Godtgjørelse til skolestyrer for inspeksjon og ekstratimer	18
6. Tjenestemanns plikt til å bo i funksjonærbolig	19
7. Spørsmål om tidligere gitt samtykke til stillingskombinasjon kunne tas tilbake	21
8. Godtgjørelse for arbeid som lå utenfor tjenestemanns ordinære arbeidsområde	22
9. Spørsmål om tilbakevirkning av samtykke til bruk av eget skyssmiddel på tjenestereiser	24
10. Beregning av tjenestetid ved oppsigelse fra statsstilling	27
11. Spørsmål om det var berettiget å ta hensyn til velferdsgrunner ved ansettelse	28
12. Underretning om inndragning av ulovlig merpris til ferdel for statskassen også til dem som prisovertrederen har gått ut over	30
13. Forbigåelse ved ansettelse av budsjef ved politikammer	31
14. Spørsmål om forbigåelse ved ansettelse av politiførstebetjent	33
15. Polititjenestemanns bruk av vold ved pågripelse	35
16. Ikke hjemmel for politiet til å kreve flyttet kiosk som var plassert i strid med lov om kirker og kirkegårder § 24	37
17. Nektelse av pass	37
18. Innfordring av fornærmedes erstatningskrav, pådømt i straffesak	37
19. Ikke hjemmel for å foreta trekk i sykepenger til dekning av bot	39
20. Annullering av førerkort utstedt i strid med motorvognlovens § 15 sjette ledd	40
21. Hvorvidt en part burde få se sakkyndig utredning som Vegvesenet hadde innhentet til bruk for seg	40
22. Anke i jordlovsaker bør forelegges for den som naturlig må sees som motpart	41
23. Fylkeslandbruksstyre kunne ikke omgjøre sitt tidligere vedtak om ikke å gjøre gjeldende forkjøpsrett til eiendom	42
24. Fengsling ut over frist fastsatt i fengslingskjennelse	44
25. Innsattes adgang til å sende fødselsdagsgaver til sine nærmeste	45
26. Fjernsynsapparat i skogsforlegning for innsatte betalt ved trekk i de innsattes arbeidslønn	46
27. Registrering ved fengselsanstalter av innsattes eiendeler	46
28. Dødsfall etter varetektsfengsling	47
29. Mangelfull tildeling av medisiner til innsatt	48

	Side
30. Legekontroll av innsatte	50
31. Fotografering av innsatte	51
32. Aktors og hjelpeverges forhold under domstolsbehandling av sikringssak utenfor ombudsmannens arbeidsområde	51
33. Krav om tilbakebetaling av uriktig betalt arbeidsgivertilskott til syketrygdpremie	52
34. Sen behandling av sak om uføreattest etter landskattelovens § 75 niende ledd	52
35. Utbetaling av pensjon over postgiro; duplikatkort når utbetalingskortet kommer bort	53
36. Avslag på søknad om fritak for biloppbyggingsavgift omgjort	53
37. Spørsmål om feil i saksbehandling og lovanvendelse i husleiereguleringssak	54
38. Partenes rett til å uttale seg i sak etter husleiereguleringsloven av 1964	58
39. Hvorvidt vedtak om å godkjenne krigspensjon kunne omgjøres senere etter nærmere undersøkelse av saksforholdet	60
40. Yrkesskadetrygd ved plassering i arbeidshjem etter lov om sosial omsorg § 3 b	61
41. Enkepensjon ble stoppet uten at Rikstrygdeverket hadde truffet vedtak om det	62
42. Nyregulering av kirkegård var ikke til hinder for at et gammelt familiegravsted fortsatt ble benyttet til urnenedsettelse	63
43. Forståelsen av forbehold i skjøte på prestegårdsjord	64
44. Forståelsen av lovens bestemmelser om aldersgrenser for fri tannbehandling	67
45. Departementets adgang til å gi pleiehjem sakkyndig råd om kjøp av tannlegutstyr	67
46. Forskjellsbehandling av søknader om dispensasjon fra lov om byggeforbud i strandområder	69
47. Klage over at telefonanlegg avslo å redusere telefonregning som var basert på automatisk samtaleregistrering	70
48. Besteforeldres besøksrett til barn når begge foreldre er døde	71
49. Bevilling for barn av fraskilte foreldre til å anta stefars slektsnavn	72
50. Vedtak om anbringelse av barn som foreløpig tiltak etter barnevernslovens § 11	73
51. Barn i åndssvakehjem overført til andre avdelinger i hjemmet uten foreldrenes samtykke ..	74
52. Offentlig tjenestemanns rett til å lese opp brev av privat karakter i fjernsynsprogram	77
53. Undersøkelse av forholdene ved Statens spesialskoler for evneveike	78
Register	114

1. Etter undersøkelsen F/4 skal den arbej-
 melding til statens arbeidsgiver innen
 1 april de følgende år. De samme
 ar har meldingen ved arbeidsgiver for
 meldingen for 1967 således for 1968
 1968.

De enkelte spørsmål til meldingen
 for 1968 er i de følgende år. De enkelte
 spørsmål, som er mest for
 trykknappheten da de er mest

1100 saker. Fordelingen av klagene på de enkelte måneder fremgår av følgende oversikt, der også tallene for 1966 er tatt med til sammenligning.

	1966	1967
Januar	93	99
Februar	93	80
Mars	104	94
April	83	123
Mai	89	106
Juni	79	90
Juli	58	79
August	62	79
September	88	92
Oktober	91	75
November	97	93
Desember	61	79
	<hr/> 998	<hr/> 1 089
Hertil kommer saker som er tatt opp til undersøkelse av eget tiltak	16	14
Saker i alt	<hr/> 1014	<hr/> 1 103

ingitt av en-
personer, herav 895 av menn, 161 av kvinner og 8 av ektefeller sammen. I 5 tilfeller var klageren anonym. 20 klager ble inngitt av organisasjoner og juridiske personer.

I 31 saker var klageren representert ved advokat. Forholdet stiller seg omtrent som i tidligere år.

Det har i 1967 vært 393 personlige besøk av klagere som har ønsket å legge sin sak frem muntlig. Det er omtrent samme antall som i de foregående år.

b) Hvor klagene kommer fra.

Ved en geografisk fordeling av klagene vil det være riktig å holde utenfor klager som kommer fra sentrale anstalter, med klientel fra hele landet eller fra større deler av det. I disse tilfeller vet en ikke hvor klagerne hører hjemme, og det ville gi et uriktig bilde av forholdet om de ble ført på det fylke hvor anstalten ligger. Eksempelvis kan nevnes at klagetallet for Rogaland ville gå opp fra 47 til 80 dersom klager fra Oppstad arbeidshus skulle regnes med under dette fylke. I alt kom det inn 221 klager fra sentrale anstalter, herav 198 fra anstalter under fengselsvesenet. Fra utlandet kom 6 klager.

Tilbake blir da $1\ 089 \div 227 = 862$ klager som fordeler seg slik, fylkesvis:

gave å føre tilsyn med behandlingen av de innsatte. Begge veier nyttes i betydelig utstrekning etter konkret vurdering av den enkelte klage. Denne linje har vist seg hensiktsmessig og vil fortsatt bli fulgt.

Tallet på klager fra innsatte viste i fjor en relativt betydelig nedgang fra de to foregående år. Som nevnt kom det i 1967 inn i alt 198 slike klager, hvilket svarer til 18,2 pst. av det samlede klagetall. I 1966 var tallene henholdsvis 261 og 26,2 pst., mens de i 1965 utgjorde 247 og 26 pst.

Klagene fra innsatte i 1967 kan grupperes slik:

1) Klager som ikke gjelder anstaltoppholdet.	
A. Utenforliggende forhold som	
trygd m. v.	18
B. Forhold forut for anstaltoppholdet	
a) Klager over andre forvaltningsorganer enn fengselsmyndigheter: (Politiets, påtalemyndighetens og domstolenes behandling av straffesakene, beregning av varetektsfradrag, påtalemyndighetens beslutning om innsettelse eller anbringelse, politiets beslutning om avsoning av bot m. v.)	43
b) Fengselsmyndighetenes beslutning om gjeninnsettelse etter brudd på prøve	10 71

2) Forhold som har tilknytning til anstaltopphold.

A. Avslag på søknad om permisjon, straffavbrudd, prøveløslatelse, endring av sikringsform m. v. . .	44
B. Klager over behandling eller andre forhold i anstalten: (Legebehandling, kosthold, lufting, arbeidsforhold, besøks-, brev- og pakkeordning, bruk av egne midler, disiplinærtiltak, tjenestemenns forhold m. v.)	83 127
I alt	198

De forskjellige fylkers prosentvise andel stiller seg ikke vesentlig annerledes enn i tidligere år.

c) Spesielt om klager fra innsatte.

I tidligere årsmeldinger er det anført at antallet av klager fra innsatte i fengselsvesenets anstalter ligger uforholdsmessig høyt, og forholdene og utviklingen i denne sektor har vært viet særlig oppmerksomhet. For til enhver tid å ha full oversikt over hva det er misnøyen vesentlig rettet seg mot, føres det løpende oppgave over klagemålene fra innsatte, oppdelt i hovedgrupper etter klagenes innhold.

Etter instruksens § 5 må den administrative ankeadgang normalt være utnyttet før klager over avgjørelser tas under realitetsbehandling og ikke minst når det gjelder klager fra innsatte blir denne bestemmelse nøye overholdt. Også klager over andre forhold enn avgjørelser kan det imidlertid ofte være naturlig å henvise til behandling av anstaltens ledelse i første omgang, når ledelsen ikke selv har vært engasjert i saken. I andre tilfeller kan det være rimelig at forholdet først behandles av anstaltens tilsynsråd, som bl. a. har til opp-

Klagene fordeler seg på 152 innsatte, hvorav 33 har inngitt to eller flere klager hver.

Av de saker som i 1967 ble tatt opp av eget tiltak, angikk 4 fengselsforhold.

Det er rimelig å anta at frihetsberøvelsen og avsondringen fra livet utenfor, sammen med den påkjenning anstalttilværelsen i seg selv innebærer, bringer med seg betydelige problemer for mange innsatte og gir grobunn for

misnøye og klage. De som skal ta hånd om og ha ansvaret for anstaltenes innsatte, blir også på sin side ofte stillet overfor særegne og vanskelige situasjoner og problemer som lett kan utløse klagemål fra de innsatte. I det hele tatt vil mange forhold lett bevirke at antallet av klager fra innsatte blir relativt atskillig større enn fra dem som lever under normale forhold. Likevel synes tallet på fangeklager, selv etter nedgangen i 1967, å ligge høyt, og utviklingen vil fortsatt bli fulgt oppmerksomt.

2. Resultatet av saksbehandlingen.

Da forrige årsmelding ble avgitt

1. mars 1967, gjensto det uavsluttet fra 1966 og tidligere år	
30 saker hvorav 1 senere er avvist	29 saker
I 1967 kom det inn i alt	1 103 »

Tilsammen 1 132 saker

Herav var avsluttet ved avgivelsen av denne melding 1. mars 1968 1 097 »

Gjenværende sakbeholdning 35 saker

Disse uavsluttede saker skriver seg fra følgende år:

1966	2
1967	33 = 35 saker

A. Avviste saker.

Av de 1 089 klager som kom inn i 1967 har 810, eller 75 pst., ikke gitt grunnlag for behandling. Etter avvisningsgrunnen kan de grupperes således:

1. Forhold utenfor kompetanseområdet:	
a) Domstolenes virksomhet	95
b) Tidligere behandlet av Stortinget	1
c) Avgjørelser i statsråd	8
d) Kommunale forhold	94
e) Andre utenforliggende forhold	59
	257
2. Forholdet foreldet	17
3. Klagerett til høyere administrativ myndighet	184
4. Klager uten tilstrekkelig grunnlag	225
5. Tilbakekalte klager	21
6. Anonyme og uforståelige henvendelser	9
7. Forespørsler m. v. uten tilknytning til klagesak	97
	810

ved å videresende klagen direkte til det overordnede organ. I slike tilfeller blir saken i alminnelighet sendt tilbake til klageren med veiledning om hvilken myndighet han bør henvende seg til og hvilke opplysninger og dokumenter som bør sendes med.

4. Gruppen klager uten tilstrekkelig grunnlag omfatter først og fremst klager som etter sitt eget innhold er åpenbart grunnløse. Videre er det tatt med klager over rent skjønnsmessige avgjørelser, der klageren, tross oppfordring, ikke har kunnet angi noe konkret til støtte for sin påstand om at skjønnets er klart urimelig eller at det er tatt utenforliggende hensyn. I denne gruppe føres også besværing fra klagerne over at de ikke har fått svar på henvendelser som har vært sendt administrasjonen så nylig at det ikke har vært grunn til å klage over forholdet.

7. Under denne gruppe føres i første rekke henvendelser om juridiske spørsmål som ikke har tilknytning til noen konkret klagesak under behandling. Som anført i årsmeldingen for 1964 — dok. nr. 6 (1964—65) side 8, jfr. jnnst. S. nr. 271 (1964—65), kan ombudsmannen ikke innlate seg på alminnelig juridisk konsultasjonsvirksomhet, men partene blir vei-

ledet om hva de kan foreta seg og også orientert om adgangen til å søke om fritt rettsråd og fri sakførsel når saken gir rimelig grunnlag for det. Det foreligger også forskjellige artede forespørsler av annen karakter, og de blir besvart og veiledning gitt så langt det med rimelighet lar seg gjøre. Siden henvendelsene imidlertid ikke er egentlige klagesaker, føres de i statistikken under denne gruppe.

B. Realitetsbehandlede saker.

Som nevnt er det siden forrige årsmelding undersøkt og tatt standpunkt i realiteten til 1 097 ÷ 810 (avviste saker) = 287 saker.

Av disse sakene har 219 angått forvaltningsavgjørelser, mens 68 har angått saksbehandlingen eller forhold av generell karakter. I mange av klagen over avgjørelser har det også vært klaget over saksbehandlingen — som oftest over at behandlingen har tatt for lang tid. I 7 tilfeller har besværingene rettet seg mot tjenestemens forhold i saken.

Sakene fordeler seg slik på de forskjellige forvaltningsorganer:

Finans- og tolldepartementet	8	} 20
Ansettelsesråd i ligningsetaten	1	
Bygge- og eiendomsdirektoratet ...	3	
Skatteinspektør	3	
Skattedirektøren	3	
Statens Landbruksbank	1	
Tolldirektoratet	1	
Fiskeridepartementet	4	
Ankenemnda for fersk vintersild ..	4	
Fyrdirektoratet	1	
Forsvarsdepartementet	3	} 5
Brigade Nord	1	
Sjømilitære korps	1	} 2
Departementet for handel og skipsfart	3	
Direktoratet for sjømenn	1	} 2
Legkontoret for sjømenn	1	
Departementet for industri og håndverk	1	} 2
Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen	2	
Justis- og politidepartementet	17	} 83
Ansettelsesråd for lensmenn	1	
Fengselsanstalter	18	
Fengselsstyret	13	
Lensmann	1	
Politi- og påtalemyndigheten	33	} 20
Kirke- og undervisningsdepartementet	18	
Norsk Rikskringkasting	1	} 2
Stiftsdireksjon	1	
Kommunal- og arbeidsdepartementet .	8	} 9
Arbeidsdirektoratet	1	
Landbruksdepartementet	15	} 2
Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske	2	

Direktoratet for statens skoger	1	} 4	19
Fylkeslandbruksstyre	1		
Lønns- og prisdepartementet	7	} 4	11
Prisdirektoratet	2		
Statens pristilsyn	2	} 9	21
Samferdselsdepartementet	9		
Luftfartsdirektoratet	1	} 6	21
Norges Statsbaner	6		
Poststyret	1	} 9	21
Telegrafverket	9		
Vegkontorer	3	} 22	21
Vegdirektoratet	2		
Sosialdepartementet	13	} 9	72
Ankenemnda for uføretrygden, enke- og morstrygden	9		
Ankenemnda, pensjonstrygden for sjømenn	1	} 2	72
Barnevernsnemnd	2		
Bidragsfogd	4	} 2	72
Edruelighetsnemnd	2		
Helsedirektoratet	2	} 1	72
Pensjonsordningen for statens arbeidere	1		
Psykiatriske sykehus (med kontrollkommisjoner)	5	} 22	72
Rikstrygdeverket (med ankenemnder)	22		
Statens Pensjonskasse	5	} 3	72
Trygdekasse	3		
Åndssvakehjem	3	59	72
		287	

I tilfeller der en og samme sak har angått flere forvaltningsorganer, er saken som tidligere ført under det organ som den vesentlig har angått.

I 126 saker ble behandlingen avsluttet uten skriftlig foreleggelse for administrasjonen, idet en gjennomgåelse av saksdokumentene, eventuelt i forbindelse med forskjellige undersøkelser ellers, har vært tilstrekkelig til å vise at klagen ikke kunne føre frem. I 161 saker ble det gitt uttalelse av forvaltningsorganene.

I 7 saker som er tatt opp av eget tiltak, er administrasjonen gjort oppmerksom på mangler ved forskrifter eller administrativ praksis. De er tatt med i tallene for saker som har gitt grunn til bemerkninger overfor administrasjonen.

208 av sakene har ikke gitt grunn til kritikk eller bemerkninger overfor administrasjonen.

I 79 tilfeller har klagen helt eller delvis ført frem, eller saker som er undersøkt av eget tiltak, gitt grunn til forslag eller bemerkninger for øvrig. I 31 av disse saker er det gitt uttrykk for kritikk i en eller annen form, som varierer etter forholdets karakter og omstendighetene i saken.

I 22 tilfeller er det rettet begrunnet henstilling til vedkommende forvaltningsorgan om å overveie en nærmere angitt ordning av forholdet. Dels har forvaltningsorganet vært oppfordret til å ta sitt standpunkt i den konkrete sak under ny overveielse med sikte på omgjøring, eller — om omgjøring ikke kan foretas — med sikte på tiltak for å få avbøtet skadevirkninger som er oppstått. Dels har det vært fremsatt henstilling om generelle tiltak, f. eks. om klargjøring eller supplering av administrative bestemmelser eller om endring av uheldig administrativ praksis. I 5 av disse sakene er det også gitt uttrykk for kritikk og disse er også tatt med i tallet foran.

I 40 saker har administrasjonen under klagebehandlingen endret sin avgjørelse, i de fleste tilfeller etter at det fra ombudsmannen har vært pekt på forhold som det syntes grunn til å feste seg ved. 22 av disse sakene er senere avsluttet med kritikk eller henstilling som nevnt og er derfor også tatt med i tallene foran.

I 13 saker har forvaltningen truffet sin avgjørelse etter at klage over behandlingstid er tatt opp til realitetsbehandling.

I 8 saker, nr. 1, 6, 8, 9, 19, 34, 39 og 41, er det foretatt tilbakebetaling eller etterbetaling til klagerne.

III. Tilleggsopplysninger om saker, referert i tidligere årsmeldinger.

Melding for 1964.

Nr. 61 (side 68—69, 1964).

Person med håndprotese er ikke uten videre utelukket fra førerkort for offentlig personbefordring.

Med foranledning i den konkrete sak som var referert, pekte jeg overfor Vegdirektoratet på at det i disse saker neppe ble forholdt på samme måten i alle distrikter, og reiste spørsmålet om det ikke burde foretas noe for å sikre en ensartet praksis. Direktoratet svarte at det regnet med at tvilsomme førerkortsaker etter de retningslinjer som var gitt, ble behandlet sentralt og at dette også nylig var innskjerpet. Det ble opplyst at spørsmålet om endring bl. a. av de helsemessige vilkår for motorvognførere var under behandling.

I senere bestemmelser om persontransport med motorvogn utenfor rute, gitt av Samferdselsdepartementet 25. mars 1966 i medhold av vegtrafikkloven, er det bl. a. fastsatt bestemte krav til helse m. v. som fører av motorvogn må oppfylle og som må antas også å fremme ensartet prøvelse av de helsemessige spørsmål.

Nr. 70 (side 75, 1964).

Journalisering av saker; kontroll med at saker blir ekspedert.

Lønns- og prisdepartementet har med brev av 22. juni 1967 oversendt kgl. resolusjon av 16. juni 1967 om endringer i §§ 16 og 17 i gjeldende reglement for regjeringskontorene m. v.

I resolusjonens § 16 er fastsatt:

«Vedkommende departement skal i samråd med Lønns- og prisdepartementet og Riksarkivaren utferdige instruks for arkivarbeidet på grunnlag av fastsatte normalinstruker.»

I resolusjonens § 17 er fastsatt:

«1. Minst en gang hvert kvartal skal det utarbeides en oppgave over saker som departementet ikke har ferdigbehandlet.

Oppgaven skal legges fram for departementssjefen den 20. i den påfølgende måned etter kvartalets utløp med mindre han har bestemt en annen frist.

Oppgaven skal omfatte saker som er kommet inn før utgangen av kvartalet og som har vært gjenstand for registrering.

I oppgaven skal det tas med alle saker som ikke er ferdigbehandlet fra departementets side. En sak er ikke å betrakte som ferdigbehandlet om den er oversendt andre til uttalelse, og saken skal da fremdeles medtas i restanseoppgaven.

Også saker som har vært tatt med i tidligere oppgaver, men som fremdeles er under behandling, skal tas med i oppgaven.

Visse typer saker kan holdes utenfor oppgaven etter nærmere bestemmelse av departementssjefen.

2. Det skal føres betryggende kontroll med at saker som er blitt forelagt andre og som forutsetter svar, blir besvart så hurtig som mulig.

Det skal videre føres kontroll med at saker der det er satt en bestemt frist for departementets eget svar, besvares i rett tid.

Departementssjefen kan bestemme at visse typer saker ikke skal være gjenstand for slik oppfølging.

3. Alle henvendelser skal besvares uten ugrunnet opphold. Må det ventes at avgjørelsen av saken vil ta uforholdsmessig lang tid, skal det i alminnelighet sendes vedkommende et foreløpig svar så snart råd er.

Dette gjelder spesielt henvendelser fra private og fra offentlige institusjoner som ikke står i nær kontakt med den institusjonen som skal gi svar.

I det foreløpige svaret skal det bekreftes at henvendelsen er mottatt, at saken er under behandling og at endelig svar vil bli sendt så snart som mulig, eventuelt med opplysning om når svar kan ventes. Dersom det vil ta særlig lang tid å få behandlet saken, bør det også gis opplysning om grunnen til dette.

Det forutsettes at departementet i alminnelighet nytter standardbrev (standardblankett) til dette bruk.

Hvert enkelt departement pålegges å sørge for at tilsvarende bestemmelser blir gjennomført for underliggende etater så langt det passer.»

Lønns- og prisdepartementet har sendt rundskriv til samtlige departementer og Riksrevisjonen om endringene.

Melding for 1965.

Nr. 12 (side 36—37, 1965).

Påtaleunntatelse/advarsel i forseelsaker der tilståelse ikke foreligger.

I forbyttelsessaker kan en siktet som har fått påtaleunntatelse etter straffeprosesslovens § 85, kreve saken innbrakt for retten dersom han mener seg uskyldig i det forhold som påtale er unnlatt for, jfr. § 85 siste ledd. Noen slik rett har siktede derimot ikke i forseelsaker.

I brev til Riksadvokaten pekte jeg på at også enkelte forseelsaker kan ha så stor betydning for siktede at det virker lite rimelig å avskjære ham fra adgangen til å få prøvet skyldsspørsmålet rettslig. Den foreliggende sak, der en serveringsdame var tildelt advarsel (meddelt påtaleunntatelse) for overtredelse av alkohollovens § 21 siste ledd, jfr. § 47, var for så vidt eksempel på dette.

Jeg reiste spørsmålet om det ikke var grunn til å innskjerpe varsomhet med å nytte påtaleunntatelse/advarsel når tilståelse ikke foreligger og saken er av vesentlig betydning for siktede. Videre pekte jeg på at det i dag ikke er gitt bestemmelser om at siktede skal underrettes om adgangen til klage til overordnet påtalemyndighet og at forvaltningslovens bestemmelser om underretning til partene om klageadgangen ikke gjelder for saker som behandles etter straffeprosessloven.

Riksadvokaten meddelte at han ville ha spørsmålet under observasjon. Senere har Riksadvokaten sendt ut et rundskriv om påtaleunntatelse/advarsel i forseelsaker, der det bl. a. er anført:

«— — — På grunn av henvendelsen fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen vil jeg imidlertid henlede oppmerksomheten på de forseelsaker — det er neppe mange — hvor avgjørelsen kan ha vesentlig betydning for den siktede og hvor han bør få anledning til enten å få prøvet saken ved domstolene eller å få den overprøvet av overordnet påtalemyndighet. Hvis den siktede i en slik sak før politiets avgjørelse foreligger, gir tilkjenne at han ikke erkjenner seg skyldig, bør forelegg utferdiges. Hvis siktedes mening først kommer til uttrykk etterat avgjørelse er truffet, bør han straks gjøres kjent med sin adgang til å få

saken overprøvet etter straffeprosesslovens § 91. Han må også gjøres kjent med 2 måneders fristen, idet den overordnede påtalemyndighet ikke har adgang til etter fristens utløp å bestemme at forelegg skal utferdiges, se Rt. 1958 s. 1357 og Rt. 1967 s. 1027.»

Nr. 31 (side 56—57, 1965).

Offentlige tjenestemenn kan ikke gi uriktige opplysninger til pressen for å unngå å svare på spørsmål som de etter sakens art og på grunn av taushetsplikt ikke kan besvare.

Som nevnt i tillegg, inntatt i beretningen for 1966 (side 10), ble det ved kgl. resolusjon av 28. januar 1966 oppnevnt et utvalg til å vurdere forskjellige sider ved den forebyggen- de sikkerhetstjeneste. Utvalget har tatt opp spørsmålet om opplysninger til pressen, og ifølge den offentliggjorte sammenfatning av utvalgets innstilling, slutter utvalget seg til Riksadvokatens uttalelse til ombudsmannen med følgende bemerkninger:

«Utvalget er for så vidt enig med riksadvokaten, men det mener også at de erfaringer man hittil har høstet, klart viser at overvåkingstjenestens folk heller ikke bør uttale seg om andre forhold vedrørende deres tjeneste. Som regel vil de være avskåret fra å gi fullstendige faktiske opplysninger og må gi uttalelsen i avrundede former. På den måte kan det lett oppstå misforståelser, og med den utsatte stilling som overvåkingstjenesten har, kan resultatet bli til stor skade for virksomheten.

Skal det orienteres om forhold som vedkommer overvåkingstjenesten, bør det derfor skje av andre organer. Opplysninger om saker som er på etterforskningsstadiet, bør gis av riksadvokaten eller av vedkommende statsadvokat etter generelle retningslinjer fra riksadvokaten. Skal det orienteres om overvåkingstjenesten i sin alminnelighet, bør opplysningene komme fra Justisdepartementet.»

Nr. 46 (side 70, 1965).

Varigheten av rettens beslutning om brev- og besøksforbud i medhold av fengselslovens § 54.

Foranlediget av den refererte sak tok jeg opp med Riksadvokaten spørsmålet om å få klarlagt overfor politiet og fengselsmyndighetene at også fristen for besøks- og brevforbud må forlenges dersom det skal gjelde videre under forlenget varetektfengsling.

Riksadvokaten har senere sendt ut et rundskriv, der det er anført:

«Fengselslovens § 54 som inneholder bestemmelsene om besøksforbud og brevsensur for personer som er undergitt varetektsarrest, har ingen bestemmelse om at retten skal sette noen frist når den treffer avgjørelser av denne art.

Da det er kommet klager fra enkelte innsatte, gående ut på at besøksforbud og/eller brevsensur har vært håndhevet lenger enn formålet gjorde det nødvendig, skal jeg be om at

politiet, når det begjærer forhørsrettens avgjørelse i henhold til fengselslovens § 54, anmoder retten om å sette en bestemt tidsfrist. Skulle det bli behov for det må saken forelegges forhørsretten påny med begjæring om at fristen blir forlenget.»

Nr. 49 (side 72—76, 1965).

TBC-smittefare i fengselsanstalt.

I saken var anført at arbeidet med tuberkuloseavdeling ved Fengselspsykehuset og med innredning av spesielt rom for skjermbildefotografering i kretsfengselet ville bli søkt påskyndet.

Fengselsstyret har senere opplyst at det er engasjert entreprenør til bygging av en tuberkuloseavdeling i Fengselspsykehuset og at det er anskaffet røntgen- og gjennomlysningsapparat til vedkommende kretsfengsel.

Nr. 61 (side 87—88, 1965).

Besøk til innsatte i fengselsanstalt på lørdager og søndager.

På grunn av budsjettmessige vanskeligheter var det ved et utenbys kretsfengsel alminnelig besøksforbud på lørdager og søndager, noe som anstaltens bestyrer fant beklagelig. Justis- og politidepartementet opplyste i saken at det ville prøve å finne frem til en tilfredsstillende løsning av spørsmålet, både for den anstalt klagen gjaldt og for andre lokale anstalter.

I brev hit av 17. november 1967 har Justis- og politidepartementet anført:

«Spørsmålet om å tillate besøk til innsatte på lørdager og søndager har vært forelagt for fengselsvesenets anstalter til uttalelse. Det fremgår av uttalelsene at en rekke anstalter tillater besøk enten på begge disse dager eller på en av dem. Ved de øvrige anstaltene tillates som regel besøk på lørdager og søndager i de tilfelle det er spesielt behov for det, særlig fordi de besøkende er langveis fra.

Grunnen til den forskjellige praksis ved anstaltene er at tjenesteordningene er forskjellige.

En alminnelig adgang for alle anstalter til å ta imot besøkende på lørdager og søndager — uten den begrensning som ligger i at det må foreligge et spesielt behov — kan bare gjennomføres ved en økning av overtidsbevilgningen på ca. kr. 80 000 pr. år. En har foreløpig ikke villet fremme forslag om en slik økning. Spørsmålet om en endring av tjenesteordningene vil imidlertid bli vurdert i forbindelse med den alminnelige overgang til 42 ½ timers arbeidsuke.

Når det gjelder X. kretsfengsel, kan en opplyse at fengslet siden 20. november 1966 har vært et vanlig kretsfengsel. Fengslet mottar nå sjelden innsatte fra Oslo. Behovet for å motta besøk ved dette fengsel på lørdager og søndager er nå meget lite. Fengslet tar imidlertid i visse tilfelle imot utenbys besøkende på disse dager.»

Nr. 66 (side 91, 1965).

Spørsmål om kontrollkommisjonen ved psykiatriske sykehus skal behandle klage over tvangsinnleggelse fra pasient som er utskrevet før klagen kommer opp til behandling.

Sosialdepartementet har den 1. september 1967 sendt ut slikt rundskriv:

«Stortingets Ombudsmann for forvaltningen har pekt på at det kan forekomme tilfelle hvor en pasient kan ha et ønske om og et rimelig krav på å få kontrollkommisjonens avgjørelse med hensyn til berettigelsen av en innleggelse, selv om pasienten allerede er utskrevet. Særlig vil pasientens klageadgang etter § 3 i lov om psykisk helsevern lett kunne bli illusorisk, dersom kontrollkommisjonen bare skal ta standpunkt til en klage mens pasienten ennå er i sykehust.

Dersom pasienten uttrykkelig anmoder om dette, antar departementet at en klage over en innleggelse eller tilbakeholdelse i psykiatrisk institusjon etter §§ 3 og 5 i lov om psykisk helsevern bør avsluttes med en beslutning av kontrollkommisjonen, selvom pasienten har forlatt sykehuset.»

Melding for 1966.

Nr. 11 (side 20—21, 1966).

Ansettelse vedtatt av ansettelsesråd, nektet godkjent ett år senere.

Fengselsstyret har meddelt at det i medhold av ansettelsesreglementets § 7 har samtykket i at klageren blir ansatt i en nyopprettet stilling som kontorassistent/kontorfullmektig II med virkning fra 1. januar 1968.

Nr. 14 (side 24—25, 1966).

Forbrukerrådets kompetanse, — instruks for og delegasjon av myndighet til rådets sekretariat.

Departementet for familie- og forbrukersaker har meddelt at det arbeides med forslag til endring i § 9 i Forbrukerrådets vedtekter. Det kan imidlertid bli aktuelt også med vedtektsendring på andre punkter, og disse spørsmål blir nå behandlet samlet.

IV. Referat av saker i henhold til instruksens § 14.

1.

Fra hvilket tidspunkt bedret lønnsstatus for lærer skulle få virkning.

(Sak 988/66 og 8 E/67.)

En lærer ved Statens husflidsskole klaget over at han ikke var innrømmet lønnstillegg for skoleåret 1961/62. Han hadde først fått tillegget fra og med skoleåret 1964/65 og etter ny søknad også for de to foregående skoleår, men ikke for 1961/62, som var hans første skoleår etter den nyordning som ga grunnlag for tillegget.

Saksforholdet var følgende:

I brev av 31. august 1960 tok skolen opp et forslag om utvidelse av lærerlinjen ved skolen. Om de økonomiske konsekvenser av forslaget het det:

«En gjør merksam på at elevtallet ved skolen blir det samme som i inneværende skoleår, og endringen vil ikke medføre budsjettmessige forhøyelser. Det eneste er at en lærer må overføres fra det 1-årige kurset til lærerskolen, og sannsynligvis da må lønnes som overlærer.»

Kirke- og undervisningsdepartementet samtykket i forslaget ved brev av 8. desember 1960 og uttalte bl. a.:

«Departementet har merket seg at det ikke forutsettes noen øking i skolens samlede elevtall, og at endringen ikke får særlige budsjettmessige konsekvenser. Spørsmålet om endret status for den lærer som kommer til å overta undervisningen i den utvidede lærerlinje i trearbeid, bes tatt opp som særskilt sak.»

Skolen kom tilbake til saken i brev av 23. juni 1961 og viste til forslag fra skolens styre om at klageren skulle overta «undervisningen for 1.-klassen på lærerskolen». Det het til slutt i skolens brev:

«Som nevnt i et tidligere skriv finner en det rimelig at den lærer som overtar 1.-klassen på lærerskolen blir lønnet som overlærer. En tør derfor be Departementet ta opp spørsmålet om endret lønnsstatus for lærer — — — fra det tidspunkt han blir pålagt å overta undervisningen på lærerskolen.»

I svarbrev av 11. august s. å. uttalte Kirke- og undervisningsdepartementet at det ikke hadde noe å bemerke til overføringen og anførte videre:

«Spørsmålet om eventuell omgjøring av lærerstillingen til overlærerstilling vil bli tatt opp med Lønns- og prisdepartementet som egen sak.»

Den 23. februar 1962 etterlyste skolen saken, men først ved brev til Lønns- og prisdepartementet av 18. september 1962 tok Kirke- og

undervisningsdepartementet opp spørsmålet om endret lønsplassering for læreren. Søknaden ble avslått av Lønns- og prisdepartementet 12 februar 1963.

Kirke- og undervisningsdepartementet tok saken opp på ny i brev til Lønns- og prisdepartementet av 26. juni 1964 og anførte:

«Statens husflidsskole, — — —, har en læreravdeling som utdanner formingslærere med hovedvekt på arbeid i tre og metall. Utdanningen er 2-årig og tilsvarer den 2-årige formingslærerutdanningen ved Statens sløyd- og tegnelærerskole, — — —.

Lærerne ved Statens sløyd- og tegnelærerskole lønnes etter lønnsklasse 15.0—19.3, og vi ber om samtykke til å lønne lærerne ved læreravdelingen på Statens husflidsskole, — — —, på tilsvarende måte. Vi ber også om samtykke til å etterbetale lønn til de lærerne som har undervist på lærerlinjene med lønn som vanlig lærer i yrkesskolen, jfr. vårt skriv 18. september og 13. oktober 1962.

Kirke- og undervisningsdepartementet har tatt opp arbeidet med en koordinering av lønnsregulativet for faglærerskolene og de vanlige lærerskolene, men antar at denne saken må løses for seg snarest mulig. Vi kan ikke vente at lærere vil undervise på lærerskolenivå uten å få den lønn som ellers gis for slik undervisning.»

Lønns- og prisdepartementet svarte 27. juli 1964 at det etter fornyet vurdering fant å kunne samtykke i at lærerne ved læreravdelingen på husflidsskolen med virkning fra skoleårets begynnelse høsten 1964 ble gitt lønn etter lønnsstigen 15⁰—19³ med topplønn etter 14 år.

Klageren fremsatte krav om etterbetaling for de tre første år han hadde innehatt stillingen, og Kirke- og undervisningsdepartementet anbefalte søknaden overfor Lønns- og prisdepartementet og uttalte at han hadde et «rimelig krav på lønn som lærer i lærerskolen fra tiltrødelsesdatoen». I brev av 14. mai 1965 samtykket Lønns- og prisdepartementet i at det ble gitt lønnstillegg for de to siste skoleår, men ikke også for 1961/62.

Jeg tok klagen opp med Kirke- og undervisningsdepartementet. Etter å ha gjennomgått hovedpunktene i det faktiske saksforhold, pekte jeg på at klagerens stilling var behandlet i St. prp. nr. 1 (1961—62), der det bl. a. var anført (side 81):

«For å auke lærarutdanningskapasiteten ved skolen blir det frå hausten 1961 teki opp 12 elevar i staden for før 6 på trearbeidslina i lærarskolen mot tilsvarande sløyfing av ein av elementærklassane i trearbeid. Frå hausten 1962 blir elevtalet på jern- og metallina i lærarskolen auka på same vis.

Det er rekna med at ei lærarstilling i trearbeid blir gjord om til overlærerstilling i lærarskolen frå 1962, og det er teki med ei

stilling i jern- og metallarbeid ved lærarskolen frå hausten 1962. Auken elles kjem i hovudsaka av lønnsregulering, alderstillegg og trygdeutgifter.»

Kirke- og undervisningskomitéen hadde i innst. S. nr. 11 a (1961—62) anført at «en lærerstilling i trearbeid blir gjort om til overlærerstilling i lærarskolen fra 1962».

I brevet til Kirke- og undervisningsdepartementet skrev jeg til slutt:

«Da saken ble tatt opp med Lønns- og prisdepartementet var forholdet etter dette — — — at departementet hadde godtatt at klagerens stilling ble overført fra skoleåret 1961/62 og at bevilgning til overlærersløn var ført opp på budsjettet fra januar 1962.

Så vidt skjønnes, var det reelle grunnlag for å gi — — — lønnstillegg for skoleårene 1962/63 og 1963/64 nøyaktig det samme også for 1961/62. Når Lønns- og prisdepartementet likevel bare har gitt lønnsendringen virkning fra 1. august 1962, går jeg ut fra at det henger sammen med at saken først ble tatt opp med dette departement ved det ærede departements brev av 18. september 1962.

Det fremgår ikke av sakens dokumenter hva grunnen var til at saken ikke ble tatt opp tidligere med Lønns- og prisdepartementet, men så vidt skjønnes, skyldes dette neppe forhold som kan legges — — — til last.

Jeg finner det riktig at Lønns- og prisdepartementet blir gjort oppmerksom på de omstendigheter som det er pekt på foran, slik at spørsmålet om lønn for 1961/62 kan bli overveiet på ny også under hensyn til disse forhold. Foreleggelsen for Lønns- og prisdepartementet bør skje gjennom fagdepartementet.»

Kirke- og undervisningsdepartementet tok etter dette saken opp igjen med Lønns- og prisdepartementet, som samtykket i at klageren fikk lønnstillegget også for 1961/62.

Med utgangspunkt i denne sak og i en tidligere sak, som er referert i meldingen for 1966 (dokument nr. 8, 1966—67) side 35—36, tok jeg opp med Lønns- og prisdepartementet det generelle spørsmål om tidspunktet for iverksettelse av endringer i lønnsstatus.

I saken fra 1966 hadde departementet opplyst at avgjørelser om bedring av lønnsstatus først gis virkning fra det tidspunkt da avgjørelsen tas, med mindre vedkommende tjenestemann antas å ha rettskrav på at bedringen gjennomføres fra et tidligere tidspunkt. Bare når helt spesielle forhold forelå, kunne avgjørelsen unntaksvis gis tilbakevirkning, men vanligvis da ikke fra et tidligere tidspunkt enn budsjetterminens begynnelse.

I brevet til Lønns- og prisdepartementet anførte jeg bl. a. at de forhold som påberopes ved søknader om bedret lønnsstatus, normalt vil foreligge allerede når søknadene sendes og at det for vedkommende tjenestemenn vil være av stor betydning at fagdepartementene

sender sakene videre til Lønns- og prisdepartementet så hurtig som det forsvarlig kan skje. De klagesaker som hadde foreligget, syntes imidlertid å tyde på at fagdepartementene ikke alltid er tilstrekkelig oppmerksom på den linje Lønns- og prisdepartementet her følger. Jeg ba overveiet om det ikke ville være heldig om Lønns- og prisdepartementet presiserte sin praksis overfor fagdepartementene.

I sitt svar utalte Lønns- og prisdepartementet bl. a.:

«Lønns- og prisdepartementet er enig i at bl. a. de saker som er omhandlet i ovennevnte brev fra Ombudsmannen tyder på at dette departements prinsippavgjørelser, og de retningslinjer som er trukket opp gjennom praksis bør gjøres bedre kjent for fagadministrasjonen. Med dette formål for øye har Personaldirektoratet under utarbeidelse en personalhåndbok som en antar vil dekke det foreliggende behov for informasjon. I personalhåndboken vil en bl. a. ta inn redegjørelse for virkningsdatoen ved endring av lønnsstatus. — — —.»

2.

Utgangspunktet for beregning av lønnsansiennitet.

(Sak 222/67.)

En sivilingeniør som var ansatt som hovedlærer ved en av Forsvarets skoler, klaget over at han hadde fått sin tidligere fastsatte lønnsansiennitet forkortet med ca. 4 år. Han ble tilstilt i stillingen i 1962 og mente at lønnsansienniteten den gang var fastsatt til 1. desember 1946. I januar 1967 hadde han imidlertid fått melding om at ansienniteten var endret til 1. juni 1950.

Han opplyste at han første gang søkte stillingen som hovedlærer i 1958 og at spørsmålet om beregning av lønnsansienniteten da ble forelagt for Lønns- og prisdepartementet, som satte ansienniteten til 1. desember 1946. Søknaden ble den gang trukket tilbake. På forespørsel i 1962 hadde han fått opplyst fra skolen at han ville få beholde den lønnsansiennitet som var fastsatt i 1958.

Klagen ble forelagt for Forsvarsdepartementet, som innhentet uttalelse fra Sjøforsvarets overkommando (SOK), fra skolen — Sjømilitære korps (SMK), og fra daværende inspeksjonsoffiser ved skolen.

Det ble opplyst at klageren fem ganger hadde vært søker til stillingen som hovedlærer og bekreftet at Lønns- og prisdepartementet i 1958 fastsatte hans lønsmessige plassering til 1. desember 1946. Klageren ble den gang ikke ansatt. Han søkte på ny da stillingen var ledig i 1959, og Forsvarsdepartementet forela igjen spørsmålet om lønsplassering for Lønns- og prisdepartementet og anførte bl. a.:

« — — — Sivilingeniørene — — — (klageren) og — — — ble lønnsmessig plassert (lønnsansiennitet 1. desember 1946) ved Lønns- og prisdepartementets brev av 27. november 1958 — jnr. — — —.

— — — Forsvarsdepartementet går ut fra at den fastsatte lønnsansiennitet — — — fremdeles gjelder. — — —.»

I Lønns- og prisdepartementets svarbrev av 9. februar 1960 heter det bl. a.:

« — — — Den tidligere godkjente lønnsansiennitet for sivilingeniørene — — — (klageren) og — — —, jfr. brev herfra av 27. november 1958 var fastsatt under forutsetning av at det skulle bli aktuelt å tilsette en av disse to søkerne i den ledige stillingen pr. 15. november 1958. Dette ble etter det en forstår ikke aktuelt. Skulle det bli spørsmål om å tilsette en av disse to i denne stillingen som nå er ledig, kan vedkommende gis samme lønnsansiennitet som sivilingeniør — — —, d. v. s. 12 års lønnsansiennitet.»

Heller ikke denne gang ble klageren tilsatt. Etter min mening var klagerens lønnsansiennitet ved de nevnte avgjørelser av departementet fastsatt til 12 år, regnet fra tilsetningstidspunktet. Det var dette som hadde fått uttrykk ved at lønnsansienniteten i 1958 ble regnet fra 1. desember 1946, dvs. 12 år tilbake fra eventuell ansettelse i 1958. Det var ikke holdpunkt for å anta at Lønns- og prisdepartementet hadde ment å gi klageren lønnsansiennitet fra 1. desember 1946, uten hensyn til 12 års regelen. Hverken i 1958 eller ved ansettelsen i 1962 hadde dette for øvrig betydning lønnsmessig; klageren ville ha fått topplønn om han var blitt ansatt i 1958 eller 1959, og fikk topplønn da han begynte i stillingen etter ansettelsen i 1962.

Spørsmålet var da om klageren på annen måte hadde fått forpliktende tilsagn om lønnsansiennitet fra 1. desember 1946. Klageren trakk spesielt frem følgende forhold:

1. Han ble i januar 1962 tilbudt stillingen som hovedlærer ved skolen og fikk på forespørsel opplyst fra orlogskaptein — — —, som den gang var første inspeksjonsoffiser ved skolen, at han ville få beholde den lønnsansiennitet som var fastsatt i 1958, dersom han tok stillingen.

2. Etter at han hadde tiltrådt stillingen, fikk han kopi av et skriv fra Forsvarsdepartementet hvor det var anført at «lønnsansienniteten fastsettes til 1. desember 1946».

3. Hans lønnsstrimler var påført 1. desember 1946 som lønnsansiennitet.

4. SMK og SOK hadde lovet ham lønnsopptrykk til lønnsklasse 22 fra 1. desember 1966. Forsvarsdepartementet uttalte i brev av 28. juni 1967 bl. a. om ansettelsen av klageren og om fastsettelsen av lønnsansienniteten:

« — — —

«Sivilingeniør — — — (klageren) tilsettes som hovedlærer i — — —.

— — — Sivilingeniør — — — (klageren) blir i medhold av Lønns- og prisdepartementets avgjørelse i brev av 27. november 1958, jnr. — — —, å lønne på 12-års trinnet i lektorstigen med l.kl. 19/1.»

Hva som i tilsetningsskrivet er anført om lønnsforholdet bygger på internt notat av 15. desember 1961 og som lyder:

«Lønns- og prisdepartementet samtykket 27/11 1958 i at sivilingeniør — — — (klageren) ved tilsetning som hovedlærer i elektronikk ved SMK ble plassert på 12 års trinnet i lektorstillingen.

Lpd har på forespørsel meddelt at dette står ved makt fremdeles, spesielt når han i den mellomliggende tid har vært tilsatt i staten (FFI).

12 års trinnet på lektorstigen er nå lønnsklasse 19 med 1 alders tillegg. Det er også topplønn. L.kl. 19/0 eksisterer ikke på denne stigen nå lenger.» Foranstående har av Forsvarsdepartementet vært tolket dithen at hvis herr — — — (klageren) hadde tiltrådt stilling som hovedlærer i 1958, ville han blitt innpasset på 12-årstrinnet og som følge derav fått lønnsansiennitet 12 år tilbake regnet fra tiltredelsen.

Ved tilsetningen i 1962 har departementet opprettholdt 12-årstrinnet og dette gir lønnsansiennitet 12 år tilbake regnet fra tiltredelse i 1962. — — —»

I skolens uttalelse heter det bl. a.:

« — — — SMK oppfattet og registrerte hovedlærer — — —s (klagerens) lønnsansiennitet til 1. desember 1946. Ansienniteten fikk ingen praktisk betydning for beregning av hans lønn idet 12-årstrinnet den gang var topplønn for stillingen. Man kan ikke erindre om lønnsansienniteten 1. desember 1946 ble meddelt hovedlæreren ved ansettelsen, men av sin lønsslipp kunne han se at den var angitt slik. For ordens skyld vil man gjøre oppmerksom på at hovedlæreren først i forbindelse med denne sak, har fått Forsvarsdepartementets skriv 27. desember 1961 (vedlegg — — —) med det påførte notat om lønnsansienniteten. Det fotostatkopi som han fikk 13. juni 1962 var ikke påført notatet. — — —»

Til klagerens enkelte anførsler bemerket jeg bl. a.:

« — — — Orlogskaptein — — — har i brev av 12. april 1967 forklart at han ikke kan huske hvilke opplysninger han ga Dem angående Deres lønnsansiennitet i 1962. Siden det ikke foreligger noe skriftlig om dette, er det ikke i dag mulig å få fastslått hva som ble sagt den gang. Det er imidlertid grunn til å feste seg ved at Forsvarsdepartementets brev av 27. desember 1961 til SOK, som også inneholder bestemmelse om avlønningen, ble mottatt av SMK så tidlig som 8. januar 1962 og det er da nærliggende å tro at orlogskaptein — — — var kjent med dette, og at det var brevet innhold han meddelte videre til Dem i januar 1962.

Det er ikke anført i Forsvarsdepartementets brev av 27. desember 1961 at lønnsansienniteten var fastsatt til 1. desember 1946. Derimot er den kopi som fulgte med Deres klage, påført en håndskrevet anmerkning om dette. Det fremgår av SMK's uttalelse av 20. april 1967 at De først i forbindelse med klagesaken har

fått denne kopi tilsendt. Den fotostatokopi som De fikk ved ansettelsen, hadde ikke noen slik påtegning. At påtegningen da ikke kan påberopes i saken, er selvsagt.

Jeg går ut fra at De fikk de første lønsslipper etter at De hadde tiltrådt stillingen. Det som fremgikk av disse, kan da ikke ha virket inn på Deres beslutning om å ta stillingen. Den omstendighet at lønsslippene var påført 1. desember 1946 som utgangspunkt for beregning av Deres lønnsansiennitet, gir Dem etter min mening i seg selv ikke noe rettskrav på å få ansiennitet fra 1. desember 1946.

I forbindelse med Deres anførsel om at SMK har lovet Dem opprykk, er det fra skolens side anført i uttalelse av 20. april d. å. (1967) i anledning klagen bl. a.:

«Diskusjonen om hovedlærerens lønnsansiennitet oppstod under et møte med lærerne i februar 1966 hvor det blant annet ble referert lønnsoppykk til lønnsklasse 22 etter 20 års lønnsansiennitet, for lektorer i den høyere skolen. Det var denne diskusjon som førte til hovedlærer — — —s søknad av 11. mars 1966 om bedret lønnsansiennitet.

Hovedlærer — — —s (klagerens) opplysning om at han var lovet opprykk til lønnsklasse 22 fra 1. desember 1966 må referere seg til diskusjonen på forannevnte møte — — —»

Så vidt skjønnes har ikke SMK «lovet» Dem lønnsoppykk som nevnt. Lønnsoppykk ville imidlertid ha fulgt som en konsekvens av at SMK hadde registrert Deres lønnsansiennitet til 1. desember 1946.

SMK har opplyst at det ikke ga Dem noen meddelelse om at lønnsansienniteten etter dets mening skulle regnes fra 1. desember 1946.

Avgjørende for spørsmålet om fra hvilket tidspunkt Deres lønnsansiennitet skal beregnes, blir etter min mening hvorledes Forsvarsdepartementets brev av 27. desember 1961 til SOK, som ble meddelt Dem i forbindelse med tilsetningen, er å forstå. Om lønsspørsmålet heter det her:

«Sivilingeniør — — — (klageren) blir i medhold av Lønns- og prisdepartementets avgjørelse i brev av 27. november 1958, jnr. — — —, å lønne på 12-års trinnet i lektorstigen med l.kl. 19/1.»

Den naturlige forståelse av brevet må være at ansiennitetens lengde ble fastsatt til 12 år i likhet med Lønns- og prisdepartementets avgjørelse i 1958, ikke at også utgangspunktet skulle være det samme som den gang. Siden 12 års ansiennitet ga rett til stillingens topplønn, er det nærliggende å tro at ansienniteten ble fastsatt ut fra hensynet til å gi Dem høyeste lønn. Fastsettelse av mer enn 12 års ansiennitet ville på dette tidspunkt ikke ha noen reell betydning, og jeg kan ikke se at det er noe som kan tyde på at dette har vært meningen.

Det er på det rene at SMK har forstått det slik at Deres lønnsansiennitet var fastsatt til 1. desember 1946. Dette beror etter min mening på en misforståelse, og De kan ikke bygge noe rettskrav på dette. — — —»

Jeg tilføyet at spørsmålet kunne bringes inn for domstolene.

3.

Lønsplassering ved overgang til nytt regulativ for trygdekassene.

(Sak 273/67.)

En tjenestemann i trygdekasse klaget over at han var satt i for lav lønnsklasse. Saksforholdet var dette:

Klageren var inntil 31. desember 1963 sjef i en trygdekasse, som da ble slått sammen med to andre trygdekasser. Han fikk stilling som avdelingssekretær i den nye felles-trygdekassen. For at han ikke skulle gå ned i lønn, ble han etter bestemmelse i avtale mellom Riks-trygdeverket og tjenestemannsorganisasjonene av 22. oktober 1963 tilstått et personlig tillegg lik differansen mellom den tidligere lønn og lønnen i den nye stilling. Med dette tillegget utgjorde hans lønn kr. 50,— mer enn lønnen i klasse 15 i statsregulativet. Etter avtalen mellom Rikstrygdeverket og organisasjonene skulle det personlige tillegg reduseres i senere lønnsforhøyelser, men generelle lønnstillegg skulle ikke gå til fradrag i tillegget. Videre var det i avtalen bestemt:

«— — — Lønnsoppykk i den tidligere stilling som følge av endret trygdekasseklasse eller normering/justering av stillingen anses ikke som forhold knyttet til vedkommendes tidligere lønn, og vil følgelig ikke kunne få lønsmessige konsekvenser for den som tidligere hadde stillingen.»

Fra 1. mai 1964 gikk trygdekassene over til nytt lønnsregulativ med den samme klasseinndeling som statens regulativ har. Enkelte av trygdekassenes lønninger falt imidlertid ikke helt sammen med lønnsklasser i statsregulativet, og for å få innpasset også dem, ble det mellom enkelte lønnsklasser innført halve klasser — b klasser. Ved lønnsforhandlingene i 1964 var det enighet om at innføringen av disse klasser skulle betraktes som justering/normeringer. Når det gjaldt tjenestemann med personlig avlønning, heter det i tariffavtalen IV pkt. 15:

«— — — Gammel lønn overføres til tilsvarende lønnsklasse i statens gamle regulativ. Faller lønnssettsene ikke sammen, overføres lønnen til nærmeste underliggende lønnsklasse. Det overskytende beløp betegnes som personlig tillegg.

Ny lønn er gjeldende lønn i nevnte lønnsklasse pluss det personlige tillegget. — — —»

Klageren ble plassert i lønnsklasse 15, men gjorde krav på å komme i klasse 15 b, siden hans lønn utgjorde kr. 50,— pr. år mer enn lønnen i klasse 15. Han anførte at innføringen av b-lønnsklasser ikke kunne betraktes som vanlige justeringer eller normeringer av stillingene, men var ment som generelle lønnstil-

legg til de tjenestemenn hvis lønn ikke direkte korresponderte med statens lønnssetser. Der- som det her hadde vært tale om normering eller justering, måtte det etter hans oppfatning ha vært foretatt en vurdering av stillingenes ansvar, arbeidsmengde m. v. på forhånd, noe som ikke var gjort. Det eneste som hadde spilt inn, var hvordan lønnen sto i forhold til statens lønnssetser.

Klagen ble forelagt for Rikstrygdeverket, som bl. a. anførte:

«Inntil 1/5-64 var lønnsregulativet for trygdekassenes tjenestemenn bygget opp med lønnssetser som dels svarte til setser i statens regulativ og dels avvek fra disse. Bl. a. for å lette lønnsoppgjørene for trygdekassenes tjenestemenn forsøkte man under lønnsforhandlingene i 1964 å komme frem til et nytt lønnsregulativ hvor alle lønnssetsene falt sammen med setsene i statens lønnsregulativ. Dette viste seg å by på visse vanskeligheter. For i noen grad å løse disse ble partene enige om å innføre halve lønnsklasser, de såkalte «b-klasser». Forutsetningen er at disse klasser etterhvert skal falle bort. «B-klassene» ble således innført utelukkende for å lette innpassningen av de mer differensierte trygdekasse-lønningene i et regulativ som bygger på statsregulativet.

Overgangen til det nye lønnsregulativet kunne ikke få lønsmessige konsekvenser for andre tjenestemenn enn de som på dette tidspunkt var høyere avlønnet enn tilsvarende lønnsklasse 10 i statens regulativ, idet alle tjenestemenn i lavere stillinger allerede hadde avlønning som falt sammen med lønnsklasse i det nye regulativ. Også en del av tjenestemennene i høyere stillinger hadde avlønning som falt sammen med lønnsklasse i det nye regulativ. Det var derfor bare en mindre del av trygdekassetjenestemennene som ble berørt av overgangen, og da i varierende grad.

Rikstrygdeverket er på denne bakgrunn fortsatt av den oppfatning at de tillegg som visse høyere tjenestemenn ble gitt og som innebar at de fikk lønn etter det nye regulativet, ikke er generelle tillegg, og at en tjenestemann med personlig avlønning derfor ikke kan få lønn etter sin tidligere stillings plassering i det nye regulativet.»

Jeg fant ikke at klagen kunne føre frem. Formålet med det nye lønnsregulativ for trygdekassenes tjenestemenn var å få lønnssetser svarende til statens lønnsregulativ. Etter min mening var det ikke naturlig å se innføringen av b-lønnsklasser som et generelt lønnstillegg. Som klageren selv hadde pekt på, var det bare enkelte som gjennom denne ordning fikk lønnstillegg, nemlig tjenestemenn med lønn som ikke korresponderte med statens lønnssetser. Ved lønnsoppgjøret i 1964 hadde samtlige tjenestemenn fått lønnsforhøyelse, og dette tillegg som også klageren har fått, var et slikt generelt tillegg som overenskomsten av 1963 bygget på. Jeg fant ikke at den lønnsforhøyelse som enkelte mottok som følge av oppret-

telsen av b-klasser, kunne anses som et generelt tillegg som klageren hadde krav på etter overenskomsten av 1963.

Når det gjaldt spørsmålet om justering/normering, tilføyet jeg at med justering forstås etter tjenestetvistloven av 18. juli 1958 «hvilken lønnsklasse i tariffavtale eller regulativ en tjenestemanns stilling skal henføres til», jfr. § 29 og Karl Frimann Dahl «Tjenestetvistloven» med kommentarer side 48. Selv om det ved justerings- og normeringsforhandlinger normalt kanskje vil være slik som klageren hadde anført, — at det på forhånd foretas «en vurdering av stillingen, bl. a. av ansvar, arbeidsmengde m. v.» —, fant jeg ikke at lovens bestemmelser var til hinder for at også tilpasning av et regulativ til et annet regulativ kunne foretas gjennom en justering som den foreliggende.

4.

Lektor i den høgre skolen som var kandidat ved stortingsvalg, hadde ikke krav på permisjon med lønn for å delta i valgkamp.

(Sak 851/66.)

En lektor sto som nr. 1 på en liste ved stortingsvalget i 1965 og søkte forgjeves om permisjon med lønn for å delta i valgkampen. Han klaget over avslaget og mente at han etter gjeldende regler, slik disse tidligere var praktisert, hadde krav på permisjon med lønn og fri vikar, eller i det minste på lønn mot å betale vikar selv. Klageren nevnte konkrete tilfeller der det var gitt permisjon med lønn mot at læreren betalte vikar, og anførte at han selv hadde hatt permisjon på disse betingelser ved stortingsvalget i 1961. En kollega i et annet fylke hadde hatt det samme ved valget i 1965.

Klagen ble forelagt Lønns- og prisdepartementet og Kirke- og undervisningsdepartementet. Lønns- og prisdepartementet anførte at det ikke var hjemmel for å gi permisjon med lønn i slike tilfeller og viste til et rundskriv av 1. desember 1965, hvor regler om tilståelse av tjenestefrihet for å arbeide i tjenestemannsorganisasjonene m. v. var inntatt. Det heter her:

«Embetsmenn og tjenestemenn har rett til lønn under strengt nødvendige permisjoner for å utføre offentlige verv (ombud) eller organisasjonsmessige oppdrag for sin tjenestemannsorganisasjon, når vervet/oppdraget ikke kan utføres utenfor arbeidstiden. Lønn under slik permisjon kan gis i inntil 2 uker (12 arbeidsdager) pr. kalenderår sammenlagt for både offentlige verv og organisasjonsmessige oppdrag.

Dersom det må stilles vikar for en embets- eller tjenestemann som er tilstått tjenestefrihet etter reglene i foregående avsnitt, bærer arbeidsgiveren vikarutgiftene. — — —»

Kirke- og undervisningsdepartementet opplyste at de permisjoner med lønn som klageren hadde påberopt seg, ikke var gitt av departementet. Hadde skolestyrene gitt permisjoner på slike vilkår, var det gjort uten hjemmel.

Jeg fant det klart at det nevnte rundskriv ikke ga adgang til å gi permisjon med lønn i tilfeller som nevnt, og det kunne heller ikke sees å foreligge andre bestemmelser som ga hjemmel for det. Etter det som var anført av Kirke- og undervisningsdepartementet, kunne det legges til grunn at det ikke forelå legal praksis i motsatt retning.

5.

Godtgjørelse til skolestyrer for inspeksjon og ekstratimer.

(Sak 898/67.)

En skolestyrer ved sentralskole klaget over at han ikke hadde fått den betaling han mente å ha krav på for tilsyn med elevene før og etter skoletid og over at han var nektet godtgjørelse for ekstra undervisningstimer ut over leseplikttiden.

Skoleskysordningen nødvendiggjorde tilsyn med elevene både før og etter skoletid. Skysordningen medførte en ekstra inspeksjon på ca. 50 minutter pr. skoledag, og denne hadde skolestyreren tatt på seg alene. Skoleinspektøren hadde forelagt spørsmålet om betaling for inspeksjonen for skoledirektøren, som mente at styreren ikke hadde krav på godtgjørelse. Inspeksjonen kunne ha vært fordelt på lærerne ved skolen, og disse har plikt til å føre slikt tilsyn uten særlig godtgjørelse, i hvert fall før skoletid. Det hører under skolestyreren å ordne og fordele inspeksjon på lærerne. Skolestyret fant det likevel rimelig at styreren fikk en viss godtgjørelse og vedtok å betale ham kr. 1 200,— for tilsyn i skoleåret. Dette var klageren ikke fornøyd med. Han mente å ha krav på betaling etter samme sats som for undervisningstimer.

Styrerens ekstra undervisningstimer var dels tilfeldige timer for andre lærere som hadde vært syke eller fraværende av andre grunner, dels egne timer som han hadde tatt igjen etter eget sykdomsfravær. De kommunale skolemyndigheter hadde antatt at klageren i henhold til rundskriv fra Kirke- og undervisningsdepartementet og til skoledirektørens uttalelser i lignende saker, ikke hadde krav på betaling for ekstratimene.

Klagen gjaldt avgjørelser av kommunale myndigheter og lå for så vidt utenfor arbeidsområdet. Avgjørelsen bygget imidlertid på uttalelser og direktiver fra statlige myndigheter — skoledirektøren og Kirke- og undervisningsdepartementet, og spørsmålet om det grunnlag

saken således var avgjort på, var holdbart, lå innenfor kompetansen og kunne tas opp til undersøkelse. Jeg forela derfor saken for Kirke- og undervisningsdepartementet og ba opplyst hvilke inspeksjonsplikter lærerne har før og etter skoletid og hvilke retningslinjer som er fastsatt for betaling av inspeksjongs-godtgjørelse. Når det gjaldt styrerens ekstratimer, pekte jeg på at lærere etter rundskriv nr. 8 R av 12. mai 1962 fra Kirke- og undervisningsdepartementet syntes å ha rett til lønn for egne timer som de tar igjen etter sykefravær, og reiste spørsmålet om ikke dette rundskrivet også gjaldt for skolestyrere. De tilfeldige undervisningstimer klageren hadde hatt i andre læreres fravær, syntes han derimot etter gjeldende bestemmelser ikke å ha krav på godtgjørelse for.

I sin uttalelse anførte departementet om inspeksjongs-godtgjørelsen bl. a.:

« — — — Departementet har i liknende saker pekt på at det i Reglement for skoler som går inn under lov om folkeskolen av 10. april 1959, § 3, er sagt at undervisningen i regelen ikke bør ta til før kl. 08.00 og at den bør være slutt innen kl. 15.30. Etter normalinstruks for lærere pkt. 7, j, har læreren plikt til å føre nødvendig tilsyn med elevene i friminuttene og møte fram i så god tid før skolen begynner at han kan ta hånd om elevene.

Departementet har tidligere uttalt at nevnte bestemmelse om tilsyn med elevene også må gjelde i rimelig tid etter siste undervisningstime. En har pekt på at forholdene må vurderes i det enkelte tilfelle ut fra skoleordningen og skysordningen m. v., og at skolestyret må finne fram til ordninger som både er forsvarlige ut fra hensynet til elevene og rimelige overfor lærerne.

Kommunen må i tilfelle for egen regning sørge for inspeksjon som går ut over de ordninger som ikke kan anses å være vanlig tilsyn etter lov og reglement. En må anta at kommunene i praksis ikke følger faste retningslinjer, men at godtgjørelsen blir vurdert etter inspeksjonens art og forholdene for øvrig i det enkelte tilfelle. Det er heller ikke av departementet fastsatt retningslinjer for godtgjørelse i slike tilfelle.

Styrere har ingen direkte inspeksjonsplikt etter gjeldende bestemmelser. Men han skal etter normalinstruks for skolestyrere punkt 10, b, utarbeide inspeksjonstabeller for skolestyret (skoleinspektøren). — — —»

Departementet anførte at de timer klageren hadde lest for andre lærere, ikke betinger særskilt godtgjørelse og viste til rundskriv nr. 3 R av 4. februar 1965 om godtgjøring for timer som skolestyrere og skoleinspektører har ut over fastsatt leseplikt. Det heter der bl. a.:

« — — — Når det gjelder godtgjøring for tilfeldige ekstratimer som inspektører og/eller styrere påtar seg for kortere tid, er det en forutsetning at spørsmålet om godtgjøring ikke blir tatt opp dersom vikariatet er av under 2 måneders varighet. — — —»

Med hensyn til de timer klageren selv hadde tatt igjen etter eget sykdomsfravær, viste departementet til rundskriv nr. 8 R av 1962 punkt V nr. 3 og anførte:

«— — — Bestemmelsen gjelder etter sin ordlyd bare lærere, men departementet har antatt at styrere som leser sine egne leseplikt-timer som egen vikar også bør kunne omfattes av ordningen. Vedkommende styrer skal i tilfelle lønnes på vanlig måte etter sin tjenestetid som lærer. Har styreren adjunktkompetanse, skal han ha timelønn som adjunkt.»

Jeg fant ikke at det var hjemmel for klagerens krav om samme godtgjørelse for inspeksjonstimer som for undervisningstimer. At klageren hadde valgt å utføre all inspeksjon selv i stedet for å fordele den på lærerne, kunne i seg selv iallfall ikke gi ham rett til godtgjørelse ut over det lærerne i tilfelle ville hatt krav på om fordeling var foretatt. Deresom lærerne ved en slik fordeling var blitt pålagt inspeksjon i større omfang enn de hadde plikt til å utføre etter lov og reglement, måtte spørsmålet om godtgjørelse for overskytende inspeksjonstid i tilfelle vært tatt opp med kommunen. Etter min oppfatning burde klageren overveie å godta kommunens tilbud om betaling for inspeksjonen.

At det ikke ble gitt godtgjørelse for tilfældige ekstratimer som klageren hadde hatt på grunn av andre læreres fravær, var i samsvar med gjeldende bestemmelser.

Spørsmålet om betaling for de timene han hadde lest som egen vikar, ble klageren etter departementets uttalelse henvist til å ta opp igjen med det kommunale skolekontor.

6.

Jernbanefunksjonær hadde ikke plikt til å bo i funksjonærbolig tilhørende Norges Statsbaner.
(Sak 589/67.)

En jernbanefunksjonær klaget i brev av 29. juni 1967 over at Norges Statsbaner hadde nektet å godta at han sa opp kontrakt om leieforhold i jernbanens funksjonærbolig på X. stasjon.

Funksjonæren ble ansatt i stilling ved X. stasjon i 1964. I stillingskunngjøringen var bl. a. opplyst:

«Stasjonering inntil videre ved X. Familieleilighet på 4 rom, kjøkken, bad og WC i bolig for elektropersonalet. Leie f. t. kr. 95,— pr. måned. — — —»

Han inngikk kontrakt med NSB om leie av leilighet i funksjonærboligen fra 20. november 1964. Leiekontrakten hadde i § 4 følgende bestemmelse:

«Leieforholdets varighet.
Leiligheten er overtatt av leieren den 20. november 1964.

1. Leieforholdet kan fra hver av partene sies opp med 1 måneds varsel til fraflytning den 1. i hver måned. — — —»

I brev av 31. mai 1966 til distriktsjefen anførte klageren at han ønsket å fraflytte leiligheten fordi han hadde bygget eget hus. Anmodningen ble avslått av distriktsjefen under henvisning til B-sirkulære nr. 31/66, der det bl. a. heter:

«For de fleste av ledningspersonalet (inklusive omformerstasjonspersonalet) er det i — — — distrikt bygget tjenesteboliger. Søknad om å bli fritatt for å overta bolig som er tillagt vedkommende stilling vil vanligvis ikke kunne innvilges. Det samme gjelder søknad om tillatelse til å fraflytte tjenestebolig.»

I brev av 1. september 1966 til distriktsjefen sa klageren opp leiligheten til fraflytting 1. oktober s. å. Distriktsjefen svarte at han var ansatt i stilling med bolig og at oppsigelsen ikke kunne godtas.

Klageren tok deretter saken opp med Norsk Jernbaneforbund som gjorde henvendelse til NSB's hovedstyre. NSB's hovedstyre forela saken for distriktsjefen med spørsmål om det ville bli til ulempe for utførelsen av tjenesten om A. flyttet inn i egen bolig. Distriktsjefen svarte at klageren i tilfelle måtte få innlagt boligtelefon, men at tjenesteulemper ellers ikke ville oppstå. Om grunnen til at oppsigelsen var nektet godtatt uttalte distriktsjefen følgende:

«— — — Ved behandlingen av hans søknad har distriktet lagt avgjørende vekt på at det for tiden ikke er mulighet for å leie ut funksjonærboligen — hverken til andre tjenestemenn eller private. Boligen ville sannsynligvis blitt stående ledig i lengre tid. Etter distriktets mening vil det være en uheldig utvikling om de nye boliger som er oppført for elektropersonalet blir stående ubebodde. Særlig på høyfjellet vil det lett oppstå frostskafer m. m. under slike forhold. I tillegg til inntektstap ville Statsbanene risikere å få uforholdsmessig store utgifter til vedlikehold og oppvarming.

På steder hvor det er behov for boligene til andre tjenestegrupper stiller spørsmålet seg annerledes. Liknende søknader er da blitt innvilget når tjenesteforholdene for øvrig har tillatt det.»

I svarbrev til Norsk Jernbaneforbund anførte hovedstyret bl. a.:

«Som forbundet kjenner til er det bl. a. på steder som X. bygd boliger for ledningspersonalet (inkl. omformerstasjonspersonalet) etter innstendige anmodninger fra vedkommende personalgruppe. Det må da være en forutsetning at boligene skal nyttes. Stillningene er dessuten kunngjort med plikt til å bo i disse boliger.

Man finner derfor ikke å kunne imøtekomme

maskinist A.s søknad om å få flytte ut av elektopersonalets bolig på X. og inn i eget hus så lenge han er ansatt i maskiniststillingen.»

Klageren skrev på ny til distriktsjefen og pekte på at det hverken i oppslaget av stillingen eller i ansettelsespapirene var noe som forpliktet ham til å bo i jernbanens bolig. Han anførte at B-sirkulære nr. 31/66, som var påberopt i saken, var sendt ut etter at han på det nærmeste var ferdig med husbyggingen. Videre viste han til at andre tjenestemenn hadde fått fraflytte jernbanens leilighet.

Distriktsjefen svarte med å henvise til NSB's brev til Norsk Jernbaneforbund i saken, og anførte at det var gitt samtykke til fraflytting fra familiebolig i noen tilfeller hvor Statsbanene hadde hatt behov for leilighetene til andre tjenestemenn. Forholdene var ifølge distriktsjefen ikke slik ved X. stasjon.

Klageren opplyste i klagen at han hadde flyttet inn i eget hus den 1. oktober 1966, men at han fortsatt ble trukket i lønn for leie av funksjonærboligen. I april 1967 fikk han forespørsel fra distriktsjefen om han var villig til å fremleie funksjonærboligen til en stasjonsbetjent som skulle stasjoneres ved samme stasjon. Klageren mente at NSB selv burde leie bort direkte til vedkommende stasjonsbetjent, men dette ble avslått. Deretter inngikk klageren med godkjenning av distriktsjefen fremleiekontrakt med betjenten. Klageren mente at han hadde krav på å få refundert den leie han hadde betalt for tiden etter at han flyttet fra Statsbanenes leilighet.

Klagen ble forelagt for NSB's hovedstyre som uttalte:

«På de fleste steder hvor Statsbanene har sine omformerstasjoner, har man bl. a. etter krav fra vedk. personalgruppe, bygget familieboliger for lednings- og omformerstasjonspersonalet. Stillingene blir da avertert med familieleilighet. Ved ansettelse i disse stillinger er det da en forutsetning at vedkommende tar bolig i den anviste leilighet. Boligene er utstyrt med tjenestetelefon for at Statsbanene lett skal kunne komme i forbindelse med vedkommende utenom arbeidstiden om feil m. v. skulle oppstå i omformerstasjonen.

I det forelagte tilfelle om maskinist A., X., har Hovedstyret ved behandling av saken fulgt vanlig praksis om at boligplikten var en del av ansettelsesbetingelsene. Man går ut fra at A. kjente til disse da han søkte på stillingen. Man har ellers fått opplyst at A.s husbygging er en utbedring og utvidelse av en hytte som han i flere år har hatt på X.»

I et nytt brev til NSB's hovedstyre pekte jeg på en del uklare punkter og ba hovedstyret presisere sitt standpunkt nærmere. Etter det som forelå, syntes distriktsjefen å ha lagt til

grunn at leiligheten var tjenestebolig etter de retningslinjer og forutsetninger som var nevnt i St. prp. nr. 106 (1965—66) om boligspørsmålene i staten og statsvirksomheter. Hovedstyret hadde derimot, så vidt jeg forsto, lagt til grunn at det hadde vært en forutsetning at den som ble tilsatt, skulle ta bolig i den familieleilighet som fulgte med.

Det var ikke klart at det her var tale om «tjenestebolig» i egentlig forstand og iallfall ikke at klageren burde vært på det rene med dette. Leiligheten var i kunngjøringen omtalt som familieleilighet uten at det var sagt noe om at den som ble tilsatt hadde plikt til å overta den. Klageren selv hevdet at han ikke hadde oppfattet det slik og viste også til praksis når tjenestemenn i etaten bygget egen bolig. Det var under disse omstendigheter uklart hva Statsbanene egentlig anså boligplikten basert på. Jeg pekte også på at leiekontrakten fra begge sider kunne oppsies med 1 måneds varsel og ba opplyst hva oppsigelsesbestemmelsen etter hovedstyrets oppfatning innebar for utleier og leietager dersom leieren skulle ha plikt til å bo i leiligheten så lenge han innehadde stillingen.

I brev av 26. september 1967 uttalte NSB's hovedstyre følgende:

«Det er på det rene at familieleiligheten i X. funksjonærbolig II ikke er tjenestebolig i den forstand som omhandlet i St. prp. nr. 106/1965—66 om boligspørsmålene i staten. Man er således klar over at det ikke kan stateres noen boligplikt for A. på dette grunnlag.

Som tidligere anført har imidlertid Statsbanene på de fleste steder hvor man har omformerstasjoner, bygget familieboliger spesielt beregnet for ledningspersonalet og personalet ved omformerstasjonene. På denne bakgrunn har man da sett det slik, at når vedkommende stillinger er blitt kunngjort med familieleilighet, er det ved ansettelsen i slik stilling mellom søkeren og Statsbanene etablert en avtalemessig plikt til å ta bolig i leiligheten. En annen sak er at man i enkelte tilfeller har samtykket i at vedkommende tjenestemann har flyttet over i egen privatbolig når dette har kunnet skje uten vesentlige ulemper for Statsbanene.

A. hevder i dette tilfelle at han ikke har oppfattet kunngjøringen slik at han måtte forplikte seg til å bo i jernbanens bolig. Man må innrømme at kunngjøringen kunne ha vært klarere formulert på dette punkt. Dertil kommer at leiekontrakten mellom distriktsjefen og A. ved en feil ikke er avfattet i samsvar med de forutsetninger som lå til grunn ved ansettelsen. Alt tatt i betraktning er Hovedstyret etter fornyet overveielse kommet til at man i dette tilfelle ikke bør påberope boligplikt for A.s vedkommende. I samsvar hermed er man villig til å bringe fremleieforholdet mellom A. og B. til opphør, slik at sistnevnte tjenestemann får leie leiligheten i funksjonærbolig II direkte av Statsbanene.

Når det gjelder spørsmålet om tjenestetelefon, er det nå truffet en ordning slik at A. via

omformerstasjonen har fått telefonforbindelse direkte til sin private bolig.

For øvrig vil det bli overveiet for fremtiden å endre formuleringen av kunnngjøringene av ledige stillinger i slike tilfeller hvor stillingen er tillagt bolig som ikke er tjenestebolig i egentlig forstand.»

I et avsluttende brev til NSB's hovedstyre av 6. oktober 1967 anførte jeg:

«Etter det som foreligger er jeg enig i at familieleiligheten i X. funksjonær bolig II ikke er å anse som tjenestebolig i vanlig forstand og at det på dette grunnlag således ikke forelå boligplikt for A. Heller ikke kan jeg finne at slik plikt følger av kunnngjøringens opplysning om at det var familieleilighet i bolig for elektropersonalet. Selv om det fra Statsbanenes side var forutsatt at det skulle være boligplikt for den som ble tilsatt, er det intet holdpunkt for at klageren forsto eller burde ha forstått dette. Hverken kunnngjøringen av stillingen, leiekontrakten eller det som for øvrig foreligger, inneholder noe om at det med stillingen fulgte plikt til å bo i Norges Statsbaners leilighet. Tvert om peker oppsigelsesbestemmelsen klart i motsatt retning.

Siden Norges Statsbaner nå vil bringe fremleieforholdet mellom klageren og B. til opphør og, ifølge telefonsamtale med konsulent — — — den 27. september d. å., refundere den del av husleien som klageren har betalt etter at han lovlig har sagt opp leiligheten, foranleiger ikke saken noe mer herfra.»

7.

Hvorvidt tidligere meddelt samtykke til stillingskombinasjon kunne tas tilbake under endrede forhold.

(Sak 397/67.)

En poståpner klaget over at Poststyret hadde tatt tilbake et tidligere gitt samtykke til at han kunne beholde stilling han var ansatt i ved trygdekassen, ved siden av å være poståpner.

De faktiske forhold var følgende:

Klageren søkte poståpnerstillingen i 1958 og var eneste søker. Han var da assistent i stedets trygdekasse, og i brev til Poststyrets ansettelsesråd tok han opp spørsmålet om han inntil videre kunne fortsette i denne stilling ved siden av å være poståpner. Hans ektefelle kunne utføre arbeidet ved poståpneriet når han ikke selv var til stede. Klageren ble tatt inn til 3 måneders prøvetid ved poståpneriet, uten at Poststyret da sa noe om stillingen i trygdekassen. En måneds tid senere ba Poststyret om nærmere opplysninger om stillingen i trygdekassen, herunder om kombinasjonen var tenkt som en varig ordning og i hvilken utstrekning klageren selv ville kunne utføre poståpneritjenesten. Poststyret var oppmerksom på at stillingen i trygdekassen antagelig var en heldagstilling. Postmesteren svarte i brev av 2. april 1959:

«På forespørsel meddeler klageren at han inntil videre ønsker å fortsette i stillingen som assistent ved trygdekassen slik som han framholdt i sitt brev av 29. desember 1958 — vedlagt brev herfra av 31. desember 1958 — ark 221 mot at hans hustru gis tillatelse til å assistere i poståpnerstillingen. — betjene poståpneriet i den stillere tid i kontorets åpningstid, dvs. under åpningstiden i tiden kl. 0930—kl. 1230, da han er i tjeneste v/trygdekassekontoret.

Tiden for avgang og ankomst av post v/poståpneriet er:

Poståpneriets åpningstid er:

Forutsetningen er at han utfører poståpneritjenesten v/avgående post og etter postankomst i kontortiden kl. — — — og etter denne tid med påfølgende arbeid med regnskapet m. v.»

Saken ble denne gang ekspedert gjennom distriktssjefen, som etter det opplyste ikke hadde hatt kjennskap til saken tidligere. Distriktssjefen fant at eventuelle innsigelser mot stillingskombinasjonen burde ha vært frem satt tidligere, men bemerket at slik det lå an, ville det kanskje ha vært naturlig om klagerens ektefelle hadde søkt og fått poståpnerstillingen.

Klageren ble konstituert som poståpner ved vedtak av ansettelsesrådet i august 1959. I Poststyrets brev om konstitusjonen het det:

«Forutsetningen for konstitusjonen er bl. a. den at han skal skjønne poståpnerstillingen i minst den utstrekning som er nevnt i Deres brev av 2. april i år — Ark. 221. På dette vilkåret har man ikke noe å bemerke til at han fortsetter som assistent ved — — — trygdekasse.»

Klageren ble fast ansatt fra 1. januar 1961. Det ble da ikke sagt noe om forholdet til stillingen i trygdekassen.

I oktober 1966 skrev klageren til Poststyret og spurte om hans ektefelle kunne tilsettes i stillingen som poståpner istedenfor ham uten kunnngjøring. Han anførte bl. a.:

«Siden 1959 har det som kjent skjedd en god del forandringer innen posten her med endring i tidene for ankomst og avgang av post m/m som kan gjøre ovennevnte overdragelse av stillingen aktuell. Jeg finner det ellers riktig overfor min ektefelle at jeg overdrar til henne stillingen i det hun etterhvert har måttet ta tyngden av arbeidet.»

Poststyret svarte i brev av 5. desember s. å. at det ikke kunne anbefale en slik ordning overfor ansettelsesrådet og Samferdselsdepartementet. Det heter videre i Poststyrets brev:

«Dersom — — — på grunn av sin stilling som fullmektig i — — — trygdekasse ikke lenger kan oppfylle de vilkår som ble satt for hans konstitusjon som poståpner i brev herfra 28. august 1959, jnr. P. 1067/1959 F, bør han fratre en av stillingene.»

Etter at klagerens uttalelse var innhentet, meddelte Poststyret i brev av 18. februar 1967 at det ikke kunne samtykke i at han fortsatt innehadde stillingen i trygdekassen ved siden av stillingen som poståpner, og at han derfor måtte fratre en av stillingene.

Poststyret anførte at samtykket i 1959 bare gjaldt inntil videre og at spørsmålet derfor kunne tas opp til ny vurdering. Dessuten oppfylte ikke klageren lenger de vilkår som var satt i forbindelse med samtykket. Poststyret bygget her både på at en større del av arbeidet ved poståpneriet på grunn av endrede ankomst- og avgangstider for posten, nå falt i den tid da klageren var opptatt i trygdekassen, og på at klageren var rykket opp til fullmektig. Denne stilling måtte etter Poststyrets mening være mer byrdefull enn den assistentstilling han hadde da han ble ansatt som poståpner.

Spørsmålet om arbeidsbyrden ved fullmektigstillingen sammenlignet med assistentstillingen ble forelagt for Rikstrygdeverket som uttalte at fullmektigstillingens arbeidsområde var av ledende administrativ art og derfor vanskelig kunne sammenlignes med en assistentstilling. Rikstrygdeverket var enig med Poststyret i at «fullmektig/avdelingslederstillinger er så krevende at han må få mindre tid til å ta seg av poståpneriets saker enn han hadde den gang han var assistent».

Jeg uttalte i brev til klageren:

«Normalt gjelder det at den som er ansatt i en offentlig stilling, personlig må utføre stillingens forskjellige funksjoner, med mindre annet spesielt er avtalt. Spørsmålet om holdbarheten av Poststyrets standpunkt må derfor først og fremst bero på en tolkning av tilsetningsvilkårene i brev av 28. august 1959, et spørsmål som i siste omgang hører under domstolene. Poststyret har bygget på at De etter de endringer som senere er inntrådt i tidene for ankomst og avgang av post ved poståpneriet, ikke lenger oppfyller den forutsetning som uttrykkelig var angitt ved tilsettingen og som var et vilkår for at De beholdt Deres daværende stilling som assistent ved trygdekassen. Om disse endringer har postmesteren i — — — uttalt i brev av 28. juli f. å.:

«Stedet har postavgang om morgenen ca. kl. 0800 og om ettermiddagen ca. kl. 1520. Post ankommer til stedet ca. kl. 1020 og ca. kl. 1400. I tillegg til dette utveksler poståpneren post med 2 landpostruter, nemlig rute nr. — — —, som har utgang ca. kl. 1430 og kommer tilbake mellom kl. 1630 og 1800 alt etter postmengden på vedkommende tur. Rute nr. — — — ankommer til — — — ca. kl. 1600, og budet går videre så snart han har sortert posten, det vil si etter 15—20 minutter.

Følgende av disse postutvekslingene er nye siden poståpner — — — ble konstituert i stillingen i 1959:

Postankomsten kl. 1020 startet 1/10 1966.
Postavgangen kl. 1520 startet 1/7 1961.
Landpostbudrute nr. — — — er ny på

— — — fra 1/1 1966, men denne ruten medfører neppe noen endring i poståpnerens arbeid, idet ruta erstatter den nå nedlagte rute nr. — — —, — — — med hensyn til utgangstiden.

Landpostbudrute — — —'s utveksling etter endt tur ca. kl. 1630 er ny siden 1/1 1966, idet den tidligere het — — — og var en bakvendt rute.

Poståpneriets kontortid er 0930—1230 og 1600—1800. Denne åpningstiden har vært gjeldende under hele — — —'s tjenestetid.»

I et tidligere brev til distriktssjefen av 4. februar s. å. anførte postmesteren at poståpneren tidligere kunne ekspedere både avgående og ankommende post, men at dette etter kontortiden i trygdekassen ikke er mulig. Dessuten er det i dag 1 postankomst og 1 postavgang mer enn i 1959, og også begge disse må ekspederes av poståpnerens hustru.

Etter dette og de opplysninger som er gjen-gitt foran fra postmesterens brev av 2. april 1959, finner jeg å måtte legge til grunn at arbeidsforholdene hadde endret seg så vidt vesentlig at Poststyret var berettiget til å ta sitt betingede samtykke til stillingskombinasjonen opp til ny vurdering. Jeg viser i denne forbindelse også til Deres brev av 28. oktober 1966 hvor De opplyser at Deres ektefelle «etterhvert har måttet ta tyngden av arbeidet».

Poststyret har også lagt vekt på at De, den gang det ble samtykket i at De fortsatte i Deres stilling i trygdekassen, var assistent, mens De nå er fullmektig. Rikstrygdeverket har på forespørsel herfra i brev av 21. desember 1967 uttalt at det «er enig med Poststyret i at fullmektig/avdelingslederstillinger er så krevende at han må få mindre tid til å ta seg av poståpneriets saker enn han hadde den gang han var assistent.» Jeg går ikke inn på spørsmålet om hvilken øket arbeidsbyrde dette har medført, idet jeg under enhver omstendighet antar at det må tillegges betydning at samtykket gjaldt en helt underordnet stilling, mens fullmektigstillingen er av «ledende administrativ art».

Poststyret har funnet at det under de endrede forhold ikke vil være forsvarlig å samtykke i fortsatt stillingskombinasjon, og jeg kan ikke finne at det ved denne vurdering er tatt utenforliggende hensyn eller at det av andre grunner er holdepunkt for å anfekte skjønnet.

Spørsmålet om å tilsette Deres ektefelle som poståpner uten kunngjøring må løses ut fra et administrativt skjønn, og jeg finner ikke at det kan reises innvendinger mot Poststyrets standpunkt.»

8.

Tjenestemanns krav på godtgjørelse for arbeid som lå utenfor hans ordinære arbeidsområde.

(Sak 674/66.)

En kontorsjef ved Sølverket skogforvaltning klaget gjennom advokat over at han var nektet godtgjørelse for et arbeid som han hadde utført for Departementet for industri og håndverk og som etter klagerens mening lå utenfor hans arbeidsområde i skogforvaltningen.

Saksforholdet var i hovedtrekkene følgende:

I forbindelse med avviklingen av Kongsberg sølvverk vedtok Stortinget i mars 1960 at Sølvverkets skoger og sagbruk fra 1. juli s. å. skulle overføres til Direktoratet for statens skoger. Klageren, som var kontorsjef ved Kongsberg sølvverk, ble etter nyordningen overført til Sølvverket skogforvaltning, hvor han tjenestegjorde som kontorsjef. Etter anmodning av Industridepartementet hadde Rikstrygdeverket påtatt seg å foreta en omregning av invaliderenter til en rekke av Sølvverkets tidligere arbeidere. For å kunne foreta omregningen trengtes det nærmere opplysninger om de enkelte tilfeller, og Rikstrygdeverket henvendte seg i begynnelsen av 1961 til klageren for å få bistand med dette. Klageren tok spørsmålet opp med Industridepartementet, først muntlig og siden skriftlig, og ga uttrykk for at han ikke hadde noe imot å bistå med arbeidet, men at han i tilfelle måtte få departementets oppfordring eller godkjenning. Industridepartementet svarte i brev til Direktoratet for statens skoger at man anså det hensiktsmessig at han utførte arbeidet, og dette brevet sendte direktoratet videre til klageren uten bemerkninger. Han samarbeidet deretter med Rikstrygdeverket i skadesakene. I brev til Industridepartementet av 20. april 1964 meddelte klageren at arbeidet var avsluttet og ba om honorar for dette og om dekning av diverse mindre utlegg. Industridepartementet sendte brevet over til Direktoratet for statens skoger som av slo å betale godtgjørelse. Direktoratet anførte at klagerens arbeid med skadesakene var en del av det ordinære arbeid som var pålagt statens skogforvaltning. I forbindelse med overføringen av Sølvverkets skoger var det bestemt at pensjoner til Sølvverkets arbeidere skulle dekkes og utbetales av skogforvaltningen. Industridepartementet sluttet seg til direktoratets syn og fastholdt dette standpunkt også etter senere henvendelser fra klageren.

Til klagen anførte Industridepartementet bl. a.:

«— — —. Kontorsjef — — — var den som naturlig pekte seg ut til å utføre det forbedende arbeid med yrkesskadesakene, idet han som kontorsjef var vel inne i arbeidet fra før av. Videre var det naturlig at Industridepartementet henvendte seg til Direktoratet for statens skoger om saken. Dette forestod allerede utbetalingen av vartpenger og pensjoner til Sølvverkets arbeidere og tjenestemenn og skulle videre utbetale invaliderentene. Samtidig hadde direktoratet i brev til Industridepartementet av 9. september 1960 gitt uttrykk for at det ikke hadde beskjefligelse for kontorsjef — — —. Departementet har — slik det og Direktoratet for statens skoger også har gitt uttrykk for — ansett arbeidet å ha tilligget kontorsjef — — — som funksjonær ved skogforvaltningen.

Som det vil fremgå av korrespondansen, har det ikke vært avtalt noen godtgjørelse for kontorsjefen for dette arbeidet. Dette til tross anså man det i brev av 4. juni 1964 til Skogdirektoratet rimelig med et visst honorar i den utstrekning det hadde vært nødvendig å utføre arbeidet utenfor kontortiden. — — —»

Direktoratet for statens skoger hadde imidlertid ikke funnet det godtgjort at klageren hadde utført arbeidet utenfor kontortiden. Han hadde utført alt arbeid, også arbeidet for skogforvaltningen, hjemme på grunn av vanskeligheter med kontorlokaler. Direktoratet mente at hans arbeid for skogforvaltningen ikke hadde vært mer omfattende enn at også arbeidet med skadesakene kunne ha vært utført innenfor vanlig arbeidstid.

Jeg fant grunn til å ta saken opp på ny med Industridepartementet og anførte i brev av 27. januar 1967 bl. a.:

«Jeg har ved gjennomgåelsen av saken festet meg ved enkelte forhold som etter min mening vekker tvil om hvorvidt avgjørelsen bygger på et tilstrekkelig sikkert faktisk grunnlag. Jeg presiserer først at det anses på det rene at kontorsjef — — — ikke ble til sagt godtgjørelse for arbeidet med skadesakene, noe han for øvrig heller ikke har påstått. Det — — — (klageren) bygger kravet på, er at han her fikk et oppdrag som lå utenfor hans ordinære arbeidsområde og at det måtte være en klar forutsetning at det skulle honoreres.

Det jeg i første rekke gjerne vil feste oppmerksomheten ved, er følgende:

1) I brev til kontorsjef — — — av 10. desember 1964 uttalte Direktoratet for statens skoger bl. a.:

«— — — Etter at forvaltningen av Sølvverksskogene gikk over til dette direktorat pr. 1. juli 1960, ble vi også som kjent pålagt en del sær oppgaver som intet hadde med skogsdriften å gjøre, således også å forestå utbetalinger av de beløp som skulle utbetales som yrkesskader m. v. Dette saksområde ble således en del av det ordinære arbeid som ble pålagt Sølvverkets skogforvaltning. Arbeidet er således ikke pålagt Dem personlig som et sær oppdrag, og vi kan derfor ikke yte noen spesiell godtgjørelse for det.

Utgifter til porto blir å betale av skogforvaltningen. Reiseregning for Deres tur til Oslo betales av skogforvaltningen mot vanlig reiseregning.»

Dette standpunkt er senere opprettholdt i klagesaken, jfr. direktoratets brev av 1. november f. å. til Industridepartementet, som igjen har sluttet seg til det, jfr. brev hertil av 16. s. m.

Etter det som er opplyst, er det vanskelig å se at det arbeid det spørres om i denne sak, arbeidet med å få klarlagt og omberegnet skadesaker ved Sølvverket, var et arbeid direktoratet overtok sammen med forvaltningen av Sølvverkets skoger. Heller ikke kan det sees at dette arbeidet utgjorde noen del av det arbeidsområde som ble pålagt Sølvverket skogforvaltning. Så vidt skjønnes er det på det rene at skogforvaltningen som sådan ikke har hatt noe å gjøre med undersøkelsen av

skadesakene, som vel i det hele tatt ikke har vært registrert ved kontoret. Det foreligger intet om at skogforvalteren i noen henseende har hatt befattning med eller ansvar for det arbeid — — — (klageren) her utførte, og det er heller ikke opplyst noe om at Direktoratet for statens skoger i overordnet instans har hatt det. Det synes på det rene at arbeidet med å få undersøkt og omberegnet skadesakene helt ut hørte under Industridepartementet i samarbeid med Rikstrygdeverket og med bistand av — — — (klageren). Det direktoratet har foretatt med invaliderentene er, så vidt skjønnes, utelukkende å betale dem, når beløpene var fastlagt.

— — — (klageren) var etter 1. juli 1960 kontorsjef i skogforvaltningen og det arbeid han utførte med skadesakene, lå etter min mening klart utenfor det arbeidsområde som denne stilling var tillagt. Grunnen til at han ble bedt om å ta arbeidet var da så vidt skjønnes heller ikke at han nå tilhørte skogforvaltningen, men at han kjente skadesakene fra sin tidligere stilling som kontorsjef ved Sølvverket.»

Når det gjaldt spørsmålet om klageren var pålagt eller kunne ha vært pålagt å utføre arbeidet, viste jeg til hvordan hans medvirkning i skadesakene var kommet i stand, jfr. den foran gjengitte korrespondanse, og anførte:

2) — — — Etter dette må det legges til grunn at — — — (klageren) påtok seg arbeidet frivillig etter anmodning av Industridepartementet og med stilltiende samtykke fra direktoratet. Det foreligger intet om at spørsmålet om å pålegge ham det overhodet har vært berørt, hverken muntlig eller skriftlig. Under disse forhold har det liten hensikt å gå inn på spørsmålet om direktoratet kunne ha pålagt ham å utføre arbeidet hvis han ikke hadde tatt det frivillig, — et spørsmål som for øvrig neppe uten videre ville være avgjørende i saken.

Det har i saken vært vist til at kontorsjef — — — ikke på forhånd betinget seg godtgjørelse for arbeidet, og at han først tok honorarspørsmålet opp i 1964. Siden det her gjaldt et oppdrag som hadde tilknytning til — — — (klagerens) tidligere stilling ved Sølvverket, men lå utenfor hans arbeidsområde i skogforvaltningen, kan det kanskje spørres om det ikke hadde vært like nærliggende for departementet å gjøre forholdet klart for — — — (ham), hvis meningen var at han ikke skulle få godtgjørelse for arbeidet. Når honorarkravet først ble fremsatt i 1964, skyldtes dette, forklarer — — — (klageren), at han gjerne ville få det hele gjort opp samlet når han var ferdig med arbeidet. Derfor hadde han heller ikke sendt regning for direkte utgifter som han skulle ha refundert. Under ingen omstendighet bør vel forholdet anses for avgjørende i saken.

Jeg har funnet det riktig å peke på dette for jeg svarer klageren. Etter min mening er det grunn til å overveie saken på ny.»

Industridepartementet tok saken opp igjen med Direktoratet for statens skoger. Begge anså fortsatt saken som tvilsom, men Industridepartementet fant likevel å burde foreslå at

klageren fikk utbetalt kr. 10 000,— som samlet oppgjør. Klageren aksepterte tilbudet, og beløpet ble utbetalt etter at Finans- og tolldepartementets samtykke var innhentet.

9.

Spørsmål om tilbakevirkning av samtykke til bruk av eget skyssmiddel på tjenestereiser.

(Sak 313/67.)

En telefonmontør, A., som fra januar 1956 hadde samtykke til bruk av egen motorsykkel til tjenestereiser, klaget over at Telegrafstyret først hadde innvilget hans søknad om godtgjøring etter satsene for bil med virkning fra 1. januar 1960, til tross for at egen bil var benyttet i tjenesten fra november 1956.

Saken var foreldet som klagesak, men etter gjennomgåelse av saksdokumentene fant jeg etter forholdene likevel grunn til å ta den opp.

Saksforholdet var følgende:

Klageren fikk i brev av 13. januar 1956 fra Telegrafstyret tillatelse til å bruke egen motorsykkel i tjenesten mot regulativmessig godtgjøring med virkning fra 1. desember 1955 og inntil videre. Han kjøpte senere en varebil og søkte den 3. november 1956 om samtykke til å bruke den i tjenesten. I påvente av en revisjon i reiseregulativets bestemmelser ble klagerens søknad — sammen med andre søknader — stilt i bero inntil videre og distriktsjefen underrettet om dette i brev av 23. juli 1957. I brevet heter det bl. a.:

«Før Telegrafstyret kan ta endelig standpunkt til søknadene ber vi om at uttalelsene blir komplettert slik:

Vi samtykker ellers i at regninger på bruk av eget skyssmiddel, som er godkjent av bestyrerne, blir anvist til utbetaling.»

Samtlige søknader med de nye opplysninger styret bad om, ble sendt tilbake av telegrafdistriktet 31. januar 1958. I april 1958 kjøpte klageren ny bil og utfylt søknadsskjema med den nye bils data ble innsendt 30. april 1958. I brev av 14. juni 1958 fra telegrafbestyreren til distriktsjefen heter det:

«På foranledning av en purring 7. ds. fra A. vedrørende tidligere innsendt søknad om tillatelse til å nytte egen bil i tjenesten, tillater jeg meg å forespørre om en i nærmeste fremtid kan vente en avgjørelse i saken.

Jeg viser forøvrig til herr Distriktsjefens brev til Telegrafstyret av 31. januar 1958, Jnr. 314B/57 Ifa/Box, hvor A. er tatt med blant de som er anbefalt innvilget nevnte tillatelse.

Som kjent gikk A. til anskaffelse av egen bil i oktober 1956 (brukt bil). Denne fornyet han med en ny Citroën varevogn i april 1958. Jfr. mitt brev av 28. april 1958. Dette i håp om at hans søknad om bruk av egen bil i tjenesten snart ville bli innvilget.

Han har brukt bilen i tjenesten mot en godtgjørelse av kr. 0,27 pr. km (for motorsykkel). I sitt brev 7. ds. nevner A. at han ikke kan fortsette å bruke bilen i tjenesten mot så lav godtgjørelse, da den på langt nær dekker utgiftene. Han har i tidsrommet 1/7 1957—19/5 1958 kjørt 7 643 km i Telegrafverkets tjeneste med egen bil. Jeg viser forøvrig til mitt brev 27. september 1957 og jeg må i denne forbindelse ytterligere understreke nødvendigheten av at han får tillatelse til bruk av egen bil i tjenesten.

Slik som forholdene i denne del av kontrollkretsen ligger an, er det absolutt nødvendig at han har bil til disposisjon, for å kunne løse alle oppgaver på en for Telegrafverket tilfredsstillende måte. Jeg vil bl. a. nevne feilrettingen på viktige rikstelefonlinjer med Bf-systemer Oslo—Stavanger. Etter det han opplyser er hans økonomiske stilling for tiden svak, og for å hjelpe ham ber jeg om tillatelse til å foreta etterbetaling fra 1. juli 1957 av differansen mellom det han har fått utbetalt (kr. 0,27 pr. km.) og skyssgodtgjørelsen han tilkommer etter bestemmelsene i instr. B. III, art 225 pgrf. 9 for bruk av egen bil i tjenesten, og at han får utbetalt denne godtgjørelse inn- til endelig godkjenning foreligger.»

Distriktsjefen sendte purringen til Telegrafstyret den 18. juni og bemerket bl. a.:

«I henhold til Telegrafstyrets brev 23. juli f. å., og senere telefonsamtaler, har distriktstyret godkjent at alle som har inne bilholds søknader som er anbefalt av oss, får godtgjørelse etter satsen som for alminnelig samtykke.

A. hører til denne kategorien.

Vi anbefaler derfor at bestyreren får tillatelse til å etterbetale A. differansen mellom godtgjørelsen for alminnelig bilhold og motorsykkelgodtgjørelse.»

I rundskriv av 25. november 1959 bad Telegrafstyret «de tjenestemenn, som mener å ha behov for og som er interessert i å nytte egne skyssmidler i tjenesten, om å sende inn søknad om (fornylse av) samtykke til bruk av egne skyssmidler i tjenesten».

Ny anbefalt søknad fra A. ble oversendt Telegrafstyret med distriktets brev av 23. mars 1960 og Telegrafstyret ga med brev av 4. oktober 1960 A. samtykke til bruk av egen bil fra og med 1. januar 1960.

A. var ikke fornøyd med avgjørelsen og søkte om å få samtykket gjort gjeldende fra den dato han gikk til anskaffelse av bil i 1956. I klagerens brev av 3. mars 1961 til Telegrafverket heter det bl. a.:

«Jeg har fra september 1956 hatt tillatelse til å bruke egen motorsykkel til tjenestereiser, mot en godtgjørelse stor

kr. 0,27 pr. km.

Men da det stadig blev mer og mer å ta hånd om, blev det vanskelig å transportere nok materiell og verktøi på motorsykkelen. Og jeg gikk til anskaffelse av bil.

Jeg har flere ganger bedt om å få svar på

min søknad av 3/11-1956. Men det er enda ikke kommet noget bekreftende svar Ja eller Nei. Men på Telegrafverkets anmodning måtte jeg sende ny søknad om samme sak innen den 1/1-1960.

Da denne nye søknad var sendt inn, fikk jeg innvilget «alminnelig samtykke til bruk av eget skyssmiddel i tjenesten», for året 1960.

Jeg er kjent med at en lignende søknad blev sendt inn nogenlunde på samme tidspunkt som min søknad av 3/11-1956. Og at vedkommende fikk beskjed om at søknaden ikke var innvilget.

Men da jeg ikke fikk noget bekreftende svar, har jeg i god tro regnet med at søknaden ville gå sin gang og at jeg når som helst kunne motta et bekreftende svar. Derfor fortsatte jeg å bruke bilen til tjenestereiser.

Da denne søknad er etterlyst flere ganger, og det ikke er kommet noget bekreftende svar, skulle det ligge nær å tro at jeg er berettiget til å få etterbetalt differansen mellom den godtgjørelse som er fastsatt i Statens skyssregulativ for kjøretøier under 1100 kg. + passasjer Km. og det beløp jeg har mottatt beregnet etter kr. 0,27 pr. km.»

Telegrafbestyreren oversendte brevet til distriktet og uttalte i brev av 16. mars 1961 bl. a.:

«Som det vil fremgå av tidligere korrespondanse har bestyreren i sine påtegninger anbefalt A.s søknader ut fra den forutsetning at det var absolutt påkrevd, for i den del av kontrollkretsen å kunne utføre de pålagte oppgaver, på en Telegrafverket tilfredsstillende måte. Bruk av motorsykkel var ikke tilfredsstillende skyssmiddel. En hadde i så fall, i stor utstrekning, måttet leie transportmiddel ved siden av.

Vi kan med vår beste vilje ikke komme utenom hans påstand om at Telegrafstyret på et tidligere tidspunkt burde ha gitt ham et svar på hans søknad slik at han kunne ha tatt sine forholdsregler enten å la være å bruke egen bil i tjeneste og istedetfor leiet nødvendig transport, hvis søknaden ikke var blitt innvilget.»

Distriktet sendte brevet til Telegrafstyret den 7. april 1961 og uttalte bl. a.:

«I og med at Telegrafstyret har vært enig i nødvendigheten av å ha et skyssmiddel i det området hvor A. arbeider, burde det kanskje også vært rimelig at A. hadde fått godtgjørelse for bruk av egen bil etter satsene for alminnelig samtykke også i tiden før 1/1 - 1960, selv om en nok kan si at bruk av egen bil i tjenesten måtte være søkerens egen risiko inn- til saken ble avgjort.

I samråd med sekr. — — —, Telegrafstyret, tolket vi avsnittet «vi samtykker ellers i at regninger på bruk av eget skyssmiddel, som er godkjent av bestyrerne, blir anvist til utbetaling» i Telegrafstyrets påskrift av 23. juli 1957 dithen at bestyrerne inntil søknadene ble avgjort, kunne utbetale godtgjørelse for bruk av tjenestemenns (søkerens) bil i tjenesten etter satsen for alminnelig samtykke. Dette regnet vi da også med at bestyrerne gjorde.

Bestyreren i — — — tok imidlertid av for-

siktighetsgrunner saken opp for A. i brev av 14. juni 1958, påskrift herfra av 18. juni 1958, og bad om «tillatelse til å foreta etterbetaling fra 1. juli 1957 av differansen mellom det han (A.) har fått utbetalt (kr. 0,27 pr. km.) og skyssgodtgjørelsen han tilkommer etter bestemmelsene i Instr. B. III. art 225, pgf. 9 for bruk av egen bil i tjenesten, og at han får utbetalt denne godtgjørelse inntil endelig godkjenning foreligger». Dette brev er ennå ubesvart av Telegrafstyret.

Vi er imidlertid ikke klar over hvorfor saken nødvendigvis måtte ta så lang tid før den kunne avgjøres og hvorfor det tross gjentatte purringer ikke ble gitt noen orientering eller midlertidige tillatelser for de innsendte søknader.

Ut fra de foreliggende forhold vil en være stemt for å la A. få etterbetalt differansen mellom godtgjørelse beregnet etter satsene for alminnelig samtykke og den utbetalte godtgjørelse (27 øre pr. km.) for tiden 1/7-57—31/12-59.»

Telegrafstyret fant ikke å kunne imøtekomme klagerens søknad og anførte at han på det nærmeste hadde fått dekket sine løpende driftsutgifter ved motorsykkelgodtgjørelsen.

Jeg forela saken for Telegrafstyret og bad opplyst om det var enig i den fortolkning av Telegrafstyrets brev av 23. juli 1957 som distriktet ga uttrykk for i brev av 7. april 1961 og om de reiser klageren foretok ble godkjent av bestyreren. Videre bad jeg opplyst om forholdene hadde endret seg vesentlig fra den tid styret mottok søknaden av 1956 og til den nye søknad ble innvilget, eller om det måtte antas at også søknaden av 1956 ville blitt innvilget om det tidligere var truffet avgjørelse i saken. Jeg pekte på at Lønns- og prisdepartementet underhånden hadde opplyst at et slikt samtykke normalt blir gitt virkning fra det tidspunkt vedtaket blir truffet, men anførte at forutsetningen da, så vidt skjønnes, måtte være at avgjørelsen blir truffet innen rimelig tid, spesielt når vedkommende tjenestemann allerede hadde anskaffet transportmidlet og tatt det i bruk i tjenesten.

Telegrafstyret uttalte i brev av 14. september 1967 bl. a.:

«Når det gjelder distriktsjefens fortolkning av Telegrafstyrets uttalelse i vårt brev av 23. juli 1957 finnes i Telegrafstyret ingen brev eller notater som tyder på at Telegrafstyret har forutsatt brevet tolket slik som distriktsjefen har gjort det i brevet av 7. april 1961. Saksbehandleren kan naturlig nok heller ikke erindre noe eksakt fra telefonsamtaler så langt tilbake. Det er heller ikke noe som sannsynliggjør at Telegrafstyret har ment å gi en slik generell tillatelse, som i realiteten ville gitt bestyrerne anledning til å avgjøre søknader om bruk av egen bil i tjenesten, inntil

søknadene kunne behandles i Telegrafstyret. Telegrafstyret har heller ikke adgang til å delegere slik fullmakt til lavere tjenestemyndighet. Distriktsjefen i — — sier da også i sitt brev av 7. april 1961 bl. a.: «Vi er imidlertid ikke klar over hvorfor saken nødvendigvis måtte ta så lang tid før den kunne avgjøres og hvorfor det tross gjentatte purringer ikke ble gitt noen orientering eller midlertidig tillatelse til de innsendte søknader». Dette viser at distriktsjefen på dette tidspunkt heller ikke har regnet med at bestyrerne har fått noen midlertidig fullmakt til å innvilge samtykke til bruk av egen bil i tjenesten.

A. hadde som nevnt samtykke til å bruke egen motorsykkel i tjenesten fra 1. desember 1956. Hans kjøreregninger ble derfor godkjent i samsvar med det gitte kjøreløyve og utbetalt med motorsykkelgodtgjøring.

At bestyrerens søknad av 14. juni 1958 om å utbetale A. differansen mellom bil- og motorsykkelgodtgjøring er forlagt hos oss, og at en avgjørelse først forelå etter at A. på nytt søkte om slik godtgjøring i 1961, kan bare beklages.

I vårt brev til distriktsjefen av 23. juli 1957 gjorde vi merksam på at A.s søknad ville bli stilt i bero inntil videre, og han kunne derfor ikke regne med at hans søknad ville bli avgjort med det første. Dette har han også vært klar over, da han i brev av 7. juni 1958 til bestyreren har sagt at han ikke kan fortsette med å bruke bilen mot så lav godtgjøring som kr. 0,27 pr. km. Dette skulle jo klart tyde på at han ikke har fått noe annet bindende tilsagn av bestyreren.

Foranledningen til Telegrafstyrets rundskriv av 25. november 1959 var at Stortinget ved vedtak av 13. mai 1959 delvis omarbeidet § 10 i skyssregulativet som gjaldt bruk av egen bil i tjenesten. Telegrafstyret fant det derfor nødvendig å vurdere bilholdspørsmålet på bakgrunn av de nye bestemmelsene samtidig som en ønsket å få en landsomfattende oversikt over Telegrafverkets transportbehov. For registreringens skyld ble det også bedt om at de som fortsatt ønsket å bruke egen bil i tjenesten skulle sende inn ny søknad på en spesiell blankett som Telegrafstyret hadde utarbeidet. Undersøkelsene, utarbeidelsen av kontrollopplegg og behandlingen av søknadene tok dessverre så lang tid at vi først i 1960 kunne underrette distriktsjefen i — — om de tjenestemenn i hans distrikt som hadde fått tillatelse til å bruke egen bil i tjenesten.

Når A. i 1960 fikk alminnelig samtykke til å bruke egen bil i tjenesten, var dette ment som en overgangsordning, inntil Telegrafverket kunne anskaffe tjenestebil for ham. Om en slik løsning ville vært aktuell i 1956 avhenger bl. a. av hvilke transportmuligheter som forelå på den tid.

Alminnelig samtykke til bruk av egen bil i tjenesten blir til vanlig gjort gjeldende fra et tidspunkt etter at søknadene er blitt avgjort i Telegrafstyret. I visse særtilfelle kan søknadene innvilges med tilbakevirkende kraft. Disse generelle retningslinjene regner vi med er kjent blant personalet, og vi har i flere høve presisert at godtgjøring for bruk av egen bil i tjenesten ikke kan påregnes før samtykke foreligger fra Telegrafstyret.

Det springende punkt i denne saka vil være om A. har fått manglende eller misvisende opplysninger som har gjort at han i god tro

har regnet med å få bilgodtgjøring da han begynte å bruke egen bil i tjenesten. Vi mener at dette ikke er tilfelle, og vi har derfor behandlet A.s søknad etter de retningslinjer og den praksis som er vanlig i slike tilfelle.»

I en ny henvendelse til Telegrafstyret sa jeg meg enig i at klageren ikke kunne bygge sitt krav på tilsagn fra Telegrafstyret. Spørsmålet var imidlertid, som også Telegrafstyret hadde vært inne på, om ikke den særlige situasjon som hadde foreligget for klageren og som hadde nøye sammenheng med at hans søknader i lengre tid var blitt liggende ubehandlet, kunne gjøre det rimelig at administrasjonen stilte seg imøtekommende selv om egentlig rettskrav ikke forelå. Jeg pekte i denne sammenheng på at det av klagerens brev av 25 oktober 1956 som medfulgte søknaden om samtykke til bruk av egen bil fremgikk at han hadde skiftet ut sin motorsyssel med varevogn og således ikke lenger hadde noen mulighet for fortsatt å betjene seg av motorsyssel i sitt arbeid. Dersom han ikke kunne nytte sin varebil i tjenesten, var det eneste reelle alternativ for ham å benytte de rutegående befordringsmidler. Jeg pekte på at det etter det som var fremholdt av telegrafbestyreren og distriktsjefen syntes å være på det rene at tjenesten i så fall ville bli skadelidende. Telegrafstyret syntes også selv å ha vært av den oppfatning at eget motorkjøretøy var nødvendig siden det hadde gitt klageren alminnelig samtykke til å bruke motorsyssel i arbeidet.

Videre fremholdt jeg at det iallfall etter telegrafbestyrerens brev av 27. september 1957, som ble sendt Telegrafstyret med distriktsjefens ekspedisjon av 31. januar 1958 var på det rene at klageren faktisk brukte sin varevogn i tjenesten. Det ble der opplyst at han hadde kjørt 7 650 km med egen bil det året, dvs. før 27. september 1957. I forbindelse med at han skiftet bil våren 1958 og fornyet sin søknad ble det oppgitt at han i tiden 1. juli 1957 til 19. mai 1958 hadde kjørt 7 643 km i tjenesten med egen bil. På bakgrunn av dette måtte det etter min oppfatning ha vært en sterk oppfordring for Telegrafstyret til å si fra til klageren om at han ikke kunne innrette seg på at samtykke ville bli gitt.

Jeg pekte videre på at den omstendighet at Telegrafstyret i 1960 midlertidig samtykket i at klageren kunne bruke egen bil i påvente av at etaten stillet tjenestebil til disposisjon, ikke syntes å ha sammenheng med at forholdene var blitt andre, men at behovet for bruk av tjenestevogn i det arbeid klageren utførte hadde vært til stede også tidligere. Etaten hadde hatt full fordel av at klagerens vogn var nytet i tjenesten i tiden fra 1956 til 1960.

Jeg viste videre til distriktsjefens uttalelse i brev av 18. juni 1958 (referert ovenfor) om at distriktstyret i henhold til Telegrafstyrets brev av 23. juli 1957 hadde godkjent at alle som hadde inne bilholds søknader som var anbefalt av distriktet, fikk godtgjørelse etter sat-sene som for alminnelig samtykke og at klageren hørte til denne kategorien.

I denne forbindelse anførte jeg bl. a.:

«Når distriktsjefen likevel, så vidt skjønnes i motsetning til hva det ble gjort med de andre søkere, spesielt forela A.s tilfelle for Telegrafstyret, skyldtes det etter det opplyste at bestyreren ut fra forsiktighetsgrunner uttrykkelig hadde rettet forespørsel for hans vedkommende. Er det så at andre søkere i den lange ventetid som gikk før søknadene ble avgjort, faktisk har fått vanlig godtgjørelse for bruk av sine vogner i tjenesten, synes det — uansett om det kan reises innvendinger mot distriktsjefens forståelse av Telegrafstyrets brev — ytterligere utilfredsstillende om A. her skulle bli satt i en annen stilling. Jeg har imidlertid ikke funnet grunn til å søke dette forhold klarlagt nærmere, fordi jeg mener at Telegrafstyret allerede etter det som ellers foreligger, har grunn til å overveie om ikke A.s krav etter forholdene i saken bør imøtekommes.»

Jeg gikk ikke inn på foreldesspørsmålet, men pekte på at det ved vurderingen av hvordan man her burde stille seg måtte være et moment av vekt at administrasjonen lot det gå så lang tid før klagerens søknader ble avgjort.

Telegrafstyret forela deretter saken for Lønns- og prisdepartementet, som antok at klageren etter den praksis som hadde vært fulgt kunne vært gitt alminnelig samtykke for bruk av egen bil for omhandlede tidsrom. Spørsmålet om å frafalle foreldessesinnsigelsen ble forelagt for Justis- og politidepartementet, som samtykket i at dette ble gjort. Telegrafstyret meddelte senere at det hadde samtykket i at klageren fikk utbetalt differansen mellom bil- og motorsysselgodtgjørelse for tiden 3. november 1956 til 31. desember 1959 med tilsammen kr. 6 450,—.

10.

Beregning av tjenestetid ved oppsigelse fra statsstilling. Saklig grunnlag for oppsigelsen.

(Sak 912/67.)

En kontorfullmektig klaget over at hun var blitt oppsagt fra sin stilling i et direktorat. Hun var fast ansatt fra 1. februar 1964 etter å ha hatt midlertidig ansettelse fra 1. februar 1962. Hun ble oppsagt i brev av 30. januar 1967, som hun mottok 31. januar s. å. Tidligere hadde hun vært ansatt ved A/S Vinmonopolet og ved Norsk tekstilforskningsinstitutt og mente at denne tjenestetid måtte regnes med.

Etter lov om offentlige tjenestemenn § 19 kan en tjenestemann med under tre års tje-

neste oppsis fra sin stilling med tre måneders varsel. I ansettelsesreglementet for vedkommende direktorat heter det bl. a.:

«Tjenestetid etter tjenestemannslovens §§ 19 og 20, første, annet og tredje ledd, omfatter all sammenhengende tjeneste ved direktoratet etter fast ansettelse.

Finansdepartementet bemyndiges til i hvert enkelte tilfelle å avgjøre om det ved beregning av tjenestetiden skal tas hensyn til annen liknende tjeneste i andre grener av statstjenesten.

Tjenestetid etter tjenestemannslovens § 20, fjerde og femte ledd, omfatter all sammenhengende tjeneste som statstjenestemann.»

Jeg fant ikke at klagerens tjeneste ved A/S Vinmonopolet og ved Norsk tekstilforskningsinstitutt var slik tjeneste som etter reglementets § 8 kunne tas med ved beregningen av tjenestetid etter tjenestemannslovens § 19. Spørsmålet om hennes tjeneste i vedkommende direktorat før fast ansettelse skulle regnes med, hadde vært behandlet av Finans- og tolldepartementet i forbindelse med klagerens anke over ansettelsesrådets vedtak om å si henne opp. Finans- og tolldepartementet hadde forelagt spørsmålet for Lønns- og prisdepartementet, som uttalte at det hadde vært riktigst om dette spørsmålet hadde vært tatt opp med Finans- og tolldepartementet før ansettelsesrådet gikk til oppsigelse. Jeg var enig med Lønns- og prisdepartementet i dette. Lønns- og prisdepartementet fant for øvrig ikke at klageren hadde krav på å få medregnet sin midlertidige tjeneste i direktoratet, men at dette var et moment som kunne tas i betraktning ved avgjørelsen. Finans- og tolldepartementet forkastet anken.

Jeg anførte at tjenestemannsloven ikke gjelder for den som midlertidig utfører offentlig tjeneste, jfr. § 1, og etter ordlyden i reglementets § 8 var jeg enig i at klageren ikke hadde krav på at den midlertidige tjeneste skulle medregnes. Noe annet var at den midlertidige tjeneste, som også uttalt av Lønns- og prisdepartementet, kunne tas i betraktning som et moment ved vurderingen av om oppsigelse burde foretas. Det måtte etter dette legges til grunn at oppsigelsen fant sted innen den frist som er fastsatt i tjenestemannslovens § 19.

Treårsfristen i tjenestemannsloven ble lovfestet for å gi det offentlige rett til å si opp en tjenestemann etter en bestemt prøvetid, og loven setter ingen begrensning med hensyn til adgangen til oppsigelse i prøvetiden.

I en komitéinnstilling med forslag til ny lov om offentlige tjenestemenn heter det om den någjeldende § 19 bl. a.:

«— — Siden loven ikke setter noen ytterligere vilkår for administrasjonens oppsigelsesrett i en tjenestemanns tre første tjenesteår,

har det i praksis vært antatt at oppsigelsesretten i denne tid kan utøves diskresjonært av ansettelsesmyndigheten uten angivelse av grunner, og at oppsigelsen vil kunne skje skriftlig eller muntlig etter administrasjonens valg for det enkelte tilfelle. En rekke ansettelsesreglementer forutsetter imidlertid nå skriftlig oppsigelse som det normale, og også grunnen for oppsigelsen blir som regel oppgitt dersom tjenestemannen ber om det.

Selv om tjenestemannslovens § 19 således ikke setter noen begrensning for det offentliges adgang til å oppsi tjenestemenn i de 3 første tjenesteår må det likevel antas at oppsigelsesadgangen ikke går lenger enn lovgrunnen for bestemmelsen rekker. En oppsigelse kan således selvsagt ikke finne sted av usaklige grunner.

I praksis har det vært antatt at adgangen til oppsigelse etter § 19 ikke behøver å knyttes til bestemte faktiske forhold, f. eks. at tjenestemannen anses uskikket for stillingen. § 19 har således vært tolket slik at den ikke setter annen begrensning for oppsigelsesadgangen enn at oppsigelsen må være begrunnet i hensynet til tjenestens tarv. Dersom ankeinstansen finner dette vilkår fyldestgjort, kan den opprettholde oppsigelsen uten å ta standpunkt til alle eventuelle klagemål mot tjenestemannen som måtte ha dannet grunnlag for ansettelsesmyndighetens avgjørelse. — — —»

Jeg fant ikke at det kunne reises innvendinger mot avgjørelsen. Det var ikke holdepunkt for at det var tatt usakelige eller utenforliggende hensyn ved oppsigelsen. Direktoratet hadde tidligere fremført klagemål mot klageren, og disse førte i november 1966 til at hun ble tildelt advarsel etter tjenestemannsloven. Direktoratet fant ikke at hennes forhold senere hadde bedret seg vesentlig.

11.

Hvorvidt en annen enn den best kvalifiserte søker kan ansettes når ansettelsesmyndigheten finner at velferdsgrunner taler for det.

(Sak 446/67.)

A., som var programtekniker II ved Norsk Rikskringkasting i Oslo, klaget over at han var forbigått ved besettelsen av en midlertidig stilling som programtekniker II ved et av Norsk Rikskringkastings avdelingskontorer. Han viste til at han hadde best konkurranseansiennitet og at han var innstilt som nr. 1 både av lederen av avdelingskontoret og av innstillingsrådet. Når Norsk Rikskringkastings styre likevel hadde ansatt B., skyldtes dette at det var lagt vekt på velferdsgrunner som denne hadde anført i sin søknad, — at han og hans kone er fra det sted hvor avdelingskontoret ligger og har sin familie der og at de der vil kunne få forbedret sine boligforhold. Klageren mente at de angitte grunner var utenforliggende og at det ikke burde ha vært tatt hensyn til dem. Subsidiært anførte han at det heller ikke forelå noen vesentlig overvekt av

velferdsgrunner i B.s favør. Han fremhevet at han selv hadde måttet kjøpe en dyr bolig forholdsvis langt fra arbeidsstedet og at også han hadde nær slekt på det sted det gjaldt.

Klagen ble forelagt for Norsk Rikskringkasting og sakens dokumenter ble gjennomgått.

De faktiske forhold var i hovedtrekkene følgende:

Norsk Rikskringkastings administrasjon fant at det var nødvendig med en ny programteknikerstilling ved avdelingskontoret i———. Det ble foreslått midlertidig overført en stilling som programtekniker II fra Oslo. Stillingen ble lyst ledig i Norsk Lysingsblad og i dagspressen og kunngjort internt ved oppslag av annonsen i Lysingsbladet. I kunngjøringen het det:

«En midlertidig stilling som programtekniker II er ledig ved den programtekniske tjeneste ved avdelingskontoret i — — —.»

Det meldte seg søkere både utenfra og fra Norsk Rikskringkasting. Lederen for avdelingskontoret innstilte A. som nr. 1 og B. som nr. 3. Innstillingsrådet innstilte likeledes A. som nr. 1, men B. som nr. 2. Sjefsingeniøren uttalte i sin innstilling:

«Både A. og B. er fra samme kurs og har ansiennitet fra 12/6-63, resp. 16/6-63. Etter det Kontrollsjefen oppgir, er de begge flinke teknikere, men muligens med en liten overvekt for A. Forskjellen mellom de to, både når det gjelder kvalifikasjoner og ansiennitet, er altså meget liten.

I sin søknad nevner B. at både han og hans kone ——— har all sin slekt i og ved ———. De føler seg derfor sterkt bundet til distriktet. De har — i øyeblikket — ett barn og bor i en liten én værelses leilighet i Oslo, uten noen utsikt til å få bedre boligforhold. I — — — derimot vil B. kunne skaffe seg en bra leilighet.

Hva A. angår, har han etter de oppgaver jeg har fått, en relativt bra leilighet i — — —, den er imidlertid dyr, og reisen fram og tilbake blir kostbar. De har ingen barn. Han har venner og bekjente, men ikke slekt, i — — — og vil gjerne dit. I sin søknad har han ikke oppgitt noe om dette.

Med hensyn til kvalifikasjoner og ansiennitet ligger altså A. litt foran B. Jeg mener imidlertid at velferdsgrunner i dette tilfelle bør veie mer enn denne lille forskjellen, og jeg innstiller derfor som følger:

1. B.
2. A.»

Kringkastingssjefen sluttet seg til dette, og styret ansatte B.

Norsk Rikskringkasting anførte i sin første uttalelse i saken at man ved ansettelse av programteknikere ikke var bundet til å følge konkurranseansienniteten. Det ble videre anført at programteknikerne var ansatt i Norsk Rikskringkasting med plikt til å gjøre tjeneste

der de måtte bli pålagt det innen institusjonen og at bestemmelse om dette var tatt inn i tilsettingsbrevet. Det het videre i uttalelsen:

«Norsk Rikskringkasting har med den nevnte bestemmelse villet presisere sin rett til å flytte tjenestemennene til de arbeidssteder innen institusjonen hvor deres innsats måtte være påkrevet.

Ved endringer i bemanningsbehovet ved Norsk Rikskringkasting's forskjellige kontorer søkes saken behandlet slik at en

for det første vurderer mulighetene for rekruttering utenfra på bakgrunn av Norsk Rikskringkasting's sterke ekspansjon, og

dernest — såfremt endringer i bemanningsbehov må løses ved omplassering av tjenestemenn — vurderer såvel hvilken tjenestemann som best må forutsettes å dekke behovet på det nye arbeidssted som for hvilken tjenestemann det er knyttet minst ulemper ved å flytte.»

Ingen av de søkere som meldte seg utenfra ble funnet kvalifisert, og stillingen måtte derfor besettes med en tjenestemann fra Oslo. Det anførtes videre:

«En hadde ved utlysningen fått registrert hvilke tjenestemenn som var interessert i tjenestegjøring i — — —, og en måtte avveie de kryssende hensyn til såvel tjenestens behov som de aktuelle tjenestemenns interesser, idet stillingen som nevnt er å betrakte som begynnerstilling for det personale det gjelder og ikke representerte avansement for noen av de interesserte.»

Norsk Rikskringkastings uttalelse syntes å bygge på at Norsk Rikskringkasting anså tilsettingen som en beordringssak og ikke som en ansettelsessak, og at man i beordringssaker kunne ta andre hensyn enn i ansettelsessaker. Jeg bad om en nærmere begrunnelse for dette, og pekte på at administrasjonens forslag måtte forstås slik at det gjaldt overføring av en stilling til — — —, ikke av en tjenestemann. Stillingen var lyst ledig med adgang også for andre enn Norsk Rikskringkastings tjenestemenn til å søke, og det var ikke noe som viste at Norsk Rikskringkastings programteknikere bare skulle kunne komme i betraktning dersom det ikke meldte seg kvalifiserte søkere utenfra og da ved beordring. Etter de opplysninger som forelå antok jeg at saken måtte sees som en regulær ansettelsessak.

Det prinsipielle spørsmål saken reiste var etter min mening om det i ansettelsessaker kunne være berettiget å forbigå den best kvalifiserte søker til fordel for en annen som kunne påberope seg velferdsgrunner, og hvor sterke velferdsgrunner det i tilfelle måtte dreie seg om.

I sitt svar anførte Norsk Rikskringkasting bl. a.:

«En er enig i at det slik saken om styrking av tjeneste i — — utviklet seg, kan være grunn til å reise spørsmål om ikke saken bør betraktes som tilsetningssak og ikke beordring. Men spørsmålet om tjenestens midlertidige karakter har sannsynligvis ikke hatt betydning for den avgjørelse som ble truffet med hensyn til personvalget, idet det ikke ble lagt avgjørende vekt på dette forhold. En finner således grunn til å anta at de velferdsgrunner som ble avgjørende for personvalget ville bli tillagt vekt også om det hadde vært tale om tilsetning i fast stilling og at den skjønsmessige vurdering ville bli den samme.

En har oppfattet Ombudsmannen slik at det prinsipielle hovedspørsmål saken reiser er i hvilken utstrekning det kan være berettiget å trekke inn velferdsgrunner for en søker ved avgjørelsen av personvalget i tilsetningssaker.»

Det ble anført at det i denne sak gjaldt to søkere som sto svært likt med hensyn til kvalifikasjoner. Sjefsingeniøren hadde avgitt uttalelse i klagesaken og bemerket bl. a.:

«I min innstilling skrev jeg at det både ansiennitetsmessig og kvalifikasjonsmessig var meget liten forskjell på de to søkere.

Med hensyn til ansienniteten er denne for A.s vedkommende den 12/6 og for B. 16/6 (ansiennitetsbetegnelsen gir her et datomessig uttrykk for innbyrdes rangering mellom elever uteksaminert fra samme teknikerkurs). Det er altså bare 3 personer mellom de 2. Hva kvalifikasjoner angår er det her om mulig mindre forskjell, og det kan uttrykkes slik at hvis man først skal gjøre forskjell, er det en liten fordel for A., men denne er uvesentlig for arbeidet i kontrollen.

A.s kjennskap til studioanlegget i — — — innskrenker seg til de 4 dagene han nevner da han hadde oppdrag i forbindelse med programposten «10 i skuddet». Det må være klart at han derfor ikke har noe kjennskap til kontrolltjenesten i — — — som kan gi ham fordeler framfor en søker som ikke har det.

A. nevner at B. også hadde en sjanse til å skaffe seg bedre bolig, men ikke benyttet seg av denne. Så vidt jeg har forstått ville hans boligutgifter da bli så store at med den familie han har, ville han ikke ha råd til dette. Han måtte derfor la tilbudet gå fra seg. A. har ikke vært i samme situasjon. Når derfor B. kunne skaffe seg rimelig husvær i — — —, må man jo gå ut fra forholdene slik de er, og jeg mener derfor fremdeles at velferdsgrunnen i denne saken teller mest.»

Norsk Riksringkasting bemerket i tilknytning til dette:

«Etter Norsk Riksringkastings oppfatning må velferdsgrunner kunne trekkes inn som et moment også ved avgjørelsen i en tilsetningssak. Hvor vektige slike grunner må være for at de skal kunne tillegges noen vekt, vil være et meget vanskelig skjønsspørsmål. Men etter Norsk Riksringkastings oppfatning er en tilfredsstillende løsning av boligproblemet av så vesentlig betydning for den enkelte tjenestemann og hans familie at en vanskelig kan skjønne at det kan reises noen begrunnet kritikk mot den avgjørelse som ble truffet.»

I min uttalelse presiserte jeg at saken måtte sees som en ansettelsessak og ikke som en beordringssak, selv om det dreide seg om en midlertidig stilling. At stillingen hverken for A. eller B. representerte noe opprykk, kunne heller ikke sette saken i noen annen stilling enn ansettelsessaker ellers, når begge foretrakk denne stillingen fremfor de stillinger de nå innehadde. Etter det som forelå måtte det anses på det rene at A. lå foran B. både i kvalifikasjoner og ansiennitet og at han ville ha blitt ansatt om det bare var tatt hensyn til disse momenter. Spørsmålet var derfor om en annen enn den best kvalifiserte kunne ansettes av de anførte velferdsgrunner. Jeg bemerket om dette:

«Det må antas å være uvanlig at det i en ansettelsessak tas hensyn til andre forhold enn de som har direkte tilknytning til tjenesten. At det som her gjelder en ansettelsessak hvor de aktuelle kandidater allerede var ansatt i vedkommende etat, kan prinsipielt sett ikke bringe saken i en annen stilling. Skal andre hensyn kunne tas i betraktning, må det under enhver omstendighet være et rimelig krav at det er gjort klart for alle søkere hvilke forhold dette er, slik at alle har samme mulighet for og oppfordring til å gi de opplysninger som kan få betydning. Klageren mener at det i den samtale som fant sted før avgjørelsen, ikke ble klarlagt tydelig nok at det «dreide seg om et «være eller ikke være» for min søknad». Sterke grunner taler etter min mening også for at skal det kunne tas hensyn til momenter som ikke har tilknytning til selve tjenesteforholdet, bør adgangen til dette være hjemlet og avgrenset i ansettelsesreglementet eller andre generelle bestemmelser. Under ingen omstendigheter bør det være adgang til å legge vekt på velferdsgrunner som ikke fremstiller seg som vesentlige. Om de grunner som er påberopt i nærværende sak gjør det, synes tvilsomt.»

12.

Underretning om inndragning av ulovlig merpris til fordel for statskassen også til dem som prisovertreddelsen har gått ut over.

(Sak 6 E/67.)

I vedtatt forelegg mot selgeren i en prissak ble ulovlig merpris besluttet inndratt til fordel for statskassen. Kjøperen, som selv hadde meldt forholdet med overprisen til prisnemnda, ble ikke underrettet om forelegget, som han først senere fikk kjennskap til. Han mente at han selv etter prislovens § 59 hadde krav på å få overprisen tilbakebetalt til seg, men klaget forgjeves til statsadvokaten og senere til Riksadvokaten over avgjørelsen i forelegget. Riksadvokaten viste til at det ikke lenger var adgang til å omgjøre forelegget etter lov av 9. juli 1948 nr. 3 § 15, fordi den fastsatte frist var utløpt. Det er bare når omgjøring skjer til gunst for siktede at påtalemyndigheten er

ubundet av fristen, men i den foreliggende sak var det ikke spørsmål om å endre inndragningsavgjørelsen til fordel for siktede (selgeren), men til fordel for kjøperen, som ikke var siktet i saken.

Kjøperen klaget over påtalemyndighetens avgjørelse, men jeg fant ikke at det var grunnlag for innvendinger mot Riksadvokatens forståelse av loven.

I saken var opplyst fra politiet at det ikke er vanlig å gi underretning om forelegg til den som har meldt forholdet til prisnemnda. Underretning gis bare til prisnemnda, som står som anmelder overfor politiet i slike saker.

På bakgrunn av den foreliggende sak tok jeg opp med Riksadvokaten spørsmålet om det var tilfredsstillende og i samsvar med § 14 i loven av 1948 at den som gir anmeldelse til prismyndighetene om ulovlig merpris, ikke får underretning om hvordan det i forelegg mot selgeren forholdes med inndragning av overprisen. Jeg viste til Finans- og tolldepartementets uttalelse i forarbeidene til prisloven, Ot. prp. nr. 60 (1952) side 140, 2. spalte, der det bl. a. heter:

«Etter gjeldende rett antas det ikke å være adgang til slik samlet behandling av inndragnings- og tilbakesøkningskrav. Prisbestemmelsene tar i første rekke sikte på å verne samfunnets felles interesse i at prisnivået holdes nede. Hovedformålet er ikke å beskytte den enkelte kjøper som betaler for høy pris. Han anses derfor ikke som «fornærmet» i straffeprosesslovens forstand og har da heller ikke adgang til å gjøre sitt eventuelle tilbakesøkningskrav gjeldende i straffesaken etter reglene i straffeprosesslovens § 3, jfr. §§ 438 flg. Den beste løsning synes imidlertid å være at man ved lovendring åpner adgang til å få slike krav pådømt i straffesaken. En har foreslått en bestemmelse om det i § 14 a i loven av 9. juli 1948 om oppehaldning av pris- og rasjoneeringsføreseger o. a. og viser til merknadene nedenfor til denne paragraf.»

Videre ble det pekt på bemerkningene til § 14 a (side 145, 1. spalte) hvor departementet uttalte bl. a.:

«Departementet viser til merknadene til § 56 i prislovutkastet (merknadens punkt 4) der det er gjort rede for grunnene til at krav om tilbakebetaling etter prislovens § 60 bør kunne behandles sammen med krav om inndragning (og eventuell straff). Det mest hensiktsmessige vil antakelig være at tilbakesøkningskravet behandles etter straffeprosesslovens regler om «borgerlige krav» som tilkommer fornærmede. Disse regler bør dog undergis visse modifikasjoner.

Om enkelthetene i utkastet bemerkes:

En har gitt særskilt uttrykk for at tilbakesøkningskravet kan avgjøres ved forelegg i de tilfelle der inndragnings- (eller straffe-) kravet blir avgjort på denne måten.

I henvisningen til §§ 438—440 ligger at så vel kravshaveren som påtalemyndigheten kan trekke kravet inn etter de regler som gjelder for fornærmedes borgerlige krav.»

Jeg anførte at så sterkt som hensynet til en samlet avgjørelse av inndragnings- og tilbakebetalingskravet her var trukket frem, syntes sterke grunner å tale for at kjøperen måtte få en reell mulighet til å innbringe politiets avgjørelse for overordnet påtalemyndighet før fristen i § 15 løper ut.

Riksadvokaten forela saken for Oslo politikammer og statsadvokatene i Oslo som uttalte at anmelderen har en så stor økonomisk interesse i avgjørelsen at det var naturlig at han fikk underretning og foreslo at Riksadvokaten utferdiget et rundskriv om dette.

Riksadvokaten uttalte i ekspedisjon av 25. mai 1967:

«Spørsmålet som en alminnelig klagerett for fornærmede, siktede og eventuelt andre som har en særlig interesse i saken, har vært overveiet av Straffeprosesslovkomitéen. Komitéen er imidlertid — uten at det ennå er utarbeidet noe endelig lovutkast — kommet til at det ikke bør innføres noen klagerett i videre utstrekning enn at fornærmede kan kreve saken avgjort av kompetent påtalemyndighet. Dette antas for øvrig å være i samsvar med den gjeldende ordning etter straffeprosessloven.

Straffeprosesslovkomitéen har heller ikke villet tilrå noen utvidelse av de regler som gjelder underretning om påtaleavgjørelser i straffeprosessloven og påtaleinstruksens § 24. Etter disse bestemmelser skal melding om innstilling av forfølgning gis til siktede og til fornærmede som har opptrådt som klager. Imidlertid antar jeg at det spesielt i prissaker vil kunne være grunn til å underrette den person som er rammet av lovbruddet. Skulle utvidelsen av plikten til å gi underretning gis en mer generell form, bør dette formentlig skje ved endring i påtaleinstruksens § 24.

Jeg er kommet til at jeg vil sende ut et rundskriv som foreslått av Oslo statsadvokatembete, men finner det på grunn av konsekvensene tvilsomt om det bør gjøres noen henvendelse til Justisdepartementet med henblikk på endring av påtaleinstruksen. Jeg nevner at Straffeprosesslovkomitéen vil foreslå regler om at det skal gis underretning til fornærmede som har opptrådt som klager, men går samtidig inn for at det ikke skal etableres en alminnelig klagerett.»

I rundskriv av 6. juli 1967 til statsadvokatene uttalte Riksadvokaten at han fant grunn til å anmode politiet om for fremtiden også å underrette de personer som en prisovertreddelse faktisk er gått ut over, om den avgjørelse som ble truffet i prissaker.

13.

Forbigåelse ved ansettelse av budsjeff ved politikammer.

(Sak 33/67.)

En høyesterettsadvokat klaget på vegne av A. over at A. var forbigått ved ansettelse av budsjeff ved Oslo politikammer. A. hadde først tatt saken opp med Justis- og politideparte-

mentet som innhentet uttalelse fra ansettelsesrådet. I rådets uttalelse av 16. mai 1966 var bl. a. anført:

«— — — Når flertallet gikk inn for ansettelsen av B., skyldes det bl. a. det forhold at hans mulighet for avansement var svært begrenset, idet han i det alt vesentlige bare hadde gjort tjeneste som bud og ikke ville ha mulighet for å avansere i kontorsektoren, mens A. på sin side sto på tur til forfremmelse til kontorfullmektig I (han ble kst. kontorfullmektig I den 1.2.1966) og således ville avansere likevel. — — —»

I klagen gjorde advokaten gjeldende at det av prinsipielle grunner var uriktig å besette en stilling med en dårligere kvalifisert søker på dette grunnlag. A. hadde vært beordret budsjeff i 3 år, og det var etter advokatens mening også et spørsmål om ikke ansettelsesrådet burde ha sørget for at stillingen var blitt besatt tidligere. I så fall ville A., ble det hevdet, vært ansatt uten konkurranse. Videre ble det i klagen anført at politimesteren, som var i mindretall i ansettelsesrådet, burde ha anket ansettelsesrådets vedtak inn for Justis- og politidepartementet.

At A. var konstituert som kontorfullmektig i lønnsklasse 10, mens stillingen som budsjeff var plassert i lønnsklasse 9, var etter advokatens mening ingen tilfredsstillende løsning for A. Budsjeffstillingen ga visse økonomiske fordeler fremfor kontorfullmektigstillingen og var også mer selvstendig enn denne.

Klagen ble tatt opp med Justis- og politidepartementet, som ble bedt om også å innhente ny uttalelse fra ansettelsesrådet. I brevet til Justisdepartementet ba jeg konkretisert hvilke andre forhold enn B.s begrensede avansementsmuligheter ansettelsesrådet hadde lagt vekt på. Dersom ansettelsesrådet mente at det var adgang til å ta hensyn til andre forhold enn søkerens kvalifikasjoner, ba jeg dette begrunnet nærmere. Videre ble bedt opplyst om ansettelsesrådet hadde vurdert hvem som var best kvalifisert for stillingen av de to søkere. Det ble også pekt på at budsjeffstillingen etter klagerens mening ga bedre vilkår enn kontorfullmektig I-stillingen, og ansettelsesrådet ble bedt om å vurdere disse to stillinger i relasjon til hverandre.

I ansettelsesrådets nye uttalelse av 3. april 1967 het det bl. a.:

«I politikammerets ekspedisjon av 16. mai 1966 til Det ærede departement er det gitt klart uttrykk for at det i Ansettelsesrådet var enighet om at søkerne A. og B. pekte seg ut som meget godt kvalifiserte til stillingen.

Hvem av de to søkere som antokes best kvalifisert var gjenstand for diskusjon. Ansettelsesrådet delte seg, som bekjent, i et mindretall og et flertall. Flertallet stemte for ansettelse av B. For flertallet syntes B. å være

den som ut fra en samlet vurdering var best kvalifisert, mens mindretallet holdt på A.

Ved en ansettelse som denne er det den best kvalifiserte som skal ansettes. Imidlertid var det, som pekt på, i den foreliggende sak vanskelig, for ikke å si umulig, å finne frem til eksakte mål for hvem av de to som var best kvalifisert. Man var i betydelig grad henvist til skjønsmessige betraktninger.

Det er meget vanskelig å gi en vurdering av de to stillinger i relasjon til hverandre. I budsjeffstillingen går det vesentlige ut på å tilrettelegge budtjenesten ved politikammeret og sørge for at et visst antall — fra 5—7 — yngre bud utfører sitt arbeid etter gjeldende regler. Når det gjelder kontorfullmektig I-stillingene ved politikammeret, må man kunne si at deres arbeidsområde er av langt høyere kontorteknisk standard enn det som er tilfelle i budsjeffstillingen.

Til slutt vil man gjerne bemerke at det i de aller fleste ansettelsessaker er forhold og momenter av en viss usikkerhetsgrad som må veies mot hverandre. Avgjørelser som i noen utstrekning må bygge på skjønsmessige vurderinger, har ofte lett for å bli noe forskjellig oppfattet av andre. Det har imidlertid vært Ansettelsesrådets mening å handle slik at man fikk det beste resultat. Videre er det grunn til å bemerke at når det fra Ansettelsesrådet i forbindelse med politikammerets brev av 16. mai ble uttalt at det for Ansettelsesrådet må være avgjørende å finne frem til den beste blandt søkerne — og forøvrig legge vekt på forhold som tjener etaten og den enkelte tjenestemann best — så var dette ment som en generell bemerkning i tilknytning til det som var uttalt i høyesterettsadvokat — — —s brev.»

I brev til Justis- og politidepartementet viste jeg til ansettelsesrådets uttalelse og anførte:

«— — — Jeg må forstå dette slik at ansettelsesrådet i prinsippet er enig i at en stilling som denne, skal den søker ansettes, som er best skikket. Jeg går også ut fra at under ellers like vilkår må ansienniteten på vanlig måte komme inn som et moment av betydning.

Etter ansettelsesrådets uttalelse av 16. mai 1966 — en uttalelse som etter hva politimesteren har bekreftet overfor departementet er avgitt av det samlede ansettelsesråd — må det imidlertid legges til grunn at det ved siden av søkerens kvalifikasjoner er tatt hensyn til B.s begrensede avansementsmuligheter og A.s nært forestående opprykk til kontorfullmektig I. Det er etter uttalelsen også lagt «vekt på forhold som tjener etaten og den enkelte tjenestemann best», uten at dette er konkretisert nærmere.

Det som foreligger gir neppe tilstrekkelig grunnlag for å fastslå med sikkerhet at forholdet med de to søkeres forskjellige avansementsmuligheter har vært avgjørende for flertallet. At dette forhold imidlertid er trukket spesielt frem i rådets etterfølgende begrunnelse av 16. mai 1966, gjør det likevel rimelig å anta at det i det minste har vært ansett for et moment av vekt. Det synes også vanskelig å kunne være tvil om at A. på grunnlag av de mer objektive kriterier som foreligger for kvalitetsbedømmelsen av søkerne, — utdanning,

praksis, tjenestegjøring i budsjeftstillingen med påskjønnelse for utført arbeid der og ved politikammeret ellers og enstemmige innstillinger fra de innstillende myndigheter — i særlig grad pekte seg ut blant kandidatene. Riktignok er det så at også ansettelsesrådets egen vurdering av søkerens personlige egenskaper kommer inn og i høy grad vil bero på et skjønn. Det er imidlertid hverken i rådets uttalelser eller i opplysningene ellers anført noe konkret forhold som kunne gi grunnlag for å sette B. først etter kvalifikasjoner. Det hadde det etter min mening i tilfelle vært særlig oppfordring for flertallet til å nevne, siden de som hadde det nærmeste kjennskap til søkerens arbeid i politiet, politikammerets innstilte myndigheter og politimesteren, alle satte A. først. Om B. ble ansett for å være like vel skikket, var dette ikke nok, dersom avgjørelsen skulle trefes på grunnlag av kvalifikasjoner og ansiennitet.

Jeg går imidlertid ikke nærmere inn på dette. Hovedspørsmålet i saken blir om det var berettiget å ta hensyn til B.s og A.s avansementsmuligheter ellers og «på forhold som tjener etaten og den enkelte tjenestemann best».

Etter min mening kan det ved besettelsen av en stilling der kvalifikasjonene skal være avgjørende, neppe være berettiget ut fra hensynet til søkerne selv å legge vekt på hvilke andre avansementsmuligheter de har. Skulle avansementsforholdene kunne tas i betraktning, måtte det i tilfelle være fordi hensynet til etaten gjorde det nødvendig å gi søkerne fra et bestemt kontor et pre ved besettelse av høyere stillinger i kontoret. Jeg vil ikke utelukke at det kan være tilfeller der slike hensyn kan være berettiget for å bedre rekrutteringen til kontoret. Jeg går imidlertid ikke nærmere inn på forholdet fordi det ikke er denne situasjon som foreligger i saken. Det er, så vidt jeg forstår, hensynet til B. og A. personlig, uttalelsen av 16. mai 1966 sikter til. Men selv om bakgrunnen skulle være budenes begrensede avansementsmuligheter og forholdets innvirkning på rekrutteringen til budtjenesten — noe som for øvrig ikke er gjort gjeldende —, kan dette neppe bringe saken i en annen stilling. Tilsier etatens tjenesteforhold at det bør foretas begrensninger i en avansementskrets, eventuelt i den form at tjenestemenn i et bestemt kontor, f. eks. budkontoret, gis et fortrinn ved besettelsen av sjefstillingen, antas det i første rekke å måtte være politikammerets, ikke ansettelsesrådets, sak å ta seg av dette og sørge for de nødvendige regler. Som nevnt var politimesteren selv ikke enig i flertallets avgjørelse.

Jeg mener etter dette at flertallet ved å ta i betraktning forholdet med de to søkeres personlige avansementsmuligheter ved politikammeret, har lagt vekt på et moment som var utenforliggende og irrelevant i ansettelsessaken. At kontorfullmektigstillingen som A. rykket opp i, ligger i lønnsklasse over stillingen som budsjeft, endrer intet i dette. A. satte budsjeftstillingen først og det må også etter det opplyste legges til grunn at denne stilling, uansett lønnsklassепlasseringen, er tillagt fordeler som økonomisk sett bringer den foran kontorfullmektigstillingen.

Selv om flertallet således etter min mening har latt et utenforliggende hensyn veie med ved sin vurdering, kan det være tvilsomt om forholdet medfører at avgjørelsen må anses for

ugyldig. Dette spørsmål hører i siste instans under domstolene, og jeg finner ikke tilstrekkelig grunn til å gå nærmere inn på det. Uansett hvordan man ser på spørsmålet om ugyldighet, kan det imidlertid etter min mening være grunn for administrasjonen til å overveie om det ikke vil være rimelig å søke å finne frem til en ordning med A., slik at han ikke blir skadelidende. — — —»

Til spørsmålet om ikke politimesteren, som var i mindretall i ansettelsesrådet, burde ha anket avgjørelsen inn for Justisdepartementet, anførte jeg:

«— — — Noen alminnelig plikt for et medlem som blir overstemt i ansettelsesrådet til å anke flertallsvedtaket inn for departementet, foreligger ikke. I denne sak var det likevel etter min mening meget som talte for å gjøre bruk av ankeretten, fordi slike ekstraordinære personlige forhold som de to kandidaters avansementsutsikter ellers var trukket inn. Spørsmålet om anke skal inngis, er imidlertid i prinsippet overlatt til mindretallets egen vurdering, og jeg finner etter omstendighetene vanskelig at det kan betegnes som en feil at vedtaket ikke ble påanket.

Når det gjelder spørsmålet om budsjeftstillingen burde ha vært utlyst tidligere, er det opplyst at den tidligere budsjeft tjenestegjorde midlertidig i forskjellige andre stillinger og at han var innehaver av budsjeftstillingen like til den ble kunnngjort. I denne mellomtid var stillingen ikke ledig, og det kan etter min mening ikke reises noen innvending mot den fremgangsmåte som ble brukt. — — —»

14.

Spørsmål om forbigåelse ved ansettelse av politiførstebetjent. — Avansementskurs som vilkår for opprykk.

(Sak 134/67.)

Politibetjent A. klaget over at han en rekke ganger var forbigått ved ansettelse av politiførstebetjent ved Oslo politikammer, skjønt han gang på gang hadde vært innstilt som nr. 1 av sine overordnede. Han anførte at grunnen til forbigåelsene var at politikammeret i realiteten hadde gjennomført den ordning at gjennomgåelse av avansementskurs ved Politiskolen var et vilkår for opprykk til politiførstebetjent. Han hevdet at siden 1961 var ingen blitt forfremmet til førstebetjent uten å ha gjennomgått avansementskurs. Han mente at dette var i strid med politilovens § 17 punkt 2, hvoretter det var nødvendig med vedtak av departementet dersom en bestemt utdannelse skulle være betingelse for opprykk.

Klagen ble forelagt for Justis- og politidepartementet som innhentet uttalelser fra personalavdelingen ved politikammeret og ansettelsesrådet.

I uttalelsen fra personalavdelingen ble det redegjort for problemene med videreutdanning av polititjenestemenn og for bakgrunnen for

ordningen med avansementskurs. Det ble pekt på at man ved utvelgelsen av elever til disse kurs la vekt på om søkeren egnet seg for forfremmelse til de høyeste tjenestemannsstillinger og at utvelgelsen til gjennomgåelse av avansementskurs derfor ville få den største betydning ved senere avansement. Det het videre:

«— — — Inntil man hadde et tilstrekkelig antall tjenestemenn med slik utdannelse å velge mellom, var det rimelig at det ble truffet overgangsordninger (dok. — — —) av hensyn til de tjenestemenn som på egen hånd hadde skaffet seg en solid politifaglig utdannelse og på grunn av høy alder ikke burde gjennomgå et så anstrengende kurs. I tiden fra Ansettelsesrådets møte den 6. juli 1962 til Ansettelsesrådets møte den 29. april 1963 ble det derfor i alt forfremmet 12 tjenestemenn til politiførstebetjenter som ikke hadde gjennomgått avansementskurs (dok. — — —). — — —»

Ansettelsesrådet uttalte bl. a.:

«— — — Etter Ansettelsesrådets mening er politibetjent A. fullt kvalifisert til forfremmelse, men i de nevnte tilfeller fant man etter en samlet vurdering at han ikke rakk opp i konkurransen med dem som ble ansatt.

Det er videre riktig at man legger stor vekt på at søkerne har gått gjennom avansementskurs ved Politiskolen, idet kurset blir ansett som særlig kvalifiserende og spesielt er beregnet på tjenestemenn som skal fylle disse stillinger.

Det er imidlertid ingen betingelse for opprykk at søkerne har gjennomgått kurset, og Ansettelsesrådet har i tiden fra 6. juli 1962 i alt forfremmet 12 tjenestemenn uten avansementskurs. Disse kurs startet 12. januar 1962.

Til de politiførstebetjentstillinger som kunn- gjøres ledige melder det seg også søkere som ikke har gjennomgått avansementskurset. Disse søkere blir i forbindelse med den aktuelle forfremmelsessak vurdert i forhold til den samlede søkermasse.»

Departementet uttalte bl. a.:

«— — — Såvel for de stillinger der ansettelsesrådet har tilsetningsmyndigheten, som for de stillinger der departementet ansetter eller får saken til behandling som ankeinstans, skjer derfor forfremmelser i dag på grunnlag av en samlet vurdering av søkerens kvalifikasjoner og uten at noen bestemt politifaglig utdanning anses obligatorisk for å oppnå forfremmelse.»

Jeg fant å burde forelegge saken for departementet på ny og pekte på personalkonto- retts uttalelse om overgangsordninger. Jeg anførte at hvis forholdet var at man nå, slik man vel også gjorde før, ansatte førstebetjenter etter en samlet vurdering av deres kvalifikasjoner uten hensyn til hvilken måte disse kvalifikasjoner var ervervet på, var det vanskelig

å forstå behovet for overgangsordninger av hensyn til «de tjenestemenn som på egen hånd hadde skaffet seg en solid politifaglig utdannelse».

Jeg pekte også på enkelte andre bemerkninger i sakens dokumenter som kunne tyde på at avansementskurs i realiteten var en betingelse for opprykk. Politimesteren opplyste i sin uttalelse at fra mai 1963 var ingen som ikke hadde gjennomgått avansementskurs, rykket opp til førstebetjent. Det het til slutt i uttalelsen:

«— — — For ordens skyld vil man gjerne bemerke at selv om en søker anses å være fullt kvalifisert til forfremmelse, — også når det gjelder den politifaglige utdannelse, — betyr ikke det at han ikke allikevel må finne seg i å tape i konkurransen med andre søkere som antas å være bedre.

Til slutt vil man gi uttrykk for at det er politikammerets oppfatning at man i dagens situasjon mener det er nødvendig å følge den tidligere praksis om å tillegge avansementskurset meget stor vekt ved bedømmelsen av søkerens kvalifikasjoner. At dette dermed gir inntrykk av at det i praksis bare blir forfremmet tjenestemenn som har gjennomgått kurset, kan man ikke se er til hinder for at man fortsetter som hittil. — — —»

Departementet anførte bl. a. at man var enig i at det ikke var «behov for overgangsordninger så lenge en fremdeles har ordningen med avansement etter en samlet kvalifikasjonsvurdering uten ufravikelige vilkår om bestemt faglig utdanning».

Jeg bemerket bl. a.:

«Det er på det rene at siden april 1963 er ingen som ikke har gjennomgått avansementskurs II forfremmet til politiførstebetjent ved Oslo politikammer. Det er likeledes på det rene at opprykk til førstebetjent skal skje etter en samlet kvalifikasjonsvurdering uten at en bestemt faglig utdanning anses obligatorisk. Politikammeret og ansettelsesrådet har anført at det er en slik vurdering av søkerens kvalifikasjoner som har ført til det resultat at bare politibetjenter som har gjennomgått avansementskursene, har kommet i betraktning ved opprykk, mens klageren hevder at realiteten er at avansementskurs er satt som ufravikelig vilkår for opprykk uten hensyn til kvalifikasjoner ellers.

I brev herfra den 6. juli d. å. ble det pekt på at politimesteren i påtegning den 10. mars 1966 hadde uttalt at han fremdeles sto på «det prinsipielle syn at vi absolutt bør kreve gjennomgåelse av avansementskurset før man kan bli forfremmet til førstebetjent». Personalsjefen svarte i påtegning av 11. mars:

«I prinsippet deler jeg fullt ut Deres syn. Etter min mening bør vi holde en fast linje når det gjelder dette spørsmål. Det betyr imidlertid at vi vil få en del tilfelle som virker noe urimelig — sett fra søkerens side. På den annen side vil urimeligheten bli langt på vei borte når vi gir tjenestemenn som A. og andre i liknende stilling adgang til å gjennomgå avansementskurs II.

At det vil være «smør på flesk» kan nok

hevdes med atskillig rett av dem med befalskurs. Men egentlig er jo ikke det noe de behøver å bry seg med — det får bli ansettelsesmyndighetenes sak å foreta den samlede vurdering av hva som tjener vår etat best. — — —»

Politimesterens uttalelse kan vanskelig forstås på annen måte enn at han mener gjennomgåelse av avansementskursen bør være en ufravikelig betingelse for opprykk. Personalsjefens uttalelse må forstås slik at han mener gjennomgåelse av avansementskursen bør være en betingelse for opprykk også for den som har ervervet seg tilsvarende kvalifikasjoner på annen måte, f. eks. ved «befalskurs». At det er dette syn som ligger til grunn, viser også uttalelsen i klagesaken av 14. april d. å. om overgangsordninger for tjenestemenn «som på egen hånd hadde skaffet seg en solid politifaglig utdanning».

I personalavdelingens innstillinger i ansettelsessaker er det lagt «vekt på at søkere har gjennomgått avansementskurs II», se dok. — — —. Av dok. — — — fremgår det at det derved finner sted «en særlig utvelgelse av tjenestemenn til å inneha ledende stillinger».

I et notat av 22. april 1966 fra politibetjent — — — heter det at «den praksis er instituert at forfremmelse til politiførstebetjent skjer blant de som har gjennomgått avansementskursen». At oppfatningen ved politikammeret er et avansementskurs, er blitt en ufravikelig betingelse for opprykk, fremgår av et brev av 8. mars 1966 fra kriminalsjefen til politimesteren der han opplyser at han har uttalt til klageren:

«— — — Jeg svarte at han var brakt i forslag herfra flere ganger, men at jeg var kjent med at Ansettelsesrådet ved forfremmelse til førstebetjent stillet som ufravikelig krav at søkeren hadde gjennomgått avansementskurs II ved Statens Politiskole. — — —»

At avansementskursen anses som en forutsetning for opprykk fremgår også av en påtegning av 5. januar 1967 fra politiinspektør — — — (bilag — — —) der det heter:

«A 1 finner ingen grunn til å fremme forslag til forfremmelse på politiførstebetjenten på grunn av at de eldste søkere som har gjennomgått avansementskurs II alle tjenestegjør ved A 2. — — —»

Etter det som foreligger, har så vel politimesteren som personalsjefen det prinsipielle syn at gjennomgåelse av avansementskursen bør være en betingelse for forfremmelse til førstebetjent. Det synes heller ikke å kunne være tvilsomt at dette syn har vært avgjørende ved innstillingene til ansettelsesrådet, hvor det spesielt er opplyst hvilke søkere som har gjennomgått avansementskursen uten at spørsmålet om andre søkere kan ha skaffet seg tilsvarende kunnskaper på annen måte er tatt opp, til tross for at det «med atskillig rett» kan hevdes av søkere med befalskurs at avansementskursen er «smør på flesk». Etter det ærede departementets uttalelser i saken må det anses på det rene at det er den enkelte søkers kvalifikasjoner som er avgjørende og at søkerne har samme krav på å få sine kvalifikasjoner vurdert uten hensyn til hvilken måte de er ervervet på.

Det synes også uheldig at det ved politikammeret er skapt det inntrykk at avansementskursene er en ufravikelig betingelse for

opprykk, noe som igjen har fått betydning ved avdelingens innstillinger i opprykkssaker, jfr. det foran siterte bilag — — — — —»

Jeg presiserte til slutt at jeg ikke hadde grunnlag for å vurdere om ansettelsesrådet, dersom kunnskaper ervervet ved avansementskurs bare hadde vært vurdert på linje med kunnskaper ervervet på annen måte, burde ha kommet til et annet resultat. Jeg tilføyet at det så vidt jeg kunne se, ikke var trukket i tvil at klageren hadde de kvalifikasjoner som ansettelsesrådet ellers fant avgjørende ved opprykk til politiførstebetjent, og pekte på at spørsmålet om holdbarheten av avgjørelsen kunne innbringes for domstolene.

Det er opplyst at klageren senere er blitt beordret til å fungere i en midlertidig ledig førstebetjentstilling. Etter justerings- og normeringsoppgjøret var kriminalavdelingen tildeelt to nye førstebetjentstillinger, og klageren var av ansettelsesrådet med to mot en stemme ansatt i den ene stillingen. Mindretallet hadde anket til departementet, og saken var ennå ikke avgjort.

15.

Polititjenestemenns bruk av vold ved pågrepelse.

(Sak 921/66.)

En svensk statsborger, A., som var rømt fra en fengselsanstalt klaget over at to polititjenestemenn hadde brukt vold ved den senere pågrepelse av ham i Norge. Han anførte i klagen bl. a.:

«— — — Etter at politiet hadde jaget meg (jeg kjørte en stor lastebil som gjorde 70—80 km i topfart) cirka en time stoppet jeg selv da jeg insåg at «spillet var tapt».

Jeg går ur lastebilen og politimennene (2 st) satte først handfengsel på meg på ryggen, så setter dom igang og ger meg «rundjuling» ute på landsveien (N. B. jeg har selv stoppet og hade «gett meg»). Den ene av konstaplarna (betjent) tok til og med opp battongen og slår 3—4 slag mot hodet og halsen, den andre mest holder med og slår «litt» med knytnever. Da andre politimenn kommer til plassen stoppet dom «julingen». — — —»

Det ble innhentet forklaringer fra de to polititjenestemenn, B. og C., som hadde foretatt anholdelsen. Politikonstabel B. forklarte bl. a.:

«— — — Et stykke inn på — — —sletta ble avhørte oppmerksom på at lastebilen brukte blinklysene og kjørte ut til høyre og stoppet og kom ut av bilen.

Politikonstabel C. kom ut av personbilen og idet avh. kom ut av bilen så han at C. gikk i mot A. for å pågripe ham. Avhørte så at C. tok tak i A.s høyre arm, og avh. fikk inntrykk av at A. gjorde motstand mot pågripelsen. Avhørte sprang ut av bilen for å komme C. til hjelp idet han grep køllen enten fra bilsetet eller fra

baklommen. Han tok tak om kollen midt på skaftet og tok A. i venstre arm. Avhørte sa til A.: «Ta armene på ryggen», og hørte at C. sa at han skulle gi seg. A. tok ikke hendene på ryggen, og gjorde motstand. Da A. bøyet seg forover, muligens på grunn av C.s tak om armen på ham, fikk avhørte den innskytelse at A. ville skalle, og da feiet avhørte et svingslag mot A.s hake med høyre hand, som han fremdeles holdt kollen i. Avhørte kan ikke si sikkert om han traff A. med knyttneven eller med kollen. Han kan huske at slaget gikk videre og traff C. i kroppen. Det er mulig at han traff A. også da han trakk hånden tilbake. A. brast da i gråt og spurte: «Hvorfor slår ni, jeg har jo gitt meg». Avhørte og C. fikk da tak i ham og satt håndjern på ham bak på ryggen. Avhørte så ikke at C. slo A., men han synes å huske at C. tok et tak over kjeven på A.

Avhørte vil anføre at slik som han vurderte situasjonen etter den ville bilkjøring som A. presterte i — — dalen mente han at A. var en farlig rømling. Han viste jo også at A. ved tidligere anledning hadde vært bevepnet. A. kjørte med voldsom fart med den store lastebilen og skled i svingene slik at det var stor fare for møtende trafikk. Siden det var tidlig søndag morgen var imidlertid trafikken forholdsvis liten.

Avhørte vil tilføye at det slag han rettet mot A. ikke på noen måte kan betegnes som et vanlig kolle-slag. Han holdt ikke kollen øverst på skaftet, men holdt kollen på midten og brukte hånden og han tror også at det var hånden som traff A. på haken.

Avhørte mener at han ikke kan bebreides noe ved pågripelsen av A.»

Politikonstabel C. forklarte bl. a.:

«— — Da A. kjørte ut til siden av vegen og stanset, kom avhørte med sin bil opp på høyde med ham og stanset omtrent på høyde med bakhjulene til lastebilen. A. og avhørte hoppet ut av hver sin bil omtrent samtidig. Da A. kom ut av bilen hadde han hendene i høyde med brystet. Avhørte sprang mot A. og de møttes omtrent midt i vegbanen. Avhørte visste ikke om han var i ferd med å stikke av eller ikke. Avhørte sprang frem og tok tak i A.s venstre arm, som han fremdeles holdt litt opp. Avh. brøt armen hans ned til siden og tok frem håndjernene mens A. hele tiden gjorde motstand. A. uttalte noe sån som: «Jeg vil inte ha håndfengsel på meg». Under dette kom politikonstabel B. til stede og grep fatt i den andre armen. B. hadde kollen i hånden. Under brytingen med A. var de kommet i nærheten av en av bilene, han tror det var personbilen. Avhørte tok da hånden opp mot ansiktet på A. og han fiket til ham med flat hånd. Han hadde hanske på seg. Avhørte sa samtidig at nå måtte han gi seg. Avhørte vil fastholde at A. hele tiden gjorde motstand og gjentok at han ikke ville ha håndfengsel på seg. Avhørte og B. klarte da å bryte hendene bak på ryggen på ham å få håndjernene på ham.

Avhørte tilføyer at han anså A. for desperat, og han mente at det ikke kunne utelukkes at A. var bevepnet etter det han tidligere hadde hørt om ham. Han anså det derfor nødvendig å sikre ham så hurtig og håndfast som mulig. Pågripelsen gikk hurtig for seg og det er detaljer som ikke står helt klart for avhørte,

men i hovedsaken husker han hva som foregikk. Han mener at den behandling A. fikk måtte enhver voksen mann, ja selv en guttunge tåle, og A. hadde da heller ingen merker etter pågripelsen og avhørte hørte ikke at han klaget over behandlingen.

Avhørte mener bestemt at pågripelsen var forsvarlig og erkjenner ikke å ha foretatt seg noe galt.

Avhørte så ikke at B. slo A., men han fikk selv et slag i brystet av B., som muligens var tilsiktet A.»

Jeg forela saken for Justis- og politidepartementet og ba meddelt om departementet ville ta forholdet opp som tjenestesak. I så fall ville behandlingen av klagen bli stillet i bero til departementet hadde tatt standpunkt til saken.

Departementet oversendte deretter saken til politimesteren «til behandling for så vidt angår spørsmålet om det påklagede forhold bør medføre disiplinærforføyning».

Politimesteren, som også er formann i ansettelsesrådet, opplyste senere at han med hjemmel i tjenestemannsloven av 15. februar 1918 § 21, jfr. politiinstruksens § 42, hadde meddelt B. og C. advarsel for å ha handlet i strid med politiinstruksens § 32 om at en politimann i tjenesten bør vise seg rolig og behersket og ikke la seg henrive til hissighet.

Politimesteren hadde lagt til grunn de forklaringer som polititjenestemennene hadde gitt i anledning av klagesaken og som er gjengitt foran. Departementet hadde ikke noe å bemerke til avgjørelsen.

Da opplysningene i saken var motstridende, fant jeg det riktigst at A. ble gjort kjent med de innhentede forklaringer og fikk anledning til å uttale seg. I forklaring som A. deretter avga til politiet, het det:

«Avhørte henviser til sitt brev av 21.11.1966 til Stortingets Ombudsmann, og avhørte fastholder som riktig det han har skrevet. Det er således riktig at avhørte ble slått i ansiktet av politimennene som pågrep avhørte 20.11.66, og avhørte hevder at han fikk slag både før- og etter at håndjernene var satt på. Politimennene som foretok pågripelsen var noen kraftkarer, og avhørte hevder at han for sin del helt og holdent hadde overgitt seg. Det skulle således ikke være nødvendig å gå til håndgripe-ligheter i den grad politimennene gjorde, men en ting som kan tale til unnskyldning, er at alle var mer eller mindre opphisset og anspent.

Avhørte sier han ønsker ikke å beklage seg over de slag han ble tildelt. Det er prinsippet han vil til livs. Han har nå fått seg foreholdt politimennenes forklaring om det som angivelig skjedde. Avhørte kan ikke annet enn respektere politimennene, som i virkeligheten har innrømmet at de har slått avhørte. Avhørte krever ingen forføyning mot politimennene, og han er fornøyd med at politimesteren har tildelt den enkelte advarsel.»

Jeg fant forholdet beklagelig, men etter den

advarsel som var gitt av politimesteren, ga saken ikke grunn til noe mer fra min side.

16.

Ikke hjemmel for politiet til å kreve flyttet kiosk som var plassert i strid med lov om kirker og kirkegårder § 24.

(Sak 666/67.)

En kiosk-eier klaget over at lensmannen i samsvar med ordre fra vedkommende politimester, hadde pålagt ham å flytte en kiosk-vogn som han hadde plassert ved porten til — — — kirke. Han anførte at siden det dreiet seg om en vogn, kunne den ikke rammes av bestemmelsen i lov om kirker og kirkegårder § 24, som rettet seg mot «bebyggelse» nærmere kirken enn 60 m.

Kioskvognen var etter det som forelå, fast plassert på stedet og måtte etter min mening regnes som «bebyggelse» i lovens forstand. Selv om forbudet i nevnte lovs § 24 således var overtrådt, syntes det imidlertid tvilsomt om politiet hadde hjemmel for å pålegge klageren å flytte kiosken eller for selv å flytte den på hans bekostning, slik det var sagt i lensmannens pålegg.

Politimesteren opplyste på forespørsel at det var soknepresten som hadde bedt om politiets medvirkning til å få kiosken fjernet og at det også forelå uttalelse fra Riksantikvaren og biskopen om at kiosken var plassert i strid med nevnte lovs § 24. Tomten som kiosken sto på, var privat eiendom, og eieren hadde på spørsmål fra lensmannen sagt at han ikke ville blande seg bort i saken og ikke foreta seg noe for å få kiosken fjernet.

I brev til politimesteren pekte jeg på at overtredelse av lov om kirker og kirkegårder § 24 ikke er belagt med straffansvar og at loven heller ikke inneholder særskilte bestemmelser om gjennomføring av forbudet. Forbudet syntes derfor å måtte gjennomføres ved sivilt søksmål, eventuelt kombinert med krav om midlertidig forføyning etter tvangsloven. Siden klageren hadde grunneierens tillatelse, kunne man heller ikke bygge på straffelovens § 396.

Politimesteren uttalte deretter at han antok at spørsmålet om flytting av kiosken hørte under namsretten.

I brev til klageren anførte jeg at jeg antok at kiosken var plassert i strid med forbudet i lov av 3. august 1897 § 24, og at han selv burde flytte den, slik at forholdet ble brakt i lovlig orden.

17.

Nektelse av pass.

(Sak 870/67.)

En tidligere sjømann klaget over at Justis-

og politidepartementet i 1965 hadde lagt ned forbud mot at det ble utstedt pass til ham. Han mente at avgjørelsen var uriktig og under enhver omstendighet at betingelsene for å opprettholde forbudet ikke lenger var til stede. Han anførte at han i dag har en pensjon som han kan leve av, at han ikke misbruker alkohol og at han i de senere år ikke er bøtelagt for overtredelse av alkohollovgivningen.

Justis- og politidepartementet ble forelagt klagen, men fant ikke grunn til å oppheve passforbudet. Departementet pekte på at klageren fra 1956 til 1963 jevnlig hadde pådratt staten betydelige utgifter til hjemsendelse fra utlandet, i alt kr. 3 498,72. I tillegg til det hadde han hos norske myndigheter i utlandet ved flere anledninger fått låne tilsammen ca. kr. 1 300,—, hvorav en del fremdeles står udekket. Det ble vist til at klageren har total hyrenektelse som fremdeles står ved makt, og departementet fant at et initiativ til å få omgjort passnektelsen i tilfelle bør begynne med å søke hyrenektelsen omgjort.

Passforbud var nedlagt etter passinstruksens § 6 tredje ledd pkt. c, hvorefter pass kan nektes når «pass-søkerens vandel og omstendighetene forøvrig gir grunn til å tro at han i utlandet vil ernære seg ved betleri eller uredelig virksomhet, eller av andre grunner bringer seg i en slik stilling at han må sendes hjem for offentlig regning». Siden klageren flere ganger hadde brakt seg i en slik stilling at han måtte sendes hjem på statens bekostning, ga bestemmelsen etter min mening hjemmel for passnektelsen i 1965. Etter det som forelå kunne det, slik jeg så det, heller ikke reises innvendinger mot at departementet for tiden ikke fant å kunne oppheve forbudet.

18.

Innfordring av fornærmedes erstatningskrav, pådømt i straffesak.

(Sak 506/66.)

A., B. og C. ble i 1963 dømt til fengselsstraff for en rekke straffbare forhold og til in solidum å betale kr. 439,95 i erstatning til fornærmede. For alle tre ble straffen gjort betinget, bl. a. på det særlige vilkår at hver av dem i prøvetiden betalte fornærmede kr. 146,65 av erstatningsbeløpet med et fastsatt beløp pr. måned. Innbetalingen skulle skje til politiet.

Fornærmede klaget over at Oslo politikammer ikke hadde innfordret erstatningsbeløpene. Hun hadde forgjeves rettet en rekke henvendelser til politiet, som hun mente hadde utvist passivitet.

Klagen ble forelagt for politikammeret, som også ble spurt om politiet hadde begjært forlengelse av fristen for å oppfylle vilkårene etter dommen.

Kriminalsjefen utalte bl. a.:

« — — — Ved en feil fra politiets side ble dommen vedrørende nr. 1, A., vedlagt en ny, senere sak mot nr. 3, C. (Kriminalpolitiets melding nr. — — —, dok. — — —, Domsarkivets dom nummer — — —). Ved at denne feil ble begått, ble Oslo byretts dom av 4.10.1963 ikke holdt til observasjon for domfelte nr. 1's vedkommende, og prøvetiden utløp uten at den ble søkt forlenget. Domfelte betalte overhodet intet av erstatningsbeløpet, og prøvetiden burde derfor vært søkt forlenget.

Domfelte nr. 2, B., fikk ved Oslo byretts dom av 10.3.1964 arbeidsskoleanbringelse. I dommen ble det samtidig fastsatt at den opprinnelige dom av 4.10.1963 skulle falle bort. Ved en feil ble fornærmede, — — —, ikke underrettet om at namsdommen av 4.10.1963 for domfelte nr. 2 var bortfalt.

Domfelte nr. 3, C., betalte det beløp som var pålagt ham i byrettens dom av 4.10.1963 til — — — (fornærmede).

Foruten de ovennevnte feil, synes det også å klebe mangler ved de svar klageren har fått fra politiet. Det er ikke å vente at den jevne borger selv skal kunne skjelve mellom de rettinger og muligheter man oppnår ved en namsdom, og de betalingsvilkår retten eventuelt måtte fikse som vilkår for domsuttsettelse, eller for at straffens fullbyrdelse skal utstå. Ved politikammeret tilligger det Domsarkivet, som sorterer under kriminalsjefen, å føre tilsyn med betingede dommer, mens det påhviler Bøtekontoret, som sorterer under kontorsjefen, å bistå fornærmede med innføring av tilkjente erstatningsbeløp. Denne bistand har fornærmede heller ikke fått. Det synes uklart om Bøtekontoret er blitt underrettet av Domsarkivet, og således har vært klar over sin bistandsplikt.

Kriminalsjefen har konferert med kontorsjefen, som vil dra omsorg for at fornærmede, — — —, vil få fornøden bistand til, ad sivilrettslig vei, å infordre sitt resttilgodehavende.

Man beklager de feil som er blitt begått, og de ulemper dette har voldt fornærmede. Om fornærmede også har lidt økonomisk tap ved at de resterende erstatningsbeløp ikke er blitt innfordret, er det ikke mulig å si med sikkerhet, men det er overveiende sannsynlig at innfordringen ville ha budt på vanskeligheter.

Årsaken til de feil som er blitt begått, kan forklares, men ikke unnskyldes, med de problemer som kleber ved oppdeling av straffesaker, som omfatter en rekke mistenkte, i særdeleshet i de tilfeller hvor dommer i oppdelte saker ikke er fullbyrdet forinnan der opprettes nye straffesaker som følge av senere meldinger om nye, straffbare forhold.»

Jeg forela saken på ny for politikammeret og ba nærmere redegjort for hva de to kontorer hadde foretatt for å få beløpene innkrevet. Jeg ba også opplyst hva politiet bygget på når det hadde gått ut fra at namsdommen mot B. var bortfalt. I dommen, hvor arbeidsskoleanbringelse ble besluttet, var bare bestemt at den tidligere straff skulle bortfalle.

I et notat fra det kontor som bisto med innfordringen, ble det anført:

«Bøtekontoret fikk i oktober 1963 ekstra-

utskrift av Oslo byretts dom av 4/10-63. Utskriftene av dommen gjaldt det erstatningsansvar 1. A., f. — — —, og 2. C., f. — — — var dømt til å betale til — — — (fornærmede). Bøtekontoret har i den anledning foretatt følgende:

1. A.

Da A. bodde i — — —, ble saken sendt — — — politikammer den 27/4-64 med anmodning om bistand til innføring av erstatningsbeløpet. Saken kom i retur i mai 1964 med opplysning om at vedkommende var flyttet fra — — — og visstnok skulle være i militærtjeneste. Etter å ha hatt saken liggende til observasjon noen tid fikk Bøtekontoret opplysninger om at han etter å være ferdig med militærtjenesten var flyttet til — — —, og saken ble derfor i februar 1965 sendt — — — politikammer med anmodning om bistand til innføring av erstatning. Saken kom i retur i august 1965 med opplysning om at han ikke hadde vært å treffe i — — —, og at han da skulle være arrestert i Sverige.

Saken ble pånytt holdt til observasjon ved Bøtekontoret til februar 1966. Den ble da returnert til — — — politikammer for innføring. Bøtekontoret hadde da fått opplyst at han var blitt løslatt i januar 1966, og at hans adresse pånytt var oppgitt til — — —. Saken kom imidlertid i retur i mars d. å. med opplysning om at han pånytt var fengslet for soning av dom. Ved henvendelse til Kriminalpolitisenralen ble det opplyst at han skulle sone en dom på fengsel i ett år. Oslo kretsfengsel, avd. B bekreftet dette og meddelte samtidig at han ville bli løslatt i november 1966. Ved telefonforespørsel til Oslo kretsfengsel idag, den 11/11-66, blir det opplyst at han ble løslatt på prøve den 30/4-66. Kriminalpolitisenralen hadde ingen opplysninger om løslatelsen, men at han fortsatt skulle sone dommen.

Det vil gå fram av dette at det er gjort flere forsøk på å få innfordret erstatningsbeløpet hos ham, men at det hittil ikke har lykket.

2. C.

C. har betalt sin forholdsmessige del av erstatningsbeløpet kr. 146,65 med avdragsvis betaling. Han betalte kr. 40,— den 20. juni 1964, kr. 50,— den 7. september 1964 og resten kr. 56,65 den 5. oktober 1964. Beløpene ble sendt — — — (fornærmede) etterhvert.

Bøtekontoret har ikke foretatt seg noe for å søke å få B. til å betale sin del av erstatningsbeløpet, idet man ikke har mottatt noen utskrift av dommen for hans vedkommende. Da det imidlertid gikk fram av domsutskriftene for de to øvrige at B. var dømt til å betale erstatningsbeløpet in solidum med de to andre, ble det i juni 1966 rettet en henvendelse om dette til Domsarkivet som imidlertid opplyste at dommen var falt bort for B.s vedkommende.»

I tilknytning til dette uttalte politimesteren i brev av 10. januar 1967 at bøtekontoret etter hans mening hadde gjort det som var mulig for å få inndrevet erstatningsbeløpet. I brevet heter det videre:

« — — — Domsarkivet har derimot ikke foretatt seg noe for å få erstatningsbeløpet dekket. Dette skyldes — som pekt på i kriminal-

sjefens redegjørelse av 27. oktober f. å. — at sakens dokumenter ved en feil ble lagt ved en ny sak mot C. Oslo byretts dom av 4. oktober 1963 ble derfor ikke overført til Domsarkivet til observasjon på vanlig måte, og Domsarkivet har derfor ikke hatt det nødvendige grunnlag for å følge opp at de i dommen fastsatte vilkår ble overholdt.

Den tidligere anførsel om at namsdommen av 4. oktober 1963 for domfelte B.s vedkommende var falt bort beror på en misforståelse. Det var den straff han var idømt som falt bort. Namsdommen står fortsatt ved lag.

Situasjonen er i dag den at A., B. og C. etter Oslo Byretts dom av 4. oktober 1963 (namsdommen) er forpliktet til in solidum å betale den del av erstatningsbeløpet som står udekket. Det dreier seg om kr. 293,30. Det vil — gjennom Bøtekontoret — bli gjort forsøk på å få beløpet innfordret, men det antas å være meget tvilsomt om dette vil lykkes. Det bemerkes i den anledning: — — —

Noen mulighet for å få restbeløpet drevet inn ved en tvangsmessig pågang hos noen av dem ansees utelukket. Det gjelder unge menn uten formue og eiendeler som det kan tas utlegg i.

Man vil til slutt bemerke at det — som pekt på av kriminalsjefen i hans tidligere redegjørelse av 27. oktober f. å. — er begått feil fra politikammerets side ved behandlingen av denne sak. Feilen har for det første bestått i at Oslo byretts dom av 4/10 1963 ikke er holdt til observasjon for domfelte A.s vedkommende, og for det annet i at man har gått ut fra at namsdommen for B.s vedkommende var falt bort.

Om disse feil har hatt noen betydning for inndrivningen av erstatning til fru — — — (fornærmede) kan det ikke sies noe sikkert om, men det ansees tvilsomt om det ville ha gått inn noe mer på erstatningsbeløpet om disse feil ikke hadde foreligget.»

Jeg fant grunn til å gjøre Riksadvokaten kjent med saken og pekte på de feil var begått. Jeg reiste spørsmålet om ikke svikten i innfordringen hadde sammenheng med selve innkrevningsordningen og i så fall muligens ikke begrenset seg til den foreliggende sak.

Riksadvokaten anførte i sitt svarbrev:

«Jeg er enig i at det ved Oslo politikammers innfordring av den erstatning som — — — (fornærmede) ble tilkjent ved Oslo byretts dom av 4. oktober 1963 er begått de feil som er nevnt i herr sivilombudsmannens brev av 25. januar d. å.

I denne forbindelse vil jeg dog bemerke at det erfaringsmessig er et nærmest orkesløst arbeide for politiet å forsøke innfordring av erstatningsbeløp overfor personer som er uten fast arbeide og som etter å ha fått en eller flere betingede dommer innlater seg på ny straffbar virksomhet av et ikke ubetydelig omfang. De to domfelte som ikke har betalt noe av den idømte erstatning, A. og B., synes å være typer som nevnt. Og det gjør ikke stillingen lettere for politiet at slike personer reagerer lite på truselen om en mulig fullbyrdelse av fengselsstraffen. Dette skyldes nok at det

er en kjent sak at domstolene som regel kvier seg for å beslutte fullbyrdelse bare av den grunn at et erstatningsvilkår ikke er oppfylt.

Når det gjelder innfordringsordningen ved — — — politikammer finner jeg å burde rette en henstilling til politimesteren om å sørge for et mer rasjonelt samarbeide mellom domsarkivet og bøtekontoret da det i den påklagede sak har vist seg at dette samarbeidet har sviktet. — — —»

I et avsluttende brev til politikammeret beklaget jeg forholdet og ba under henvisning til Riksadvokatens brev, om å bli underrettet om hva som måtte bli gjort med innfordringsordningen. I et senere brev anførte politimesteren bl. a.:

«Som svar på Deres skriv av 1.4 d. å. kan opplyses at man har foretatt en del endringer m. h. t. fullbyrdelse av rettskraftige dommer. Den tidligere ordning var at slike dommer ble sendt kriminalsjefen, saksbehandlende embedsmann, avsnittet og sist domsarkivet. Beklageligvis har det da hendt at dokumentene er blitt lagt ved ny sak mot siktede, uten at dommen er blitt registrert ved domsarkivet.

Den nye ordning går ut på at dokumentene m/dommen først blir sendt domsarkivet, som så straks sørger for fullbyrdelse uten at dokumentene i det hele tatt blir sendt ut på slik rundvandring. Istedenfor blir det sendt rundt lister over de domfelte, inneholdende dømsresultat m. v. — — —»

19.

Ikke hjemmel for å foreta trekk i sykepenger til dekning av bot.

(Sak 809/67.)

En bøtelagt klaget over at trygdekassen, etter pålegg fra lensmannen, hadde foretatt trekk i hans sykepenger til dekning av boten.

Etter straffelovens § 28, som gir regler om inndrivelse av bøter, kan påtalemyndigheten «dersom domfelte er i arbeide hos nogen, — — — pålegge arbeidsgiveren å tilbakeholde og utbetale til politiet så meget av lønnen at boten blir dekket».

Jeg fant det tvilsomt om det er adgang til å inndrive en bot ved trekk i sykepenger fra trygdekassen og ba om uttalelse fra vedkommende lensmann og politimester.

Lensmannen uttalte at han ikke antok at bøtelagte på grunn av trekket var kommet i økonomiske vanskeligheter. Dersom det imidlertid ikke var hjemmel for trekkpålegget, foreslo han at beløpet ble tilbakebetalt og at boten deretter ble søkt trukket i lønn eller avsonet.

Politimesteren fant det vanskelig å uttale noen sikker mening om det rettslige spørsmål, men var tilbøyelig til å anta at straffelovens

§ 28 ikke ga adgang til å foreta trekk for bot i dagpenger fra syketrygden. Uansett hvordan bestemmelsen var å forstå, burde det imidlertid etter hans mening ikke foretas trekk for bøter i dagpenger og det inntrukne beløp burde betales tilbake.

Siden det her gjaldt et spørsmål av prinsipiell betydning ved bøteinnskriving, fant jeg det riktig å forelegge saken for Riksadvokaten. Jeg anførte at straffelovens § 28 etter min mening neppe ga hjemmel for å foreta trekk i dagpenger etter syketrygdloven til dekning av bøter og at det inntrukne beløp i så fall burde betales tilbake.

Riksadvokaten uttalte at han var enig i at det ikke var hjemmel for trekkpålegget og at det trukne beløp måtte bli å betale tilbake. Han hadde innhentet opplysninger fra forskjellige politikamre om innfordringspraksis og anførte at han etter det som var opplyst, ikke fant det nødvendig med noen generell instruksjon fra Riksadvokaten.

Rikstrykdeverket ble gjort kjent med saken. Klageren fikk trekkbeløpet tilbakebetalt.

20.

Annulering av førerkort som var utstedt i strid med motorvognlovens § 15 sjette ledd.

(Sak 706/67.)

A. klaget over at hans førerkort var annullert. Det faktiske forhold var i korte trekk følgende:

A. ble 26. juli 1966 grepet i å kjøre motorvogn uten førerkort i beruset tilstand i en by utenfor hjemstedet. To dager senere avla han prøve for førerkort på hjemstedet, og politiet der utferdiget førerkort samme dag, uten å kjenne til kjøringen 26. s. m. Etter at forholdet var brakt på det rene, ble spørsmålet om hva som skulle gjøres med A.s førerkort, forelagt for Justis- og politidepartementet, som fant at kortet måtte annulleres. A. forhørte seg hos politimesteren på hjemstedet om når han kunne få førerkortet tilbake eller få nytt førerkort og fikk beskjed om at han måtte regne med å vente i alle fall to år, regnet fra 26. juli 1966. I klagen anførte A. at det ikke var grunnlag for å annullere førerkortet og at det heller ikke var noen grunn til at han skulle måtte vente så lenge som to år før han igjen kunne få førerkort.

I motorvognloven av 1926, som gjaldt da A. fikk sitt førerkort, het det i § 15 sjette ledd:

«Den som kører motorvogn endå han aldri hev havt førarkort kann ikkje få slikt kort fyrr minst ½ år er gjenge sidan den ulovlege køyringi gjekk for seg. — — —»

Denne bestemmelse var ufravikelig, og det var derfor ikke lovlig adgang til å gi A. fører-

kort den 28. juli 1966, bare to dager etter at han hadde kjørt uten førerkort. Jeg var enig med Justis- og politidepartementet i at førerkortet var ugyldig og fant det riktig at det var annullert. I brev til A. anførte jeg videre:

«— — — Spørsmålet om når De kan få nytt førerkort, avhenger av bestemmelsene for utstedelse av førerkort. Som nevnt, førte det forhold at De kjørte uten sertifikat til at De måtte vente i alle fall et halvt år, regnet fra 26. juli 1966. Imidlertid var det etter motorvognloven av 1926 § 15, 2 et vilkår for førerkort at søkeren kunne legge frem vitnemål fra politiet om at han var edruelig og om at politiet for sin del fant ham skikket som bilfører. I vegtrafikkloven av 1965 som gjelder fra 23. april d. å., heter det i § 24, 2 at den som skal få førerkort, må være edruelig og at det ikke må være noe å si på hans vandel ellers. Når De er domfelt for kjøring i beruset tilstand, kan det på bakgrunn av disse bestemmelser ikke reises innvendinger mot at politimesteren finner at De må vente minst 2 år fra 26. juli 1966 før De får førerkort, — — —.»

21.

Hvorvidt en part burde få se sakkyndig utredning som vegvesenet hadde innhentet til bruk for seg.

(Sak 94/67.)

En advokat klaget på vegne av A. over at denne ikke hadde fått anledning til å gjøre seg kjent med en uttalelse vegsjefen hadde innhentet til bruk i en sak han hadde tatt opp. Uttalelsen var avgitt av et privat konsulentfirma etter at A. hadde klaget til vegsjefen over at rystelser fra trafikken medførte skader på huset hans. Vegdirektoratet hadde i brev til advokaten begrunnet sitt standpunkt slik:

«Det er ikke foretatt geologiske undersøkelser, men vegvesenet har innhentet en teknisk uttalelse som er avgitt etter en alminnelig befarings og visuell undersøkelse av A.s eiendom. Denne uttalelse er imidlertid innhentet til bruk ved vegvesenets behandling av saken og kan dessverre ikke lånes ut. En viser til forvaltningsproposisjonen § 18 annet ledd, uforandret gjentatt i Justiskomiteens Innst. O. II (1966—67).»

Etter å ha gjennomgått saken dokumenter som ble innhentet fra Vegdirektoratet, skrev jeg i brev til direktoratet:

«Så vidt skjønnes ble befaringsen 26. mars 1965 foretatt i henhold til klagerens anmodning av 22. s. m. om at vegvesenets folk måtte komme til — — — og se på hans våningshus. Han var selv til stede og ga opplysninger. Som legmann på området, måtte eieren føle behov for å vite hva sakkyndige mente om årsaksforholdet og ha en berettiget forventning om å bli gjort kjent med resultatet av befaringsen. Vegvesenet måtte på sin side være interessert i å bistå med å få klarlagt et forhold som dette, slik vegavdelingen også selv så det, da den foranlediget at befaringsen ble foretatt.

Blir rapporten holdt hemmelig for eieren, vil det være nærliggende for ham å tro at det skyldes at den går i hans favør, og det kan lede ham på villspor at han savner kjennskap til at rapporten ikke gir uttrykk for noe som ansees godtgjort, men bare for forhold som ikke kan utelukkes.

Uten hensyn til spørsmålet om direktoratet har plikt til å la parten se et dokument som dette, er det etter min mening grunn til å overveie om det ikke vil være naturlig og riktig å gjøre det i denne sak. Mener direktoratet at det i rapporten også burde vært drøftet andre årsaksmuligheter, kan det vel bøtes på dette enten ved at tilleggsuttalelse innhentes, eller ved at direktoratet presiserer at rapporten ikke er fullstendig og reserverer seg når det gjelder spørsmålet om andre årsaker. — — —»

Etter å ha forelagt saken for Samferdselsdepartementet sendte Vegdirektoratet advokaten en kopi av konsulentuttalelsen og bemerket:

«— — — En vil presisere at rapporten ikke er avgitt på grunnlag av geologiske undersøkelser, men bare etter en alminnelig befarings og visuell undersøkelse mens det ennå var vinter og frost. Rapporten er heller ikke fullstendig, idet den er konsentrert om vegtrafikkens mulige årsak til skadene, uten at den går noe inn på de øvrige mulige skadeårsaker, som tele, jordskjelv, elde og dårlig fundamentert grunnmur. En har derfor funnet det nødvendig å foreta en ny, geoteknisk undersøkelse når snøen og telen er forsvunnet. Slik undersøkelse vil før sommeren bli foretatt av en geolog eller geotekniker ved Veglaboratoriet, i tilknytning til andre oppdrag som skal utføres i — — — fylke.»

22.

Ufullstendige opplysninger. Anke i jordlovsaker bør forelegges for den som på anketidspunktet naturlig må sees som motpart.

(Sak 5 E/67.)

Ved salg av et småbruk vedtok fylkeslandbruksstyret å gjøre statens forkjøpsrett gjeldende til fordel for A. som eier naboeiendommen. Selger og kjøper påanket vedtaket til Landbruksdepartementet, som omgjorde det.

A. klaget gjennom advokat over omgjørelsen. Det ble i klagen pekt på at også Landbruksdepartementet hadde gitt uttrykk for at det ut fra jordbruksmessige hensyn ville være en fordel at A. fikk overta eiendommen som tilleggsjord. Når departementet likevel hadde sett bort fra dette og besluttet ikke å gjøre forkjøpsrett gjeldende, var det begrunnet i opplysninger fra kjøper og selger om forhold av personlig karakter som ikke hadde noe med jordlovens formål å gjøre. I anken til Landbruksdepartementet hadde de gjort gjeldende at kjøperen skulle ta seg av selgeren, slik at denne på sine gamle dager fortsatt fikk bo på eiendommen. Videre var anført at kjøperen, som bodde i et utvær på en øy, om kort tid likevel måtte flytte til fastlandet og at han hadde

barn som måtte fraktes lang vei for å gå på skole.

Klageren hevdet at det som således var gjort gjeldende, ikke var korrekt, eller i hvert fall ikke gjennomført slik som sagt i anken. Kjøperen hadde ikke flyttet til eiendommen, og sosialkontoret hadde tatt seg av selgeren. Kjøperen hadde ikke selv barn i skolepliktig alder, men en voksen datter med to barn i alderen 17 og 12 år bodde hos ham. Klageren anførte også at kjøperen livnærte seg av fiske og at han ikke sto i noen annen stilling enn den øvrige fiskeribefolkning på øya når det gjaldt kjøp av småbruk.

I brev til klageren pekte jeg på at fristen for å nytte statens forkjøpsrett etter jordlovens § 13 var utløpt. Det var ikke godtgjort at de ankende parter bevisst hadde gitt uriktige opplysninger om forhold av betydning, selv om det var på det rene at forholdet dem imellom var ordnet annerledes enn angitt i anken til departementet. Selv om det måtte legges til grunn at jordlovens betingelser for å gjøre statens forkjøpsrett gjeldende var til stede i saken, berodde det på et skjønn om staten skulle benytte seg av det. Jeg fant ikke at departementet hadde tatt usaklige eller utenforliggende omstendigheter i betraktning når det ved denne skjønnsmessige vurdering hadde latt de påberopte sosiale hensyn være utslagsgivende overfor de jordbruksmessige fordelene en videre overdragelse til klageren ville medført. En jordsøker har ikke krav på at staten skal gjøre forkjøpsrett gjeldende.

Når det gjaldt saksbehandlingen, pekte jeg overfor Landsbruksdepartementet på at det som forelå syntes å vise at saken var ufullstendig opplyst på det tidspunkt da departementet traff sin avgjørelse. Jeg reiste spørsmålet om ikke anke i jordlovsaker bør forelegges for den som på anketidspunktet naturlig må sees som motpart, i dette tilfelle for naboen som fylkeslandbruksstyret ville gjøre forkjøpsrett gjeldende til fordel for. Dette ville gi større sikkerhet for at sakene ble mer fullstendig opplyst og misvisende opplysninger korrigeret. Det vil også være i samsvar med det som blir ordningen når forvaltningsloven trer i kraft, jfr. lovens § 33 annet ledd.

Landbruksdepartementet oversendte med brev av 10. mai 1967 gjenpart av sitt brev av 9. s. m. til fylkeslandbruksstyret. I brevet uttalte Landbruksdepartementet bl. a.:

«— — — Departementet kan i det vesentlige tiltre Ombudsmannens betraktninger for så vidt forholdet er det at det allerede i vedtaket om forkjøp er klart tilkjennegitt hvilket bruk (hvilken jordsøker) som er forutsatt tilgodesett med tilleggsjord av forkjøpsbruket. I sådanne tilfelle finner en det rett og rimelig at eventuell anke fra selger eller kjøper over

forkjøpsvedtaket blir forelagt vedkommende jordsøker. Som Ombudsmannen peker på må dette antas å gi større sikkerhet for at sakene blir mer utførlig opplyst og misvisende opplysninger korrigeret, og departementet finner derfor at det i fremtiden bør praktiseres i samsvar hermed når det gjelder anke i forkjøps-saker som nevnt. — — —

Kopi av dette brev er tilstillet de øvrige fylkeslandbruksstyrer — — —»

23.

Fylkeslandbruksstyre kunne ikke omgjøre sitt tidligere vedtak om ikke å gjøre gjeldende forkjøpsrett til eiendom. Fristen i Jordlovens § 13.1 var bindende også for Landbruksdepartementet.

(Sak 1060/67.)

A. klaget over at Landbruksdepartementet hadde opphevet fylkeslandbruksstyrets vedtak om å gjøre statens forkjøpsrett gjeldende til en eiendom — X. — som han var interessert i å overta som tilleggsjord. Fylkeslandbruksstyret hadde først vedtatt ikke å gjøre forkjøpsrett gjeldende til eiendommen, men etter ny henvendelse fra A. tok det saken opp til fornyet overveielse. Subsidiært klaget han over at denne nye henvendelse ikke var behandlet som anke over det første vedtak og sendt Landbruksdepartementet.

Saksforholdet var i korthet følgende:

Eieren av X. døde 17. desember 1965. A. skrev til landbruksselskapet den 6. september 1966 og bad om at han måtte komme i betraktning som kjøper av tilleggsjord fra nevnte eiendom. Jordstyret behandlet hans søknad i møte 2. november 1966 og uttalte at det ikke kunne behandle saken, fordi det ikke var kommet salgsmelding på eiendommen. Fylkeslandbruksstyret traff ikke noe vedtak i saken på dette tidspunkt.

Eiendommen ble av skifteretten overdratt til B. ved skifteskjøte av 27. februar 1967. Skriftlig melding om salget kom inn til fylkeslandbruksstyret 1. april 1967.

Etter at fylkeslandbruksstyret hadde mottatt melding om salget, forela det med brev av 4. april 1967 saken for jordstyret til behandling etter jordloven. Jordstyret besluttet i møte 19. april 1967 å frarå at staten gjorde sin forkjøpsrett gjeldende til eiendommen.

Fylkeslandbruksstyret gjorde i møte den 3. mai s. å. vedtak om ikke å gjøre gjeldende statens forkjøpsrett ved salget av eiendommen X. Melding om vedtaket ble sendt til kjøperen 8. mai, uten reservasjoner av noen art.

A. påanket avgjørelsen i brev av 22. mai 1967 til landbruksselskapet. I brevet bad han fylkeslandbruksstyret om «å ta saken opp til ny behandling med befarung av eiendommene, før eventuell anke sendes Landbruksdepartementet». Fylkeslandbruksstyret foretok der-

etter befarung den 29. mai og fattet i møte samme dag følgende vedtak:

«Fylkeslandbruksstyret finner å ville oppheve vedtaket i sak 20 den 3. mai 1967.

Fylkeslandbruksstyret finner med hjemmel i jordlovens § 10 jfr. § 1, 2. avsnitt punkt b, å ville gjøre gjeldende Statens forkjøpsrett til eiendommen X., ved salget fra — — —s bo til B.

Eiendommen skal nyttes i rasjonaliseringsøyemed.»

Fylkeslandbruksstyrets vedtak ble påanket av kjøperen, B., og tre andre jordbrukere som var interessert i eiendommen av rasjonaliseringshensyn. Foreløpig anke ble innsendt 24. juni 1967 og endelig anke den 31. juli. Landbruksdepartementet fikk anken oversendt fra fylkeslandbruksstyret med brev av 21. august 1967, og anken ble behandlet i brev til fylkeslandbruksstyret av 29. november 1967. Landbruksdepartementet opphevet fylkeslandbruksstyrets vedtak om å nytte forkjøpsrett til eiendommen i medhold av jordloven. I Landbruksdepartementets brev var bl. a. anført:

«Departementet antar i likhet med ankepartene at fylkeslandbruksstyret ikke hadde adgang til selv å omgjøre sitt vedtak om ikke å nytte forkjøpsrett til eiendommen etter at styret hadde gitt kjøperen underretning om sitt første vedtak. Fylkeslandbruksstyrets vedtak av 29. mai 1967 er således neppe gyldig.

Fylkeslandbruksstyret skulle snarest mulig etter mottakelsen oversendt A.s skrivelse av 22. mai 1967 og sakens øvrige dokumenter til departementet sammen med styrets merknader til nevnte skrivelse. Departementet kunne da overprøvet fylkeslandbruksstyrets vedtak av 3. mai 1967, og eventuelt fattet vedtak om å nytte forkjøpsrett til omhandlede eiendom såframt en fant at vilkårene for dette forørig var til stede. Et slikt vedtak måtte imidlertid departementet fattet innen 3-måneders fristen i jordlovens § 13, første ledd. Etter det som foreligger utløp 3-måneders fristen den 1. juli 1967, altså før fylkeslandbruksstyret ekspederte saken til departementet.

Under henvisning til foranstående finner departementet å måtte ta ankepartenes prinsipale påstand til følge. I samsvar med dette oppheves fylkeslandbruksstyrets vedtak av 29. mai 1967 om å nytte forkjøpsrett til X. i medhold av jordloven.»

I klagen gjorde A. gjeldende:

«B. forpakter sin fars eiendom som har en felles grense med X. B. eier ikke jord, og fyller derfor ikke jordlovens krav for å kunne bli tildelt tilleggsjord. Hans eldre bror forpakter gård i — — —. Han har 4 barn. B. kommer derfor inn som nr. 5 i odelsrekkefølgen. Hans far, — — —, går i sitt 83. år. B.s chance til å få overta farsgården er derfor mikroskopisk. Når hans far faller bort, regner B. med å måtte fraflytte farsgården, og ønsker derfor å sikre seg et sted å flytte til. Derfor kjøper han X. Dette er — — — Jordstyre oppmerksom på i sin uttalelse til Fylkeslandbruksstyret. E t t e r

jordlovens formål er det klart at X. på 24 dekar er for litet til å opprettholdes som eget bruk og skal derfor rettelig tillegges et annet bruk. — — — Jordstyre gikk imidlertid inn for å hjelpe personen B. til å få beholde X. Hverken B. eller eiendommen X. fyller jordlovens krav for å kunne kobles sammen. — — — Jordstyre trekker derfor inn i bildet en naboendom som «må komme på salg i nærmeste framtid.» Den eiendom det her siktes til må være — — —, hvilken eiendom jeg har forpaktet fram til 1/1-1972. Eieren av denne eiendom lever i beste velgående. Han har slekt med odelsberettigede. Han reagerte voldsomt da han ble kjent med jordstyrets freidighet.»

A. anførte videre at jordstyret hadde unnlatt å opplyse at hans eiendom var nærmeste nabo til X. og at han hadde avtale om å forpakte denne eiendommen til 1. juni 1969. Han mente at det var gitt villedende og uriktige opplysninger fra jordstyrets side, idet jordstyret har uttalt at en annen naboendom måtte komme på salg i nærmeste fremtid og at dette vil gi mulighet for utvidelse av X. Videre anførte han at det ikke var riktig som jordstyret hadde skrevet, at det var flere av naboene i — — — som ønsket å kjøpe eiendommen for å utvide sine jordarealer. Han gjorde i denne forbindelse gjeldende at han ikke bad om «ny vurdering» av saken, men om gjenopp-tagelse fordi fylkeslandbruksstyret ikke var kjent med disse forhold på avgjørelsestidspunktet.

Klageren pekte på fylkeslandbruksstyrets uttalelse om at det var mulighet for å nytte arealene i rasjonaliseringsøyemed i — — — kommune. Dersom dette var riktig, mente han at det var en plikt for fylkeslandbruksstyret til å gjøre forkjøpsrett gjeldende.

Videre anførte han bl. a. følgende:

«Departementet påberoper seg å ha en 3 måneders frist i. h. t. jordlovens § 13 1. ledd for eventuelt å kunne gjøre Statens forkjøpsrett gjeldende. Det er imidlertid Fylkeslandbruksstyret som må nytte sin forkjøpsrett innen 3 måneder. I det foreliggende tilfelle utløper denne frist 1. juli 1967. Fylkeslandbruksstyret gjorde Statens forkjøpsrett gjeldende i møtet 29/5-67. Fristen er overholdt. Kjøperen, B., har fått 4 ukers frist for anke til Departementet. Det kan neppe være riktig at også Departementet må ha nytet Statens forkjøpsrett i en ankesak innenfor samme 3 måneders frist som Fylkeslandbruksstyret er tildelt i lovens § 13. Denne frist vil i praksis ofte bli for kort. Maksimalt kan det gå 8 uker av denne 3 måneders frist til ankefrister. 3 mndr. ÷ 8 uker = 34 dage å dele på Jordstyre, Fylkeslandbruksstyre og Departement. I det foreliggende tilfelle tok Jordstyret 50 dage — 1. mars til 19. april 1967 —. Eksempelvis kan det godt ta 4 måneder før en ankesak når Departementet. Jeg synes det er helt klart at ankefristen i § 13, er en frist kun for Fylkeslandbruksstyre, ikke en totalfrist

for å nytte forkjøpsrett. Selv om Landbruksdepartementet opphevet Fylkeslandbruksstyrets vedtak av 29/5-67, måtte Departementet ha full rett til å overprøve vedtaket av 3/5-67. Noen 3 måneders frist i. h. t. jordlovens § 13 1. ledd, er ikke til hinder for dette. Departementet har i dag neppe noen frist for å nytte Statens forkjøpsrett når det først har en ankesak til behandling.

Subsidiært er det feil at myndighetene ikke sørget for at mitt skriv av 22/5-67 er blitt behandlet av rett myndighet som ankeskriv, når det er inngitt i rett tid.

Ved ikke å ha mulighet for å få saken ankebehandlet, etter at Fylkeslandbruksstyrets vedtak av 29/5-67 nå er opphevet av Landbruksdepartementet, er jeg blitt skadelidende.»

Saken reiste i første rekke to spørsmål:

1) Hadde fylkeslandbruksstyret adgang til å omgjøre sitt eget vedtak om ikke å gjøre forkjøpsrett gjeldende?

2) Kunne Landbruksdepartementet ha truffet vedtak om å gjøre forkjøpsrett gjeldende til eiendommen selv om det fikk saken mer enn tre måneder etter at fylkeslandbruksstyret hadde fått melding om salget?

Til det første spørsmål bemerket jeg:

«Etter jordlovens § 13 kan fylkeslandbruksstyret gjøre statens forkjøpsrett gjeldende til eiendommer som blir solgt. En interessert nabo har imidlertid ikke noe rettskrav på at staten skal nytte forkjøpsretten til fordel for ham. Hvorvidt dette bør gjøres, er et skjønnsspørsmål som må avgjøres etter en konkret vurdering i det enkelte tilfelle.

Bestemmelsen fastsetter at forkjøpsretten må gjøres gjeldende innen tre måneder. Forkjøpsretten er et tvangsmessig inngrep, og både kjøper og selger har et rimelig krav på at fylkeslandbruksstyret bestemmer seg så raskt som mulig slik at partene kan få brakt klarhet i sitt mellomværende. Når fylkeslandbruksstyret først vedtok ikke å gjøre forkjøpsrett gjeldende, og uten forbehold underrettet partene om det, er jeg enig med Landbruksdepartementet i at det ikke senere kunne omgjøre vedtaket. Tre måneders-fristen i loven kan ikke forstås slik at fylkeslandbruksstyret kan bestemme seg og ombestemme seg etter forgodtbefinnende, bare det gjøres før tre måneders-fristen er omme.

Det foreligger ikke noe som kan gi holdpunkt for å anta at fylkeslandbruksstyrets første vedtak var ugyldig. Det er nevnt i jordstyrets brev at Deres eiendom grenser inn til X. og for øvrig er både dette forhold og forpaktingsavtalen omhandlet i Deres brev av 6. september 1966 til — — — Landbruksselskap som ligger blant dokumentene.

Jordstyrets uttalelse om at en annen eiendom måtte komme på salg og at kjøperen da ville få en mulighet for utvidelse av sin eiendom, kan ikke oppfattes som annet enn en antagelse fra jordstyrets side. Jeg kan ikke se at det i dette ligger noe som var egnet til å villedde fylkeslandbruksstyret.»

For så vidt angår spørsmålet om Landbruksdepartementet var ubundet av 3 måneders fristen for å gjøre statens forkjøpsrett gjeldende henviste jeg til jordlovens § 13, 1, der det heter:

«Når fylkeslandbruksstyret får skriftlig melding fra partane eller fra tinglysingsdommaren om overdraging av eigedom, må fylkeslandbruksstyret i tilfelle innan tre månader setta fram krav om å få overta eigedomen etter reglane i denne lov.»

Jeg anførte at dersom fylkeslandbruksstyret ikke innen 3 måneders fristens utløp hadde satt frem krav om forkjøpsrett, var det for sent å gjøre det. Denne frist er absolutt. Landbruksdepartementet kunne etter min mening ikke selv treffe vedtak om å nytte forkjøpsretten etter at fristen for fylkeslandbruksstyret til å gjøre det var løpt ut. I og med at 3 måneders fristen var løpt ut uten at forkjøpsrett lovlig var gjort gjeldende, var lovens vilkår for å anvende statens forkjøpsrett til eiendommen ikke lenger tilstede, og dette var bindende også for departementet. Jeg sluttet meg således til Landbruksdepartementet også på dette punkt.

Jeg var enig i at det riktige hadde vært om fylkeslandbruksstyret hadde oversendt klagerens begjæring om fornyet behandling/anke av 22. mai 1967 til Landbruksdepartementet som rette myndighet, når det ikke selv kunne omgjøre sitt vedtak. At dette ikke ble gjort, kunne imidlertid ikke endre sakens stilling når det gjaldt spørsmålet om betydningen av at 3 måneders fristen var overskredet.

I brev til Landbruksdepartementet pekte jeg på at fylkeslandbruksstyret ved selv å ta saken opp på ny i stedet for å sende henvendelsen over til Landbruksdepartementet som anke, forsinket denne slik at 3 måneders fristen var utløpt før departementet kunne ta realitetsstandpunkt til spørsmålet om statens forkjøpsrett skulle gjøres gjeldende. Jeg anførte at siden fristen for å gjøre statens forkjøpsrett gjeldende var satt såvidt kort som tre måneder, var det viktig at fylkeslandbruksstyrene behandlet disse sakene raskt og på riktig måte slik at også Landbruksdepartementet kunne få en reell mulighet for å realitetsbehandle foreliggende anker før fristen løper ut. På bakgrunn av denne sak bad jeg Landbruksdepartementet overveie om det ikke kunne være grunn til å orientere fylkeslandbruksstyrene både om at de ikke selv kunne omgjøre vedtak som de fatter om ikke å gjøre statens forkjøpsrett gjeldende og som de uten tilstrekkelige reserverasjoner underretter selger og kjøper om, og om betydningen av at anker sendes videre til departementet så raskt som mulig.

24.

Fengsling ut over den frist som var satt i fengslingskjennelse.

(Sak 631/61.)

A. klaget i brev av 12. juli 1967 over at han var holdt i varetektsfengsel ut over den frist som var satt i fengslingskjennelsen — 28. juni. Det var ikke tatt ut tiltalebeslutning mot ham.

I fengselsreglementets § 89. 4 er bestemt at fengselsanstalten skal underrette politiet dagen før en fengslingsfrist løper ut og be om skriftlig forholdsordre. Det er videre bestemt at hvis anstalten ikke mottar noen forholdsordre, skal det rettes skriftlig henvendelse til politiet om forholdet.

Klagen ble forelagt for de forvaltningsorganer som klagen gjaldt, bestyreren for Skien kretsfengsel og politimesteren i Notodden.

Fengselsbestyreren opplyste at fengselsoverbetjenten hadde telefonert til politikammeret kort tid før fengslingen utløp og varslet om fristens utløp. Det var ikke notert noe om denne telefonsamtalen. A. hadde for øvrig først gjort henvendelse til fengselets betjening om saken etter at klagen var skrevet.

Fengselsbestyreren opplyste videre at han nå hadde gitt fengselsoverbetjenten ordre om at når det ble telefonert til et politikammer om innsatte, skulle det gjøres et notat på den innsattes registerkort i fengselet om samtalen.

Politimesteren uttalte at han ved undersøkelse ikke hadde kunnet finne at det var motatt noe varsel fra fengselet om utløpet av fengslingsfristen. Han opplyste at politikammeret vanligvis bruker å underrette vedkommende fengsel om hvorvidt fengslingsfristen for en varetektsfange vil bli søkt forlenget, dersom ikke fengselet hadde tatt kontakt med politikammeret først. Det var ikke gjort i dette tilfelle. Ifølge politimesteren ville det nå bli truffet en fast ordning på dette punkt.

Det ble videre opplyst at klageren hadde tilstått biltyveriet og at det måtte forutsettes at han ville få en straff som vesentlig oversteg den hele tid han hadde sittet i varetekt. Politimesteren antok at han av den grunn ikke ville bli skadelidende på grunn av den feil som var begått.

I avsluttende brev til fengselsbestyreren og politimesteren beklaget jeg det inntrufne. Overfor fengselet pekte jeg på at reglementets bestemmelser i § 89. 4 ikke var fulgt, og jeg ba bestemmelsene innskjerpet. I brevet til politimesteren viste jeg til straffeprosesslovens § 244 og pekte på at politiet burde gitt løslatelsesordre eller foretatt det nødvendige for å få fengslingsfristen forlenget, selv om varsel ikke var mottatt fra fengselet.

Jeg undersøkte senere om det i dommen var gitt fradrag for den tid klageren hadde sittet fengslet uten lovlig hjemmel. Ved henvendelse til statsadvokaten fikk jeg opplyst at dette ikke var gjort, noe som etter det opplyste skyldtes at statsadvokaten var blitt feil underrettet av politiet. Politiet hadde opplyst at den ulovlige fengsling varte fra 2. juni til 14. juni i stedet for fra 2. juli til 14. juli. Dette skyldtes åpenbart en skrivefeil fra politiets side, og statsadvokaten meddelte at han ville påse at forholdet ble rettet slik at klageren fikk fullt fradrag.

Statsadvokaten har senere meddelt at lagmannsrettens dom er rettet, slik at domfelte har fått varetaktsfradrag for tiden 28. juni til 14. juli 1967.

25.

Innsattes adgang til å sende fødselsdagsgaver til sine nærmeste.

(Sak 600/67 og 11 E/67.)

En innsatt i fengsel klaget over at han var nektet å sende fødselsdagsgave til sin datter, som fylte 22 år.

I sin uttalelse til klagen opplyste fengselet at innsatte som har tilstrekkelige private midler eller oppsparte arbeidspenger, i alminnelighet får adgang til å sende fødselsdagsgaver til sine nærmeste pårørende når disse fyller såkalte «runde år» (15, 20, 25 osv.). Begrensningen til de «runde år» er begrunnet i hensynet til de innsattes økonomiske stilling ved løslatelsen og til at fengselet ikke kan makte det merarbeid som en mer utstrakt adgang til å sende fødselsdagsgaver ville medføre. Fengselet kom likevel til at det i det tilfelle klagen gjaldt, dreier seg om en noe ekstraordinær situasjon og ga etter omstendighetene klageren tillatelse til å sende gaven.

Selv om den konkrete klagesak var ordnet, reiste den spørsmål som jeg fant grunn til å ta opp med Fengselsstyret. Jeg anførte bl. a.:

« — — — Når det gjelder innsattes bruk av private midler som ikke skriver seg fra opparbeidede arbeidspenger, er det så vidt skjønnes ikke adgang for fengselsmyndighetene til å gripe inn med restriksjoner ut fra hensynet til den innsattes økonomiske stilling ved løslatelsen, jfr. fengselsreglementets § 63. 8 og Fengselsstyrets rundskriv av 4. juni 1965. Dette må så vidt skjønnes fullt ut gjelde også når den innsatte vil bruke pengene til fødselsdagsgaver. Kretsfengselets uttalelse av 17. juli d. å. tyder på at man ikke har hatt klart for seg rekkevidden av de bestemmelser som her gjelder, og det bør kanskje overveies om ikke disse bør innskjerpes overfor fengselet.

Bruk av arbeidspenger står i en annen stilling, og det er naturlig at det ved bedømmelsen av om vedkommendes økonomiske stilling tillater innkjøp av gaver legges en viss vekt

på om det dreier seg om gaver til mer markerte fødselsdager eller familiebegivenheter ellers. Skikken med fødselsdagsgaver og gaver til de nærmeste pårørende ved spesielle anledninger er vel imidlertid ganske utbredt også utenom de «runde år», og meget kan vel tale for at også fengslene tar hensyn til dette når den innsattes økonomiske stilling gjør det mulig. Det synes grunn til å overveie om ikke en absolutt begrensning av gaveadgangen til helt særlige anledninger som nevnt, virker for rigorøst.

Det er klart at personellsituasjonen ved fengslene setter en grense for i hvilken utstrekning betjeningen kan overkomme å yde bistand med kjøp av presanger. I betraktning ikke minst av de rent følelsesmessige forhold som for de innsatte knytter seg til spørsmål som dette, synes det likevel i slike tilfeller grunn til å se på om ikke de vanskeligheter som oppstår på grunn av personellsituasjonen kan løses på annen måte. I mange tilfeller vil vel den innsatte selv ha noen som kan kjøpe for ham dersom midler kan disponeres. I tilfeller der han ikke har det, er det ikke en eller annen organisasjon som kan bistå? Ved fengsler der man har ordningen med faste besøkende (prison visitors) vil kanskje disse kunne medvirke?

Det vil også være av interesse å høre om Fengselsstyret har kjennskap til praksis på dette område ved andre fengselsanstalter. Spørsmålet om fødselsdagsgaver og julegaver til de innsattes nærmeste melder seg vel nokså likt i de forskjellige anstalter og meget kan vel tale for at retningslinjene ikke bør være for forskjellige. Klagesaker på andre områder har vist at de innsatte ofte reagerer sterkt når de mener at den fremgangsmåte som brukes overfor dem er vesentlig annerledes enn i andre anstalter de har kjennskap til. Ikke minst i mer følelsesbetonte forhold ser de forskjellsbehandling også fengslene i mellom som en urettferdighet. — — —

Henvendelsen foranlediget at Fengselsstyret 12. januar 1968 sendte ut rundskriv til fengselsanstaltene om gaver til innsattes pårørende. I rundskrivet heter det bl. a.:

« — — — Hvis en innsatt ønsker å bruke private penger som anstalten oppbevarer for ham, til gaver til pårørende ved særlige anledninger, må det vanlige være at anstalten på hans anmodning sender pengebeløpet til vedkommende, eller eventuelt til en annen utenfor anstalten som kan kjøpe og sende gaven for ham, om han ønsker det.

Etter Fengselsstyrets rundskriv av 4. juni 1965 er det ikke adgang til å begrense innsattes bruk av private penger til et slikt formål. Hvis en sådan rådighet over midlene imidlertid står i et urimelig forhold til hvor meget den innsatte eier, og kan ha til følge at hans økonomiske stilling ved løslatelsen blir vanskelig, bør han gjøres oppmerksom på at det når spørsmålet om understøttelse skal vurderes, vil måtte tas i betraktning hvilken mulighet han har hatt til å dekke sine utgifter ved private midler, og at han således ikke vil kunne regne med å bli stilt i en gunstigere stilling om han bruker pengene sine til gaver.

Dreier det seg om å bruke arbeidspenger til et formål som nevnt, bør den innsatte få an-

ledning til det hvis bestemmelsen i fængselsreglementets § 63. 6, tredje ledd, overholdes.

Ønsker den innsatte at anstalten skal besørge kjøp og forsendelse av gaven, bør ønsket etterkommes hvis det ikke medfører følelig ulempe for anstalten.

En innsatt har for øvrig etter § 4 i reglene av 6. mars 1962 om innsattes hobbyarbeid, adgang til å sende sine pårørende gjenstander han har laget som hobbyarbeid i anstalten.»

26.

Fjernsynsapparat i skogsforlegning for innsatte betalt ved trekk i innsattes arbeidslønn.

(Sak 684/67.)

En innsatt som hadde vært plassert i X. kretsfængsels skogsforlegning, klaget bl. a. over at han i likhet med de andre innsatte ble trukket i arbeidslønn med kr. 15,— pr. måned som gikk til avdrag på forlegningens fjernsynsapparat. Han hevdet at han først var blitt kjent med denne avgiftsordningen etter at han var tilbakeført til fengselet og at han for øvrig ikke hadde sett på fjernsyn under oppholdet i skogsleiren.

I sin uttalelse til klagen anførte fængselsbestyreren bl. a.:

«— — — Da skogsforlegningen ble opprettet i januar 1966 ble det nevnt at såvel i Y. kretsfængsels skogsforlegning som i Z. kretsfængsels skogsforlegning var det ordnet slik at en forhandler var gått med på å plassere et fjernsynsapparat i forlegningen mot at de innsatte av sin arbeidslønn betalte kr. 0,50 pr. dag pr. mann. Etter avtale med betjentene og de innsatte som dengang var i vår forlegning, gikk jeg med på at vi forsøkte å få samme ordning — som jeg mente at alle de innsatte ville ha glede av og være fornøyd med. Den første og eneste som hittil har beklaget seg er — — — (klageren). Skal ordningen kunne opprettholdes må alle betale sin beskjedne andel. Fjernsynsapparatet er ennå ikke helt betalt. Det står igjen en rest på ca. kr. 800,—. Apparatet er og blir ikke fængslets eiendom, men tilhører de til enhver tid innsatte. Når apparatet i sin helhet er betalt vil de innsatte ikke bli krevet for denne avgift. Fængselet har hittil betalt den årlige lisensavgift. — — —»

I en tilleggsuttalelse anførte bestyreren videre:

«Betjent — — — ved Skogsforlegningen har opplyst at alle de innsatte som kommer til forlegningen på forhånd blir kjent med at de som benytter seg av adgangen til å se på fjernsyn blir trukket med kr. 0,50 pr. mann pr. dag. Om en innsatt enkelte ganger av en eller annen grunn ikke gjør bruk av denne adgangen har det ikke vært tatt hensyn til det.

Også — — — (klageren) er således blitt gjort oppmerksom på denne ordning og han har i hvert fall flere ganger sett på fjernsynsfremvisninger. Så lenge han var i leiren hørte ikke betjent — — — noe innvendig fra ham. Det var først etter at han hadde vært en tid i fængslet at han gjorde innvendinger. — — —»

Jeg pekte på at ordningen med anskaffelse av fjernsynsapparat i en forlegning for innsatte på vilkår som de foreliggende, reiste praktiske og prinsipielle spørsmål. Det måtte imidlertid legges til grunn at den enkelte hadde fått velge om han ville være med på ordningen eller ikke og at også klageren var gjort kjent med dette. Under disse omstendigheter fant jeg ikke at klagerens besvælinger kunne gi anledning til forføyninger.

På grunn av den prinsipielle side ved ordninger som denne og hensett til at det etter det opplyste ble forholdt på samme måte ved andre forlegninger, fant jeg det riktig å gjøre Fængselsstyret kjent med saken. Jeg pekte også på at om en innsatt hadde tiltrådt ordningen, burde dette ikke være til hinder for at han senere kunne melde seg ut av den for sin gjenstående tid i forlegningen, om han så måtte ønske. I den konkrete klagesak var dette ikke aktuelt, idet klagen først ble inngitt etter at klageren hadde forlatt forlegningen.

I et senere brev til de skogsforlegninger det gjaldt, uttalte Justis- og politidepartementet:

«Justisdepartementet er blitt kjent med at det i skogsforlegningen er plassert et fjernsynsapparat som er kjøpt og betalt på avbetaling for midler som er trukket av de innsattes arbeidspenger.

Departementet finner å måtte påtale at det i forlegningen uten samtykke er plassert fjernsynsapparat som er skaffet til veie på denne irregulære måte.

Etter omstendighetene finner departementet å kunne samtykke i at det blir vist fjernsynsprogrammer i skogsforlegningen. Apparatet, og de framtidige driftsutgifter (herunder til lisens) vedrørende dette, må imidlertid straks overtas av fængselsvesenet. Overdragelssummen, som bør fastsettes skjønsmessig under hensyntagen til apparatets kjøpesum med fradrag for mulig slitasje, bes satt av på en særskilt konto som skal disponeres til beste for de innsatte f. eks. ved tilstelninger i jul- og påskehøytidene m. m.

Apparatet bes inventarført. Overdragelssbeløpet tillates belastet som utgift i anstaltens regnskap under kap. 430, post 10—2, Anskaffelse av anstaltutstyr. Det bes innberettet hva overdragelssummen blir satt til.»

27.

Registrering ved fængselsanstalter av innsattes eiendeler.

(Sak 653/67 og 12 E/67.)

Etter fængselsreglementets § 43. 4 skal det ved anstaltene settes opp en nøyaktig fortegnelse over eiendeler og effekter som den innsatte bringer med seg ved innsettingen. Det skal av fortegnelsen også fremgå hva han har fått beholde hos seg personlig, hva som oppbevares av anstalten og hvordan det ellers er ordnet med hans effekter. På fortegnelsen skal

det under anstaltoppholdet bl. a. gjøres notater om eiendeler som den innsatte senere får rådighet over eller som anstalten etter innsetningen får til oppbevaring.

Under behandlingen av klage fra en innsatt viste det seg at fengselet ikke hadde foretatt den påbudte registrering av hans eiendeler. Direktøren i vedkommende fengselsdistrikt innskjerpet overfor distriktets fengselsanstalter at bestemmelsen i fengselsreglementets § 43. 4 måtte følges nøye. Siden det også i en tidligere klagesak fra et annet distrikt, jfr. meldingen for 1964 side 46—47, hadde vist seg at påbudet om føring av effektliste ikke ble fulgt, ba jeg Fengselsstyret overveiet om ikke bestemmelsen burde bringes i erindring også overfor de øvrige fengselsanstalter.

Ved rundskriv av 23. oktober 1967 til samtlige fengselsbestyrere har Fengselsstyret innskjerpet at reglementets bestemmelse om føring av fortegnelse over de innsattes effekter må bli nøye fulgt i fremtiden.

28.

Dødsfall etter varetektsfengsling.

(Sak 2 E/67.)

På foranledning av brev fra to personer som var anbrakt på kursted, tok jeg opp til undersøkelse de nærmere omstendighetene ved en medpasient, A.s dødsfall. A. var overført til kurstedet fra varetektsfengsel, hvor han hadde sittet i et par måneder i påvente av at overføring kunne skje. To dager etter ankomsten til kurstedet ble A. sendt til sykehus og døde kort tid etter. Den ene av brevskriverne hadde sittet sammen med A. i det fengsel han ble overført fra og oppga at A. under oppholdet der hadde vært svært dårlig. Han anførte at fengselet måtte ha vært oppmerksom på at A. var alvorlig syk og mente det var en feil at mannen ikke med en gang var sendt til sykehus.

I saksdokumentene som jeg innhentet fra politiet, het det i påtegning fra kurstedet:

«Ovennevnte ble innlagt her 13/12. 1966 — overført fra Y. kretsfengsel, etter å ha sittet der, samt i X. kretsfengsel fra 13/10. 1966 (61 dgr.). Innleggelsen hjemlet i X. forhørsretts dom av 20/6. 1966, løsgj. loven § 18, tid inntil 3 år.

Ved innkomsten i kurstedet 13. f. m. var A. meget dårlig, var plaget av diaré og måtte stadig på klosettet. Dr. — — — så til ham den 14. f. m. og beordret ham innlagt i Fylkes-sykehuset, — — —, hvortil han ble sendt i sykebil (båre) den 15. f. m. Fylkessykehuset meddelte pr. telefon den 21. f. m. at A. dagen forut var blitt overført til — — — sykehus, med. avd., og at hans pårørende var blitt underrettet.

Da fung. styrer — — — i dag ringte til — — — sykehus, for å høre hvordan det sto

til med pasienten, ble det meddelt at han var avgått ved døden den 25/12. 1966. Melding herom sendt til Polititidende.»

Jeg fant at saken burde undersøkes nærmere gjennom Justis- og politidepartementet. Av uttalelse som departementet deretter innhentet fra X. kretsfengsel, fremgikk det at A. der var blitt røntgengjennomlyst og det var funnet klare lunger. Ellers var han ikke blitt fremstilt hos legen. Det ble opptatt forklaringer av de to betjenter som hadde tjenestegjort ved den avdeling hvor A. var plassert under varetekten og av de to betjenter som hadde vært med under transporten til Y. kretsfengsel. Bare én av betjentene hadde nå noen videre erindring om A., og han hadde ikke merket særlige sykdomstegn hos ham.

Det ble også opptatt forklaring av betjenter ved Y. kretsfengsel, og i overbetjentens forklaring heter det:

«I og med at A. ble overført fra X. kretsfengsel hvor man har leger, hadde avhørte ingen særlig grunn til å tro at han led av noen sykdom ved overføringen. Avhørte så at innsatte var gammel og skrøpelig, men det var intet som helst som tydet på at han var direkte syk. Avhørte var inne hos A. på cellen flere ganger. Han klaget da over at han hadde smerter i korsryggen og at han hadde hatt slike smerter i mange år. Han pleide å bruke Globoid mot dette og ba om å få det hvilket han også fikk. Avhørte nevnte saken for stadslege — — — som er fengselslege. Stadslegen ordinerte Licylttabletter og innsatte fikk 2 tabletter 2 ganger daglig resten av tiden han satt i fengslet. Avhørte svarer på spørsmål at innsatte ellers aldri ba om medisiner eller om å bli tilsett av lege. Avhørte fant heller ingen særlig grunn til å fremstille innsatte for lege. Om smertene i korsryggen forklarte innsatte at det skyldtes slitasje og han hadde hatt det i mange år. Avhørte fant ingen grunn til å tro at dette ikke var riktig.

På spørsmål sier avhørte at han aldri hørte noe som kunne tyde på at det var noe alvorlig i veien med innsattes mage. Innsatte syntes å trives godt i fengslet og ga også uttrykk for det. — — —»

I uttalelse fra legen ved Y. kretsfengsel var bl. a. anført:

« — — — Når jeg ikke undersøkte mannen, kom det av at jeg har høstet den erfaring at, hvis først en av de innsatte skal ha lege, så blir det straks 4—5 andre som også skal ha det. Fordi dette er et relativt høyt tall legesøkende blant det lille antall plasser som Y. Kretsfengsel har, har jeg iblant stilt meg noe avventende inntil det forelå sikrere holdepunkter for at kunne imøtekomme absolutt alle henvendelser fra de innsatte om å bli undersøkt.

Kretsfengslets overbetjent har jeg lært å kjenne som en meget human og flink mann som også har vist et sunt medisinsk om-dømme.

Hvis noen skulle kunne bebreides noe i det foreliggende tilfelle, er det ihvertfall ikke over-

betjent — — —. Det måtte være mer grunn til å klandre meg, men jeg har anvendt den erfaring og vurderingsevne som jeg har lært meg etter mer enn 30 års virke som lege.

Den nevnte innsatte har jeg ikke vurdert anderledes enn jeg ville vurdert en vanlig klient eller pasient.»

I en uttalelse som ble innhentet gjennom Helsedirektoratet fra den lege som ble tilkalt til kurstedet, heter det:

«Ovenfornevnte pas. ble for 8 år siden operert ved — — — sykehus for ventrikel cancer. For 2 år siden ble det på — — — sykehus utført gastroectomia.

13/12 66 ble pas. overflyttet fra Y. fengsel til — — — kursted. Han var ved ankomsten i dårlig forfatning og min ass. lege — — — ble tilkalt og pas. ble 15/12 innl. som ø. hj. på med. avd. — — — sykehus på grunn av svær gastroenteritis.

Etter familiens ønske ble pas. 20/12 overflyttet til med. avd. a. — — — sykehus. D. Carcinoma vent. c. metastasibus.)»

Etter Justis- og politidepartementets oppfatning kunne personalet ved X. og Y. kretsfengsler vanskelig kritiseres. Departementet viste til at A. etter det som var kommet frem, ikke selv hadde gitt uttrykk for at han var syk og trengte legehjelp. I departementets uttalelse ble videre anført:

«Når det gjelder fengselslegen ved Y. kretsfengsel, er hans plikter fastsatt i instruks for stadsleger og distriktsleger, gitt av sosialdepartementet. Vedkommende offentlige lege er pålagt legetilsynet i fengselsanstaltene i sitt distrikt. For dette har den offentlige lege ingen godtgjørelse. Fengselslegen har i dette tilfellet foretatt det han etter omstendighetene fant nødvendig. Departementet finner det for sin del vanskelig å foreta noen vurdering av legens handlemåte. Man må imidlertid ha lov å anta at fengselslegen, etter sine samtaler med overbetjenten, har fått det inntrykk at tilfellet ikke var alvorlig.

Det er for tiden ikke mulig å gjennomføre en legeundersøkelse ved innkomst i fengselsanstalt av alle som settes inn. Det er imidlertid et spørsmål som departementet stadig vil ha sin oppmerksomhet henvendt på.»

Jeg forela deretter saken for Helsedirektoratet, som innhentet opplysninger fra de to sykehus A. hadde vært på og bl. a. uttalte:

«— — — Av de innhentede medisinske opplysninger framgår det at A. led av en uhelbredelig sykdom. Oppholdet i fengselsanstalt har ikke kunnet gjøre noe fra eller til når det gjelder utfallet av sykdommen, og stadslegen i Y. kan derfor etter Helsedirektoratets oppfatning ikke bebreides for den vending sykdommen tok.

Man må imidlertid ha lov å anta at dersom diagnosen hadde latt seg verifisere allerede ved innsettelsen, ville A. ikke ha vært betraktet som soningsdyktig.

En slik hendelse vil best kunne unngås ved en fullstendig legeundersøkelse av alle som set-

tes inn — et spørsmål som det ifølge opplysning i saksdokumentene arbeides med.»

Jeg underrettet Justis- og politidepartementet og fengselslegen ved Y. kretsfengsel om Helsedirektoratets uttalelse. Jeg pekte overfor Justisdepartementet på det Helsedirektoratet hadde anført om betydningen av at alle som settes inn blir legeundersøkt og uttalte at jeg etter det som var anført i departementets uttalelse, gikk ut fra at dette spørsmål ble søkt løst.

29.

Mangelfull tildeling av medisiner til innsatt.

(Sak 268/66.)

A., som var innsatt i Oslo kretsfengsel, klaget over at anstalten ikke i tide hadde gitt ham foreskrevne medisiner mot epilepsi. Han hadde først sittet i fengselets avdeling A i tiden fra 7. januar til 4. februar 1966 og hadde der fått de medisiner han skulle ha (mysolin og fenemal). Etter overflytting til fengselets avdeling B hadde han den 14. februar vært hos avdelingens diakon, som hadde gitt ham mysolin. A. anførte at han også hadde bedt om fenemal, som han hadde brukt gjennom lang tid og, som nevnt, også fått under oppholdet ved avdeling A, men diakonen svarte at han da måtte skrive seg på liste hos legen. A. ba diakonen henvende seg til legen om dette, men det hadde han ikke gjort. A. hadde flere ganger senere prøvd å bli fremstilt for legen, men dette ble først gjort den 11. mars. Han fikk da fenemal.

A. anførte at han i mellomtiden hadde hatt epileptiske anfall som kunne ha vært unngått hvis han hadde fått den medisinen han hadde bedt om. Han opplyste for øvrig at han under tidligere opphold ved avdelingen kontinuerlig hadde fått de medisiner han brukte, også fenemal. Disse medisiner var da utlevert ham av den samme diakon, og A. gikk ut fra at avdelingen hadde opplysninger om dette i journalen.

Det ble innhentet uttalelse fra direktøren, legen og diakonen ved fengselet. Legen uttalte bl. a.:

«— — — Det vanlige er at innsatte som må ha medisiner blir henvist til diakonen ved innsettelsen og de som trenger medisiner av en eller annen grunn blir så anbragt i 1. avd. eller innlagt i sykehuset. Det er mulig at A. ikke har sagt fra i mottakelsen at han led av epilepsi og at diakonen ikke ble varslet med en gang. Det er da mulig at han kan ha sittet noen dager uten medisiner. Diakonen husker at A. ikke ville være i 1. avd. og det kan av den grunn ha vært litt kluss med dagmedisiner. A. har alltid vært litt kranglet og vanskelig og hvis han har vært uten medisiner en tid kan det skyldes at han har laget vanskelighetene selv.

Etter mitt skjønn kan det ikke ha skjedd noen skade i dette tilfelle.»

Diakonen anførte:

«Jeg henviser til skriv fra overlege — — — av 13/4 d. å. om denne sak. — Som kjent er det ikke lege til en hver tid i fengslet. Dette kan ofte by på problemer for sykehuspersonalet, og undertegnede som gjør tjeneste i fengslet. Når det kommer inn hjerte — epilepsi — sukkersykepasienter o. l., som av livsviktige grunner trenger medisiner, blir det alltid sørget for at disse får beholde det som er forordnet, så fremt det blir meldt fra om dette. Slik var det også med A.s forhold. Han fikk utlevert sin medisin for epilepsi i den utstrekning fengslets bestemmelser gjelder, for de som bruker daglige tabletter. — Bestemmelsen er at alle som bruker dagmedisiner skal plasseres i 1. avdeling. Men dette byr på vanskeligheter, da mange heller vil undvære livsviktige medisiner mot å flytte til 1. avdeling.

Når A. og andre innsatte klager over, at jeg hindrer dem i å komme til lege, må jeg tilbakevise dette. Da legen ikke alltid er å treffe på kontoret, blir han i de forskjellige tilfelle kontaktet og rådspurt på — — — sykehuset eller pr. telefon.»

A. ble orientert om uttalelsene og opplyste på forespørsel at han ved overføringen fra avdeling A hadde fått med seg medisiner for 10 dager, både mysolin og fenemal. I brev til fengselet ba jeg deretter opplyst hvorfor A. først fikk fenemal fra den 11. mars og pekte på det A. hadde anført om at han under tidligere opphold ved avdelingen hadde fått denne medisin. Jeg ba også undersøkt om A. hadde hatt epileptiske anfall før han fikk fenemal denne gang.

I direktørens brev er legens uttalelse om dette gjengitt slik:

«— — — Inspektøren ved avdeling B har underrettet meg om at han ikke kan finne at det i rapportbøkene fra førstebetjentene — nattvaktmestrene er nevnt noe om at A. har hatt anfall (epileptiske) i den tid det her dreier seg om. Så vidt jeg vet, er det for øvrig ellers ikke anført noe i de nevnte bøker om at A. har hatt anfall.

Som det vil ses av overlegens brev, hadde A. med seg så vel Epinal som Mysolin ved overføringen fra avdeling A til avdeling B. Disse medisiner var levert ham av diakonen i avdeling A. Det fremgår ikke av overlegens uttalelse om de er foreskrevet av legen under legens besøk i avdeling A. Jeg antar imidlertid at det har vært tilfelle. Forholdet er imidlertid at det er særskilte legekontorer ved fengslets to avdelinger, avdeling A, — — — og avdeling B, — — —. Disse legekontorer betjenes av særskilte diakoner. Ved overføring fra den ene avdeling til den annen vil en innsatt nødvendigvis måtte henvende seg til legen i den annen avdeling (eller til diakonen) for fortsatt behandling eller tildeling av medisiner hvis det er nødvendig. Er det i avdeling A avtalt at han skal komme igjen til legen, vil det være rimelig at han da melder seg til legekantoret ved avdeling B hvis han i mellomtiden er overflyttet til avdeling B. — — —»

På bakgrunn av det som var nevnt om særskilte legekontorer ved de to avdelinger, ba jeg deretter opplyst hvordan det ble forholdt ved overføringer mellom avdelingene i tilfelle hvor det var foreskrevet daglig medisin for innsatte. Jeg viste til fengselsreglementets § 62. 6 hvor det bl. a. heter:

«— — — Ved forskrivning av medikamenter til en innsatt noterer anstaltens lege på et særskilt medisinkort medikamentets navn, det kvantum som skal gis, antall tildelinger pr. dag, de klokkeslett da medikamentet skal tas og for hvilket tidsrom det skal gis. Legen må gi sine skriftlige anvisninger på en klar og tydelig måte uten bruk av forkortelser, for at lesefeil kan unngås. — — —»

Videre ble bedt opplyst om medisinkortet ble sendt rette vedkommende ved den annen avdeling når den innsatte ble overflyttet.

Direktøren uttalte bl. a.:

«— — — Det er de samme leger som behandler de innsatte ved begge avdelinger. Medisinkort som er utstedt av legen, blir trukket inn og arkivert ved vedkommende legekantore når den innsatte overføres til den annen avdeling av fengslet. Den innsatte må derfor henvende seg til diakonen i den annen avdeling for pånytt å få utskrevet medisiner. I de tilfelle hvor det dreier seg om livsviktige medisiner, opplyser imidlertid diakonen ved avdeling A at det straks gis melding til diakonen ved den annen avdeling om en overføring slik at den innsatte ikke skal komme i vanskeligheter. Diakonen ved avdeling A kan på forespørsel ikke på det nåværende tidspunkt opplyse noe om hvorvidt slik melding ble gitt vedkommende A.

A. er for øvrig så godt kjent av fengslets betjening og legepersonalet at det neppe vil være vanskelig for ham å komme i kontakt med diakon eller lege ved slik overføring fra den ene avdeling til den annen. — — —»

Om forholdene med plassering i 1. avdeling under avdeling B av innsatte som får medisiner om dagen, uttalte overlegen ifølge direktørens brev:

«— — — I fengslets avdeling B, — — —, hadde man for en del år tilbake den ordning at det i hver avdeling, i alt 10, fantes medisinskapsrom med medisiner på avdelingsbetjentenes rom. Medisiner (piller, tabletter) ble således utdelt av alle avdelingsbetjentene om dagen til de innsatte som skulle ha det etter foreskrivning av lege. Ordningen medførte imidlertid visse vanskeligheter. Det forekom innbrudd i avdelingsbetjentenes medisinskapsrom, og det forekom utstrakt misbruk blant de innsatte av tabletter. For å hindre dette ble det bestemt at medisiner om dagen bare skulle utleveres i én avdeling, nemlig 1. avdeling. Dette gjaldt da medisiner av den art som kunne misbrukes. Medisiner som en innsatt kan ta uten kontroll, vil han få utlevert til bruk på den måte som legen eller diakonen har foreskrevet for ham. Etter at ordningen ble gjennomført for en del år siden har fengslet stort sett vært forskånet for misbruk av tabletter eller piller.

De fleste av de innsatte som overføres til 1. avdeling for at de skal kunne få tabletter eller piller om dagen, har hatt et slikt forbruk av

tabletter at fengslet fremdeles kan frykte for misbruk hvis disse innsatte får adgang til et altfor ukontrollert samkvem med andre innsatte. En har derfor praktisert det slik at disse innsatte har fått arbeide i avdelingen eller i et snekkerverksted som er knyttet til avdelingen. Disse innsatte må også lufte alene.

— — —»

Jeg forela deretter saken for Helsedirektoratet og spurte om det fra et medisinsk synspunkt var noe å bemerke til behandlingen av A.

Helsedirektoratet forela saken for overlegen ved Statens sykehus for epileptikere, som uttalte:

«Jeg har gjennomgått de tilsendte dokumenter. At det er ønskelig med regelmessig medikasjon ved epilepsi er alment kjent. Hvis der ved overføring fra en avdeling til en annen ved et uhell er gitt annen eller mindre mengde medisin enn forordnet, kan det resultere i flere anfall enn pasienten ellers ville ha fått. Så vidt det fremgår av dokumentene, er det tvilsomt om så har vært tilfelle for klagerens vedkommende. Idet en tør regne med at klageren fra 11. mars fikk regelmessig den medikasjon han opprinnelig brukte, og senere har fått dette, finner jeg ikke at det er ytterligere bemerkninger å anføre til behandlingen av A.»

Helsedirektoratet viste til dette og hadde intet å tilføye.

Jeg pekte overfor anstalten bl. a. på at klageren i den første tid etter overføringen ikke fikk de samme medisiner som var forordnet mens han var ved avdeling A og at forholdet etter den sakkyndige uttalelse måtte anses for uheldig. Selv om det ikke kunne sies noe bestemt om hvorvidt forholdet i det foreliggende tilfelle hadde medført flere anfall enn klageren ellers ville ha fått, måtte forholdet beklages.

Jeg viste for øvrig til det som var opplyst av direktøren om ordningen med fortsatt behandling og tildeling av medisiner når innsatte ble overført til annen avdeling og ba overveiet om det ikke ved alle overføringer burde søkes sikret at den tjenestemann som var ansvarlig for tildelingen på det nye sted, fikk klar melding om hvilke medisiner som var foreskrevet.

Direktøren uttalte om dette bl. a.:

«— — — Det er mitt inntrykk at ordningen slik den hittil har vært praktisert, har virket tilfredsstillende. A.s klage synes derfor å være et enkeltstående tilfelle. Det vil imidlertid alltid være en fare for at gitte regler ikke helt ut blir eller kan bli fulgt i praksis fordi det i et stort fengsel med mange skiftende, ofte lite øvede tjenestemenn lett kan hende at vedkommende tjenestemann overser bestemmelser. Jeg har imidlertid søkt å utforme de her omhandlede regler slik at det blir gjensidig kontroll.»

De endrede regler ga ikke grunn til merknader fra min side.

30.

Legekontroll av innsatte.

(Sak 1087/67.)

En innsatt i Oslo krets fengsel klaget over at fengselets diakon hadde avslått å la ham bli fremstilt for fengselslegen. Klageren opplyste at han var blind på et øye og at han skulle gå til kontroll hos øyelege hver 6. måned. Det var nå 10 måneder siden han hadde vært til kontroll, og han ville snakke med fengselslegen for å få anvist time hos øyelege.

På telefonhenvendelse opplyste fengselets diakon at klageren flere ganger hadde vært fremstilt for fengselslegen, og at han således hadde hatt anledning til å ta opp spørsmålet om spesiell øyekontroll. Diakonen opplyste imidlertid at en gjennomføring av øyekontroll som det her var spørsmål om, bød på store vanskeligheter. Fengselet hadde nå i ca. 1 år vært uten tilknyttet øyespesialist, og det var ifølge diakonen heller ikke mulig å få time hos andre øyeleger til slik kontroll som den innsatte skulle ha.

I brev til fengselet pekte jeg på diakonens opplysninger om at det ikke var mulig å få foretatt øyekontroll av de innsatte og ba om fengselets uttalelse.

Fengselsdirektøren utalte i brev av 15. januar 1968 bl. a.:

«Det er til Fengselssykehuset knyttet en del legespesialister for poliklinisk behandling av innsatte m. v. Blant disse spesialistene har det vært en øyelege. Det har imidlertid i lengere tid vært meget vanskelig å skaffe en spesialist som vil påta seg dette arbeid, og etter det som er opplyst til meg, har Fengselssykehuset vært uten slik spesialist i ca. 1 år.

Det er også bekreftet overfor meg som nevnt i herr ombudsmannens brev av 10. ds., at det er vanskelig å få timer hos praktiserende øyeleger for innsatte fra fengselet. Det er også opplyst til meg at det heller ikke er mulig å få framstilt innsatte til øyeundersøkelser ved Rikshospitalets poliklinikk med mindre det dreier seg om akutte situasjoner.

— — —»

Han opplyste videre at han samme dag hadde skrevet til Rikshospitalet om forholdene, og anmodet om bistand til enten å få knyttet øyespesialist til Fengselssykehuset eller å få ordnet det slik at fengselet fikk anledning til å fremstille innsatte også til vanlig øyekontroll ved Rikshospitalets poliklinikk for øyesykdommer.

Rikshospitalet svarte fengselet 24. s. m. og viste til uttalelse fra overlegen ved Øyeavdelingen, der det het:

«Ved Øyeavdelingens poliklinikk kan vi antakelig motta pasientene fra fengslene i Oslo til regulære undersøkelser inntil videre. I tilfelle ikke alle fengselspasientene kan mottas til enhver tid, kan poliklinikken eventuelt være behjelpelig med å få pasientene undersøkt hos andre øyeleger.»

Fengselet opplyste at det etter dette ble bestilt time for klageren ved Rikshospitalet den 8. februar.

I brev til fengselet ga jeg uttrykk for at det måtte beklages at spørsmålet om å finne en løsning av problemet med øyekontroll av innsatte ikke var søkt ordnet tidligere, men først etter klagen hit. Rikshospitalets svar viste at vanskelighetene raskt lot seg løse når saken først ble lagt frem.

31.

Fotografering av innsatte.

(Sak 1004/67.)

En innsatt klaget over at en av anstaltens funksjonærer hadde tatt flere fotografier av de innsatte under en kulturaften i anstalten. Klageren mente at en slik fotografering ikke kunne være tillatt.

Anstalten opplyste at de bilder det gjaldt var tatt av velferdsbetjenten og var beregnet til internt bruk i anstalten (til en slags scrapbook). Det ble opplyst at det i alle år var tatt bilder ved forskjellige arrangementer i anstalten.

Fengselsstyret, som ble forelagt klagen og opplysningene fra anstalten, uttalte:

«Fengselsstyret har underrettet direktøren for X anstalt om at fotografering av innsatte ikke må finne sted i slikt øyemed som er nevnt i saken, medmindre den enkelte har gitt samtykke på forhånd.»

Fengselsreglementet søker ved flere bestemmelser å verne den innsattes anonymitet. Bl. a. er det fastsatt at det ved reportasjer fra fengselsanstalter ikke må taes fotografier av innsatte på en slik måte at de kan kjennes igjen. Anstalten er også pålagt så langt det er mulig å bevare den enkeltes anonymitet i forholdet til andre innsatte.

Jeg var enig med Fengselsstyret i at anstaltens folk ikke hadde adgang til å fotografere innsatte til et formål som nevnt, uten at hver enkelt samtykket på forhånd.

Overfor anstalten gav jeg uttrykk for at de bilder klageren var med på burde maku-leres, hvis han ba om det.

32.

Ombudsmannslovens § 4 nr. 2 — aktors og hjelpeverges forhold under domstolsbehandling av sikringssak lå utenfor ombudsmannens arbeidsområde.

(Sak 362/67.)

A. som var dømt til sikring i 1959, klaget over to forhold i sikrings-saken.

1) Aktor hadde under hovedforhandlingen opplyst at A., som da oppholdt seg i psykiatrisk sykehus, var så urolig og nervøs at det

ville være vanskelig å fremme hovedforhandlingen med ham til stede. Etter aktors anmodning ble så saken fremmet i A.s fravær. Aktor hadde på forhånd underrettet sykehuset om at A. ikke behøvde å møte. A. hevdet at aktors opplysninger var uriktige og grunnløse og at retten og hans forsvarer derved ble forledet til å tillate at saken mot ham ble behandlet og avgjort uten at han fikk anledning til å uttale seg og fremstille sin sak. A. mente at aktor ved sine uriktige opplysninger hadde gjort seg skyldig i et overgrep og anmodet om at «behørlige skritt ble tatt».

2) Det var i sikringssaken oppnevnt hjelpeverge for A., og A. gjorde gjeldende at vergen ikke hadde henvendt seg til ham før saken ble behandlet. Hjelpevergen hadde også godtatt dommen uten å konferere med ham eller gi ham beskjed om den. A. anførte at han ventet at «det blir tatt de nødvendige skritt også forsåvidt angår vergen».

A. hadde tidligere forgjeves klaget til ombudsmannen over de samme forhold. Siden saken imidlertid opptok ham meget, sa jeg meg villig til å se på den igjen. Jeg fikk utlånt sakens dokumenter som ble gjennomgått på ny.

I brev til klageren anførte jeg bl. a.:

«— — — Jeg finner det ikke tvilsomt at det ligger utenfor ombudsmannens myndighet å behandle innvendinger mot rettens avgjørelse om å fremme hovedforhandlingen uten at De var til stede, jfr. ombudsmannslovens § 4 nr. 2 om at domstolenes virksomhet ikke omfattes av ombudsmannens arbeidsområde. Jeg finner det likeledes klart at jeg heller ikke kan ta opp til vurdering isolert og løsrevet fra rettssaken for øvrig spørsmålet om de opplysninger aktor ga retten, var riktige eller uriktige. Det var rettens egen sak, eller ved anvendelse av rettsmidler — høyere rettsinstansers sak å bedømme dette. I samme stilling kommer også bedømmelsen av vergens forhold i rettssaken.

De samme innsigelser mot aktor og vergen som De har gjort gjeldende i klagen, er også påberopt som grunnlag for angrep på dommen gjennom rettsmidler, — først som gjenopptagelsesgrunn og deretter som ankegrunn overfor Høyesterett. Gjenopptagelsesbegjæringen ble forkastet av byretten og lagmannsretten og Deres kjæremål avvist av Høyesteretts kjæremålsutvalg. Byretten tok i gjenopptagelses-saken også uttrykkelig standpunkt til om det forelå fyldestgjørende grunn for å fremme hovedforhandlingen i tiltaltes fravær. Om dette anføres det i byrettens kjennelse av 24. august 1962 (utskriftens side 6) at «etter de opplysninger som foreligger i dokumentene om A.s tilstand på det tidspunkt det gjaldt, finner en at retten hadde full grunn til å treffe en slik beslutning — — —».

I kjæremålsskriftet til Høyesterett av 7. februar 1964 i gjenopptagelssaken erklærte De subsidiært anke på grunnlag av de nevnte påståtte saksbehandlingsfeil. Uansett at sikringsdommen var vedtatt av Deres verge, tok Høyesteretts kjæremålsutvalg anken under realitetsbehandling, men fant at den ikke kunne føre frem. — — —»

33.

Krav om tilbakebetaling av uriktig betalt arbeidsgivertilskott til sykestrygdpremie.

(Sak 168/67).

Et aksjeselskap hadde inntil 1965 betalt arbeidsgivertilskott til sin disponents sykestrygdpremie, skjønt han i 1959 hadde overtatt aksjemajoriteten i selskapet og fra da av ikke skulle ha vært betraktet som arbeidstaker. Disponenten klaget over at Rikstrygdeverket hadde avslått å betale tilbake for meget betalt premie.

Det var uomtvistet at selskapet i tiden 1959—1965 ikke skulle ha betalt arbeidsgivertilskott til disponentens sykestrygdpremie. På den annen side var det på det rene at trygdekassen først i 1965 var blitt kjent med at disponenten hadde overtatt aksjemajoriteten.

Rikstrygdeverket anførte at en arbeidsgiver etter sykestrygdlovens § 14 c skal gi melding til trygdekassen når et arbeidsforhold opphører og at dette må gjelde også når arbeidsforholdet, som i det foreliggende tilfelle, opphører ved at arbeidstakeren blir innehaver av firmaet. Jeg var enig med Rikstrygdeverket og fant ikke at det skyldtes noen feil fra trygdekassens side at den ikke tidligere var blitt kjent med endringen av forholdet i firmaet. Spørsmålet i saken var derfor om tilbakebetaling kunne kreves selv om det ikke kunne legges trygdekassen til last at disponenten var regnet som arbeidstaker.

Rikstrygdeverket hadde i sin kjennelse i saken vist til rettspraksis når det gjaldt tilbakebetaling av uriktig betalt skatt. I uttalelse i klagesaken ble det også vist til en lagmannsrettsdom angående krav om tilbakebetaling av uriktig betalt arbeidsgivertilskott til sykestrygdpremie. Lagmannsretten hadde bl. a. uttalt:

«Når det gjelder de tre partredere synes det noe eiendommelig at det avkrevde arbeidsgivertilskudd også skal omfatte disses premie, men i betraktning av at tilskuddene er betalt uten forbehold fra — — —s side og uten at han har funnet grunn til å få spørsmålet prøvet ved de instanser loven gir adgang til, finner retten at også dette forhold må være opp og avgjort. Bortsett fra at den etablerte ordning ga (også) rederne rett til sykepenger — noe som ville medført et tillegg til premien hvis rederne skulle stått som frivillige medlemmer — kan en heller ikke se bort fra at den etablerte ordning ga rederne en fordel, nemlig adgang til etterskudds premiebetaling slik at premien kunne betales etter at f. eks. vintersildfisket var avsluttet.»

Høyesteretts kjøremålsutvalg hadde nektet saksøkernes anke fremmet til Høyesterett.

På bakgrunn av dommen fant jeg at det ikke kunne reises innvendinger mot Rikstrygdeverkets standpunkt i den foreliggende sak.

34.

Sen behandling av henvendelse om uføreattest etter landsskattelovens § 75 niende ledd.

(Sak 989/67.)

Etter skattelovene, slik de lød før lovendring av 19. mai 1967, skulle en skattepliktig få ekstra klassefradrag når han eller noen han forsørget var ufør etter uføretrygdlovens § 2. Uførheten måtte bekreftes ved attest av fylkesnemnda for uføretrygdsaker.

En skattyter klaget over trygdemyndighetenes behandling av hans henvendelse om attest for slikt klassefradrag. Hans sønn, som døde i september 1963, hadde vært ufør siden fødselen, og klageren hadde i brev av 17. desember 1963 henvendt seg til Rikstrygdeverket om ekstra klassefradrag for sønnen ved skatteligningen for 1962 og 1963. I brevet bad han om «Rikstrygdeverkets snarlige redegjørelse herom, slik at den hjelp som etter uføretrygdloven tilkommer en måtte komme til anvendelse i nærværende tilfelle». Han etterlyste svar i brev av 29. mai 1964, og Rikstrygdeverket sendte saken over til vedkommende trygdekasse for behandling. Klageren skrev til trygdekassen om saken 27. september 1965, 16. juni 1966, 2. desember 1966 og 29. januar 1967, men først 14. februar 1967 ble attest om uførhet for sønnen sendt fra fylkesnemnda til ligningskontoret. Ligningskontoret gav klageren beskjed om at attesten kom for sent til at det kunne foretas retting i ligningen for de år den gjaldt, og anbefalte ham å søke kommunen om nedsettelse av skatten på billighetsgrunnlag. Slik søknad sendte klageren 17. april 1967, men den var ikke avgjort da klage ble fremsatt.

I sin uttalelse til klagen anførte Rikstrygdeverket:

«Det var fylkesnemnda for uføretrygden som utstedet attest om uførhet som nevnt i landsskattelovens § 75, niende ledd, slik bestemmelsene lød før 1. januar 1967. Rikstrygdeverket ga ikke slik attest. Derimot ble trygdene — og blir fortsatt — tildelt ekstra klassefradrag automatisk når Rikstrygdeverket tilstår ytelse etter lov om uføretrygd eller kapittel 8 i lov om folketrygd. Rikstrygdeverket behandlet i det hele tatt ikke søknader om attest for uførhet. En viser i denne forbindelse til Sosialdepartementets (Helsedirektoratets) rundskriv til ligningskontorene og fylkesnemndene av 23. november 1961 og som er gjengitt i Rikstrygdeverkets rundskriv nr. 55P. Selve rutinen for behandling av søknad om ekstra klassefradrag ved uførhet er også omhandlet i de ovennevnte rundskriv.

Det er ikke lett å rekonstruere hendelsesforløpet i denne saken, men det synes å ha vært en rekke misforståelser og uheldige omstendigheter som har medført at fylkesnemnda først i februar 1967 utferdiget attest for uførhet. Dette er desto mer beklagelig da forsinkelsene synes å ha medført at klageren

ikke lenger kan oppnå ekstra klassefradrag for de to årene det var aktuelt.»

Selv om gangen i saksbehandlingen, etter det som forelå, vanskelig lot seg rekonstruere sikkert, måtte det være på det rene at det skyldtes trygdemyndighetene, og ikke kunne bebreides klageren, at uføreattest først ble gitt i februar 1967. At klageren i 1963 henvendte seg til den overordnede trygdemyndighet i saken, Rikstrygdeverket, istedenfor til fylkesnemnda, kunne ikke endre noe i dette. Særlig fordi klassefradrag på grunn av uførhet etter skattelovene bare kunne oppnås etter attest fra fylkesnemnda, var en forsinkelse som denne meget beklagelig, og forholdet måtte kritiseres.

For så vidt mulig å bidra til at skadevirkningene av forsinkelsen kunne bli avhjulpet, orienterte jeg Skattedirektøren om saken og spurte om det fra hans side kunne foretas noe for å få rettet på forholdet. Skattedirektøren satte seg i forbindelse med vedkommende kommune og opplyste senere at formannskapet hadde innvilget nedsettelse av skatten til det beløp den ville utgjort om ekstra klassefradrag etter landsskattelovens § 75 niende ledd var gitt.

35.

Utbetaling av pensjon over postgiro; utferdigelse av duplikatkort når utbetalingskortet kommer bort.

(Sak 6 E/66.)

En pensjonist klaget over at han først i slutten av juni 1966 hadde fått utbetalt sin pensjon for april s. å. på grunn av at innbetalingskortet var kommet bort ved en feil fra Postverket. Postdirektøren pekte i klagesaken på at de undersøkelser som må foretas når et utbetalingskort påstås bortkommet eller ikke mottatt, nødvendigvis må ta tid. Han anførte til slutt:

«— — — Generelt tør en si at Postverket strekker seg så langt det er forsvarlig i sin formidling av trygde- og pensjonsutbetalingene, og i det meget omfattende og kompliserte etterspørselsarbeid disse utbetalingene medfører. Utstedelse av duplikatkort før revisjonsavslutning, innebærer imidlertid en ikke ubetydelig økonomisk risiko, og det kan derfor ikke skje uten forutgående undersøkelser og særvurdering i hvert enkelt tilfelle. At det — som i tilfelle med herr — — — kan oppstå feilvurdering og forsinkelser, beklager Poststyret sterkt.»

Med foranledning i denne sak tok jeg opp med Rikstrygdeverket spørsmålet om noe kunne gjøres for å avbøte de ulemper som oppstår for pensjonistene i tilfeller som dette. Med det store antall utbetalinger det her var tale

om, ville det neppe helt kunne unngås at enkelte utbetalingskort kom på avveie. I Postgirokontorets melding til trygdekassene av 7. november 1963 var det bestemt at duplikatkort i enkelte tilfeller kunne utstedes før revisjonen var avsluttet, men det var ikke sagt noe om i hvilke tilfeller og hvor hurtig dette kunne gjøres. Så vidt skjøntes måtte det bero på en konkret vurdering. Siden pensjonister imidlertid oftest er avhengig av pensjonen for sitt underhold, ville vesentlige forsinkelser med utbetalingen ramme dem særlig hardt, og jeg ba Rikstrygdeverket overveie om noe kunne gjøres for å avhjelpe vanskelighetene. Risikoen for økonomisk tap måtte antas mindre siden det dreiet seg om et enkelt utbetalingskort i en løpende utbetaling av månedlige pensjoner.

Rikstrygdeverket tok saken opp med Postgirokontoret, og meddelte senere at det hadde sendt ut et rundskriv om feilutbetaling av pensjoner og trygdeytelser over postgiro. I rundskrivet heter det:

«Hvis postverkets utbetalingskort kommer bort for pensjonisten, får vedkommende utstedt et duplikat-utbetalingskort. Det er av hensyn til pensjonisten meget viktig at utstedelsen av duplikatkortet kan skje raskt.

I enkelte tilfelle kommer imidlertid originalkortet til rette og det blir hevet pensjon også på dette. I andre tilfelle har pensjonisten glemt at han har hevet pensjonen, og han påstår at utbetalingskortet er kommet bort og det blir utstedt duplikatkort.

For postverket er det meget om å gjøre å hindre dobbeltutbetalinger, men hensynet til god service gjør at postverket må være forholdsvis liberal med utstedelse av duplikatkort.

Ved dobbeltutbetalinger av den karakter som her er nevnt, er det rimelig at trygdekassene medvirker til å få trukket inn det for meget utbetalte ved trekk i fremtidige ytelser. Rikstrygdeverket anmoder trygdekassene om å yte hjelp til postverket i disse sakene.»

36.

Avslag på søknad om fritak for biloppbyggingsavgift omgjort.

(Sak 627/67.)

En bileier klaget over at han var ilagt biloppbyggingsavgift til statskassen for en bil han etter kollisjonsskade i 1960 hadde påmontert et annet, brukt karosseri, kjøpt i Sverige. Etter påmonteringen ble bilen i 1961 fremstillet for bilsakkyndige og godkjent.

I 1967 ble bilen innkalt av bilsakkyndige til rutinekontroll. Det ble da oppdaget at bilen hadde nytt karosserinummer, og nytt registreringsdokument måtte derfor opprettes. Klageren søkte 12. april 1967 Finans- og tolldepartementet om fritak for oppbyggingsavgift. Departementet svarte at dersom nye re-

gistreringsdokumenter måtte opprettes, kunne departementet ikke fritta for avgift. Saksforholdet fremgår av hans søknad om fritak for avgift, der det heter:

«Den 3. mai 1958 kjøpte undertegnede en personbil av merke Opel Olympia, årsmodell 1951 hos bruktbilfirmaet — — — Bilsalg (Sluttseddel vedlagt), den fikk reg.nr. — — —.

Den 29. juli 1960 hadde jeg et uhell, som resulterte i meget store skader på bilens karosseri, bevitnelse herom vedlagt fra trafikkulykkeskommandoen i — — —. Da jeg i april 1959 hadde hatt et utlegg på ca. kr. 1 000,— på bilen (verkstedregning vedlagt) og dessuten var uten midler, så jeg meg ikke i stand til å sende bilen på verksted for reparasjon. Den eneste muligheten jeg hadde var å skaffe et karosseri og gjøre monteringen selv. For at alt skulle gå riktig for seg, søkte jeg først råd hos Statens bilsakkyndige ved herr — — —, men fikk beskjed om at de ikke kunne gi meg noen tillatelse til å innføre karosseri fra Sverige, som jeg ba om, men henviste meg til Statens vegdirektorat, som tar seg av denslags. Jeg skrev så en kort søknad og bega meg til Statens vegdirektorat, hvor vedkommende tjenestemann sa at han ikke direkte ville gi noen tillatelse, men kunne skrive «Sett» bakpå søknaden, hvorpå han gjorde dette og signerte. Videre sa han at ingen kunne nekte meg å hente et karosseri og innføre det som skrap. Jeg var meget takknemlig for dette, noe jeg selvfølgelig ikke hadde vært om jeg hadde kjennskap til at jeg pliktet å betale oppbyggingsavgift. Det var jo noe vedkommende burde ha opplyst. Den forannevnte søknad kan jeg dessverre ikke fremvise, da jeg ikke kan erindre om den ble beholdt på vegdirektoratet eller om jeg leverte den på tollstasjonen senere.

Jeg dro derpå til Sverige og kjøpte et karosseri og innførte det og betalte toll som for skrap. (Tollregning av 18/8-1960 vedlagt). Jeg lånte en stor garasje av en venn på en gård i — — —, hvor jeg hadde et uforglemmelig slit i flere måneder med montering, rustbehandling, sliping, og da den ble fremstilt for bilsakkyndige var den i god stand. — — —»

Det var i klagen ikke anført noe nytt av betydning. Statens bilsakkyndige bekreftet på forespørsel at kjennemerkene til bilen var innlevert i 1960 og igjen utlevert etter besiktelsen i 1961. Det nye karosserinummer ble da ikke oppdaget og klageren ga heller ikke den gang opplysning om det.

Jeg pekte overfor Finans- og tolldepartementet på at avgift ved registrering av biler som er bygget opp her i landet, ble innført fra 1. mai 1962, jfr. St. prp. nr. 90 (1961—62) og at det var uklart om klagerens forhold i 1960 var i strid med de bestemmelser som da gjaldt. Dersom det var en hovedreparasjon med for-tollet, innført karosseri som var foretatt, kunne forholdet etter min mening ikke rammes av de eldre bestemmelser som var nevnt i Ot. prp. nr. 13 (1961—62) om midlertidig lov om forbud mot å bygge opp biler av deler. Denne lov

var gjort gjeldende først fra 8. desember 1961. Jeg viste også til at klageren i sin søknad om fritak for avgift hadde opplyst at han før han hadde kjøpt karosseriet, hadde foretatt visse undersøkelser og hadde fått opplyst i Vegdirektoratet at det ikke var noe til hinder for at han kunne kjøpe et karosseri i Sverige og innføre det som skrap. En ting for seg var at klageren ikke hadde oppfylt meldeplikten etter motorvognlovsforskriftenes § 14. Derav fulgte imidlertid ikke uten videre at det ville være rimelig å kreve avgift i dag etter bestemmelser som først var innført på et senere tidspunkt og etter at bilen hadde vært til kontroll hos bilsakkyndige.

Finans- og tolldepartementet meddelte senere at det hadde funnet å kunne frafalle biloppbyggingsavgift i det foreliggende tilfelle. Departementet var kommet til at det ikke ville være rimelig å kreve biloppbyggingsavgift når bilen hadde vært ombygget og fremvist for den bilsakkyndige før loven om biloppbyggingsavgift trådte i kraft.

Av hensyn til en ensartet praksis anså departementet det for nødvendig at gjeldende avgiftsbestemmelser nøye blir fulgt. Siden det imidlertid hadde vist seg at bestemmelsene i enkelte tilfeller førte til avgiftskrav som for den avgiftspliktige kunne virke urimelige, hadde Finans- og tolldepartementet tatt opp med Vegdirektoratet spørsmålet om en prinsipiell omlegging av biloppbyggingsavgiften.

37.

Spørsmål om feil i saksbehandling og lov-anvendelse i husleieregulerings-sak.
(Sak 667/66.)

En høyesterettsadvokat klaget på vegne av en gårdeier over husleiereguleringsmyndighetenes behandling og avgjørelse av en sak om leiefastsettelse i hennes eiendom. Både eieren og flere av leietakerne hadde påklaget husleienemndas fastsettelse av leien til Statens pristilsyns distriktskontor i Bergen, som den 24. juni 1964 gjorde vedtak og fastsatte basisleier for samtlige leieforhold. Vedtaket ble truffet i medhold av dagjeldende husleiereguleringslov av 28. juni 1957. I samsvar med lovens § 21 femte ledd hadde saken på forhånd vært forelagt for et sakkyndig utvalg, oppnevnt av distriktskontoret. Distriktskontorets avgjørelse var i samsvar med utvalgets tilråding.

Advokaten mente at distriktskontorets avgjørelse bygget på uriktig faktisk grunnlag og på feilaktig forståelse av lov og retningslinjer for leiefastsettelse og gjorde nærmere rede for dette i brev til pristilsynet. Han ba overveiet om det ikke var grunn til å legge saken frem for Prisdirektoratet med sikte på ny behand-

ling i utvalg med ny sammensetning. Da distriktskontoret ikke fant grunn til å forelegge saken for prisdirektoratet, tok advokaten selv saken opp med dette. Prisdirektoratet fant ikke at det var grunnlag for å oppheve vedtaket. Advokatens henvendelser til distriktskontoret og til prisdirektoratet ble forelagt formannen for det sakkyndige utvalg, som ga uttalelse før avgjørelse ble truffet.

Klagen faller i tre deler:

1) Det hevdes at det var en feil når det ved beregningen av gårdens driftsutgifter ble lagt til grunn en rente for 1. prioritetslånet på 5,5 pst., til tross for at den faktiske rente for lånet var 6 pst. Utvalget hadde ikke innhentet det materiale som etter klagerens mening var nødvendig for å vurdere om den faktiske rente lå over vanlig markedsrente.

2) En mindre del av huset var oppført i tiden 1949/51, mens resten var oppført i 1958/61. Advokaten anførte at leiefordelingen mellom lokalene i første og annet byggetrinn var uriktig, og at leien for lokalene i hvert byggetrinn burde ha vært vurdert for seg ut fra omkostninger ved oppførelsen av hvert enkelt av de to byggetrinn.

3) Endelig hevdes det at behandlingen av henvendelsene til distriktskontoret og Prisdirektoratet for å få vedtaket av 24. juni 1964 opphevet, var uforsvarlig, idet begjæringen «de facto» var avgjort av utvalgets formann, hvis uttalelser både distriktskontoret og Prisdirektoratet hadde bygget på uten at gårdieren på forhånd hadde fått anledning til å uttale seg. Det ble også anført at formannen, etter at han i en uttalelse av 7. november 1964 hadde konkludert med avvisning av klagen, måtte anses inhabil ved den senere behandling av saken.

Ad 1) Renteberegningen.

I Kronprinsregentens resolusjon av 6. juli 1957, som inneholdt nærmere retningslinjer for leiefastsetting etter husleiereguleringsloven av 1957, var det i kap. II, avsnitt 2 a, bl. a. bestemt:

«For den del av anleggskostnadene — dvs. byggekostnader og kostnader til tomt, beregnet i samsvar med punkt 1 — som er finansiert ved lån, skal nemnda regne med de rentesatser som utleieren betaler. Hvis utleieren må betale høyere rente enn den markedsrente som vanligvis må betales til liknende finansieringsformål på det tidspunkt lånet ble opptatt, skal det ikke tas omsyn til de merutgifter som dette medfører. På den annen side skal det heller ikke tas omsyn til om en utleier har oppnådd gunstigere vilkår enn vanlig, når disse vilkår er gitt med sikte på å gi utleieren en personlig fordel.»

Det var på det rene at rentefoten for 1. prioritetslånet var 6 pst. I sin innstilling til pris-tilsynets distriktskontor av 13. juni 1964 hadde utvalget likevel foreslått at det bare skulle godtas en forrentning på 5,5 pst., og begrunnet dette slik:

« — — — Konverteringen av Husbanklånet godtas. Utvalget antar imidlertid at lånet hadde kunnet konverteres i et 5,5 pst. 1. prioritets lån, og regner med denne rentefot. Utvalget har forstått det slik at leieboerinnskudd er under utløsning. Utvalget regner en forrentning av 5 pst. på egenkapital. — — —»

I tilleggsuttalelser til distriktskontoret av 7. og 28. november 1964 kom utvalgets formann også tilbake til rentespørsmålet. I uttalelsen av 7. november ble bl. a. anført:

« — — — Utvalget fikk opplyst av — — — (gårdeieren) at grunnen til konvertering av husbanklånet var, at han måtte øke lånet vesentlig. Han hadde måttet godkjenne den forrentning som ble krevet der han kunne få det høyere lån. Utvalget — hvorav en bankmann på X. — var av den bestemte mening, at et vanlig 1. prioritetslån i eiendommen kunne ha vært skaffet til 5,5 pst. rente. — — —»

I den siste uttalelsen het det bl. a.:

« — — — Jeg kan ikke se at det er begått noen feil. Utvalget må kunne benytte seg av den alminnelige erfaring eller den spesifikke sakkyndighet utvalgsmedlemmene måtte ha på områder som har betydning for leiemarkedet. — — —»

Distriktskontoret la utvalgets innstilling til grunn, uten å knytte egne bemerkninger til rentespørsmålet.

Ved sin avgjørelse av saken anførte Prisdirektoratet om forrentningen:

«Som det fremgår av direktoratets brev av 30. september 1963 til overretts sakfører — — — i saken, må de faktiske renter som betales legges til grunn «forutsatt at renten ikke overstiger vanlig markedsrente for liknende finansieringsformål». Utvalget har i innstillingen drøftet om den faktisk betalte rente ligger høyere enn vanlig markedsrente og har kommet til at vanlig markedsrente ligger på 5,5 pst. Hvorvidt renten er høyere enn vanlig markedsrente, må avgjøres ut fra de faktiske finansieringsmuligheter som forelå på det tidspunkt lånet ble opptatt og den sikkerhet eiendommen antas å gi. Vurderingen av dette spørsmål må etter direktoratets oppfatning skje på grunnlag av et konkret skjønn som direktoratet ikke kan prøve i realiteten. Etter direktoratets oppfatning foreligger det ikke grunnlag for å anta at utvalgets skjønn på dette punkt er vilkårlig.»

I min uttalelse pekte jeg innledningsvis på at spørsmålet om prismyndighetene i det foreliggende tilfelle hadde adgang til å regne med

en lavere rentefot enn den utleieren betalte, i siste instans hørte under domstolene. For min del så jeg slik på spørsmålet:

Etter resolusjonen av 6. juli 1957 kap. II, 2 a, var utgangspunktet at prismyndighetene for den delen av anleggskostnadene som var finansiert ved lån, skulle regne med den rentesats som utleieren faktisk betalte. Bare hvis rentesatsen var høyere «enn den markedsrente som vanligvis må betales til liknende finansieringsformål på det tidspunkt lånet ble opp-tatt», skulle det sees bort fra de merutgifter dette medførte.

Hvilken markedsrente som vanligvis måtte betales til lignende finansieringsformål den gang lånet ble opptatt, var et rent faktisk spørsmål. At det kunne støte på bevisvanskeligheter å bringe dette sikkert på det rene, var en sak for seg, men forelå det rimelig tvil med hensyn til den vanlige markedsrente, måtte prismyndighetene legge til grunn den rentesats utleieren betalte. Denne rentesats var prismyndighetene bundet til å følge, med mindre de kunne påvise at vilkåret for å redusere den etter 2 a, annen setning, var til stede. Innenfor denne ramme ga bestemmelsen i 2 a., første setning, utleieren en rett som ikke kunne berøves ham.

Som begrunnelse for å regne med en lavere rentesats enn den klageren betalte, hadde utvalget i sin innstilling av 13. juni 1964 som nevnt anført at det «antar — — — at lånet hadde kunnet konverteres i et 5,5 pst. 1. prioritets lån». Etter min mening kunne en antagelse fra utvalgets side om dette i seg selv ikke være nok. Utvalgets oppfatning måtte i tilfelle bygge på tilstrekkelige faktiske opplysninger som viste at 5,5 pst. var den vanlige markedsrente for lån som dette. Når vilkåret for å vrake den rentesats utleieren faktisk betalte var at den oversteg den vanlige markedsrente, måtte han etter min mening ha krav på at prismyndighetene la frem det materiale som etter deres mening viste at betingelsene for å foreta rentereduksjonen var til stede.

Etter min oppfatning var hverken det utvalget anførte i sin innstilling av 13. juni 1964 eller de tilleggsbegrunnelser som utvalgets formann senere ga og som er gjengitt foran, tilstrekkelige til å vise at det var grunnlag for å regne med en redusert rentesats på 5,5 pst. etter resolusjonens kap. II, 2 a, annen setning.

Den meningsytring brevet fra utvalgets formann av 7. november 1964 ga uttrykk for — «Utvalget — hvorav en bankmann på X. — var av den bestemte mening, at et vanlig 1. prioritetslån i eiendommen kunne ha vært skaffet til 5,5 pst. rente», ga etter mitt syn i seg selv ikke tilstrekkelig bevis, så lenge den ikke

var underbygget med konkrete opplysninger som viste at 5,5 pst. var den vanlige markedsrente i tilfeller som dette.

Prisdirektoratet hadde ikke selv tatt standpunkt til spørsmålet om hva den vanlige markedsrente utgjorde, men innskrenket seg til å anføre at det ikke kunne prøve utvalgets vurdering for så vidt. Direktoratet hadde således skjøvet fra seg spørsmålet om det fastsatte vilkår for å fravike hovedregelen i resolusjonens kap. II, 2 a. om renteberegning av lånekapital var til stede.

Etter min mening måtte det iallfall høre under Prisdirektoratet å bedømme om pristilsynet og det utvalg det støttet seg til, bygget på et forsvarlig og tilstrekkelig grunnlag, når det fravek den rentesats utleieren faktisk betalte. Hvis Prisdirektoratet ikke selv fant å kunne ta standpunkt til hva den vanlige markedsrente utgjorde for et lån som det foreliggende, måtte utveien, slik jeg så det, ha vært å sørge for at distriktskontoret og det oppnevnte klageutvalg innhentet konkrete, tilstrekkelige faktiske opplysninger om dette og ikke bare støttet seg til utvalgsmedlemmenes personlige og ikke uten videre kontrollerbare oppfatning.

Under behandlingen av klagesaken hadde klageutvalget drøftet rentespørsmålet på ny i møte den 15. november 1966. I møteutskriften var anført:

«— — — Når det gjelder forrentning av 1. prioritetslån i 1963/64 mener Utvalget at 5½ pst.lån kunne oppnåes og var vanlig markedsrente. Y.s Sparebank har på henvendelse opplyst, at lån i boliger er 5 pst. og forretningsbygg 5½ pst. Det gjaldt i 1963, og det gjelder idag.

X. Sparebank har og hadde henholdsvis 4½ pst og 5 pst.

Det er naturligvis ikke mulig for Utvalget med bestemthet å uttale at — — — (gårdeieren) i 1963/64 ville fått konvertert husbanklånet i X. Sparebank. — — — (gårdeieren) har ikke søkt om det. — En må imidlertid ta i betraktning at X. Sparebank på dette tidspunkt hadde samlede lån til — — — (gårdeieren) på Kr. 120 000,00, hvorav overtatt fra X. Veksel- og Landmannsbank Kr. 95 000,00 til 5 pst. og Kr. 25 000,00 til 4½ pst. Disse lån lå bak husbanklånet. Banken ville m. a. o. ikke påta seg noen ny risiko ved å konvertere husbanklånet. — X. Sparebank har en rekke pantelån i bolig- og forretningsbygg på X. Gjennom sin utlånspolitikk har banken vist at man ville la utlånskapitalen komme bygden til gode.

Under møtet den 10. juni 1964 ga — — — (gårdeieren) ikke opplysninger om at han for-gjeves hadde søkt X. Sparebank om konvertering. — Han gav ingen rimelig forklaring på, at han foretrakk den høyere rente hos — — —, bortsett fra det som allerede er nevnt om å stå friere ved fremtidig belåning. Utvalget fant derfor at det var den vanlige rente for tilsvarende lån på X. på den tid, man måtte legge til grunn, begrenset til 5½ pst.»

Klagerens advokat hadde til dette anført at selv om mindre 1. prioritetslån kunne skaffes til 5,5 pst., lot det seg ikke gjøre med det lån saken gjaldt. Ingen av de stedlige banker som var nevnt, var villige til å yte lånet, og også to utenforliggende sparebanker, deriblant den bysparebank som utvalget søkte opplysninger om rentefoten hos, hadde etter det opplyste avslått henvendelser fra klageren om lån. Det ble anført at forretningsbankene i det hele tatt ikke ga 1. prioritets pantelån og at klageren var henvist til å oppta lånet i forsikringselskapet til 6 pst.

Jeg kunne ikke finne at det selv med de tilleggsopplysninger som var gitt, var skaffet til veie materiale som ga tilstrekkelig holdepunkt for at det kunne legges til grunn at den vanlige markedsrente for et lån som dette var 5,5 pst. den gang lånet ble tatt opp. Det syntes lite tvilsomt at det måtte være mulig å få sikrere opplysninger om nivået for lånerenten i tilfeller som dette ved henvendelse til kredittinstitusjoner eller annet sakkyndig hold. Det måtte etter min mening også vært nærliggende for prismyndighetene å si fra til klageren om at de overveiet å regne med lavere rente enn den som var fastsatt for lånet, slik at spørsmålet kunne blitt bedre belyst også fra den siden.

Jeg kom etter dette til at det materiale som forelå, ikke viste at det var grunnlag for prismyndighetene til å regne med en rentesats for 1. prioritetslånet på 5,5 pst.

Ad 2) Leiefordelingen.

Første byggetrinn, som omfattet ca. en tredjedel av kjeller og første etasje, ble oppført i tiden 1949—51. Annet byggetrinn, som omfattet resten av kjelleren og første etasje og hele annen og tredje etasje samt loft, ble oppført i tiden 1958—61.

Lokalene i første byggetrinn ble benyttet av et rørleggerfirma og gårdeierens urmakerforretning, som ble drevet av gårdeieren og hennes sønn inntil 1958 da sistnevnte overtok som eier. Nærmere opplysninger om leiekontrakter eller leie forelå ikke.

Reglene i kapitel II i husleiereguleringsloven av 1957 gjaldt for husrom i hus oppført før 1. juli 1957. Annet byggetrinn av gården falt derfor utenfor, men basisleier kunne likevel fastsettes i henhold til lovens § 15. Første byggetrinn ville bare falle utenfor dersom bygget i sin helhet først kunne anses som oppført i og med byggingen av annet byggetrinn. Dette var gårdeierens prinsipale standpunkt, som så vidt skjønnes også ble godtatt av prismyndighetene, som imidlertid fant at det burde fastsettes basisleie for hele gården etter bestemmelsene i lovens § 15.

Jeg festet meg ved at lokalene i første byggetrinn var i bruk da husleieloven av 1957 trådte i kraft og at det derfor muligens allerede den gang gjaldt basisleie for disse lokaler. Det ble pekt på dette i brev til Prisdirektoratet, som i sitt svarbrev uttalte:

«— — — Dersom det var bortleidt husrom i første byggetrinn før 24. juni 1954, gjaldt den leie som lovlig gjaldt denne dag som basisleie, jfr. midlertidig lov av 25. juni 1954 om regulering av leie for husrom m. v. § 4, første ledd, se Pristidende nr. 14 for 1954, side 448. Denne basisleie ble opprettholdt ved loven av 28. juni 1957. Etter sistnevnte lovs § 7, annet ledd, punkt 2, kunne husleienemnda sette basisleien opp eller ned i samsvar med reglene i § 6, annet ledd nr. 2, dersom nemnda fant at basisleien var vesentlig høyere eller lavere enn den basisleie nemnda ville ha fastsatt etter de samme regler. En slik justering kunne skje uavhengig av om bygningen ble utvidet eller ikke. — — —»

Når det gjaldt urmakerforretningens lokaler, pekte direktoratet på at det ikke ville gjelde basisleie for lokalene dersom man måtte se det slik at de hadde vært disponert av gårdens eier. Med hensyn til rørleggerfirmaets lokaler ble det pekt på at firmaet også leiet lokaler i annet byggetrinn og at det hvis lokalene var sammenhengende, kunne være naturlig å se det hele som et nytt leieforhold. Direktoratet pekte også på at det etter lovens regler var adgang til å endre en basisleie dersom den ble funnet å være vesentlig høyere eller lavere enn den leie som ville blitt satt etter bestemmelsene i loven. Prisdirektoratets uttalelse ble forelagt for klageren, som opplyste at lokalene hadde vært bortleidt til rørleggerfirmaet og urmakerfirmaet siden første byggetrinn var ferdig.

Jeg anså det etter det som forelå på det rene at det gjaldt basisleie for rørleggerfirmaets lokaler da loven trådte i kraft. På bakgrunn av klagerens opplysninger om at kjellerlokalene i første og annet byggetrinn var atskilt med en bærevegg, syntes det tvilsomt om det var grunnlag for å se leien av de to lokaler som et nytt leieforhold. Under enhver omstendighet var det etter min mening en feil at spørsmålet ikke var vurdert ved leiefastsettelsen.

Etter de opplysninger som forelå, måtte det legges til grunn at urmakerforretningen i 1954 ble drevet av gårdens eier med en sønn som ansvarlig medeier. Det forelå imidlertid ikke nærmere opplysninger om leiekontrakt m. v. mellom firmaet og gårdeieren. Jeg fant at det burde ha vært tatt standpunkt til om det gjaldt basisleie for urmakerforretningens lokaler og om det i tilfelle var adgang til å forhøye den. Jeg tilføyet at jeg, under forutsetning av at det ikke gjaldt basisleie for

noen av lokalene, ikke kunne se at det kunne reises innvendinger mot at leien for hele bygget var vurdert under ett. Etter Kronprinsregentens resolusjon av 6. juli 1957, kap. II 3, skulle det beregnes en samlet leie for hele eiendommen eller for den del av eiendommen det var naturlig å se under ett. Etter de opplysninger som forelå, bl. a. om at arbeider som var utført i forbindelse med første byggetrinn kom annet byggetrinn til gode, syntes det her å være naturlig å se hele eiendommen som et hele. Om fordelingen av leien på de enkelte leieforhold het det i den nevnte resolusjon:

«— — — Den samlede leie skal fordeles på den del av huset som utleieren selv bruker og på de forskjellige enkeltstående leieforhold under omsyn til de særlige fordeler og ulemper som knytter seg til de forskjellige husroms plassering i huset, leievilkårene, bruksretten til hage og tomt o. l. og til hvorledes byggekostnadene fordeles seg på de forskjellige deler av huset. — — —»

Ved fordelingen av den samlede leie på de forskjellige leieforhold og de deler av huset eieren brukte selv, skulle det således tas hensyn også til hvorledes byggeomkostningene fordelte seg på de forskjellige deler av huset. Byggeomkostningenes fordeling var imidlertid bare et av de momenter som skulle tas i betraktning ved avgjørelsen, som var utpreget skjønsmessig karakter. Under forutsetning av at det ikke gjaldt basisleie for noen av lokalene, fant jeg derfor ikke at det som forelå ga tilstrekkelig grunnlag for å reise innvendinger mot utvalgets vurdering av leiefordelingsspørsmålet.

Ad 3) Saksbehandlingen.

Om dette klagepunkt anførte jeg i brev til advokaten:

«Det kan ikke anses som noen feil at Deres klager til Prisdirektoratet er blitt forelagt formannen for klageutvalget. Det er en vanlig forvaltningsmessig praksis at det forvaltningsorgan hvis avgjørelse påklages, gir uttalelse om klagen. Også en domstol hvis avgjørelse påkjæres, kan forholde seg på samme måte, jfr. tvistemålsloven § 401.

Selv om det underordnede organ avgir en uttalelse og klageinstansen er enig i det som er sagt, betyr dette ikke at det er det underordnede organ som «de facto» treffer avgjørelsen i klagesaken, jfr. Deres brev av 30. august 1966 pkt. 3.

I husleiereguleringsloven av 1957 § 20, jfr. § 21 tredje ledd, er det bestemt at en part skal få anledning til å se dokumenter den annen part har fremlagt. Selv om det etter min mening ville ligge vel på linje med denne bestemmelse å la parten få se også uttalelser som et underordnet organ avgir ved oversendelsen til høyere myndigheter av klage over dets avgjørelse, antar jeg at § 20, jfr. § 21 tredje ledd, ikke omfatter også uttalelser som disse. De er

ikke fremlagt av den annen part. Heller ikke har vi etter min oppfatning hos oss noen alminnelig regel om at parter i forvaltningssaker skal ha anledning til å gjøre seg kjent med slike uttalelser. Forvaltningslovens § 33, som innfører bestemmelser om partsøffentlighet i klagesaker, er ikke trådt i kraft. Jeg finner ikke at det er grunnlag for å anse det som en saksbehandlingsfeil at uttalelsene fra utvalgets formann ikke ble forelagt for Dem.

Jeg finner det klart at utvalgets formann ikke ble inhabil til å avgi ytterligere uttalelser i klagesaken ved at han i brev av 7. november 1964 sa sin mening om klagen.»

38.

Partenes rett til å uttale seg før Lønns- og prisdepartementet ga dispensasjon fra bestemmelsene i husleiereguleringsloven av 1964 om overdragelse av leierett.

(Sak 401/67.)

I forbindelse med at en apotekbevilling var gått over til en ny innehaver, hadde de to apotekere sluttet avtale om overdragelse av bl. a. leieretten til apotekets lokaler, hvor den tidligere bevillingshaver hadde utført betydelige bygningsmessige forbedringer. I avtalen var det bestemt at det skulle holdes takst over apotekanlegget av to takstmenn, oppnevnt av partene. Da takstmennene ikke ble enige om verdien av de bygningsmessige påkostninger, anmodet de Oslo prisnemnd om å oppnevne en oppmann. Denne skulle så i henhold til avtalen mellom partene fastsette vederlaget med bindende virkning. Sosialdepartementet ble underrettet om taksten og anførte i brev til partene at taksten etter departementets mening måtte godkjennes av husleienemnda. Selgerens advokat søkte deretter husleienemnda om å godkjenne taksten. Saken gikk videre til Prisdirektoratet og Lønns- og prisdepartementet. Man kom til at overdragelsen av de bygningsmessige forbedringer hadde slik sammenheng med overdragelsen av leieretten at begge deler måtte gå inn under husleiereguleringsloven, som imidlertid ikke ga adgang til å ta vederlag for leierett i et tilfelle som det foreliggende. Lønns- og prisdepartementet fant imidlertid å kunne dispensere fra bestemmelsene slik at partenes oppgjør kunne skje innenfor rammen av den takst som var satt i henhold til partenes avtale.

Kjøperens advokat klaget over prismyndighetenes behandling av saken. Han anførte at han ikke var blitt underrettet om den annen parts søknad til prisnemnda og ikke hadde fått anledning til å uttale seg før departementet traff sin avgjørelse. Han mente at dette var en feil ved saksbehandlingen. Han hevdet også at prismyndighetenes saksbehandling hadde tatt for lang tid idet det var gått ca. 13 måneder før søknaden var blitt avgjort. Han hadde også innvendinger mot den avgjørelse som var

truffet. Han pekte på at det det var søkt om, var godkjenning av overdragelsesprisen, ikke om dispensasjon fra husleiereguleringsloven. Han anførte videre at det det var spørsmål om å fastsette pris for, var «det faste apotek-anlegg», ikke leieretten. Han mente at det var en feil at prismyndighetene hadde bygget på den takst som forelå, fordi det heftet visse feil ved taksten. Prismyndighetene skulle ikke ha bygget på taksten, men foretatt en selvstendig vurdering.

Det ble opplyst at det verserte rettssak mellom partene om oppgjøret.

Klagen ble lagt frem for Lønns- og prisdepartementet som innhentet uttalelse fra Prisdirektoratet. Prisdirektoratet uttalte bl. a.:

«Etter direktoratets oppfatning dreiet det seg om overdragelse av leierett til apoteklokale inkludert det faste apotek-anlegg som var bekostet av apoteker — — —. På grunnlag herav antok en at overdragelsen falt inn under husleiereguleringsloven av 20. juni 1964 § 17, jfr. kongelig resolusjon av 20. november 1959 § 17. Da leieretten her ikke var tilknyttet aksje, andel eller obligasjon, var vilkåret for at det kunne godkjennes vederlag etter den sist nevnte bestemmelse, at leien ved kontrakt for et lengre tidsrom var fastsatt til et lavere beløp enn det som etter husleienemndas vurdering ville være høyeste lovlig leie. Direktoratet fant at dette vilkår ikke var til stede, og at det derfor ikke var adgang etter de nevnte bestemmelser til å godkjenne noe vederlag for apotekinnredningene.

Etter direktoratets oppfatning ville det imidlertid føre til et urimelig resultat om apoteker — — — måtte overlate de innredninger han hadde bekostet vederlagsfritt, og en fant derfor at det ved dispensasjon burde åpnes adgang til å beregne et passende vederlag. En slik dispensasjon ville bare få til følge at partene fikk adgang til å foreta oppgjør i henhold til den avtale de hadde inngått, og en fant derfor ingen grunn til å forelegge dette standpunkt for noen av partene før saken med brev av 28. desember 1966 ble oversendt departementet med anbefaling om dispensasjon.

Som foran nevnt var det ikke adgang for prismyndighetene til å fastsette vederlaget for apotek-anlegget. En regnet dessuten med at Sosialdepartementets retningslinjer for taksering måtte gi tilstrekkelig sikkerhet mot urimeligheter. Direktoratet fant derfor for sitt vedkommende ikke grunn til å foreta noen vurdering av den takst som var avholdt, og som husleienemnda ikke hadde noe å bemerke til. En fant heller ikke grunn til å foreslå noe «tak» for dispensasjonen.»

Lønns- og prisdepartementet uttalte:

«Det ville — — — etter departementets mening ikke tjene noe berettiget prispolitisk formål om prisbestemmelsene på denne måte skulle hindre et rimelig oppgjør for innredning

gen mellom apotekerne — — — og — — —. Dispensasjonen må ses på den bakgrunn. Den legger i seg selv heller ikke noe ekstra bånd på apotekerne — — — og — — —, men innebærer bare at det ble åpnet adgang for partene til selv å finne fram til et oppgjør innen rammen av det beløp som oppmannen — — — var kommet til. Vedtaket fastsetter ikke noen bestemt pris som binder partene utover dette. Kommer partene, eller andre organer, til at oppgjøret bør skje på et lavere grunnlag, er prismyndighetenes dispensasjonsvedtak selvsagt ikke til hinder for det. Lønns- og prisdepartementet kan derfor heller ikke se at vedtaket om dispensasjon fra reguleringsbestemmelsene er et vedtak av den art som partene burde ha hatt adgang til å uttale seg om på forhånd. Departementet finner å burde understreke at prisbestemmelsene på dette område bare går ut på rettslig å binde selgeren av et bestemt rettsgode til ikke å kreve, avtale eller ta høyere vederlag enn fastlagt i samsvar med bestemmelsene. Det dreier seg her om et straffesanksjonert bånd av lignende art til fordel for hele samfunnet, som ved de fleste straffebestemmelser. Dispensasjonen medfører at håndet på selgeren oppheves for det avtaleforhold som det gjelder, slik at han får mulighet til å ta imot det vederlag kjøperen har avtalt med ham. Prismyndighetene har ved flere anledninger lagt til grunn denne forståelse av hva prisforskriftene for fast eiendom og for husleie innebærer.»

I min uttalelse pekte jeg innledningsvis på at vederlag for overdragelse av leieretten bare kunne tas i den utstrekning det var adgang til det etter § 17 i husleiereguleringsloven av 1964, jfr. kgl. resolusjon av 13. november 1959 § 17. «Det faste apotek-anlegg» ville bare være gjenstand for spesiell prisregulering dersom overdragelsen av det gikk inn under husleiereguleringslovens bestemmelser om overdragelse av leierett. Siden de bygningsmessige forbedringer faktisk bare kunne overdras i sammenheng med leieretten, fant jeg at det ikke kunne reises innvendinger mot at prismyndighetene hadde lagt til grunn at vederlag for disse måtte sees som vederlag for leieretten. Hvis forholdet hadde falt utenfor husleiereguleringsloven, ville det ikke ha vært nødvendig med noen dispensasjon fra prismyndighetenes side for at selger skulle kunne ta det vederlag som fulgte av avtalen.

Etter husleiereguleringslovens § 17, jfr. § 17 i den kgl. resolusjon av 13. november 1959, kunne det ved overdragelse av leierett som ikke var knyttet til aksje m. v., bare regnes vederlag når det var kontraktfestet en leie som var lavere enn den husleienemnda fant var høyeste lovlig leie. Dette var ikke tilfelle her, og bestemmelsene førte derfor til at det ikke kunne regnes vederlag. Departementet hadde imidlertid etter lovens § 17, 4, jfr. § 18 i den kgl. resolusjon, adgang til å dispensere. Jeg

fant at det ikke kunne innvendes noe mot at saken ble behandlet som en dispensasjonssak når forholdet var at det ellers ikke kunne ytes vederlag. Rimelighet talte for at det skulle kunne ytes et vederlag og partene hadde også avtalt dette.

Til klagen over at departementet hadde truffet sin avgjørelse uten at kjøperen eller hans advokat hadde fått uttale seg, bemerket jeg at det var på det rene at de ikke hadde fått noen underretning om den annen parts søknad og at ingen av partene var blitt underrettet om at saken ble behandlet med sikte på mulig dispensasjon. Husleiereguleringsloven inneholdt i § 19, 1, uttrykkelig bestemmelse om at partene skulle gis anledning til å uttale seg før det ble truffet «individuelle vedtak om leie, dekning av vedlikeholdsutgifter eller vederlag for tilleggsytelser». Det var ingen tilsvarende bestemmelse for et tilfelle som det foreliggende. På den annen side måtte partenes behov for å uttale seg være det samme her som i de tilfelle som var uttrykkelig nevnt i loven. De momenter departementet hadde anført i motsatt retning — at en dispensasjon ikke la noe ekstra bånd på partene, men bare åpnet adgang for partene til selv å finne frem til et oppgjør innen den fastsatte ramme, og at vedtaket ikke var til hinder for at oppgjør skjedde til en lavere pris enn det fastsatte «tak» — var etter min mening ikke annet enn det som kunne sies om enhver fastsettelse av leie eller vederlag for leierett. Heller ikke i disse tilfelle er det noe som hindrer partene i å avtale et lavere vederlag. Det som skiller det foreliggende tilfelle fra overdragelse av leierett i tilknytning til aksje m. v., er at det etter gjeldende bestemmelser ikke var anledning til å ta noe vederlag. Det kan imidlertid ikke sees å være noe mindre behov for å la kjøperen uttale seg når det er spørsmål om å tillate at det blir tatt vederlag i tilfelle hvor husleiereguleringsloven regulært ikke gir adgang til det, enn hvor det er spørsmål om å fastsette eller godkjenne et vederlag. Selv om det ikke uttrykkelig var sagt i loven at partene skulle gis anledning til å uttale seg, antok jeg at partene burde ha vært gitt anledning til det.

Etter omstendighetene fant jeg ikke at behandlingstiden kunne kritiseres. Saken hadde budt på atskillig tvil, og det syntes som om dette var den vesentlige grunn til at det var gått så vidt lang tid. Partene burde imidlertid ha vært underrettet om hvorledes saken sto. Dette gjaldt spesielt den annen parts advokat som hadde skrevet en rekke purrebrev som ikke var blitt besvart.

Spørsmålet om prismyndighetene kunne bygge på oppmannens takst ved fastsettelsen av «taket» i dispensasjonsavgjørelsen, fant jeg

ikke å kunne gå inn på. Det var så vidt skjønnes tatt opp i den rettssak som verserte mellom partene.

39.

Hvorvidt vedtak om å godkjenne krigspensjon kunne omgjøres senere etter nærmere undersøkelse av saksforholdet.

(Sak 118/67.)

A. ble i 1945 tilstått krigspensjon etter gruppe 1 i lov om krigspensjonering for sivilpersoner m. v. § 3. I 1965 omgjorde Rikstrygdeverket, med tilslutning av ankenemnda for krigspensjoneringen, vedtaket med den begrunnelse at det nå forelå nye opplysninger som viste at godkjenningen i 1945 var uriktig. Det ble lagt til grunn at A. overhodet ikke hadde vært uttatt for noen krigsulykke. Av billighetsgrunner ble han likevel tilstått pensjon etter gruppe 3 på grunnlag av en invaliditetsgrad på 35 pst.

A. klaget over at godkjenningen av 1945 var endret. Det faktiske forhold var i korte trekk følgende:

A. ble den 10. oktober 1944 funnet i Ruseløkkveien etter å ha hoppet eller falt over rekkverket langs Victoria terrasse. Han hadde pådratt seg en alvorlig hodeskade og ble innlagt på sykehus og senere på psykiatrisk sykehus, hvorfra han etter frigjøringen ble utskrevet som sinnsyk. Han hadde selv ingen klar erindring om hendelsesforløpet, men han og hans pårørende trodde han måtte ha vært innbrakt til det tyske politi på Victoria terrasse og ha falt ned i Ruseløkkveien under fluktforsøk. På dette grunnlag ble det søkt krigspensjon, og pensjon ble innvilget uten at saksforholdet var verifisert. I forbindelse med senere legeundersøkelse av A. ble det også gjentatte ganger sagt at man visste lite eller intet om hendelsesforløpet.

I 1965 ble A.s sak undergitt en kritisk gjennomgåelse i Rikstrygdeverket, som fant at grunnlaget for å godkjenne skaden som krigsskade var meget tynt. Det ble innhentet opplysninger fra Nasjonalhjelpen, og politiets dokumenter angående ulykken i 1944 ble gjennomgått. Av politidokumentene fremgikk det at den politimann som den gang etterforsket ulykken, hadde henvendt seg til det tyske sikkerhetspoliti og statspolitiet og fått opplyst at de ikke hadde kjennskap til A. Rikstrygdeverket fant etter det som forelå, at A.s skadetilfelle ikke skulle ha vært godkjent og at opplysninger i søknaden om at det forelå en krigsulykke, måtte antas å være uriktige. A. tok senere saken opp igjen med Rikstrygdeverket, men ble henvist til i tilfelle å anlegge sak mot Rikstrygdeverket for domstolene.

Sakens dokumenter ble gjennomgått, og i brev til Rikstrygdeverket anførte jeg bl. a. at det ikke uten videre var klart at Rikstrygde-

verket hadde adgang til å omgjøre sitt vedtak slik saksforholdet lå an og etter den lange tid som var gått siden vedtaket i 1945 var truffet.

Rikstrygdeverket forela saken for Regjeringsadvokaten og annullerte deretter sitt siste vedtak, slik at A. fikk beholde den pensjon han var tilstått i 1945.

40.

Yrkesskadetrygd ved plassering i arbeidshjem etter lov om sosial omsorg § 3 b.

(Sak 9 E/67.)

Klageren var plassert i kommunalt arbeidshjem etter lov om sosial omsorg av 5. juni 1964 nr. 2 § 3 b og kom til skade under arbeid der. Han besværet seg over forskjellige forhold som lå utenfor kompetansen og derfor ikke kunne behandles av ombudsmannen.

Spørsmålet om han tilkom yrkesskadetrygd var ikke tatt opp i klagen. Etter de opplysninger som var gitt i denne, undersøkte jeg imidlertid forholdet ved henvendelse til kommunens sosialkontor, som opplyste at klageren ikke var innmeldt i yrkesskadetrygden. Det ble anført at trygdekassen og visstnok også Rikstrygdeverket, hadde inntatt det standpunkt at den persongruppe klageren tilhørte ikke kom inn under trygdeordningen.

Jeg tok saken opp med Sosialdepartementet og reiste også spørsmålet om det ikke var grunn til å overveie en utvidelse av trygdeordningen, dersom det forholdt seg slik som sosialkontoret hadde opplyst, at klagere som var anbrakt i arbeidshjem i henhold til de nevnte bestemmelser i lov om sosialomsorg, etter trygdemyndighetenes mening ikke gikk inn under yrkesskadetrygdordningen. Det ble pekt på at personer som er innsatt i fengsel eller tvangsarbeidshus, er trygdet etter yrkesskadetrygdloven § 1 pkt. 2, jfr. kgl. resolusjon av 1. desember 1961. Derimot er de ikke trygdet når de etter utskrivning plasseres i arbeidshjem som ledd i ettervernet.

Det ble også vist til andre grupper og pekt på at de som plasseres etter lov om sosial omsorg for godtgjørelse for arbeidet.

Sosialdepartementet forela saken for Rikstrygdeverket, som i brev av 8. november 1967 opplyste at det hadde undersøkt den konkrete klagesak og funnet at klageren fylte vilkårene for pliktig yrkesskadetrygd da skaden skjedde. Han ville derfor få ytelse etter yrkesskadetrygdloven.

Om det prinsipielle spørsmål uttalte Rikstrygdeverket bl. a.:

«Personer som er anbragt i vernet bedrift etter lov om sosial omsorg, er omfattet av yrkesskadetrygden dersom vilkårene i yrkesskadetrygdlovens § 1, punkt 1 a, er til stede.

Vedkommende må da arbeide i annens tjeneste for lønn eller godtgjørelse som helt eller delvis består i penger og den aktuelle lønn eller godtgjørelse må svare til en årlig arbeidsinntekt på over kr. 2 000,— (før 1. januar 1967 kr. 1 000,—). Dessuten er det visse vilkår om minste varighet av arbeidsforholdet.

For de omhandlede personer vil vilkåret om minste varighet av arbeidsforholdet (minst seks dagers varighet eller for arbeidsgiver i hans næring) som regel være til stede. Vilkåret om godtgjørelse helt eller delvis i penger og at godtgjørelsen må svare til en årlig arbeidsinntekt på over kr. 2 000,—, kan by på problemer.

Personer som er anbragt i vernet bedrift etter lov om sosial omsorg, er — — — behandlet etter samme regler som andre arbeidstakere.

Yrkesskadetrygden er ikke en alminnelig uføretrygd. Den omfatter ikke et hvert arbeid som utføres for andre. En viser til Ot. prp. nr. 35 for 1958, side 21, annen spalte nederst og side 22, første spalte øverst.

Personer som er innsatt i fengselsvesenets anstalter og personer som under opphold på sykehus eller liknende har arbeidsterapeutisk behandling, er yrkesskadetrygdet etter bestemmelser i kgl. resolusjoner i henhold til yrkesskadetrygdlovens § 1, punkt 2, første ledd. Personer som er anbragt i vernet bedrift etter lov om sosial omsorg, anses ikke trygdet etter nevnte resolusjoner.

Størrelsen av pensjonene fra yrkesskadetrygden er, foruten av uføregreden, avhengig av trygdet arbeidsinntekt. Etter yrkesskadetrygdlovens § 25, punkt 1 a, første ledd, skal arbeidsinntekten svare til den antatte årlige arbeidsinntekt. For personer som er anbragt i vernet bedrift etter lov om sosial omsorg, vil den trygdede arbeidsinntekt bli lav. Er godtgjørelsen så liten og av slik art at vedkommende ikke omfattes av yrkesskadetrygdlovens § 1, punkt 1 a, vil trygdet arbeidsinntekt måtte settes meget lavt. Ytelsene fra yrkesskadetrygden vil således bli små. At arbeidsinntekten for omhandlede personer er lav, er ikke av forbigående art slik som det gjerne er for pasienter som kommer til skade på sykehus eller liknende under arbeidsterapeutisk behandling.

Selv om vedkommende ikke er omfattet av yrkesskadetrygden, vil han få ytelse gjennom andre trygder. Ved uførhet vil anbragte personer så vel som andre ha rett til uførepensjon etter folketrygdlovens kapittel 8. Skadekurbehandlingen vil bli dekket etter syketrygdloven som ved vanlig sykdom.

Rikstrygdeverket finner ikke å kunne anbefale at det gis regler hvoretter personer som er anbragt i vernet bedrift etter lov om sosial omsorg, alltid skal være yrkesskadetrygdet. En finner at de bør behandles på samme måte og etter samme regler som bestemt for arbeidstakere ellers. — — —»

Sosialdepartementet anførte bl. a.:

«— — — det (er) forutsetningen at yrkesskadetrygden skal inkorporeres i folketrygden. Dersom bestemmelsene i lov om yrkesskadetrygd § 1, punkt 2 blir opprettholdt, er departementet enig i at det er grunn til å overveie spørsmålet om å etablere en tilsvarende

ordning for personer som er anbragt i arbeidsheim etter lov om sosial omsorg. Imidlertid har Yrkesskadetrygdutvalget, som har hatt til oppdrag å vurdere de spørsmål som reiser seg i tilknytning til inkorporeringen, i sin innstilling foreslått at personer innsatt i fengsel ikke lenger skal være omfattet av yrkesskadedekning. Utvalget har i denne forbindelse lagt vekt på at de personer det her dreier seg om, i alminnelighet vil oppnå omtrent like store ytelser etter folketrygdlovens ordinære regler, og videre at de av utvalget foreslåtte ytelsesformer vil passe mindre godt i disse tilfelle.

Dersom utvalgets forslag blir fulgt, antar departementet at det ikke vil være aktuelt å foreslå innført særbestemmelser for personer som er anbragt i arbeidsheim etter lov om sosial omsorg.

En vil imidlertid være oppmerksom på spørsmålet under arbeidet med inkorporeringen av yrkesskadetrygden i folketrygden. — — —.

Den konkrete sak var etter dette ordnet ved at parten fikk yrkesskadetrygd. I betraktning av det som var anført om det prinsipielle spørsmål ga denne side av saken ikke grunn til videre skritt fra min side.

41.

Enkepensjon ble stoppet uten at Rikstrygdeverket hadde truffet vedtak om det.

(Sak 1015/67.)

En advokat klaget i brev av 6. oktober 1967 på vegne av fru A. over at trygdekassen uten hjemmel hadde stoppet utbetalingen av hennes enkepensjon fra 1. september 1966 og over at Rikstrygdeverket ikke hadde truffet noe vedtak i anledning av klagen over trygdekassens avgjørelse.

Saksforholdet var følgende:

Trygdekassen fikk 19. september 1966 melding fra sosialkontoret om at klageren hadde vært i arbeid i 1½ år i Sverige. Trygdekassen skrev til klageren samme dag og meddelte at utbetaling av enkepensjon fra enke- og morstrygden ville bli stoppet fra og med 1. september 1966 og inntil videre i medhold av § 22, første ledd, i lov om enkje- og morstrygd av 20. juni 1964, fordi hun ikke hadde gitt trygdekassen opplysninger om sitt opphold og arbeidsforhold i Sverige.

Trygdekassen fikk bekreftet fra Sverige at klageren hadde hatt en inntekt i Sverige i 1966 på kr. 4 042,93 og la deretter saken frem for Rikstrygdeverket ved brev av 30. september 1966. Rikstrygdeverket bad i brev av 15. november 1966 trygdekassen om å innhente uttalelse fra klageren eller hennes advokat om grunnen til at hun hadde forsømt sin opplysningsplikt. Videre bad Rikstrygdeverket om trygdekassens og sosialkontorets uttalelse om klagerens muligheter til igjen å skaffe seg inntektsgivende arbeid.

Klageren avga uttalelse ved sin advokat i

brev av 14. desember 1966 til Rikstrygdeverket. Sosialkontoret ga uttalelse i brev av 9. januar 1967 og trygdekassen i brev av 10. januar s. å. I brevet opplyste trygdekassen at den ikke hadde tatt opp til vurdering spørsmålet om utbetaling av pensjon under sakens behandling fordi klageren etter trygdekassens skjønn ikke lenger kunne anses for å ha opphold her i landet.

Klageren besvaret seg over at Rikstrygdeverket da klagen til ombudsmannen ble innlagt, dvs. over ett år etter at pensjonen var blitt stoppet, ikke hadde behandlet hennes klage over trygdekassens vedtak. Dette til tross for at saken flere ganger var etterlyst ved telefonhenvendelser til trygdekassen og ved personlig besøk i Rikstrygdeverket.

Klagen ble forelagt for Rikstrygdeverket som deretter den 7. november 1967 traff vedtak om å tilstå klageren en tredjedels pensjon fra 1. september 1966 til 1. januar 1967. Fra sistnevnte datum ble hun tilstått pensjon etter folketrygdloven. Etterbetalingen utgjorde til sammen kr. 4 230,—, som ble utbetalt gjennom trygdekassen.

Om saksbehandlingen uttalte Rikstrygdeverket at etter de opplysninger som trygdekassen hadde å bygge på «var det riktig av kassen midlertidig å suspendere utbetalingen av pensjonen». Det ble videre opplyst at saken hadde vært forlagt i Rikstrygdeverket.

Klagerens advokat, som hadde fått gjenpart av Rikstrygdeverkets vedtak og uttalelse, hevdet at Rikstrygdeverkets standpunkt manglet hjemmel og anførte bl. a.:

«Hverken loven om enke- og morstrygd eller folketrygdloven har noen bestemmelse at en trygdekasse kan suspendere utbetaling av bevilget trygd. Hvis man skulle hatt en suspensjonsregel, måtte den selvsagt være forbundet med betryggende saksbehandlingsregler. Det lyder helt grotesk at en funksjonær ved en trygdekasse skal kunne suspendere en påbudt månedlig utbetaling på ubestemt tid hvorefter saken blir forlagt i Rikstrygdeverket i henved 1 år før det treffes noe vedtak av rette vedkommende.»

Jeg underrettet klageren om at Rikstrygdeverkets vedtak eventuelt kunne påklages til Trygderetten og at jeg derfor ikke gikk nærmere inn på denne side av saken. Derimot tok jeg på ny opp med Rikstrygdeverket forholdet med at utbetalingen var stanset, og jeg anførte bl. a.:

«Det er Rikstrygdeverket som treffer vedtak om ytelse av pensjon og jeg går da ut fra at også Rikstrygdeverket må treffe vedtak om opphør eller nedsettelse av pensjon. At den trygdekasse som foretar utbetalingene rent midlertidig må kunne holde pensjonen tilbake hvis den får kjennskap til forhold som gir

grunn til å anta at vilkårene for utbetaling ikke lenger er til stede synes klart, men forutsetningen må vel da være at den straks melder fra til Rikstrygdeverket for at gyldig vedtak kan treffes.»

I brev av 15. februar 1968 uttalte Rikstrygdeverket bl. a.:

«Etter enke- og morstrygdlovens § 22, jfr. folketrygdlovens § 15—7, kan søknad om ytelse avslås og tilstått ytelse holdes tilbake dersom søkeren ikke gir opplysninger som blir forlangt, gir uriktige opplysninger eller lar være å gi opplysninger som har betydning for saken. Avgjørelse etter denne bestemmelse er ikke uttrykkelig lagt til trygdekassen og Rikstrygdeverket er derfor enig i at avgjørelsen naturlig bør treffes av Rikstrygdeverket. Trygdens administrative oppbygning med trygdekassene som lokale organer bygger imidlertid på den forutsetning at trygdekassene skal kunne treffe foreløpige forføyninger på Rikstrygdeverkets vegne, f. eks. å suspendere utbetaling hvor det fremtrer som helt åpenbart at vilkårene for utbetaling ikke lenger er tilstede.

Det er det som har skjedd i den foreliggende sak.

Rikstrygdeverket hadde ingen innvending mot trygdekassens foreløpige avgjørelse, jfr. brev av 15. november 1966 til — — — trygdekasse, men Rikstrygdeverket ønsket å la pensjonisten uttale seg om hvorfor hun hadde forsert sin opplysningsplikt etter loven.

At den fortsatte behandling av foreliggende sak har tatt så lang tid er dypt å beklage. I forbindelse med gjennomføringen av folketrygdloven — og oppbyggingen av den nødvendige kontorkapasitet — har imidlertid Rikstrygdeverkets tjenestemenn stadig hatt arbeidsoppgaver av presserende karakter. Under slike arbeidsforhold foreligger dessverre mulighetene for feil prioritering av enkelte saker, slik som det har skjedd i dette tilfelle.»

I et avsluttende brev til Rikstrygdeverket fremholdt jeg at klagerens pensjon hadde vært stoppet i over ett år uten at Rikstrygdeverket hadde truffet formelt vedtak om det. Jeg anførte at siden det her var tale om en ytelse som vedkommende måtte antas å være avhengig av for sitt daglige underhold, var det viktig at den kompetente myndighet så raskt som mulig traff avgjørelse om hvorvidt pensjonen skulle inndras eller ikke. Det måtte beklages at saken hadde tatt så lang tid.

42.

Nyregulering av kirkegård var ikke til hinder for at et gammelt familiegravsted fortsatt ble benyttet til urnenedsettelse.

(Sak 730/66.)

A. klaget over at menighetsrådet med tilslutning av stiftsdireksjonen som følge av en ny plan for kirkegården nektet hans familie å benytte et ca. 100 år gammelt familiegravsted til fremtidige urnenedsettelse. Han hadde ingen innvendinger mot at begravelser

for fremtiden ikke ble tillatt, men hevdet at urnenedsettelse ikke ville hindre gjennomføringen av den nye plan for kirkegården. Han støttet seg i denne forbindelse til uttalelser fra Kirke- og undervisningsdepartementets kirkegårdskonsulent.

Det var på lovlig måte vedtatt ny kirkegårdsplan som bl. a. gikk ut på at et område nærmest kirken skulle utlegges til parkmessig behandling. I mars 1965 sendte kirkegårdsforstanderen et brev til alle graveiere på dette område med forbud mot videre begravelser og urnenedsettelse. Familien A. tok saken opp med menighetsrådet, og saken ble behandlet på ny. Det forelå da uttalelse fra kirkegårdskonsulentens av 17. januar 1966, der det bl. a. het:

«— — — Planen viser at et mindre parti omkring kirken med tiden skal legges ut til parkmessig behandlet område.

Graver på dette området bør gis en naturlig avgang etterhvert som de pårørende ikke har interesse av fortsatt feste.

Partiet vil ha sin berettigelse og største verdi ved at tidstypiske og kulturhistoriske gravminner bevares på dette området. Da partiet ligger inne på innviet, ordinær kirkegård, skulle det ikke være noe i veien for fortsatt å bruke festegravsted på dette fremtidige «parkområde» til urnenedsettelse.

Som det vil fremgå av det anførte, tilrådes at familiegravstedet A. fortsatt brukes til nedsettelse av aske. Tilladelse til kistenedsettelse i dette gravstedet vil avhenge av om grunnforhold og event. drenering er i orden, slik at lovens krav på dette område er tilfredsstillende.»

Menighetsrådet fastholdt imidlertid sitt vedtak og pekte på at om familien A. fikk fortsette med å bruke sitt gravsted til urnenedsettelse, måtte også alle andre som hadde gravsted innenfor samme område, få tilsvarende tillatelse. Dette ville i praksis føre til at den nye plan aldri ville kunne gjennomføres. Stiftsdireksjonen sa seg enig med menighetsrådet.

A.s klage ble forelagt for stiftsdireksjonen med spørsmål om det var reelle hensyn som talte mot at dette gravstedet ble benyttet til urnenedsettelse eller om stiftsdireksjonens standpunkt var begrunnet i hensynet til lik behandling av alle graveiere i området. Menighetsrådet fastholdt at gjennomføringen av den nye plan var avhengig av at forbudet mot urnenedsettelse ble opprettholdt og at det var menighetsrådets absolutte standpunkt at alle graveiere måtte behandles likt. Stiftsdireksjonen var enig i menighetsrådets prinsipielle standpunkt, og uttalte at det nok kunne bli aktuelt med dispensasjon for enkelte urnenedsettelse, men ikke med generell tillatelse til fortsatt benyttelse av enkelte gravsteder til urnenedsettelse.

Siden kirkegårdskonsulenten hadde ment at tillatelse til urnenedsettelse ikke ville være til hinder for planens gjennomføring, forela jeg saken for Kirke- og undervisningsdepartementet og ba innhentet ny uttalelse fra kirkegårdskonsulenten. Jeg pekte også på at Kirke- og undervisningsdepartementet i et rundskriv av 12. februar 1948 hadde gitt bestemmelser om bl. a. eldre gravminner, og at gravminner som var mer enn 90—100 år, ikke kunne fjernes uten at spørsmålet på forhånd var forelagt Riksantikvaren. Det var derfor mulig at gravminnet på familien A.s gravsted ikke uten videre kunne fjernes når fredningstiden etter siste begravelse var utløpet. I sin uttalelse bekreftet departementet at gravminnet ikke uten videre kunne tas bort dersom det var over 100 år, men føyde til at dette ikke innebar at gravstedet fortsatt kunne benyttes til begravelse eller urnenedsettelse. Kirkegårdskonsulentens uttalte:

«Arealet omkring — — — kirke skal legges ut til parkmessig behandlet område — men karakteren av gammel kirkegård skal beholdes.

Dette oppnåes bl. a. ved at tidstypiske gravminner beholdes med sin opprinnelige montering.

Familien A.s gravsted er fra 1860 — og således mer enn 100 år.

Det henvises til uttalelse herfra datert 17. januar 1966 — hvor det tilrådes fortsatt nedsettelse av aske i de gravsteder hvor familien ønsker det — der gravstedene ikke direkte er berørt av den nye regulering som aktes gjennomført. Nedsettelse av aske som antydnet, må ikke være utslagsgivende over jorden, altså ingen «nye» graver.

Det er meget almindelig at areal omkring gamle kirker legges ut som kirkepark, med enkelte gamle gravminner stående mellom trær og busker. Det tilrådes — og praktiseres — på slike steder nedsettelse av aske i gamle familiegraver, men uten nye gravminner.

Slik som forholdene ligger an ved — — — kirke, kan reguleringsplanen for kirkens omgivelser gjennomføres — slik menighetsrådet ønsker det — og aske kan nedsettes i gamle familiegravsteder, hvor gravminnet beholdes — slik familien A. ønsker det.

Skulde det fortsatt være tvil eller uklarhet i denne saken, foreslåes det at planen for omlegningen legges fram under befarings på stedet så snart det blir snebart.»

I brev til stiftsdireksjonen skrev jeg:

«— — — Det gravminne det her gjelder, er etter det som foreligger, eldre enn 100 år og bør da ikke tas bort eller flyttes uten i samråd med Riksantikvaren. Så vidt skjønnes, forutsetter heller ikke den vedtatte reguleringsplan at gravminnet fjernes.

Menighetsrådet og så vidt skjønnes også stiftsdireksjonen legger til grunn at det vil hindre eller forsinke gjennomføringen av den vedtatte reguleringsplan om det gis samtykke til fortsatt benyttelse av A.s gravsted til urnenedsettelse, mens kirkegårdskonsulentens me-

ner at en slik benyttelse av gravsteder som skal bevares innenfor det regulerte område, ikke vil hindre gjennomføringen av reguleringsplanen. Det bør bringes klarhet i dette vesentlige spørsmål, og det kan etter min mening best gjøres ved at det foretas en befarings, slik kirkegårdskonsulenten har foreslått — — —. Ved befaringsen bør både kirkegårdskonsulenten og representanter for menighetsrådet og stiftsdireksjonen være til stede. Det vil vel også være rimelig om en representant for familien A. fikk anledning til å møte. — — —»

Den foreslåtte befarings ble foretatt og det ble oppnådd enighet om nye retningslinjer for anvendelsen av det område det gjelder. Det skal etter den endrede plan være adgang til å benytte de gamle gravsteder til nedsettelse av urner, mens nye gravminner ikke skal kunne monteres. Familien A. kunne etter dette fortsatt benytte sitt gravsted til askenedsettelse og erklærte seg tilfreds med løsningen.

43.

Ved forbehold i skjøte var adgangen til å pantsette og videreselge eiendommen innskrenket i samsvar med jordlovens bestemmelser. Spørsmål om senere lempninger i jordlovens begrensning av eierrådigheten fikk anvendelse.

(Sak 476/66).

En høyesterettsadvokat klaget på vegne av gårdbruker over at Kirke- og undervisningsdepartementet nektet å frafalle klausul om at klientens eiendom, som i sin tid var solgt fra Opplysningsvesenets fond, ikke kunne pantsettes eller selges uten samtykke fra departementet.

Klagerens far hadde bygslet eiendommen av Hamre prestegård i 1904 og fikk skjøte på den i 1934. I skjøtet fra Kirke- og undervisningsdepartementet var inntatt følgende klausul:

«I spørsmål om pantsettning eller heil eller delvis yverføring til andre av stykket gjeld kapitel XIII i lov av 22. juni 1928 om ordning av ymse jordspørsmål.»

Jordloven av 22. juni 1928 kap. XIII hadde bestemmelser om visse begrensninger i erververens rådighet over eiendommer som var ervervet i henhold til jordloven. I § 81 var bestemt at slike eiendommer bare kunne pantsettes for et bestemt beløp, fastsatt av jordstyret, og at departementets samtykke var nødvendig for pantsettelse ut over dette beløp. I § 82 var fastsatt at eiendommene ikke kunne overdras til høyere pris enn den som var betalt for dem, eventuelt med tillegg av verdiøking, tilført av eierne. Klageren, som hadde arvet eiendommen etter sin far, hadde forgjeves bedt departementet stryke klausulen.

Det ble i klagen pekt på at etter den nye jordlov av 18. mars 1955, som i kap. XII har tilsvarende regler om begrensninger i eierrådigheten, faller begrensningene etter § 47 bort 20 år etter at hjemmelsdokumentet fra staten er tinglyst. Advokaten reiste spørsmålet om ikke henvisningen til jordloven i skjøtet måtte forstås slik at det var de til enhver tid gjeldende bestemmelser i jordloven som måtte anvendes. I hvert fall burde Kirke- og undervisningsdepartementet etter hans oppfatning i praksis følge det syn som var kommet til uttrykk i den nye jordlov. Han gjorde også gjeldende at det var lite rasjonelt å opprettholde et eget forvaltningsapparat i Kirke- og undervisningsdepartementet for å ta standpunkt til forespørsler om pantsetting, overdragelser av parseller o. l., for eiendommer som er overdratt for mer enn 20 år siden.

Klagen ble forelagt for Kirke- og undervisningsdepartementet, og jeg pekte på de omstendigheter som var trukket frem. Jeg ba også opplyst hvilke reelle hensyn som tilsa at departementet fastholdt disse begrensninger i kontrakter, opprettet før jordloven av 1955.

I sitt svar av 11. juli 1966 skrev Kirke- og undervisningsdepartementet bl. a.:

«— — — Ved salg av parseller av Opplysningsvesenets fonds eiendommer til jordbruksformål har det fra gammelt av vært tatt forbehold med sikte på at parsellene skulle nyttes til det formål de ble solgt til. Salgene har vært foretatt for å skaffe jord til bureisere, tilleggsjord til for små bruk m. v., og salgsvilkårene, herunder det vederlag som er betinget, har vært fastsatt på denne bakgrunn. Vederlaget for den jord som er solgt til slike formål, har således vært satt rimelig. Både avståingsform og -vilkår har i disse saker vært fastsatt mer ut fra sosiale enn fra forretningsmessige omsyn. Festeformen har vært den vanlig nyttede form ved avståing av Opplysningsvesenets fonds eiendommer til andre formål.

Det har under disse omstendigheter vært naturlig og ønskelig fra det offentliges side å knytte vilkår til salgene som kunne sikre at parsellene ble brukt til det påtenkte formål, og videre sikre at det offentlige kunne få del i en økonomisk gevinst som vil fremkomme dersom samfunnsmessige omsyn skulle tilsi at parseller som var solgt til jordbruksformål, i stedet må nyttes til andre formål, f. eks. til offentlige eller private byggeformål.

De bestemmelser som ble inntatt i kapittel XIII i jordloven av 1928 var stort sett dekkende for de hensyn som er nevnt foran, og det var derfor praktisk å henvise til bestemmelsene i nevnte kapittel i de trykte vilkår for salg av parseller av Opplysningsvesenets fond til jordbruksformål, i stedet for å innta bestemmelsene direkte i salgsvilkårene. Departementet antar derfor, som også nevnt i vedlagte skriv til A. og høyesterettsadvokat — — —, at bestemmelsene i kapittel XIII i jordloven av 1928 som er inntatt som vilkår ved salget av bl. a. eiendommen X. i Hamre, er å anse som kontraktmessig avtalte vilkår

som ikke endres ved at jordloven seinere blir endret.

Den utvikling som etter hvert har funnet sted når det gjelder utbyggingen av kommunikasjoner, offentlig og privat byggevirksomhet m. v. har som kjent ført til at samfunnsmessige omsyn krever at tidligere jordbruksparseller har måttet tas i bruk til andre formål. Dette gjelder også flere av de parseller som i sin tid er frasolgt Opplysningsvesenets fonds eiendommer til jordbruksformål. Det har således i flere tilfeller vært aktuelt for departementet å gjøre bruk av det foran nevnte kontraktsvilkår med henvisning til bestemmelsene i kapittel XIII i jordloven av 1928, således bestemmelsen i § 80 om at samtykke til å nytte eiendommen til andre formål enn jordbruk, kan gjøres betinget av en passende forhøyelse av kjøpesummen. Som eksempler på de retningslinjer departementet har fulgt ved behandlingen av slike saker vedlegges dokumentene i tre saker som gjelder samtykke til bruk av salgsparseller av Elverum, Vestre Moland og Holla prestegarder til andre formål enn jordbruk. De parsellsalg det her gjelder ble som det vil sees foretatt i henholdsvis 1942, 1935 og 1937. Departementet antar som foran nevnt at A.s henvendelse om slettelse av post 10 i salgsvilkårene for eiendommen X., må bli å behandle etter de retningslinjer som er nyttet ved behandlingen av bl. a. de tre her nevnte saker.

Etter at jordloven av 1955 ble satt i verk, ble de trykte vilkår for salg av parseller av Opplysningsvesenets fonds eiendommer endret slik at det i stedet for en henvisning til kapittel XIII i jordloven av 1928 ble inntatt en henvisning til kapittel XII i jordloven av 1955. En har seinere kommet til at bestemmelsene i kapittel XII i jordloven av 1955 ikke i alle forhold gir den samme dekning som bestemmelsene i kapittel XIII i jordloven av 1928 for de hensyn en anser bør tas ved salg av Opplysningsvesenets fonds eiendommer til jordbruksformål og som er nevnt foran. En har derfor i de salg som i de seinere år har forekommet, unntatt ved salg av tidligere husmannsplasser, inntatt spesielle vilkår til supplerer av de trykte salgsvilkår på dette punkt.»

Jeg spurte deretter Landbruksdepartementet om tidsbegrensningen i den nye jordlov ble anvendt på overdragelser som hadde funnet sted etter den eldre jordlov. Landbruksdepartementet svarte i brev av 29. september 1966 følgende:

«Som pekt på i herr ombudsmannens brev fastsatte ikke jordloven av 1928, slik som tilfelle er med den någjeldende jordlov av 18. mars 1955, en tidsbestemt rådgighetsinnskrenkning. Rådgighetsinnskrenkninger som er gjort i medhold til kap. XIII i loven av 1928 antas derfor etter departementets oppfatning ikke å falle bort 20 år etter skjøtets utstedelse. En antar at innskrenkningene må anses som kontraktmessige vilkår knyttet til ervervelsen og som eieren selvfølgelig må respektere.»

Jeg tok saken på ny opp med Kirke- og undervisningsdepartementet. Det rent juridiske spørsmål om fortolkningen av klausulen hører i siste instans under domstolene, og jeg fant

ikke tilstrekkelig grunn til å gå nærmere inn på det. Derimot reiste jeg spørsmålet om ikke sterke grunner tilsa at den nye lovs regler under enhver omstendighet burde få anvendelse også på eldre kontrakter og skrev bl. a.:

«— — — Det fremgår av det ærede departements brev av 11. juli d. å. at det vesentlig var to hensyn som ble søkt ivare tatt ved de vilkår som ble tatt inn i forbindelse med salg fra Opplysningsvesenets fonds eiendommer. Det ene var å «sikre at parsellene ble brukt til det påtenkte formål», det vil her si jordbruksformål. Det annet var å «sikre at det offentlige kunne få del i en økonomisk gevinst som ville fremkomme dersom samfunnsmessige omsyn skulle tilsi at parseller som var solgt til jordbruksformål, i stedet må nyttes til andre formål, f. eks. til offentlige eller private byggeformål».

For så vidt det første hensyn angår, har jordloven av 1955 regler som tar sikte på å bevare jorden for jordbruksformål. Det kan bl. a. vises til kap. XIII og XIV. Det er også opprettet særlige organer til å ta seg av dette, jfr. § 5 jfr. § 1 i loven. Det kan spørres om det da er nødvendig å opprettholde for alltid særlige begrensninger i eierrådigheten for å fremme det samme formål. Etter jordlovens § 2 annet ledd kommer også eiendommer tilhørende Opplysningsvesenets fond inn under jordlovens bestemmelser.

Når det gjelder det annet hensyn, kan det pekes på at den nye jordlov ikke har opprettholdt bestemmelsen i § 80 om forhøyelse av kjøpesummen i tilfelle eiendommen skulle bli nyttet til andre formål enn forutsatt. Videre har loven av 1955 bestemmelse om at rådgivningskrenkningene faller bort etter 20 år. I motivene til denne bestemmelse uttaler Jordlovkommiteén bl. a.:

«På eit punkt har komiteén gjort eit bridge i dei reglane som gjeld nå. Etter jordlova av 1928 gjeld dei avgrensingane som er nevnt for all framtid. Komiteén meiner at dette ikkje er naudsynleg, og heller ikkje rimeleg. Ein finn det naturleg, at eigedommane bør bli frigjort for slike hefte når det har gått ei viss tid, og meiner at ein kan sette denne tia til 20 år, samme frist som for t. d. hevd og odelsvinning.»

Så vidt skjønnes, blir den nye jordlovs regler fulgt uendret i vilkårene ved salg av husmannsplasser. Dette må da føre til at heftelsen i disse kontrakter faller bort etter 20 år. Det er ikke opplyst hva som gjelder ved salg av bygselbruk, men det kan vel neppe være grunn til å stille bygslerne dårligere enn husmennene i denne henseende. Heller ikke kan det vel være noen reell grunn til at forholdet skal være et annet for eldre salg enn for salg foretatt etter at den nye jordlov trådte i kraft.

Det ærede departement bes overveie om ikke de samme hensyn som har medført at lovgiveren hverken har ansett det nødvendig eller rimelig å behefte eiendommene med rådgivningskrenkninger for all fremtid ved salg foretatt etter den nye jordlovs ikrafttreden, også bør være utslagsgivende for kontrakter inngått tidligere og om ikke fristen i så fall naturlig bør regnes fra skjøtets utstedelse.»

Departementet fastholdt sitt tidligere standpunkt og anførte bl. a.:

«— — — Departementet er som tidligere nevnt av den oppfatning at de bestemmelser i kap. XIII i jordloven av 1928 som er inntatt som vilkår ved salg av parseller av Opplysningsvesenets fonds eiendommer, er å anse som kontraktsmessig avtalte vilkår som ikke endres ved at jordloven seinere blir endret.

Nevnte vilkår innebærer en økonomisk realitet for Opplysningsvesenets fond, idet kap. XIII i jordloven av 1928 som kjent inneholdt bestemmelse om adgang til forhøyelse av kjøpesummen i tilfelle eiendommen skulle bli nytet til andre formål enn forutsatt. Nevnte adgang er som tidligere opplyst nyttet i flere tilfeller der det har gått over 20 år siden utstedelsen av skjøte på parseller utgått av Opplysningsvesenets fonds eiendommer. En alminnelig slettelse av omhandlede skjøtebestemmelser etter 20 år ville således kunne berøve fondet potensielle inntekter, og det ville også, som det vil fremgå av det foranstående, innebære en forskjellsbehandling av kjøpere som har de samme bestemmelser inntatt i sine skjøter. Departementet har under behandlingen av omhandlede spørsmål fulgt den praksis at det har tatt stilling til spørsmål om pantsetting eller overdragelse av deler av salgsparseller etter hvert som konkrete spørsmål har meldt seg. En finner at det ut fra hensynet til Opplysningsvesenets fonds stilling vil være riktig å holde fast ved nevnte retningslinjer. Hensynet til en ensartet behandling av kjøperne trekker i samme retning.

En vil for øvrig i forbindelse med vurderingen av omhandlede spørsmål ikke unnlate å peke på at Opplysningsvesenets fond er et eget rettssubjekt hvis verdier er det gjenstående benefiserte gods med prestegardene og pengekapitaler i det vesentlige dannet ved salgssummer for slikt gods. Avkastningen er i grunnloven øremerket til bestemte formål (grunnlovens § 106). Fondet står således i en forvaltnings- og forfatningsmessig særstilling som tilsier at de samme synspunkter som gjelder for forvaltningen av annen eiendom, f. eks. i den forbindelse det her er tale om, ikke uten videre kan legges til grunn når det gjelder Opplysningsvesenets fonds eiendommer.

I avsluttende brev til advokaten anførte jeg at jeg ikke fant å kunne fastslå at departementet tok feil når det la til grunn at reglene i post 10 var kontraktsmessige vilkår som ikke ble endret ved jordlovens nye bestemmelser. Dette spørsmål kunne, som nevnt, prøves for domstolene, og det var adgang til å søke om fri sakførsel. Det kunne være delte meninger om rimeligheten av å fastholde den fastsatte begrensning i eierrådigheten etter så lang tid. Dette var imidlertid et vurderingsspørsmål som ikke ga grunn til bemerkninger fra min side ut over det som var gjort gjeldende overfor departementet.

44.

Fastsettelse i praksis av aldersgrenser for fri tannbehandling ikke i samsvar med bestemmelsene i lov om folketannrøkt. Den konkrete klagesak lå utenfor ombudsmannens arbeidsområde.

(Sak 665/67.)

Etter lov om folketannrøkt av 28. juli 1949 nr. 10 § 1 omfatter folketannrøkta bl. a. «fri behandling av barn og ungdom fra 6—18 år».

Klagerens datter, som fylte 18 år den 16. august 1966, var blitt nektet refusjon for tannbehandling foretatt 12. juli s.å. Fylkestannlegen anførte at Sosialdepartementet i rundskriv av 19. juli 1963 hadde fastsatt at den frie tannrøkt omfatter barn og ungdom fra og med hele det kalenderåret de fyller 6 år til og med hele det kalenderåret de fyller 17 år og fant at klagerens datter etter dette ikke fylte vilkårene.

I brev til Sosialdepartementet anførte jeg at denne fortolkning av lovens bestemmelser om aldersgrenser for fri tannbehandling ikke hadde støtte i lovens ordlyd eller i forarbeidene. Spørsmålet om hvilke aldersgrupper som skulle omfattes av fri folketannrøkt, var inngående drøftet i Ot. prp. nr. 75 (1949) side 6 flg., der det flere steder var anført at fri behandling gjaldt «inntil det fylte 18 år». I departementets merknader til de enkelte paragrafer var om § 1 bl. a. uttalt: «Adgangen til fri behandling i folketannrøkta inntrer når vedkommende fyller 6 år og opphører på 18-års dagen».

I sitt svar uttalte Sosialdepartementet bl. a.:

«— — — Sosialdepartementet er for øvrig enig i at gjeldende praksis i henhold til rundskriv av 19. juli 1963 ikke er i full overensstemmelse med loven. Denne praksis, som likevel gir pasientene rett til fri tannbehandling i et like langt tidsrom som etter lovens bokstav (12 år), er basert på hensynet til en forenkling ved innkalling og statistikk, samt begrenning av det fri klientell til 12 årsklasser som i forarbeidene har vært lagt til grunn for utgiftsberegningen. I praksis betyr ordningen, som såvidt vites hittil ikke har ført til innvendning fra noe annet hold, at barna til gjengjeld blir innkalt til fri behandling fra og med det kalenderåret de fyller 6 år og ikke først etter den datoen de er fylt 6 år. Da spørsmålet sett fra 3. manns side kan synes i strid med deres rett etter loven, vil sosialdepartementet snart ta opp spørsmålet om å bringe samsvar mellom lov og praksis.»

Når det gjaldt den konkrete klage, viste departementet til at pasienten i dette tilfelle hadde søkt tannbehandling hos en tannlege utenfor fylket og at hun heller ikke var innkalt til tannlegen da hun ble behandlet, noe som etter lovens § 13 er et vilkår for fri tannbehandling. Hun hadde under disse forhold ikke krav på refusjon.

Gjennomføringen av ordningen med fri folketannrøkt hører under fylkeskommunen, og saken falt av den grunn utenfor ombudsmannens arbeidsområde. Jeg gjorde imidlertid fylkesmannen kjent med saken og departementets uttalelse, for at kravet kunne bli vurdert på ny.

Jeg ba Sosialdepartementet om underretning om hva som ble gjort for å bringe praksis i henhold til rundskrivet av 19. juli 1963 i samsvar med loven.

Sosialdepartementet meddelte senere at fylkestannlegene er pålagt å instruere distrikts-tannlegene om ikke å kreve honorar for behandling av pasienter som ikke har fylt 18 år og som har gjennomgått systematisk tannbehandling. Samtidig ble opplyst at det av praktiske grunner overveies å foreslå lov om folketannrøkt § 1 A endret, slik at omfanget av det frie klientel begrenses til de 12 årsklassene som er omhandlet i Sosialdepartementets rundskriv. Dette spørsmål har departementet tatt opp med landets fylkestannleger.

45.

Departementet ansett berettiget til som sakkyndig å tilrå pleiehjem å kjøpe tannlegeutstyr av bestemt fabrikat fremfor konkurrerende merke.

(Sak 746/67.)

A., som var forhandler av tannlegemateriell og hadde gitt tilbud på levering av tannlegeutstyr av M. fabrikat til et åndssvakehjem, klaget over at Sosialdepartementet hadde foranlediget at hjemmets styre godtok tilbud på dyrere utstyr av N. fabrikat fra et konkurrerende firma. Han gjorde i det vesentlige gjeldende at:

1) departementet hadde ivaretatt det konkurrerende firmas interesser,

2) departementet ulovlig hadde fratatt åndssvakehjemmets styre retten til selv å bestemme over sine innkjøp,

3) departementet «for å dekke over den ulovlige handling» hadde gitt uriktige opplysninger og fortiet relevante omstendigheter i et brev til fylkesmannen og derved avgitt en uriktig tjenstlig erklæring, og at

4) statens anbudsforskrifter ikke var fulgt.

Sakens dokumenter ble gjennomgått, og det ble innhentet uttalelser fra Sosialdepartementet og den saksbehandler som åndssvakehjemmets bestyrer hadde drøftet saken med, og fra bestyreren ved hjemmet. Klageren ble på vanlig måte gjort kjent med det som ble anført fra disse og fikk anledning til å uttale seg.

Åndssvakehjemmet drives ikke av staten, men er en stiftelse med eget styre. Etter lov av 28. juli 1949 § 1 annet ledd skal imidlertid Sosialdepartementet fastsette størrelsen av oppholdspengene for hjemmet og kan i denne forbindelse kreve seg forelagt regnskaper og andre opplysninger om driften. Også styrets budsjettforslag blir i medhold av denne bestemmelse forelagt for departementet.

Jeg la følgende saksforhold til grunn:

I hjemmets budsjettforslag for 1966, som var vedtatt i styremøte den 28. januar s. å., hadde styret ført opp bevilgning til anskaffelse av tannlegeutstyr av N. fabrikkat. Før departementet hadde behandlet budsjettet, ringte bestyreren til Helsedirektoratets kontor for psykiatri og opplyste at det nå også var innkommet tilbud fra en forhandler på utstyr av M. fabrikkat, at prisen var lavere og at prisforskjellen måtte tale for at M.utstyret ble valgt. Vedkommende saksbehandler spurte om bestyreren hadde rådført seg med direktoratets tannlegekontor. Da dette ikke var gjort, henvendte han seg til tannlegekontoret, som opplyste at man der ikke hadde kjennskap til M.utstyret, men at N. utstyr var kjent for å være meget velegnet og ha stor driftssikkerhet. De gode servicemuligheter for N.utstyret ble også fremhevet. Bestyreren drøftet deretter saken på ny med saksbehandleren i kontoret for psykiatri, som mente at styret under disse omstendigheter absolutt burde velge N.utstyret.

Saken ble den 1. april 1966 behandlet i hjemmets styre, hvor bestyreren gjorde rede for sine konferanser med departementet. Styret uttalte at det ikke hadde noe imot at departementet traff avgjørelsen, forutsatt at det utstyr som ble valgt, var det fordelaktigste både når det gjaldt pris og kvalitet. Styret traff dette vedtak:

«Styret vedtar å overlate innkjøp av tannlegeutstyr til Departementet.»

Styrets vedtak ble meddelt departementet i brev av 12. april s. å., der det ble bedt om at departementet måtte treffe en hurtig avgjørelse, fordi det hastet med å få hjemmets tannlegekontor i drift.

I brev til fylkesmannen av 21. s. m. om hjemmets budsjett skrev departementet om tannlegeutstyret:

«Når det gjelder nytt tannlegeutstyr til — — — kan opplyses at dette depte ikke har noe kjennskap til M. utstyr. Man kan derfor ikke gi noen opplysninger om driftssikkerheten som er så viktig ved tannlegeutstyr.

N. utstyr som har vært anvendt i vårt land i mer enn en menneskealder, har vunnet et godt renommé som et driftssikkert og veleg-

net utstyr til norske forhold. Man tillegger dette og de vel etablerte servicemuligheter avgjørende vekt og vil derfor tilrå at tilbudet fra — — — (forhandleren av N. utstyr) antas.»

Departementet har i klagesaken anført at dets uttalelse var ment som et råd, ikke som et pålegg, og at departementet, uansett styrets vedtak av 1. april 1966, heller ikke ville ha ansett seg berettiget til å avgjøre valget av tannlegeutstyr. Bestyreren har også forklart at heller ikke han forsto det slik at departementet hadde avgjort spørsmålet. I sin uttalelse anførte han til slutt:

«— — — Jeg mener at det ikke er Sosialdepartementet som har truffet avgjørelsen om innkjøp av tannlegeutstyr.

Det var jeg som senere, i samråd med styrets formann, bestilte utstyret gjennom — — — (forhandleren av N. utstyr), og det som i første rekke tellet med her, var hensynet til en hurtig og betryggende servicetjeneste.»

Etter det som således forelå, måtte det legges til grunn at det var et råd departementet ga hjemmet, at dette var gjort klart i brevet til fylkesmannen og at også bestyreren ved hjemmet oppfattet det slik. Jeg kunne da ikke se at det var grunnlag for klagepunktet om at departementet hadde fratatt hjemmet myndigheten til selv å avgjøre hvilket utstyr det skulle kjøpe. Anførselen i klagen om at departementet i brevet til fylkesmannen ga en uriktig tjenstlig erklæring, fant jeg grunnløs. Jeg kunne ikke se at brevet inneholdt feilaktige opplysninger eller at relevante forhold var fortiet.

Det berodde på en misforståelse når klageren mente at statens anbudsforskrifter skulle ha vært fulgt. Disse forskrifter gjaldt ikke for en frittstående stiftelse som hjemmet.

Med hensyn til spørsmålet om det råd departementet ga, bygget på tilstrekkelig grunnlag, understreket jeg først at det ikke var noe i saken som kunne tyde på at departementet, slik klageren hevdet, hadde hatt interessen til N.utstyrets forhandler for øye, eller at det var tatt andre utenforliggende hensyn. Det var ikke holdepunkt for å tvile på at departementet av de grunner som var nevnt, hadde funnet det i hjemmets interesse at N. utstyr ble valgt.

Etter min mening ville det ha vært mest tilfredsstillende om det hadde vært mulig for departementet å skaffe seg tilstrekkelig grunnlag for å kunne bedømme også M.utstyret før uttalelse ble gitt. Det forutsatte imidlertid, så vidt skjøntes, omfattende og tidkrevende undersøkelser, og jeg kunne vanskelig se at departementet under de forhold som forelå, pliktet å foreta dem. Det hastet med å få hjemmets tannlegekontor i virksomhet, og det var

derfor viktig at saken ble behandlet raskt, — noe også hjemmet hadde bedt om. Departementet gjorde i sin uttalelse uttrykkelig oppmerksom på at det ikke hadde kjennskap til M.utstyret og pekte på de hensyn som det fant burde tillegges vekt. Det var således på det rene hva departementets uttalelse bygget på. Det var heller ikke tvilsomt at hjemmet hadde behov for å få departementets sakkyndige veiledning og få den hurtig. Under disse omstendigheter fant jeg ikke at den uttalelse som var gitt, kunne kritiseres.

46.

Ugrunnet forskjellsbehandling av søknader om dispensasjon fra lov om byggeforbud i strandområder.

(Sak 142/67.)

A. klaget over at Kommunal- og arbeidsdepartementet ikke hadde tatt til følge hennes anke over Risør formannskaps avslag på søknad om dispensasjon fra lov om byggeforbud i strandområder. Hun mente at allmennhetens interesser ikke ville bli skadelidende om hun fikk bebygge sin tomt. Dessuten fremhevet hun at det var gitt dispensasjon for hyttebygg på nabotomten og at det derfor under enhver omstendighet forelå en ugrunnet forskjellsbehandling.

Hvis man så klagerens sak isolert, fant jeg ikke at det kunne reises innvendinger mot at søknaden var avslått. Jeg pekte i denne forbindelse på at det bare er når «særlige grunner taler for det» at formannskapet kan dispensere fra det generelle byggeforbud i lovens § 2 og viste til at det i lovens forarbeider var understreket at det var nødvendig å få et midlertidig byggeforbud, slik at det kunne bli utarbeidet oversikts- eller reguleringsplaner for de aktuelle områder. Det var derfor i samsvar med lovens formål når det ved avgjørelsen av klagerens søknad var lagt vekt på at «tomten ligger i et område som bør underlegges en grundigere planlegging før ytterligere bebygelse finner sted».

Jeg fant imidlertid grunn til å undersøke nærmere det som var anført om forskjellsbehandling og innhentet uttalelse fra Kommunal- og arbeidsdepartementet og gjennom dette også fra Risør kommune. Både kommunens og departementets saksdokumenter ble gjennomgått. Det faktiske forhold i saken var i hovedtrekkene følgende:

A. og eieren av nabotomten hadde ervervet tomtene fra samme grunneier. Begge hadde søkt om å få bygge hytter før loven om byggeforbud ble gitt.

Den kommune friluftsnemnd uttalte i september 1964 om begge tomter at den, under nærmere angitte forutsetninger, ikke hadde

noe imot hyttebygg. I møte den 30. juni 1965 godkjente bygningsrådet utparselleringsplan for 7 hyttetomter, deriblant klagerens og hennes nabos tomter. Samme dag godkjente bygningsrådet både A.s og naboens hyttebygg. Naboen ble samtidig meldt til politiet for å ha påbegynt byggingen før planen var godkjent av bygningsrådet. I den meddelelse som ble gitt om godkjennelsen, gjorde bygningsrådet oppmerksom på loven om byggeforbud, som var trådt i kraft den 25. juni s. å. Både A. og naboen søkte om dispensasjon fra byggeforbudet, og begge søknader ble mottatt av formannskapet den 15. juli. Naboen pekte i sin søknad på at behandlingen av hans søknad om byggetillatelse hadde tatt uforholdsmessig lang tid.

Naboens søknad ble innvilget i formannskapet den 29. juli, så vidt sees uten at det var innhentet nye uttalelser fra bygningsrådet og friluftsnemnda.

Før A.s søknad ble avgjort, ble den forelagt for bygningsrådet på ny, men så vidt sees ikke for friluftsnemnda. Søknaden ble avslått i formannskapets møte den 9. desember 1965.

Kommunen uttalte at den forskjellige behandling av søknadene ikke skyldtes at det forelå særlige forhold for A.s tomts vedkommende, og at det var en feil at naboens søknad var innvilget. Som grunn for at denne søknaden ble innvilget, er det pekt på at søkeren allerede hadde påbegynt bygget og at han hadde måttet vente svært lenge før hans søknad om byggetillatelse ble behandlet.

Jeg uttalte at det forhold at naboen hadde påbegynt hyttebygget, etter min mening ikke skulle ha vært tillagt vekt i en sak om dispensasjon. Dersom bygget måtte anses «påbegynt» i relasjon til loven om byggeforbud, var dispensasjon overflødig. Det forhold at behandlingen av søknaden om byggetillatelse hadde trukket lenge ut, burde neppe heller ha vært tillagt vekt. Kommunen og departementet var også enige i at disse momenter ikke burde ha ført til dispensasjon.

Siden begge søknader forelå samtidig, og de relevante forhold var de samme for begge tomters vedkommende, burde sakene utvilsomt ha vært sett i sammenheng og avgjort på samme måte. Det forelå ingen tilfredsstillende forklaring på at den ene søknad ble behandlet omgående og den annen først i desember.

Det måtte legges til grunn at den forskjellige behandling av de to saker ikke skyldtes forskjellig vurdering av A.s og naboens tomt når det gjaldt de forhold som hadde betydning etter loven om byggeforbud. Naboens søknad var tatt opp i formannskapet uten vanlig for-

beredelse og innvilget ut fra hensyn som det ikke var anledning til å ta. En feil av denne art kunne imidlertid ikke gi A. krav på at det skulle gis dispensasjon også i hennes tilfelle.

Feilen måtte i tilfelle ha vært rettet ved at den gitte dispensasjon var tatt tilbake, men dette var det neppe adgang til. Den frist fylkesfriluftsnemnda hadde for å anke over vedtaket var også utløpt og vedtaket således endelig.

47.

Klage over at telefonanlegg avslo å redusere telefonregning som var basert på automatisk samtaleregistrering.

(Sak 681/67.)

En telefonabonnent klaget over at Oslo Telefonanlegg hadde nektet å redusere hans telefonregninger for oktober—november 1966 og desember 1966—januar 1967, som viste et antall lokalsamtaler som langt oversteg det abonnenten normalt hadde og som etter hans mening må være uriktig. For oktober—november 1966 hadde han fått regning på 180 samtaler og for desember—januar på 430 samtaler, mens antall samtaler i de seks forutgående 2 måneders perioder hadde vært 50, 100, 60, 60, 50 og 30. Han klaget både muntlig og skriftlig til telefonanlegget, men klagen førte ikke frem. Telefonanlegget hadde nevnt en del forhold som erfaringsmessig kunne forklare slike sprang i samtaleantallet, men klageren hevdet at ingen av disse forhold gjorde seg gjeldende for hans vedkommende. Klageren var reisende og fraværende største delen av året, således hele november 1966. Hans kone var i arbeid utenfor hjemmet og benyttet derfor ikke telefonen om formiddagen. Han hevdet at fjernvalg ikke var brukt, idet hans arbeidsgiver dekket hans rikstefonregninger. Han hadde ikke hushjelp og mente at heller ikke andre kunne ha benyttet hans telefon.

Klagen ble forelagt for Telegrafverket, Oslo distrikt. Om behandlingen av tellerklager generelt anførtes:

«De telefonanlegg her i landet som har fått mulighet for fjernvalg har samtidig fått en merkbar stigning i antall tellerklager. Dette er ikke noe spesifikt fenomen for vårt land. Samme erfaring har de også høstet i andre europeiske land som har innført fjernvalg.

Gjennom tilsendte brosjyrer, de årlige telefonkataloger, og også gjennom pressen, har Telegrafverket gjort abonnentene kjent med fjernvalget, og spesielt gjort oppmerksom på at samtaltelleren ikke lenger vil gi et adekvat uttrykk for antall lokalsamtaler.

Som kjent vil en samtale mellom abonnenter som tilhører forskjellige takstsoner medføre at samtaltelleren under samtalen mottar takstimpulser som skrifter denne frem i en takt som er avhengig av takstsonavstanden.

Vi viser til vedlagte brosjyre «Litt om samtaleregistreringen».

De aller fleste tellerklagene beror på feiltolkning av de orienteringer som er gitt. Det hender ofte at orienteringene ikke er gjennomlest i det hele tatt.

Selve samtaltellerutstyret har alltid vært gjenstand for særlig overvåking. Hver eneste samtalteller prøves to ganger om året.

Oslo distrikt kan ikke påstå at tellerutstyret arbeider 100 pst. sikkert. Slitasje gjør seg gjeldende med årene, men denne slitasje fører vanligvis til at abonnentene belastet for færre samtaler enn de har hatt.

Behandling av tellerklager.

Hver eneste tellerklage blir behandlet individuelt og tas meget alvorlig. Hver eneste detalj som kan ha innflytelse på samtaleregistreringen blir kontrollert både elektrisk og mekanisk av spesialister på de forskjellige områder. Dette ikke bare på grunn av klage fra den enkelte abonnent, men fordi en feil kan ha betydning for de øvrige abonnenter i nummergruppen.

Med hver tellerklage blir abonnentens regninger for siste året gjennomgått for om mulig å se om det forekommer unormale variasjoner. Her er det imidlertid nå blitt vanskeligere å ha noen holdepunkter i og med abonnentfjernvalget.

I tillegg til denne kontroll av det vanlige utstyret for samtaleregistrering, monterer vi et eget utstyr som registrerer alt som skjer på abonnentens linje. Dette utstyr arbeider helt uavhengig av sentralen. Her registreres både innkommende og utgående samtaler, tidspunktet når de blir foretatt og samtalelengden. Ved utgående samtaler registreres også det tilrignede nummer, og antall tellerskritt. Disse resultater blir derpå sammenlignet med vedkommendes abonnentteller. Stemmer resultatene overens, er vi helt sikre på at automatutstyret har arbeidet prikkfritt i det kontrollerte tidsrom.»

Det ble opplyst at de foreliggende klager var behandlet på den rutinemessige måte som var beskrevet, og at kontrollene hadde vært så langvarige at telefonanlegget var forvisset om at tellerutstyret var i orden. Det ble i forbindelse med klagerens anførsler om at han som reisende var bortreist en stor del av året, pekt på at han delvis hadde vært hjemme i de perioder klagene gjaldt. Det ble også pekt på at flere stasjoner i det distrikt han reiste i, kunne nåes ved fjernvalg fra Oslo. Det ble videre anført:

«Vi kan ikke etterpå påvise hvilke samtaler en telefon har vært brukt til med mindre kontrollutstyr har vært koplet inn. Gjennom informasjon om registrering av samtaler prøver vi derfor å få satt abonnentene selv på sporet etter årsaken til uoverensstemmelsene. Foruten å vise til de eksempler på registrering av samtaler som er nevnt i vedlagte brosjyre om samtaleregistrering, tillater vi oss, ut fra den erfaring vi har høstet, å peke på at mange abonnenter ikke synes å være oppmerksom på at samtaler til alle seks-sifrede abonnenter hvis nummer begynner på 7 eller 8 og som er

oppført i Oslo-katalogen registreres som rikssamtaler. Under en slik samtale går telleren ett skritt frem for hvert 36. sekund.

Vi har også erfaring for at daghjelper og hushjelper bruker telefonen uten at abonnenten er oppmerksom på dette. Vi vil også nevne at bruk av telefon fra besøkenes side ofte går i glemmeboken.»

Klageren fastholdt at regningen måtte være uriktig og søkte å begrunne dette ytterligere. Hans uttalelse ble forelagt for Telegrafverket med spørsmål om det kunne sies noe mer konkret om tellerutstyrets pålitelighet. Samtidig ba jeg opplyst om den forrige uttalelse var slik å forstå at det kunne legges til grunn at de foretatte kontroller ville ha avdekket feil ved tellerutstyret, hvis det hadde vært noe i veien med det. Distriktssjefen uttalte:

«Til Ombudsmannens forespørsel om det kan sies noe mer konkret om påliteligheten av det tellerutstyr som brukes, antar vi at et tallmessig begrep om påliteligheten vil være det beste svar.

Vi kan opplyse at Oslo for tiden har rundt regnet 150 000 abonnenter som 6 ganger om året får tilsendt samtaleregninger. Det blir til sammen ca. 900 000 samtaleregninger pr. år. Årlig mottar Telefonanlegget mellom 2 500 og 3 000 tellerklager, altså henimot 3 klager pr. 1 000 regninger.

Ved etterfølgende kontroll av tellerutstyret har Telefonanlegget redusert samtaleregningene til å gjelde et vanlig konsum for ca. 1 pst. av klagerne. Reduksjonen er ikke alltid basert på at feil er funnet ved tellerutstyret, men at en snev av mistanke om at en feil utenom tellerutstyret kan ha gjort seg gjeldende, for eksempel ved større monteringer av utvidelser, utført av leverandørens installatører når sentralen er i drift, eller når det foretas nødvendige endringer i sentralene for å imøtekomme de stadige krav om flere telefontilgjørigheter (spesielle tjenester).

Klagerne, som på denne mistanken får sin regning redusert, blir tilskrevet med opplysning om at ingen feil er funnet ved tellerutstyret, men at tellerutstyret en tid vil være gjenstand for kontinuerlig kontroll.

Faktiske feil ved tellerutstyret må etter vår oppfatning karakteriseres som rene unntak, bortsett fra feil på grunn av slitasje som medfører altfor små samtaleregninger. Disse skriver abonnentene ytterst sjelden om. Derfor er alt tellerutstyr gjenstand for kontroll 2 ganger om året.

Hittil har det vist seg at de tellerne som på grunn av mistanke om feil i lengre tid har vært gjenstand for kontinuerlig kontroll, i de aller fleste tilfelle har vist normalt konsum i kontrolltiden.

Sannsynligheten for at feil opptrer ved abonnentenes tellerutstyr og medfører unormalt høye samtaleregninger er etter vår oppfatning derfor ytterst liten.

Hertil kommer at det statistisk har vist seg at tellerklager har en tendens til å dreie seg om samtaleregistreringer som omfatter samtaler i ferier (eventuelt like foran ferier), store høytider, eller når det skjer større endringer i abonnentens familie. Det må være umiddelbart

innlysende at eventuelle faktiske feil ikke opptrer med noen slik tendens.

Til klagen fra — — — over regning på samtaleavgift for desember/januar 1967 (med jul- og nyttårshelg) må derfor etter vår oppfatning følgende kunne hevdes:

Sannsynligheten for at en feil kan ha inntruffet

1) i tidsrommet desember/januar 1967 og
2) medført et relativt beskjedent antall ekstra tellerskritt

3) for derpå å forsvinne helt av seg selv igjen, i den grad må anses så liten at det er rimelig å anta at det også i dette tilfelle foreligger den vanlige årsak, nemlig eventuelt at andre innen abonnentens familie- eller omgangskrets har hatt adgang til telefonen, og at den gjensidige informasjon om bruken av telefonen ikke er så godt som den burde være.

Når vi foran sier et relativt beskjedent antall ekstra tellerskritt, mener vi at disse godt kan dekke et lite antall samtaler dersom det dreier seg om fjernvalgsamtaler over lange forbindelser og samtalen er lange nok.»

Jeg anførte i brev til klageren:

«Etter det som foreligger om påliteligheten av telleverket og om den inngående kontroll som foretas når det hevdes å foreligge feil og som også har vært foretatt i dette tilfelle, er det etter min mening ikke grunnlag for å anse det som uriktig at regningen ikke er redusert. Hensett til at det ved langvarig og kontinuerlig kontroll ikke er funnet feil ved tellerutstyret, som i seg selv normalt må antas å gi stor sikkerhet for riktig registrering, og i betraktning av den vesentlige betydning registreringsordningen må antas å ha for telefontjenesten, finner jeg ikke at det kan reises innvendinger mot at Telegrafverket, Oslo distrikt, har funnet å måtte legge registreringsresultatet til grunn.

De har adgang til å innbringe spørsmålet for domstolene.»

48.

Besteforeldres besøksrett til barn når begge foreldre er døde.

(Sak 165/67.)

Et ektepar omkom for noen år siden ved samme ulykke og etterlot seg en sønn som da bare var noen måneder gammel. Barnet ble oppfostret hos farens foreldre, som nektet mormoren besøksrett. Mormoren klaget og anførte at hun hadde henvendt seg både til barnets verge og til barnevernsnemnda, men fått til svar at det var vanskelig å foreta noe så lenge fosterforeldrene motsatte seg besøk.

Jeg tok opp med Sosialdepartementet spørsmålet om barnevernsnemndas kompetanse når det gjelder besøksrett for besteforeldre. Selv om nemnda her ikke har bestemmende myndighet, måtte det etter min mening være en naturlig oppgave for den å søke å få brakt i stand en minnelig ordning av forholdet.

Departementet viste til at § 8 tredje ledd i lov om born i ekteskap bare ga retten adgang til å pålegge rettsbeskyttet samværsrett for barnets foreldre, og antok at barnevernsnemnda ikke var kompetent til å treffe avgjørelse om besøksrett for besteforeldre. Departementet var imidlertid enig i at det var en naturlig oppgave for barnevernsnemnda å søke å få brakt i stand en minnelig ordning, og tok dette opp med nemnda. Nemnda meddelte senere at den arbeidet med spørsmålet, men at det ennå ikke hadde lyktes å finne frem til en løsning.

Jeg var enig med departementet i at barnevernsnemnda ikke har myndighet til å treffe avgjørelse om besøksrett i et tilfelle som dette. Sosialdepartementet har opplyst at spørsmålet om lovendring på området er tatt opp med Justis- og politidepartementet.

49.

Bevilling for barn av fraskilte foreldre til å anta stefars slektsnavn.

(Sak 818/67.)

En fraskilt far klaget over at Justis- og politidepartementet etter søknad fra moren hadde gitt hans tre barn bevilling til å anta slektsnavnet til den mannen moren hadde giftet seg med etter skilsmissen. Han følte det urettferdig at barna mistet den tilknytning til ham som slektsnavnet innebar og pekte bl. a. også på at han hvert år betalte over kr. 6 000,— i bidrag til barna. Han anførte at departementet bare vel 1 år tidligere hadde avslått en tilsvarende søknad fra moren, bl. a. under hensynet til hans protest. Han kunne ikke se at saken nå sto i annen stilling. Da det foreliggende spørsmål kunne ha interesse også utenfor den konkrete klagesak, ba jeg departementet om en orientering om retningslinjer og praksis i slike tilfeller. Hensett til at morens første søknad om navnebytte var avslått, ble det også bedt opplyst hvilke særlige hensyn som hadde medført at resultatet denne gang ble et annet.

I sin uttalelse anførte departementet bl. a.:

«Ved avgjørelsen av søknader om bevilling for barn til å ta stefarens slektsnavn når moren etter skilsmisse har giftet seg igjen, søker departementet å komme fram til den løsning som kan ventes å ville være den beste for barnet (barna). Man går i alminnelighet ut fra at barn vil være best tjent med å ha samme slektsnavn som den av foreldrene som det er hos og som har omsorgen for det. Dette gjelder spesielt for barn som er kommet i skolepliktig alder. Dersom moren, som i de fleste tilfelle har foreldremyndigheten, med stefarens samtykke søker bevilling for barn til å ta hennes og stefarens slektsnavn, vil saken så vidt mulig alltid bli forelagt barnets (barnas) far til uttalelse med anmodning om å begrunne

sitt standpunkt dersom han skulle motsette seg navneforandring for barnet. Man ber i den forbindelse gjerne brakt på det rene om faren betaler bidrag for barnet og om han har noen kontakt med det. Mot farens protest gir departementet i alminnelighet ikke bevilling dersom morens og stefarens ekteskap ikke har vart i minst ett år; dog blir det undertiden gjort unntak fra dette dersom saken gjelder barn som skal begynne på skolen eller flytte til et annet sted.

Farens protest blir ikke sjelden begrunnet med at barnet skal beholde hans navn så lenge han betaler bidrag for det eller så lenge stefaren ikke adopterer barnet. Slike protester tillegges som regel liten vekt. Dersom protesten mer er begrunnet i hensynet til barnets tarv, vil den i alminnelighet bli forelagt for moren med forespørsel om hun fastholder søknaden. Gjør hun det, vil bevilling ofte bli gitt, jfr. det som er sagt foran samt i avsnittet nedenfor.

Ved vurderingen av slike saker vil man blant annet også — alt etter alderen — legge vekt på barnas eget ønske. For barn over 12 år vil man kreve å høre deres mening om navneforandringen, jfr. vergemålslovens § 40 første ledd. Man er imidlertid oppmerksom på at erklæringer fra barn i slike saker ofte vil være påvirket av omgivelsene, og erklæringene betraktes derfor med atskillig skepsis — spesielt når de er avgitt av mindre barn. Har barnet halv søsken som bærer stefarens slektsnavn, vil dette i alminnelighet bli tillagt atskillig vekt, idet man anser det som en vesentlig fordel at barna i familien får samme slektsnavn. Videre legger man vekt på om faren oppfyller sin bidragsplikt overfor barnet, om han har rett til samvær med barnet og i tilfelle benytter seg av den, samt om det etter skilsmissen i det hele har vært en noenlunde regelmessig og god kontakt mellom far og barn. I så fall har man vært mindre tilbøyelig til å gi bevilling til stefars slektsnavn enn i de tilfelle hvor det er liten eller ingen kontakt mellom far og barn. I denne forbindelse vil også morens forhold kunne ha noen betydning idet man i alminnelighet vil være mindre tilbøyelig til å gi bevilling til stefarens slektsnavn dersom moren umuliggjør eller vanskeliggjør farens samværsrett. Også varigheten av det tidligere ekteskap og barnas alder ved skilsmissen vil i slike saker bli tillagt noen vekt.

Når det gjelder den sak det her er klaget over, skal det bemerkes at når departementet ved avgjørelsen av 10. mai 1966 under atskillig tvil av slo søknaden for klagerens døtre om å ta stefarens slektsnavn, skyldtes dette blant annet at de eldste barna ved inngåelsen av morens og stefarens ekteskap var så vidt store som 10 og 8 år gamle, og at tilknytningen til faren og hans navn ble antatt å være forholdsvis sterk. Når man ved den senere avgjørelse av 11. september 1967 fant at bevilling burde gis, var grunnen den at man følte seg mer overbevist om at i hvert fall de to eldste barna, som da var blitt 14 og 12 år gamle, syntes å ha et bestemt ønske om å skifte navn fra — — — til — — —, og at hensynet til barna — alle forhold tatt i betraktning — syntes å tilsa at bevilling ble gitt. — — —»

Jeg var enig i at barnas interesser måtte være avgjørende ved vurderingen. Hvilken løsning som var best for barna, berodde på et

skjønn, og det var ikke grunnlag for å reise innvendinger mot at departementet i dette tilfelle innvilget søknaden om navneendring. At departementet tidligere var kommet til at navnebevilling ikke burde gis, kunne ikke være til hinder for at det senere traff en annen avgjørelse, når det fant dette riktig.

50.

Vedtak om anbringelse av barn som foreløpig tiltak etter barnevernslovens § 11 ikke fulgt opp med endelig avgjørelse «snarest råd» var.

(Sak 871/67.)

En mor klaget gjennom advokat over at barnevernsnemnda hadde tatt hennes yngste sønn, som var 14 år gammel, bort fra hjemmet og plassert ham i et ungdomshjem uten hennes samtykke og uten at saken var behandlet etter barnevernslovens § 5. Før klagen ble inngitt, var gutten avhentet av moren, men nemnda hadde i et vedtak gitt uttrykk for at den bare anså seg ferdig med saken, dersom hun bosatte seg i Sverige, hvor hun da hadde tatt opphold med gutten. De var senere kommet tilbake til Norge, og moren anførte at hun gikk i stadig frykt for at gutten kunne bli tatt fra henne igjen.

Barnevernsnemnda ga uttalelse, som klagerens advokat knyttet supplerende bemerkninger til. Sakens dokumenter ble gjennomgått.

Saksforholdene var i hovedtrekkene dette:

Klageren og hennes eldste sønn ble innsatt i varetektsfengsel den 3. september 1966 på grunn av mistanke om smugling. Barnevernsnemnda fikk melding bl. a. fra politiet om at hennes yngste sønn bodde alene i et skur, og politiet oppfordret nemnda til å gjøre noe for gutten. I møte den 7. s.m. vedtok nemnda «med hjemmel i § 16 c» å søke om plass for gutten på stedets ungdomshjem. En representant for sosialkontoret spurte moren i fengselet om hun samtykket i at sønnen ble plassert i ungdomshjemmet, men dette motsatte hun seg.

Sosialkontoret søkte likevel i brev av 9. september 1966 til ungdomshjemmet om plass for ham og anførte bl. a.:

«— — — Når moren og en eldre bror nå sitter arrestert er — — — (gutten) alene. Han bor i et skur på — — —. Naboene har gitt ham melk, — middag m. m. Gutten kan ikke fortsette å bo i dette skuret.

Moren er fengslet til 19. september 1966. Barnevernsnemnda så helst at gutten fikk være på — — — (ungdomshjemmet) til han ble voksen. — — —»

Gutten ble deretter anbrakt på ungdomshjemmet uten at barnevernsnemnda hadde vedtatt å overta omsorgen for ham, jfr. barnevernslovens § 19, jfr. § 5.

Moren ble løslatt 16. september og ba forgeses om å få sønnen tilbake. Hun var til stede i møte i barnevernsnemnda den 27. oktober 1966, der nemnda gjorde følgende vedtak:

«På grunn av de forhold gutten — — — har levd under siden han kom til Norge høsten 1965, og på grunn av morens og brorens fengsling, har — — — barnevernsnemnd måttet ta seg av — — — (gutten).

Da moren ikke skriftlig samtykker til at gutten skal være på — — — ungdomshjem, — ser barnevernsnemnda det som sin plikt å be sorenskriveren i — — — medvirke når barnevernsnemnda så snart som mulig skal overta omsorgen etter § 5 i barnevernsloven, og etter § 16 a. — og c. i samme lov.

Barnevernsnemndas vedtak er gjort kjent for moren.»

Moren tok neste dag sønnen med seg til Sverige. I møte 8. desember s. å. fattet barnevernsnemnda følgende vedtak:

«— — — barnevernsnemnd vedtar å anse seg ferdig med denne saken hvis det medfører riktighet at fru — — — har bosatt seg i Sverige. Dertil er plassen på ungdomshjemmet — — — nå opptatt. — — —»

Barnevernsnemnda anførte i brev av 20. oktober 1967 at den mente at det som var foretatt fra dens side, var riktig og lovlig og viste til barnevernsloven §§ 16 a og c og 19, siste ledd. Da moren nektet å samtykke i at gutten ble plassert på ungdomshjemmet, hadde nemnda vedtatt at § 5 skulle brukes og dommeren tilkalles til møte den 9. november 1966. Sist i oktober hentet imidlertid moren sin sønn på folkeskolen der han var elev under oppholdet på ungdomshjemmet, og reiste til Sverige med ham.

Barnevernsnemnda uttalte at den fortsatt var av den oppfatning at det miljø gutten lever i, gjør at det er fare for hans moralske og sosiale utvikling.

Vedtaket av 9. september om å anbringe gutten på ungdomshjemmet, innebar at barnevernsnemnda i realiteten overtok omsorgen for ham, jfr. barnevernslovens §19. Etter min mening kunne det ikke reises innvendinger mot at anbringelse straks ble foretatt som et foreløpig tiltak etter lovens § 11, uten at herredømmeren hadde deltatt i behandlingen av saken. Som nevnt var moren på dette tidspunkt fengslet og dermed avskåret fra å ta seg av gutten, som bodde alene under forhold som ikke var forsvarlige. Nemnda var imidlertid bundet til å følge saken opp på den måten § 11 bestemmer for et foreløpig tiltak som

dette og pliktet derfor «snarest råd er» å ta saken opp til endelig avgjørelse i et møte der også herredsdommeren deltok som medlem. Neste møte i nemnda fant som nevnt sted 27. oktober, men heller ikke dette var et møte der endelig avgjørelse skulle eller kunne treffes. Herredsdommeren var ikke tilkalt. Etter det barnevernsnemnda har opplyst, skulle dommeren tilkalles til møte 9. november, eller to måneder etter at det foreløpige vedtak ble gjort. Det er ikke anført noe til forklaring av hvorfor det trakk slik ut. Moren, som fremdeles hadde foreldremyndigheten over sønnen, ble som nevnt løslatt 16. september. Var det så at barnevernsnemnda likevel fant det nødvendig å ha omsorgen for gutten og opprettholde anbringelsen, måtte den i det minste på dette tidspunkt ha sørget for at endelig avgjørelse ble truffet uten opphold av lovlig sammensatt nemnd. Det gjelder her viktige rettsikkerhetsbestemmelser, og jeg kritiserte overfor nemnda at det foreløpige vedtak ikke var fulgt opp i samsvar med loven. Jeg tilføyet at det under de foreliggende forhold neppe var rettsstridig av moren, som fortsatt hadde foreldremyndigheten over gutten, å ta ham tilbake fra ungdomshjemmet 28. oktober 1966.

Nemndas vedtak av 27. s. m. var for øvrig uheldig formulert, for så vidt som vedtaket kunne oppfattes slik at nemnda i realiteten hadde bestemt at den skulle overta omsorgen for gutten, jfr. uttrykket «når barnevernsnemnda så snart som mulig skal overta omsorgen etter § 5 i barnevernsloven».

Det var noe uklart om den forutsetning nemnda knyttet sitt vedtak av 8. desember 1966 til, — at den anså seg ferdig med saken «hvis det medførte riktighet at fru — — har bosatt seg i Sverige» —, innebar at den igjen ville fortsette behandlingen av saken, hvis moren kom tilbake til Norge med ham. Jeg har overfor nemnda presisert at saken, om den igjen skulle bli tatt opp, må vurderes på grunnlag av forholdene på tidspunktet for den nye behandling.

Barnevernsnemnda meddelte senere at saken ikke ville bli tatt opp igjen.

51.

Barn i åndssvakehjem overført til andre avdelinger i hjemmet uten foreldrenes samtykke.

(Sak 688/66.)

A., som var født i 1954, var psykotisk og hadde vært innlagt i Emma Hjorths Hjem fra september 1964 til mars 1966 da foreldrene tok ham ut av hjemmet for å forsøke å få ham undergitt annen behandling.

Etter utskrivningen klaget A.s far over at sønnen i 1965 og 1966 flere ganger var over-

ført til nye avdelinger ved Emma Hjorths Hjem uten at spørsmålet var forelagt foreldrene på forhånd og uten at det forelå samtykke fra disse. Han pekte på at det ved overføring av sønnen fra Bleiker behandlingshjem, hvor gutten tidligere hadde vært, bare hadde vært spørsmål om innleggelse i den åpne skoleavdeling, «Pynten».

Klageren hevdet prinsipalt at bestyreren av et åndssvakehjem ikke har anledning til å overføre et barn fra en åpen til en lukket avdeling uten foreldrenes samtykke, hvis ikke omplasseringen er nødvendig for å verne barnet eller andre. Subsidiært hevdet han at foreldrene i alle fall, bortsett fra i akutte tilfelle, har krav på et rimelig varsel før barnet flyttes, slik at de kan overveie om de vil ta barnet ut av åndssvakehjemmet.

Når det gjaldt den siste flytning, fremhevet faren at denne fant sted etter at det var på det rene at A. ville bli tatt ut av Emma Hjorths Hjem og bare 9 dager før han skulle reise. Hvis foreldrene var blitt varslet, ville de tatt ham ut av hjemmet tidligere for å spare ham for den påkjenning den siste flytningen representerte.

De faktiske forhold i saken var i hovedtrekk:

Faren søkte den 21. januar 1958, på vanlig skjema, om opptagelse av A. ved «hjem som mottar åndssvake til pleie, vern og opplæring». Han anga at søknaden gjaldt opptagelse i «Det nye hjem på Øvre Bleiker». På grunnlag av søknaden ble A. innlagt på Emma Hjorths Hjem til observasjon den 2. mai 1958, og var der da noen måneder. Den 26. september 1959 ble han innlagt på Bleiker behandlingshjem, som var en «koloni» under Emma Hjorths Hjem, og hvor overlegen der hadde det medisinske ansvar i samarbeid med Barnepsykiatrisk institutt. I september 1964 ble A. med farens samtykke overført til avdelingen «Pynten» ved Emma Hjorths Hjem. Noen ny innleggelseserklæring ble ikke underskrevet. «Pynten» var en åpen skoleavdeling for barn i alderen 8—16 år. I begynnelsen av 1965 intrådte en viss forverrelse som imidlertid, så vidt skjønnes, var av forbigående art. Etter et sommeropphold utenfor hjemmet sammen med flere andre barn derfra, ble tilstanden betydelig dårligere. Gutten nektet bl. a. å spise selv. Det er også anført at han gjorde seg umulig i alle pedagogiske situasjoner, fordi han hele tiden ville at man skulle lede ham, ta i ham og gjøre tingene for ham. Det ble besluttet å overføre ham til «en liten avdeling hvor han bør få den hjelp han forlanger til spisingen, men ellers skal han ikke presses til kontakter. Skal ha eneværelse og spise på værelset.» Dette ble gjennomført den 9. september 1965 ved overfø-

ring til «Skaret» som er en lukket avdeling for voksne menn. Overlegen orienterte faren i brev av 14. s. m. om den inntrådte forverrelse og anførte:

«Jeg fant det derfor for noen dager siden nødvendig å flytte ham til en av våre psykiatriske behandlingsavdelinger for voksne, hvor vi forsøker i første omgang å skåne ham mest mulig for kontakt, og medikamentelt forsøker å bedre hans fysiske almentilstand i første omgang. Hvor meget som kan oppnås, og hvor langt han kan gjenopprettes, kan vi i øyeblikket ikke si noe om. Jeg finner iallfall å burde underrette Dem om denne sakens vending.»

Ved «Skaret» ble A. behandlet adskilt fra de andre pasientene. Så snart man fant at hans tilstand tillot det, ble han den 23. september overført til en barneavdeling, «Østre», hvor de øvrige pasienter var noe yngre enn ham. Faren ble heller ikke orientert på forhånd om denne flytningen, men ble kjent med den da han besøkte A. 3 dager etter flytningen. Det var på det rene at faren ikke fremsette innsigelser mot flytningene og heller ikke fremkom med anmodning om å bli holdt orientert om eventuelle senere flytninger. De andre barna ved «Østre» ble beskjeftiget i en barnehage i et annet hus, mens A. ble beskjeftiget i avdelingen. Om behandlingsopplegget på «Østre» har overlegen i brev av 25. mars 1966 til en annen lege anført:

«Her var han samtidig i spesiell kontakt med en pleierske, som hadde ham faktisk hele dagen. Behandlingsopplegget her var stort sett at hun skulle aktivere ham så og si på hans egne impulser, og i minst mulig utstrekning stoppe ham. Dette førte til en øket aktivitet, og en del av hans tvangsfenomener kom i bakgrunnen, bl. a. den tvangsmessige hjelp til å spise, og han er kommet seg meget, urensligheten forsvant.»

Disse opplysninger stemte med vedkommende pleierskes rapport.

Den 8. mars 1966 ble A. overført til «Trollstua», likeledes uten at spørsmålet var forelagt faren på forhånd. Om bakgrunnen for denne flytningen har overlegen i det ovenfor nevnte brev anført:

«Imidlertid var hans aktivitet etter hånden så sterk aggressiv at vi måtte flytte ham på en annen avdeling med litt flere barn, mer i hans egen alder, hvor hans aggresjon så og si ble sosialt stoppet på «give and take» prinsipp fra de andre barna.»

I sin uttalelse til klageren viste overlegen til den søknad A.s far hadde undertegnet i 1958, der det bl. a. het:

«Jeg godtar hjemmets regler og er enig i at ovennevnte gis den behandling som hjemmet finner riktig, deriblant eventuelt overføring til

privatpleie eller bostalt under hjemmets tilsyn. Jeg godtar også overføring til annet godkjent hjem dersom dette finnes påkrevd av omsyn til den åndssvake eller omgivelsene. Jeg forbeholder meg å bli underrettet før overflytning finner sted.»

Det var senere ikke skrevet noen ny søknad og A.s far måtte etter overlegens mening være klar over at de samme regler gjaldt for Emma Hjorths Hjem. Overlegen fortsatte:

«Etter min mening må de forskjellige avdelinger på Emma Hjorths Hjem ikke oppfattes som adskilte hjem, ikke en gang som forskjellige avdelinger på et alminnelig sykehus, som er oppdelt i avdelinger under forskjellige overleger. Avdelingene på Emma Hjorths Hjem kan sammenliknes med sykehusposter. De er hver under ledelse av en avdelingsleder (postpleier), som er underordnet samme oversøster. Den medisinske behandling ligger under en samlet legestab, med overlegen som ansvarlig for samtlige avdelinger.»

Det ble videre anført:

«Det sier seg selv at der hvor man har nær kontakt med foreldrene vil man komme til å diskutere overflytning fra den ene avdeling til den annen. Slike flytninger skjer minst mulig, men er fra tid til annen nødvendig ut fra forskjellige hensyn: Det kan være pasientens tilstand som kan veksle, og overflytning vil da komme til å skje både av hensyn til å forebygge skader fra pasientens side på seg selv eller andre. Likeledes kan overflytning skje av pedagogiske og aldersmessige hensyn, idet våre barn jo blir eldre med årene. Det er klart at der hvor det er anledning, forbereder man foreldrene på dette. Men det kan ikke alltid skje, da visse flytninger, når de skjer av hensynstagen til pasientens tilstand, ofte må skje hurtig for at ikke skadevirkninger skal oppstå.»

Om forholdet i sin alminnelighet mellom foreldrenes og institusjonenes myndighet over barn som var innlagt, bemerket overlegen:

«Ved innleggelse i en behandlingstilstand, være seg hospital eller åndssvakehjem, er det klart at foreldrenes myndighet ikke rekker til å bestemme behandlingsmåter innenfor institusjonen, bortsett fra at det er vanlig at foreldrene må gi sitt samtykke til farlige inngrep, noe som ikke er relevant i denne forbindelse. I åndssvakevernet har man på grunn av institusjonenes spesielle art funnet det nødvendig å sikre seg at foreldrene er klar over dette forhold, og jeg viser da igjen til den søknad som — — har undertegnet. Foreldrene har selvsagt alltid sin foreldremyndighet, selv om den utøves av institusjonen på foreldrenes vegne. Det foreldrene har adgang til er selvsagt til enhver tid å ta sitt barn ut uten varsel. Noen formell krenkelse av forelderretten kan jeg ikke se at det foreligger, hverken i dette eller i liknende tilfelle.

Spørsmålet om behandlingmessige tiltak, hvorunder plassering i forskjellige miljøer, reiser ofte tvil og uro hos foreldrene, og det er et av våre problemer å få foreldrene til å

innse nødvendigheten av våre tiltak. I så henseende har kontakten med — — — ikke vært tilstrekkelig god. Den lange avstanden til foreldrehjemmet må bære skylden for dette.

Hvor langt man skal gå i retning av restriksjoner, er et sikkerhets spørsmål som for tiden er oppe til debatt. Det er ganske klart for meg at når omsorgen er delegert til en institusjon, må den ha den samme anledning som foreldrene til eventuelt å låse dører, lukke barn inne, når dette skjer på forsvarlig vis. Jeg tør si at i alminnelighet viser institusjonene her større aktsomhet enn det er nødvendig for foreldrene etter den vanlige rettsbevissthet. Innskrenkning i den personlige frihet skjer på institusjoner og i foreldrehjem selvsagt med det siktepunkt å beskytte barna mot å forvalde skade på seg selv eller andre. Jeg vil for sikkerhets skyld tilføye at psykiatrien i dag, i motsetning til tidligere tider, anser restriksjoner for oftest å være antiterapeutiske, og derfor griper til dem i minst mulig utstrekning.

Jeg er imidlertid enig i at de innskrenkninger i den personlige frihet som utøves på institusjoner for åndssvake i høy grad trenger noe fastere regler enn i dag, og spesielt en kontrollinstans, som ikke minst kan være som en beskyttelse for personalet. Spørsmålet er oppe til diskusjon i departementet, og jeg skal ikke foregripe dette.»

Departementet viste til overlegens uttalelse. Når det gjaldt betydningen av innleggelses-søknaden fra 1958 bemerket departementet:

«Skjemaet er det vanlige som nyttes ved opptakelse av åndssvake i sentralinstitusjon, og det siterte avsnitt sikter til overføring til bihjem eller privatpleie utenfor sentralhjemmet. Innenfor den enkelte institusjon er det alminnelig antatt at overlegen på faglig grunnlag bestemmer hvilken behandling som skal gis og hvilken forpleiningsform som i denne forbindelse passer best for den enkelte pasient.»

Departementet bemerket videre:

«Det kan ikke sees at overlege — — — har overtrådt gjeldende bestemmelser i forbindelse med overføringen av — — —s sønn til andre avdelinger ved institusjonen uten å ta kontakt med foreldrene på forhånd.

De foretatte overføringer antas ifølge overlege — — —s brev å avspeile faser i utviklingen av barnets tilstand. Etter departementets oppfatning er det vanlig praksis ved behandling av barn i medisinske institusjoner at foreldrene — eller den som ellers har foreldremakten — holdes underrettet dersom det inntrer vesentlige endringer i barnets medisinske tilstand. Dette synes ikke å være gjort i for-nøden utstrekning i denne sak.

Om foreldrene ikke er enige i overlegens behandlingsopplegg, står adgang åpen til å ta barnet hjem og eventuelt søke ham innlagt i annen institusjon som er villig til å ta imot ham. På grunn av den noe mangelfulle kommunikasjon tok det noe tid før foreldrene kunne gripe inn i nærværende sak.»

Departementet presiserte at åndssvakehjemmene er åpne anstalter i den forstand at den åndssvake selv eller den som ivaretar hans tarv når som helst kan forlange utskrivning.

Om bruk av frihetsbegrensninger innen institusjonen anførte departementet:

«Institusjonenes ansvar for et pasientbelegg som har liten evne til å ta vare på seg selv og som mangler selvkontroll og oversikt over rekkevidden av sine handlinger, gjør det i en viss utstrekning nødvendig på medisinsk grunnlag å treffe bestemmelser om restriksjoner når det gjelder bevegelsesfrihet. Det må m. a. o. treffes visse tiltak som ledd i institusjonens alminnelige tilsynsplikt. I praksis kan det i visse tilfelle være vanskelig å trekke grensen mellom de tiltak som kan begrunnes i en slik tilsynsplikt, jfr. i denne sammenheng også strl. § 354, punkt 1 om tiltak som bare kan treffes med hjemmel i lovregler om administrativ frihetsberøvelse og om bruk av tvangsmidler. Noen forskrifter om bruk av tvangsmidler ved åndssvakeinstitusjoner foreligger ikke, idet departementet har forutsatt at slike midler kun brukes i nødstilfelle og etter forordning av lege.»

Overlegen anførte i en tilleggsuttalelse at han ikke kunne være enig med departementet i at han hadde forsømt å holde foreldrene underrettet. Når det gjaldt flytningene, anførte han:

«Når det til slutt gjelder — — —s klage over flytningene til de forskjellige avdelingene, kan jeg fremdeles ikke innse at hensynet til å skulle gi pasienten til enhver tid den best mulige behandling noen gang har vært satt til side av oss. At vi på grunn av akutte situasjoner, hvor vending i behandlingssopplegget er nødvendig, skulle på forhånd varsle flytning av pasientene, kan jeg ikke finne rimelig.»

Jeg uttalte at etter det som forelå, måtte det legges til grunn at flytningene var foranlediget av endringer i sykdomsbildet og derav følgende endringer i behandlingsbehovet. Det måtte legges til grunn at overlegen har funnet overflytningene nødvendige ut fra hensynet til behandlingen og til de øvrige pasienter.

Når det gjaldt det prinsipielle spørsmål om anstaltens ledelse uten å innhente foreldrenes samtykke, kunne gjennomføre slike flytninger som den fant nødvendige, bemerket jeg at det søknadsskjema faren undertegnet i 1958 måtte gjelde også etter overføringen til «Pyn-ten» ved Emma Hjorths Hjem i 1964, en overføring som faren hadde samtykket i, og som sto i umiddelbar sammenheng med og var en fortsettelse av oppholdet i Bleiker behandlingshjem. Jeg var enig i at erklæringen, som anført av Sosialdepartementet, måtte forstås slik at forbeholdet om at underskriveren måtte bli underrettet før eventuell flytning skjer, bare gjaldt ved overføring til annet godkjent hjem. Eventuelle begrensninger i adgangen til å flytte pasienten innenfor vedkommende institusjon må i tilfelle utledes av «hjemmets regler», som imidlertid ikke behandlet dette spørsmål.

Jeg bemerket videre i brev til faren:

«Jeg antar at det ut fra hensynet til pasienten selv, behandlingsmulighetene og hensynet til de øvrige pasienter, må bero på en vurdering fra overlegens side i hvilken avdeling en pasient bør være. Også spørsmålet om de nevnte hensyn gjør det nødvendig å begrense pasientens bevegelsesfrihet, må bero på overlegens vurdering. Selv om overlegen, etter min mening, således må ha avgjørelsen så lenge pasienten er i institusjonen, er det på den annen side på det rene at foreldrene så lenge de har foreldremyndigheten, når som helst har anledning til å ta sitt barn ut av institusjonen. Jeg er derfor enig med Dem i at meget taler for at foreldrene bør varsles dersom det aktes gjennomført endringer i behandling eller plassering som er av slik karakter at foreldrene kan ha grunn til å overveie om barnet bør tas ut av institusjonen. Det foreligger imidlertid ingen regler om dette. Jeg finner derfor ikke å kunne fastslå at overlegen hadde plikt til å underrette Dem på forhånd. Jeg finner heller ikke at det er tilstrekkelig grunnlag for å fastslå at det var en feil at overlegen unnlot å underrette Dem før gutten ble flyttet til «Skaret», og derfra til «Østre». Jeg har da lagt vekt på at det på grunn av det behov for særbehandling som forelå, synes å ville ha medført praktiske vanskeligheter om flytningen til «Skaret» skulle utsettes og på at De ble underrettet skriftlig få dager etter flytningen. Den videre flytning til «Østre» skjedde i umiddelbar tilknytning til flytningen til «Skaret», og De ble kjent med den ved Deres besøk den 26. september, — 3 dager etter flytningen var gjennomført.»

Om den siste flytning som skjedde bare 9 dager før A. ble tatt ut av institusjonen anførte jeg i brev til departementet:

«Flytningen til «Trollstua» kommer etter min mening i en annen stilling. Det var før denne ble foretatt på det rene at foreldrene ønsket å ta barnet ut av institusjonen, i alle fall midlertidig, for å prøve en annen behandling. Dette skulle i særlig grad tilsi at det ble konferert med foreldrene på forhånd. De forhold som foranlediget flytningen, synes også å ha foreligget gjennom et så vidt langt tidsrom at det hadde vært anledning til å ta saken opp med foreldrene.»

Om spørsmålet om underretning til foreldrene i sin alminnelighet, bemerket jeg i brevet til departementet:

«Når det gjelder barn, som foreldrene har adgang til når som helst å ta ut av institusjonen, bør flytninger som uten vesentlig skade kan utstå, imidlertid neppe gjennomføres uten at spørsmålet er forelagt foreldrene på forhånd, dersom flytningene er av slik karakter at de kan gi foreldrene grunn til å overveie om barna bør tas ut av institusjonen. Det foreligger etter det opplyste ikke bestemmelser om dette. Jeg antar at det kan være grunn til å overveie om det ikke vil være riktig at disse institusjoner får regler eller retningslinjer som de kan holde seg til i slike tilfelle, og jeg vil gjerne høre om departementet vil ta dette opp.»

Departementet opplyste at spørsmålet allerede var tatt opp og at bestemmelser på dette område var tatt inn i den nye instruks for overlegen ved Emma Hjorths Hjem fastsatt ved ggl. res. av 1. februar 1968, der det i § 5 heter:

«Overlegen gir enten selv eller ved den han bemyndiger opplysninger og erklæringer om pasientene til dem som har rett til å kreve det. Nærmeste pårørende skal underrettes om vesentlige endringer i pasientenes forhold, herunder om flytning til annen avdeling innen institusjonen.»

52.

Offentlig tjenestemanns rett til å lese opp brev av privat karakter i fjernsynsprogram.

(Sak 366/67.)

A. klaget over at en byråsjef, som deltaker i et fjernsynsprogram om Statens spesialskoler, hadde lest opp et privat brev fra klageren til skolestyrer B. ved off. framholds- og yrkeskole.

Klagen ble forelagt for byråsjefen og Kirke- og undervisningsdepartementet.

Foranledningen til at brevet ble lest opp, var at klageren i foredrag i Det Norsk Studentersamfunn noen dager tidligere offentlig hadde anklaget tjenestemann ved spesialskole for å ha mishandlet ham og andre. Byråsjefen uttalte i anledning av klagen bl. a.:

«— — — A. hadde ved sitt innlegg i Studentersamfundet gitt støtet til et kraftig angrep på spesialskolene. Hans beskyldninger var referert i de fleste av landets aviser. De ble også referert i fjernsynsprogrammet. Det måtte under disse omstendigheter, særlig av hensyn til personalet ved spesialskolen, være berettiget å dokumentere at det helt fram til sommeren 1963 hadde bestått et godt forhold mellom A. og spesialskolen på — — —.

Slik som programmet i fjernsynet artet seg, hadde jeg ingen betenkeligheter med å referere brevet fra A. Han hadde engasjert seg så sterkt i angrepet på spesialskolene at han etter min mening burde tale at hans beskyldninger ble dempet ned ved sitat fra hans korrespondanse med skolen.»

Departementet sluttet seg til byråsjefens uttalelse.

I brev av 8. juli 1967 til klageren uttalte jeg bl. a.:

«— — — Jeg antar at brevet er å anse som et privat brev, men dermed er det ikke gitt at det var uberettiget å lese det opp. Selv om utgangspunktet må være at privatbrev normalt ikke kan offentliggjøres uten avsenderens samtykke, kan dette stille seg annerledes dersom mottakeren har en berettiget interesse i å offentliggjøre brevet, f. eks. fordi det belyser forhold som brevskriveren offentlig har angrepet ham for.

Baggrunnen for at brevet ble lest opp, var at De i Studentersamfundet offentlig hadde rettet alvorlige anklager mot tjenestemann ved

spesialskolene på — — — for å ha mishandlet Dem og andre barn mens dere var elever ved skolen. Skolestyrer B. hadde hatt Dem som elev ved framhalds- og yrkesskolen og De hadde senere opprettholdt forbindelsen med ham både ved brevveksling og personlige besøk. Han sto uforstående overfor anklagene som var nye for ham, og han fant dem lite forenelige med det inntrykk brevene fra Dem ga. Han sendte derfor brevene til Kirke- og undervisningsdepartementet. Byråsjef — — —, som representerte spesialskolene og departementet i «Åpen post», fant at det De hadde skrevet motsa beskyldningene i Studentersamfundet og leste derfor brevet opp.

Hvilken bevisverdi brevet for så vidt hadde, kan kanskje diskuteres. Det er imidlertid et vurderingsspørsmål, og det er ingen grunn til å tvile på at byråsjef — — — leste opp brevet utelukkende fordi han fant at det belyste forholdet mellom Dem og skolen og avkreftet eller avdempet anklagene De hadde fremsatt.

Ved bedømmelsen av om brevet kunne leses opp, spiller også det inn at det ikke var noe i det som kunne gjøre det krenkende eller sjenende for Dem at det ble offentliggjort.

Alt i alt finner jeg ikke å kunne fastslå at det var uberettiget av byråsjef — — — å lese opp Deres brev i fjernsynet.»

53.

Undersøkelse av forholdene ved Statens spesialskoler for evneveike.

(Sak 3 E/67.)

Etter at det i offentlig foredrag og i fjernsynssending fra Norsk Rikskringkasting var reist sterk kritikk mot forholdene ved Statens spesialskoler for evneveike og bl. a. hevdet at det finner sted mishandling av barn, tok jeg i februar 1967 saken opp til undersøkelse. På grunnlag av undersøkelsene ga jeg den 6. juli 1967 følgende uttalelse:

I. Bakgrunn for undersøkelsene.

I et foredrag i Det Norske Studentersamfund 4. februar 1967 rettet forfatteren Arne Skouen sterk kritikk mot systemet og forholdene ved Statens spesialskoler. En tidligere spesialskolerelev som opptrådte under navn, journalist Ola Ødegaard, fortalte om avstraffelser og mislig behandling som han og andre elever hadde vært utsatt for, om kritikkverdige forhold ellers ved skolen og om store problemer som elevene møter når de utskrives fra spesialskolene og skal stå på egne ben.

Den 9. februar sendte fjernsynet i «Åpen post» et program om våre spesialskoler, med ikke mindre sterk kritikk av forholdene. To tidligere elever ved forskjellige spesialskoler, presentert som vitne A og B, fortalte om straffemåter som hadde vært brukt mot dem.

Anklagene vakte oppsikt landet over. Etter møtet i Studentersamfundet ble det fra Kirke- og undervisningsdepartementet uttalt at departementet samlet opplysninger og ville be

Regjeringsadvokaten vurdere om det var grunnlag for å gå til rettssak.

De konkrete episoder det ble fortalt om, lå mange år tilbake i tiden. I vid utstrekning synes imidlertid beretningene å være oppfattet som dekkende også for forholdene i dag, noe journalist Ødegaard selv presiserte. I sitt siste innlegg i Studentersamfundet anførte han ifølge lydbandreferatet:

«Vi var inne på ordet «mennesker i nød», og da vil jeg si som min siste replikk i denne forsamling i kveld at man skal holde klart for seg at de forhold som jeg henviste til, de eksisterte ikke bare for seks år tilbake, men de eksisterer i dag, og det må vi helst ikke glemme når vi går fra denne forsamling.»

Etter ombudsmannsinstruksens § 8 skal ombudsmannen «holde seg orientert om forholdene i de forvaltningsgrener som går inn under hans kompetanse.» Ganske spesielt var det oppfordring til å følge med i denne sak, fordi det var fremsatt anklager om overgrep mot en kategori barn som etter hele sin situasjon i særlig grad trenger beskyttelse. Jeg bad derfor om å få utlånt Kirke- og undervisningsdepartementets materiale i saken, dersom forholdene ikke ble rettslig belyst. Etter at Regjeringsadvokaten hadde frarådet departementet å gå til rettssak, oversendte departementet dokumentene 24. februar 1967.

II. Målet for undersøkelsene; avgrensning og opplegg av dem.

Jeg finner grunn til straks å presisere at det mine undersøkelser i første rekke har måttet ta sikte på, er å søke klarlagt hvordan forholdene ved våre spesialskoler er i dag, — om barna lider overlast på noen måte, om det er lagt urimelige bånd på deres frihet, om det foregår brevsensur eller foreligger andre ureglementerte forhold, om det er betryggende kontakt mellom skole og hjem osv. Også spørsmålet om bestemmelsene i lov og reglement er tilfredsstillende ut fra et rettssikkerhetssynspunkt har her fremtredende interesse.

De konkrete straffe-episoder det ble fortalt om i Studentersamfundet og «Åpen post», ligger 10 år eller mer tilbake i tiden, og viser derfor i seg selv ikke hvordan forholdene er i dag. Uansett dette, har jeg, ikke minst på grunn av den oppsikt anklagene vakte, under tvil funnet det riktig å søke å kontrollere dem så langt det med rimelighet kunne gjøres, uten at det for sterkt gikk ut over eller sinket de undersøkelser som for meg måtte være de vesentlige, — granskingen av forholdene i dag. De eldre episoder vil bli behandlet i avsnitt IV.

Jeg vil også understreke at det ligger utenfor ombudsmannens oppgaveområde å ta vårt spesialskolesystem opp til behandling. Jeg kan

ikke gå inn på forskjellige prinsipielle spørsmål som har vært reist, — om spesialskoleloven bør opprettholdes som egen lov eller smeltes sammen med folkeskoleloven, om internatskolene i større utstrekning bør avløses av eksternatskoler, om de store internatbygningene bør erstattes med små paviljonger osv. Heller ikke spørsmålet om den sterkt sentraliserte administrasjonsordning for spesialskolene er nødvendig og hensiktsmessig, kan jeg ta opp. Spesialskolesystemet og gjennomføringen av det er omhandlet nærmere i St. meld. nr. 42 (1966—67) i Innst. S. nr. 4 for samme år og i den etterfølgende debatt i Stortinget.

Med det apparat som står til rådighet, ville det være en uoverkommelig oppgave å gå igjennom forholdene ved alle Statens 58 spesialskoler innen rimelig tid. Det har derfor vært nødvendig å konsentrere undersøkelsene om den kategori skoler som i første rekke ble omhandlet ved de nevnte anledninger, — spesialskolene for evneveike.

Ved siden av lydbåndopptak av foredrag og innlegg på møtet i Studentersamfundet og i «Åpen post», har jeg fått stillet til disposisjon et stort antall brev som senere er kommet til Norsk Rikskringkasting og Arne Skouen fra personer som har ment å kunne gi opplysninger av interesse. Kirke- og undervisningsdepartementet har likeledes oversendt lignende henvendelser som er mottatt der, og en del brev er kommet direkte til meg. Også de konkrete episoder som omtales i disse henvendelser, er for det meste av eldre dato.

Skolepsykologen i Nord-Gudbrandsdal har etter møtet i Studentersamfundet og fjernsynsprogrammet i «Åpen post», av eget tiltak skrevet til alle foreldre i sitt distrikt som har eller i hans tid har hatt barn ved Ekne off. skole, for å få deres inntrykk av forholdene. Han har redegjort for deres svar i brev til meg. Det har vært ordnet med avisklipptjeneste om spesialskolene fra 6. februar d. å.

Undersøkelsene måtte etter min mening naturlig begynne med en gjennomgåelse på stedet av forholdene ved de to skoler som de konkrete anklager i Studentersamfundet og «Åpen post» rettet seg mot, Ekne og Røstad offentlige skoler. Når dette var gjort, ville den videre ramme for granskingen lettere kunne fastlegges.

Det er uten videre klart at det, selv med gransking og eksaminasjon på stedet, ikke er noen enkel sak å få brakt på det rene hvordan forholdene virkelig er ved institusjoner

som våre spesialskoler. En vanskelighet for seg er de problemer som avhør av barn i seg selv reiser. Når det gjelder de gamle episoder har man også spørsmålet om svikt eller forskyvning i erindringen etter så mange år.

For å sikre at undersøkelsene kunne bli så betryggende og allsidige som mulig, fant jeg det riktig allerede straks å få etablert en ordning med advokatrepresentasjon for begge partssider i saken, — Kirke- og undervisningsdepartementet, skolene og personalet på den ene side, og elever/foreldre på den annen. Etter henvendelse fra meg har Justis- og politidepartementet samtykket i å dekke utgiftene til advokat for elever/foreldre av bevilgningen til fri sakførsel. Høyesterettsadvokat Knut Blom påtok seg å representere dem, mens den annen partsside har vært representert av Regjeringsadvokat Hans M. Michelsen.

Sammen med advokatene besøkte jeg Ekne off. barneskole, Ekne off. framhalds- og yrkesskole og Røstad off. skole for evneveike i dagene 13.—17. mars d. å. Internat- og undervisningsrom ble gjennomgått, og det ble foretatt avhør av styreere, personale, medlemmer av tilsynsutvalgene og legen ved spesialskolen på Ekne. Hver enkelt forklarte seg i lukket møte, og advokatene deltok i eksaminasjonen som ved bevisopptak for retten. Forklaringene ble stenografert ned.

På grunn av de særlige problemer som avhør av barn reiser, kanskje ikke minst ved skoler som disse, fant jeg det ikke tilrådelig at det ved denne anledning ble tatt opp forklaringer av barna, bortsett fra forklaringer av tre eldre elever ved framhalds- og yrkesskolen. Med disse tre hadde jeg samtaler om en enkelt episode som var innberettet av en utenforstående etter «Åpen post» og som lå noen år tilbake i tiden.

Det var likevel klart at det ville være av stor betydning å få med også det inntrykk av forholdene som samtaler med barna ved skolene kunne gi. Det som var om å gjøre, var at disse samtaler kunne bli ført av personer med innsikt og erfaring i å snakke med barn og vurdere deres utsagn. Jeg fant det riktigst å få barnepsykologer til å overta denne oppgaven, og etter konferanse med Universitetets psykologiske institutt, professor Rommetveit, antok jeg som sakkyndige lektor Ruth Frøyland Nielsen ved instituttets barnepsykologiske avdeling og barnepsykolog Gerdt Henrik Vedeler ved Barnevernklinikken i Tønsberg. De påtok seg å besøke Røstad off. skole og spesialskolene på Ekne for «gjennom samtaler i første rekke med barna ved skolene, å søke å danne seg et inntrykk av hvordan barna har det». Det ble overlatt til de sakkyndige å bestemme hvordan de ville legge arbeidet opp og de måtte

selv vurdere hvilken tid de trengte. De ble spesielt anmodet om å søke brakt på bane i samtalen hvordan det forholdes med refselsler og brevkontroll, hvilken bevegelsesfrihet barna har og hvilken kontakt det er mellom medlemmene av tilsynsutvalget og barna. Mandatet var satt opp etter drøftelser med advokatene.

Psykologene besøkte skolene i dagene 26.—29. april og gav rapport til meg 12. mai.¹⁾ I rapporten, som jeg kommer tilbake til, har psykologene også tatt opp enkelte forhold som til dels ligger noe på siden av det som er det sentrale i mine undersøkelser, men som etter deres oppfatning ikke er mindre viktige. Rapporten er behandlet på møte med psykologene 31. s. m., der også Regjeringsadvokaten og høyesterettsadvokat Knut Blom deltok og stillet spørsmål.

Sammen med advokatene har jeg den 27. og 28. april d. å. videre foretatt en gjennomgåelse på stedet av forholdene ved Eikelund off. skole for evneveike, Paradis pr. Bergen. Gjennomgåelsen var ønskelig både for å få et bredere sammenligningsgrunnlag, og fordi det etter «Åpen post» var fremsatt konkrete anklager mot tjenestemenn ved skolen for overgrep mot barn. Noen av klagemålene var også fremsatt overfor skolens tilsynsutvalg, som i samsvar med anmodning fra styreren, hadde tatt dem opp til undersøkelse. Undersøkelsene var ved vårt besøk ennå ikke avsluttet.

Det ble også her foretatt gjennomgåelse av internat og skolerom og tatt opp forklaringer av styrer, lærere og internatbetjening, og av medlemmene av skolens tilsynsutvalg. Ved avhørene ble det lagt spesiell vekt på å få undersøkt foreliggende anklager om overgrep mot elever, — vesentlig episoder av nyere dato. Klagemålene var fremsatt av en syerske som nylig var sluttet i sin stilling ved skolen etter oppsigelse fra skolemyndighetene. Hun ble avhørt på møte i Bergen.

Formannen i tilsynsutvalget ved Eikelund off. skole, skolepsykolog Johs. Hovden, påtok seg å ta samtaler med barn som etter det opplyste skulle ha kjennskap til episoder som anklagene omhandler. Jeg har den 24. juni 1967 mottatt gjenpart av tilsynsutvalgets rapport om undersøkelsene.

Ved gjennomgåelsen og avhørene på Eikelund ble det gått frem på samme måten som ved besøket på Ekne og Røstad.

I alle fall for tiden har det ikke vært mulig å rekke flere spesialskoler med personlige gjennomgåelser på stedet. Skulle forholdene gi

grunn til ytterligere gjennomgåelser, vil de bli foretatt senere.

Det er rettet skriftlige henvendelser til alle spesialskoler for evneveike utenom dem som er besøkt, for å få nærmere rede på forhold og praksis av betydning. Bl. a. er det søkt opplysninger om hvordan det forholdes med undersøkelser og testing ved opptak og etterprøving av elever, om det foreligger særlige disiplinære problemer, hvordan forholdet er med brevsensur og refselsler, hvilken kontakt det er mellom skolene og hjemmene, hvordan tilsynsutvalgene arbeider, om regelverket anses for tilfredsstillende og om det er forhold ellers som skolene mener bør endres osv.

Utenom granskningen ved de nevnte skoler har opplysninger, påstander og anførsler som har gitt grunn til det, vært søkt konkretisert og kontrollert dels ved skriftlige henvendelser, dels gjennom forklaringer opptatt av politiet og dels ved avhør som jeg har foretatt sammen med de to advokater.

Spesialskoleloven og instruksene for stillinger ved spesialskolene er gjennomgått og det er søkt vurdert om de foreliggende rettssikkerhetsgarantier er tilstrekkelige.

Et avsluttende møte med Regjeringsadvokaten og høyesterettsadvokat Knut Blom ble holdt på mitt kontor den 27. juni 1967.

III. Forholdene ved Statens spesialskoler for evneveike i dag.

A. Plassering i spesialskolene.

1. For sen innmelding.

De fleste spesialskoler uttaler at skolestyrene ofte venter for lenge med å melde fra om elever som antas å ha skoleplikt etter spesialskoleloven. Det anføres at forholdet nok er blitt bedre i den senere tid, men at det fremdeles er mange barn som det burde ha vært meldt fra om tidligere. Forholdet har til dels sammenheng med mangelen på skolepsykologer, og skolene mener at det vil bedre seg etterhvert som ordningen med skolepsykologkontorer blir bygget ut. En ikke mindre viktig årsak synes imidlertid å være at mange foreldre naturlig nok ikke har lett for å forsones seg med at deres barn ikke evner å nyttiggjøre seg normalskolens undervisning og at lærerne ofte alt for lenge gir etter for ønsker og pågang fra dem om å la barnet fortsette i folkeskolen. Følgen er at barnet først kommer til spesialskolen etter at det kanskje i mange år har gått i vanlig skole uten å lære noe. En av de skolestyrere som har gitt skriftlig uttalelse, anfører om dette:

¹⁾ De sakkyndiges rapport følger som bilag.

«Spørsmålet om hvorvidt skolemyndighetene melder elever for sent må dessverre i mange tilfelle besvares med kategorisk ja. Det hender forholdsvis ofte at skolen får melding om elever som ikke har fått en adekvat pedagogisk hjelp gjennom mange skoleår. I enkelte tilfelle har vi fått meldinger om barn som først etter å ha gått de obligatoriske 7 år i vanlig skole og skrives ut av denne, blir meldt til spesialskolen. Når det i slike tilfelle har dreiet seg om barn som ikke etter utgangen av 7 skoleår tilnærmevis har behersket det kunnskapsnivå som er forutsatt i 1. klasse i vanlig skole, sier det seg selv at det her er tale om en alvorlig forsømmelse.»

Forsinkelsene med innmelding av barn til spesialskolene skyldes, det jeg kan se, ikke mangler ved gjeldende bestemmelser, som i seg selv virker hensiktsmessige. Det er gjennomføringen av dem i praksis som etter det opplyste er blitt liggende etter. Det må være grunn til å søke å få rettet på dette og innskjerpe betydningen av at barn som trenger undervisning i spesialskolen må bli meldt i tide.

2. Opptaksprøving og etterprøving.

Etter spesialskolelovens § 14, første ledd, avgjør Kirke- og undervisningsdepartementet «i hvert enkelt tilfelle om et barn eller en ungdom skal opptas i en spesialskole, og i tilfelle i hvilken». Det er fastsatt regler om prøving, opptaking, innkalling, overflytting og utskrivning ved spesialskolene.

Avgjørelse om opptak skal etter § 14, tredje ledd, «så vidt mulig, treffes etter at vedkommendes karakter og evner er blitt prøvet». Det har vært rettet sterke innvendinger mot reservasjonen «så vidt mulig». Som bestemmelsen er formulert, synes den å holde en adgang åpen for departementet til etter omstendighetene å kunne beslutte opptak uten prøve i det hele tatt.

I forarbeidene til loven er det så vidt sees ikke gitt noen begrunnelse for reservasjonen.

Etter lovens § 12 er det et vilkår for barns rett og plikt til å delta i undervisning i spesialskolen, at de er hemmet av slike sanse- eller evnemangler som loven nevner i § 1 nr. 1 a—c. Det er vanskelig å se at det kan vurderes om dette vilkår foreligger, uten at barnets karakter og evner er prøvet på forsvarlig måte.

Som jeg skal komme tilbake til, blir også prøve etter det opplyste alltid foretatt i praksis. En annen sak er at det kan være forskjellig i hvilken utstrekning skolepsykologer og andre spesialister deltar i testingen, men dette kan i seg selv ikke gi grunnlag for et forbehold som det nevnte. Selv om forholdet i praksis kanskje ikke har så stor reell betydning, synes det grunn til å overveie om ikke

ordene «så vidt mulig» bør sløyfes i lovteksten.

Etter reglens § 3 kan departementet avslå en søknad om opptaking ved spesialskole uten videre undersøkelser, dersom det allerede på grunnlag av de foreliggende opplysninger er klart at vedkommende ikke passer i spesialskole. Hvis dette ikke er klart, skal søknaden sendes til en spesialskole til uttalelse, reglens § 2. Det er bestemt i § 2, annet ledd, at barnet skal kalles inn til observasjon dersom dets karakter og evner ikke er prøvd på forhånd.

Etter de opplysninger skolene har gitt, er barn som søkes opptatt ved en spesialskole, i de fleste tilfeller undersøkt av skolepsykolog på forhånd. Før en elev blir opptatt ved skolen, blir han imidlertid som regel kalt inn til et prøvekurs av noen ukers varighet eller må gå på prøve ved skolen en tid. Under dette oppholdet blir han i alminnelighet undersøkt av skolepsykolog, ved en del skoler også av lege og psykiater. Dersom skolen finner at barnet passer ved spesialskolen, blir melding sendt til departementet som godkjenner opptaket.

Ikke mindre viktige enn opptaksprøvene, er de senere etterprøvinger av om et barn fortsatt passer ved skolen eller om dets utvikling har vært slik at plasseringen bør endres. Det har vært innhentet opplysninger fra alle spesialskoler for evneveike for å få nærmere oversikt over hvordan etterprøvingen praktiseres.

Alle skolene opplyser at de foretar etterprøving av elevene. Det varierer imidlertid fra skole til skole hvorledes prøvingen foretas, hvor ofte det blir gitt rapport fra lærerne om de enkelte elever, i hvilken utstrekning det blir nyttet sakkyndig bistand, og om samtlige elever eller bare de tilfeller som anses for tvilsomme blir undersøkt.

Skolepsykologen for Nord-Trøndelag fylke har på anmodning redegjort for sin medvirkning ved undersøkelse av elever ved Røstad og Ekne off. skoler, og uttaler i brev av 28. april d. å. bl. a.:

«Siden høsten 1961 har jeg som psykolog hatt flere henvendelser fra såvel Ekne off. barneskole som fra Røstad off. skole med ønske om diagnostiske undersøkelser av elever ved skolene, i det alt vesentlige evne- og funksjonsundersøkelser. Sålangt jeg har formådd har jeg også forsøkt å etterkomme disse ønsker, da skolene som kjent hittil ikke har hatt fast tilknyttet psykolog.

Også i forbindelse med de årlige prøvekursene, er jeg blitt forespurt om å undersøke enkelte spesielle tilfeller ved begge skoler. En eneste gang, forøvrig høsten 1965, ved Røstad off. skole, er jeg blitt forespurt om å undersøke samtlige prøvekurselever.

Min befatning med skolene har således bare bestått i å undersøke enkelte, til meg spesielt henviste, barn.

Noen kontakt med andre elever ved skolene har jeg ikke hatt utover tilfeldige samtaler ved besøk.

I de årene jeg har hatt med disse skolene å gjøre, har de ellers hatt samarbeid med såvel barnepsykiater som klinisk psykolog, og særlig Røstad off. skole har, vet jeg, ved flere anledninger benyttet seg av observasjonsavdelingen ved Torshov off. skole. I de senere år har forøvrig stadig flere og flere av de barna som har møtt til prøvekursene, tidligere vært til undersøkelse hos skolepsykolog på sine respektive hjemsteder.

Hva angår forholdet med feilplassering av barn, som har vært fremme i debatten om spesialskolene, vil jeg tro at dette ikke skulle representere noe større problem ved Ekne off. barneskole og ved Røstad off. skole i dag, enn hva det måtte gjøre ved andre spesialskoler som ikke har observasjonsavdeling med bl. a. psykologisk/psykiatrisk fagpersonale fast tilknyttet institusjonen, hva det rent diagnostiske angår. Et problem har imidlertid begge skoler til felles med andre evneveikeskoler i dette land, skulle jeg tro, og det er å få skaffet barn som ikke først og fremst synes å være et pedagogisk kasus, men mer et behandlings-kasus, adekvate behandlingstilbud. — — —»

I sin rapport anfører de to barnepsykologer om forholdene ved Røstad på dette område:

«Det var heller ingen fast ordning med spesialundersøkelser av medisinsk, nevrologisk eller psykiatrisk art. Med barn som for mange vedkommende også har fysiske, særlig nevrologiske forstyrrelser (hjerneskode), er dette en alvorlig mangel.

Behovet for psykolog/psykiatrisk service både for diagnostikk før eleven tas opp ved skolen og senere under oppholdet, ble erkjent, men man hadde ikke fått i stand noen slik ordning. Dette øker muligheten for feilplassering, men betyr også en fare for at psykiatriske forstyrrelser hos barna ikke blir oppdaget eller lagt tilstrekkelig vekt på hvis de oppstår under og eventuelt i tilslutning til oppholdet. Vårt inntrykk var at flere av barna frembød problem som tydet på psykiatriske forstyrrelser, og at personalet ikke tilla disse den vekt de fortjente. Vi tenker her på skjulte, følelsesmessige konflikter som den blide, tilfredse fasade hos slike institusjonsbarn jo så ofte tjener til å dekke.

De pedagogiske undersøkelser foregår ved opptaket i det såkalte prøvekurs som består i kortere opphold der elevene vurderes først og fremst rent pedagogisk. Dette blir gjort av institusjonens egne lærere som selv var fullt oppmerksomme på at de ikke hadde forutsetninger for å bruke de psykologiske målemetoder (tests) som man i dag rår over. Ennå mindre lot man til å ta i betraktning barnets totale, mentale og sosiale tilstand under prøvekursset, dets tilpasning til internatmiljøet, til de andre barn o. s. v. Uten assistanse av psykologisk/pedagogisk ekspertis vil slike problem ikke kunne vurderes, og følgen blir at flere barn vil kunne bli feilplassert eller ikke få den omsorg eller behandling på institusjonen som de trenger. En alvorlig mangel ved Røstad er derfor at man der ikke har tilgang til den ekspertis som her er nevnt.»

Forholdene ved Ekne er på dette punkt vesentlig det samme.

Eikelund off. skole har ikke fast ansatt psykolog, men Fana kommunes skolepsykolog har påtatt seg å utføre psykologarbeidet om ettermiddagen. Han er medlem av og formann i tilsynsutvalget, og styreren uttaler at kombinasjonen psykolog/medlem av utvalget går meget godt. Styreren mener at skolen har meget god psykologisk service når det gjelder elementær testing av elever, men det er et udekket behov for psykologisk assistanse i det daglige arbeidet. Det er søkt om å få egen psykologstilling ved skolen, sammen med andre spesialskoler i distriktet. Psykiater savnes. Styreren opplyser at skolen har fått godkjent en omlegging av prøvekursordningen, og det skal nå opprettes observasjonsavdeling.

Noen fast ordning for opptaksprøving og etterprøving senere under skolegangen er det således ikke ved spesialskolene for evneveike. Fremgangsmåten veksler fra skole til skole, og det er forskjellig i hvilken utstrekning skolepsykologer og andre sakkyndige medvirker. Stort sett synes eksternatskolene å ha bedre adgang til sakkyndig assistanse ved prøvingen enn internatskolene.

Formannen i Spesialskolerådet, som også er styrer ved spesialskole, uttaler bl. a.:

«Det er av avgjørende betydning at evneveikeskolene får et tilfredsstillende diagnostiseringsapparat til komplettering og etterprøving av de foreløpige diagnoser som stilles ved skolepsykologkontorene og for best mulig å kunne gjennomføre det kontinuerlige evalueringsarbeid som må foregå ved de enkelte skoler. Dette er nærmere drøftet i «Tilråding fra Spesialskolerådet om opprettelse av observasjonsavdelinger ved evneveikeskolene» som følger. — — —»

Jeg viser også til den generelle drøfting av dette problemfeltet som er foretatt i «Innstilling for Spesialskolerådet om utbyggingsplan for spesialskolene», kap. 3 — Spesialskolenes målsetting og funksjon. Denne innstillingen er trykt som vedlegg til St.melding nr. 42 (1965—66) — Om utbygging av spesialskolene og følger. — — —»

Den medisinske del av behandlingsarbeidet ved spesialskolene har også relasjon til plasseringsproblematikken. Det er fra Spesialskolerådet blitt sterkt understreket at den medisinske service «må komme inn med en ganske annen tyngde enn i den vanlige skolen». — — —»

Det er klart at betryggende prøving av elevene er viktig som garanti mot feilplasseringer. Det synes grunn til å få fastlagt nærmere retningslinjer både for opptaksprøving og for senere etterprøvinger, slik at det hele kan bli brakt inn i fastere former.

B. Brevsensur.

Lov om spesialskoler har ingen bestemmelser om brevsensur, og slike regler er heller ikke gitt i reglement eller instruks. Noen hjemmel for skolestyreren til å åpne brev fra eller til elever, er det således ikke.

Ved de skoler som er besøkt, har styreren og personalet bestemt bestridt at brevsensur forekommer, og alle skoler som har gitt skriftlige uttalelser, forklarer det samme. Barna får utlevert inngående brev uåpnet, og leverer utgående brev i lukket konvolutt på skolens kontor eller poster dem selv.

Det er imidlertid fra personalet ved alle skoler understreket at mange av elevene ikke er i stand til å skrive eller lese brev selv. Disse barna må ha hjelp og får det av lærerne eller internatassistentene. Skolene legger vekt på at elevene skriver til sine pårørende så ofte som mulig, og de blir oppfordret til å skrive regelmessig hjem. Brevskrivning i klassen går til dels inn som ledd i undervisningen og brukes også for å få barna til å skrive hjem mer regelmessig. Ofte kan ikke barna selv finne på noe å skrive om, og heller ikke alle er i stand til å formulere et brev alene. De spør i klassen hva de skal skrive om, læreren skriver setninger på tavlen og barna skriver av etter det. Det hender også at lærerne skriver brev for enkelte elever, særlig de minste.

Det er pekt på at barna gjennomgående er svært opptatt av det, når de får brev. De vil gjerne vise brevene frem og også la andre få del i dem. Selv barn som kan lese og har lest brev de har fått, ber ofte en av de voksne om å lese dem høyt, gjerne i klassen eller i oppholdsrommet.

En skolestyrer har anført at det i blant forekommer at det er behov for å føre kontroll med en elevs korrespondanse, særlig når det er grunn til mistanke om at eleven er kommet bort i noe kriminelt eller i uheldige forhold ellers. I slike tilfeller, som etter det opplyste er sjeldne, har styreren kalt eleven opp på kontoret og bedt om å få se brevet. Styreren for en av de skoler som har gitt skriftlig uttalelse, har bl. a. anført:

«Alle brev blir levert elevene uåpnet, men unntak kan forekomme. Ved vår skole hender dette bare meget sjelden og foranledningen er da at barnet får brev fra en kontakt som vi har grunn til å mistenke for å ville lage vanskeligheter for barnet.

Ingen brev blir lest bare for kontrollens skyld — men unntak fra dette bør det være adgang til hvis barnet skriver til en forbindelse som det er grunn til å tro har negativ innflytelse på dets personlighet eller tilpassing på skolen.»

At elevene får hjelp til å skrive eller lese brev når de ikke selv er i stand til det, er nødvendig og naturlig og har intet med brevsensur å gjøre. Heller ikke er det brevsensur om en elev viser frem brev han har fått og selv tar initiativet til å få lest dem høyt.

I de spesielle tilfelle som to skolestyrere har fortalt om og som er nevnt foran, foreligger det derimot sensur i egentlig forstand. Det gjelder også om skolestyreren velger den form at han ber om å få se brevet, uten uttrykkelig å fremsette krav om det. Forskjellen er her av rent formell karakter. Med den autoritet en skolestyrer har, vil en slik anmodning være jevngod med et pålegg som barnet naturlig bøyer seg for.

Ved de undersøkelser som er foretatt, er det ikke kommet frem noe som kan tyde på at det i dag foretas brevsensur ved skolene, utenom slike spesielle enkelttilfeller som nevnt. Det er heller ikke holdepunkt for å anta at disse enkelttilfellene er mer enn relativt sjeldne unntak fra den regulære ordning.

De to psykologene er etter sine samtaler med barna på Ekne og Røstad kommet til samme resultat.

Det vil neppe være meningsforskjell om at den regulære ordning ved internatskolene må være at barna fritt kan sende og motta brev ukontrollert, slik det må legges til grunn at ordningen er i dag. Det reiser så vidt jeg kan se ingen reelle betenkeligheter, og det er viktig ikke minst for tillitsforholdet mellom de ansatte og barna og mellom skolen og hjemmene at barna kan skrive ut i lukket konvolutt og motta sine brev uåpnet. Også som en rettssikkerhetsgaranti for barna er det av betydning at det er slik.

Etter min mening er fri brevveksling av så vesentlig betydning at ordningen bør fastslås i instruks eller reglement.

Det må antas at det i en internatskole som i et hjem kan forekomme tilfeller der spesielle omstendigheter kan gjøre det betenkelig å la et bestemt barns korrespondanse være helt uten tilsyn. Når barnet bor hjemmefra, vil foreldrene selv ikke ha mulighet for å følge med. Skal det imidlertid i slike unntakstilfeller være adgang for styreren til i foreldrenes sted å åpne brev til eller fra en elev, bør det være hjemlet og avgrenset i skrevne bestemmelser. Adgangen bør være knyttet til bestemte vilkår som begrenser den til enkelttilfeller der konkrete forhold gir saklig og tilstrekkelig grunn til kontroll. Det synes rimelig at det samtidig gis retningslinjer for den kontakt styreren i slike tilfeller bør ta med barnets foreldre. Det bør fastslås hvem barna, selv i de tilfeller der vilkåret for brevkontroll foreligger, under enhver omstendighet skal kunne

skrive til ukontrollert. Etter det opplyste har også Spesielskolerådet tidligere fremsatt forslag om bestemmelser vedrørende brevkontroll.

C. Disiplin og refselsler.

1. Disiplinproblemen e.

Jevnt over forklares det fra spesialskolene for evneveike at de i alminnelighet ikke har særlige disiplinproblemer i dag, og at vanskelighetene i så måte er mindre enn i normal-skolen. Det er også fra de fleste skoler gitt uttrykk for at problemene var større før, noe som ved enkelte av dem kan forklares med at barnetallet i dag er mindre og at det etter det opplyste også er færre elever med tilpassingsvansker enn før.

2. Hvilke refselsmidler brukes i dag?

Hver enkelt skole har gjort rede for hvilke refselsler de gjør bruk av, og selv om det kan være forskjell i enkeltheter, er mønsteret i hovedsaken det samme.

Er et barn urolig, oppsetsig eller vanskelig på annen måte, prøver man å snakke det til rette og i alminnelighet er det nok. Hjelper ikke det, kan det bli nødvendig å sende barnet til styreren. Får heller ikke han snakket det til rette, kan barnet etter omstendigheten måtte sitte en stund på kontoret eller på gangen utenfor, bli satt i en annen klasse eller bli plassert på arbeidsrommet hos en funksjonær.

Elever som har forgått seg, kan for en viss tid fratras retten til å gå utenfor skolens område eller på kino, eller de kan bli fratatt tillitsverv eller fordeler av annen art.

Også sengestraff blir brukt, men det understrekes fra skolene at dette er blitt sjeldnere etter hvert. Det hevdes bestemt at et barn aldri legges på avlåst rom. Ved et par skoler gis sengestraff ikke for lengre tid enn inntil 2 timer.

I helt graverende tilfeller kan fjernelse av elever fra skolen for en viss tid eller for godt komme på tale, spesielskolelovens § 16. Avgjørelsen treffes av departementet.

Det hevdes over alt at barna aldri nektes mat som straff. Blir et barn sendt til sengs før spisetid, får det stå opp og være med de andre i matsalen eller mat blir brakt opp. Ved en skole har det forekommet at gutter som har hatt sengestraff, har måttet gå ned i matsalen i nattøy. Det hender at barn som gjør bråk i matsalen, søler med maten eller først innfinner seg ved slutten av måltidet, blir vist ut, men de får da alltid mat når de andre er ferdige.

Det bestrides ved skolene at det brukes noen form for isolasjon av elevene, utenom sengestraff på ulåste soverom.

Ved alle skolene er man klar over at korporlig straff ikke er tillatt etter spesielskolelovens § 22 og det ble benektet at slik straff forekommer i dag. Som jeg senere kommer tilbake til, er det likevel på det rene at en lærer ved et par anledninger nylig har foretatt avstraffelser, som etter min oppfatning må betegnes som korporlige.

Ingen skoler fører i dag bok over tildelte refselsler. Blir en sak om refselse tatt opp i lærerrådet, noteres den som andre møtesaker i rådets protokoll.

Ved de avhør som er foretatt, har spørsmålet om hvilke refselsmåter skolene bruker, vært et hovedpunkt som det har vært eksaminert inngående om.

Når det gjelder Røstad og de to skolene på Ekne, kom det ikke frem noe som gir holdpunkt for at barna i dag skulle være utsatt for korporlige straff eller andre overgrep, eller for annen mislig behandling av noen art. Til samme resultat er også de to psykologene kommet etter sine samtaler med barna. De har i møte 31. mai d. å. svart bekreftende på spørsmålet om de mener at barnas utsagn her gir uttrykk for det virkelige forhold.

Skolepsykologen i Nord-Gudbrandsdal har etter en rekke besøk ved Ekne og etter henvendelser til alle foreldre i distriktet som har eller i hans tid har hatt barn på skolen der, bare godt å si om forholdene.

Med brev av 22. mai d. å. fikk jeg oversendt fra styreren ved Ekne off. barneskole utklipp av et intervju som en lokalavis på Vestlandet hadde hatt med en tidligere elev ved skolen, — K. Gutten, som er født i 1951 og hadde vært ved skolen fra 1961 til 1966, fortalte til avisen at elevene noen ganger i blant ble riset med bjørkeris. Styreren hadde skrevet til K. og bedt ham fortelle hvem som hadde brukt riset, men gutten hadde ikke svart. Han bad om at forholdet måtte bli undersøkt.

Lenmannen på K.s hjemsted har etter anmodning fra meg opptatt forklaring av gutten. Foreldrene var til stede under avhøret. Av forklaringen hitsettes:

«Han forklarer at han aldri har sett noen elev ved Ekne fått ris, men det var endel snakk om dette blant elevene. Etter V.s mening foregikk det rising i kjelleren, og V. har selv hørt gråting fra kjelleren når elever var inne og fikk ris. Elevene fikk ikke lov å være tilstede, men V. forklarer at de sto utafor kjellerdøra og hørte at de som var inne gråt. V. sto som forklart selv utafor kjellerdøra og hørte på, men det var sjelden noe slik rising foregikk, forklarer han. Den eller de elever som hadde fått ris fortalte om dette når de kom ut. De sa at de måtte ha ned buksa, eller vaktmesteren som ga ris hadde ned buksa deres. V. forklarer

at det alltid var vaktmester W. som ga ris, og V. så selv at vaktmesteren tok med seg to elever inn i kjelleren. V. hørte at de skrek. V. tror dette foregikk 1964/65. Han kan ikke huske navnene på disse guttene eller på noen andre som fikk ris.

Det var vaktmesteren som passet på elevene om ettermiddagen når de lekte, og han plukket ut de som sloss og tok de med i kjelleren. Det var aldrig noen lærer tilstede når vaktmesteren passet på. Vaktmesteren snakket først med de som sloss, men dersom de ikke lystret tok han de inn i kjelleren. De elever som fikk ris fortalte aldri hva det var blitt riset med. V. selv har aldri fått ris, og for sin del mener han vaktmesteren var en snill og skikkelig mann. — — —»

Videre heter det:

«V. mener at intervjuet i — — — er riktig, bortsett fra dette med bjerkeriset. Dette må være en misforståelse, og V. vet ingenting om at det har vært brukt slikt ris. Han tror heller ikke det var brukt bjerkeris. V. holder imidlertid fast ved at enkelte elever fortalte at de fikk ris på baken, og at de fortalte at det var på «blanke baken». V. gjentar at han selv har hørt skrik fra elever som fikk ris i kjelleren, og at det alltid var vaktmesteren som ga ris.

Ellers vil V. forklare at han hadde det riktig godt på Ekne. Han trivdes godt, og både bestyrer, lærere og vaktmesteren var snille mot ham. V. har bare lovord om alle sammen. — — —»

Vaktmesteren har til K.s forklaring anført:

«Det er med stor forbauselse og skuffelse jeg har lest K.s forklaring om sitt opphold her på skolen.

Jeg husker K. som en rolig og kjekk gutt som jeg ikke hadde noen problemer med i det daglige arbeidet her, som kan forklare hans mistanke om ris eller lignende avstraffelser.

Når det gjelder inspeksjon med elever her, henviser jeg til min tidligere forklaring, som viser at jeg på 14 dager har barna i matsalen frokost og middag om lørdag, søndag har jeg dem ute i 4 timer. Men i mitt daglige arbeid her kommer jeg i kontakt med barna særlig i forbindelse med småskader på bygninger og inventar, som elever kan gjøre. Da barna vet at det er jeg som reparerer dette, kommer de fleste og forteller dette og beklager sin lille forseelse, men like ofte kommer andre elever og sier ifra og forteller hvem som har gjort skade. Jeg pleier da gjerne å si at vedkommende må komme så jeg får snakke med han. Dette gjelder i de fleste tilfelle knusing av glassruter eller lignende. Dette oppstår gjerne i forbindelse med uenighet mellom elever hvor den ene i sinne lar det gå ut over glassruter. Jeg pleier da å snakke med denne eleven, om mulig å få ham på bedre tanker.

Dette er som jeg kan se som forklaring på K.s påstand om elever som «måtte i kjelleren». Det K. omtaler som «kjelleren» er verksted og lagerrom.

Hans påstand om 2 gutter som gråt, kan jeg ikke huske, men det er mulig de gråt, men ikke etter ris eller annen behandling av meg.

Jeg har ment at når jeg har mulighet her i mitt daglige arbeid til å rettlede elever eller

øve litt oppdragende gjerning med å snakke barna tilrette, når jeg har ment dette var til barnas beste, men dette uten å bruke ris eller annen avstraffelse. Det er mange flere elever som kommer på verkstedet her med leker eller annet utstyr som en må hjelpe dem å reparere, enn de få som jeg har snakket strengt til.

La meg til slutt få komme med en liten bemerkning. Som før nevnt har jeg lite inspeksjon med barna, men i samtaler med skolens styrer, herr Nordsteien, har jeg oppfattet han slik at vi alle er ansatt her for barnas ve og vel, og at vi alle, så langt vi maktet prøve å legge forholdene til rette, så det skal bli som i en heim, og ellers opptre så som mor eller far, så langt det lar seg gjøre i en internatskole med så mange barn.

Jeg har prøvd å skifte litt med lovord og irettesettelse, som det også blir i en heim.

At jeg ikke har maktet dette særlig bra, er jeg den første til å beklage, når slike misforståelser kan oppstå hos en elev.

Men jeg gjentar at jeg ikke har brukt ris eller annen korporlig avstraffelse i mitt arbeide her på skolen.»

Styreren ved Ekne uttaler bl. a.:

«En er forbauset over K.s politiforklaring. Det er meg uforståelig at W. skulle ha gitt noen elev korporlig avstraffelse. Jeg ville vel også fått kjennskap til dette ifall det har forekommet.

Ellers synes det for meg noe påfallende at K. ikke husker navnet på noen av disse guttene som angivelig skulle ha fått ris, at han ikke har sett noen fått ris, men bare hørt det fortalt. Men det må trolig sees i sammenheng med hans uttalelser til — — — (avisen) ved at han nå overfører riset fra lærerne til vaktmesteren. K. uttaler at det var vaktmesteren som passet elevene når de var ute og lekte om ettermiddagen. Til dette tør en opplyse at vaktmesteren ikke har mere tilsyn med elevene enn det W. selv opplyser i sin uttalelse. Om ettermiddagen er det to timelærere og en kvinnelig instruktør som beskjeftiger elevene med hobby- og håndarbeider, samt fritidslederen som driver med utelek, idrett, sport m. v. — — —»

Jeg finner ikke at det gutten har forklart gir tilstrekkelig grunnlag for å anta at det ved de anledninger han omhandler har vært brukt ris ved skolen.

I sin rapport anfører psykologene at de fikk inntrykk av at det er godt forhold mellom voksne og barn, og de fremhever at pleiemødrene under vanskelige arbeidsforhold viste en personlig oppmerksomhet og en varme som avtvinger respekt. Når det gjelder undervisningsforholdene, var deres inntrykk at barna trivdes i klassene og at lærerne «var varmt interessert for sine elever, tok seg av dem, også enkeltvis, og tonen i klassene var uanstrengt og tillitvekkende».

Denne generelle karakteristikk er gitt for Røstad som psykologene besøkte først, men de har gitt den anvendelse også på skolene i Ekne. Deres inntrykk faller sammen med det inn-

trykk jeg har etter mine undersøkelser, både ved disse skoler og ved Eikelund.

Forskjellige andre forhold, som ikke gjelder styrernes, lærernes eller personalets behandling av barna, har psykologene funnet betenkelige. Dette kommer jeg tilbake til i det følgende avsnitt D.

Når det gjelder Eikelund off. skole for evneveike, forelå det som nevnt anklager om konkrete overgrep som skulle ha funnet sted nylig. I brev til tilsynsutvalget ved skolen av 11. februar 1967 anførte en daværende syerske ved skolen, fru A, at det hadde vært brukt korporlig avstraffelse, at barna fikk lusinger, at de ble lugget, at barn ble innestengt, osv. Anklagene ble gjentatt i et brev til Arne Skouen av 27. s. m., der også enkelte andre forhold var nevnt. Hennes kilder var mest barn hun hadde snakket med og dels ansatte ved skolen. Hun ble tilsatt ved skolen 14. november 1966 og har forklart at første gangen hun fikk forståelsen av at det var noe galt med behandlingen av barna var 8. eller 9. februar 1967. For å få mer klarhet over dette begynte hun å avhøre barn, men fikk pålegg av styreren og tilsynsutvalget om å slutte med dette. Hun av slo å etterkomme kravet og ble av Kirke- og undervisningsdepartementet oppsagt fra stillingen i brev av 30. mars s. å.

De forhold som er omtalt skal behandles enkeltvis.

Lærers avstraffelser.

Tre gutter hadde fortalt fru A at en navngitt lærer, B, hadde prylt en gutt i klassen. Gutten var lagt over kateteret og slått med stokk.

Lærer B ble avhørt under besøket ved skolen. Fra hans forklaring om episoden hitsettes:

«Når det gjelder avstraffelse etter snøballkasting, forklarte lærer B at elevene siste vinter hadde fått forbud mot å kaste snøball på skoleplassen i skoletida. Årsaken til dette var at det var så lite snø at singel og småsten hadde lett for å komme med i snøballen og man ville forebygge ulykker. Dette hadde for så vidt allerede skjedd, idet en pike hadde fått en snøball med sten i øyet. Lærer B hadde hver dag en hel uke måttet irettesette noen av guttene i sin klasse på grunn av snøballkasting, og styreren hadde snakket alvorlig til elevene. En dag lærer B hadde inspeksjon kom det igjen til snøballkasting, og han tok da guttene for seg i klassen, gav dem en kraftig skjennepreken og som avslutning på den gav han dem en klaps på baken med pekestokken. Denne klapsen var symbolsk, — guttene kom frem, bøyde seg frivillig over kateteret og fikk en lett klaps med stokken. Lærer B nevnte for klassen at han syntes disse elevene burde ha straff for snøballkastingen, og det var de enige i. Etter å ha gitt hver av de angjeldende elever den omtalte klaps, sa han at saken nå var oppgjort.

Noe senere samme dag ringte styreren hjem til lærer B og fortalte at de tre guttene saken gjaldt hadde rømt, og han kjørte ut i sin egen bil for å lete etter dem, men fant dem ikke. En lærer fra Arna hadde imidlertid funnet guttene og brakte dem til skolen ved 20-tiden. Da lærer B snakket med guttene samme kveld, sa de at de syntes han hadde vært urettferdig som hadde snakket dem til rette i klassens nærvær, hvor det også var 3 piker. Den ene av disse tre guttene er en typisk leder, og de andre følger ham.

Det er nokså enestående at elever får klaps med pekestokken. Det har ikke tidligere hendt at det er blitt reagert på den måten. På spørsmål om det ikke hadde vært naturlig å overlate saken til styreren, svarte lærer B at det ikke finnes noen instruks for hva som skal avgjøres av styreren og hva av læreren når det gjelder refselsler.

Lærer B har inntrykk av at elevene ofte lager situasjoner, slik at fars-institusjonen kommer inn gjennom læreren.

Det er til dels meget vanskelig å holde styr på elevene, spesielt i den nåværende situasjon, og han beklaget at man ikke lenger kunne handle som tidligere. Man er kommet inn i en press-situasjon, for barna truer. Etter lærer B.s oppfatning holder det på å gli ut med god takt og tone på skolen.»

Om refselsler ellers forklarte han:

«Han har en gang gitt en elev en ørefik, nemlig X. Lærer B sto i et vindu på skolen og eleven kastet en snøball rett på vinduet. Han irettesatte eleven, som imidlertid svarte at han gjorde som han ville. Læreren bad ham gjøre noe annet enn å kaste snøball. Neste morgen uteble den læreren som har X.s klasse og det ble en del uro i klassen. Lærer B gikk inn for å få ro og bad X, som satt med yttertøyet på, å ta av seg tøyet. Eleven lystret ikke til tross for flere anmodninger, og da han i tillegg benyttet skjellsord overfor læreren, fikk han en lusning.

Vanligvis tar han elevene rundt skulderen og snakker alvorlig med dem med litt sint stemme hvis det oppstår vanskeligheter. Han har imidlertid inntrykk av at det nå ikke er mulig å gjøre noe hvis det oppstår disiplinærproblemer. Tidligere kunne man ta en elev å riste ham litt. Det kan jo oppstå situasjoner både på skolen og i internatet som kan gjøre det nødvendig å benytte tidligere oppdragelsesformer. Dette er en internatskole, hvor man ofte må opptre i foreldres sted.»

Den gutten som fikk ørefiken, rømte om kvelden og kom seg med en båt til Stavanger uten billett. Han fortalte til mannskapet at en lærer hadde slått ham og klaget også over det samme på barnevernsnemndas kontor i Stavanger neste dag. Det ble fra nemnda straks telefonert til styreren ved Eikelund, som fikk rapport om det gutten hadde sagt.

Styreren hadde deretter en samtale med læreren, som gjorde rede for foranledningen til episoden. Læreren var blitt overøst med skjellsord og hadde gitt gutten en ørefik. Sty-

reren hadde minnet læreren om at det ikke er tillatt å bruke slike straffemetoder.

Tilsynsutvalget avgav forklaring om sin undersøkelse av beskyldningene mot lærer B. Det heter i forklaringen:

«Lærer B.s forhold ble tatt opp, og han ble innkalt til et møte med Tilsynsutvalget. Man hadde det inntrykk etter å ha snakket med barna, at de ikke hadde festet seg særlig ved hans korporlige avstraffelser. Lærer B hadde hevdet at avstraffelsen var av symbolsk karakter. Tilsynsutvalget var av den mening at dette ikke var heldig, og lærer B fikk en korreks for den form for behandling som hadde funnet sted, selv om utvalget ikke syntes det kunne kalles korporlig avstraffelse. Det ble også påtalt at han hadde gitt en elev en ørefik. Utvalget har ikke vurdert om lærer B bør fjernes. Dertil er hans kontakt med barna for god. Dessuten hadde barna ingen spesiell reaksjon da man snakket med dem om tingene. De mente at de måtte straffes når de hadde gjort noe galt.»

Utvalget tok også opp et annet forhold og forklarte om dette:

«Lærer B hadde i gymnastikksalen innført det system at han begynte med å spørre hvilke elever som hadde gjort noe galt siden sist, og når de en etter en kom frem og tilstod, gav han dem et lett slag over enden med en taustump. Dette er meget uheldig, og det ble fra Tilsynsutvalgets side til lærer B sagt klart og tydelig fra at det måtte være slutt med den slags metoder. Man må nå se om han har lært noe av den samtalen han hadde med Tilsynsutvalget. Hvis disse ting fortsetter, er det betenkelig.»

Om dette siste forhold har lærer B i en skriftlig fremstilling til meg anført:

«I min fortrolige samtale med skolens Tilsynsutvalg fortalte jeg at jeg dette året hadde en del elever (gutter) som det kunne være vanskelig å holde styr på. Dette er noen av de største (eldste) elevene ved skolen, og de som evnemessig står høyest. Jeg nevnte da et forsøk fra min side på å korrigere disse elevers oppførsel og adferd. Det er dette De i Deres brev til meg ber om å få min egen fremstilling av. Jeg skal få lov til dette, for det kan se ut som om det som hendte i 2 — to gymnastimer høsten 1966 generaliseres til å gjelde alle gymnastimer i skoleåret.

Høsten 1966 arbeidet vi mye i klassen med regler for god oppførsel. Jeg la stor vekt på dette synet i min undervisning. Har noen gjort noe som er galt, så skal han/hun som har gjort dette være ærlige mot seg selv og gå til den skadelidende og be om tilgivelse. Dette synet ble bekreftet av mine elever i våre samtaler. Vi ble enige om at jeg skulle få lov til å spørre mine elever ved skoledagens slutt de følgende dager om der var hendt noe uregelmessig. Meningen min var at elevene skulle få anledning til å tenke igjennom sin oppførsel i fritida.

I en kvilepause i siste time (gymn.time) neste dag samler jeg så elevene omkring meg sittende i en ring på gulvet. Jeg retter så dette

spørsmålet til de av elevene i gruppen som jeg daglig har i min egen klasse. Er det noen av dere som føler at dere har gjort noe galt i dag? Der kom 2 — to hender i været.

Den første hadde ødelagt en bil til en av de minste guttene. Hvorfor han hadde gjort dette kunne han ikke svare på med det samme. Vi snakket fortrolig om det som var hendt, og det viste seg at det hele bunnet i misunnelse. Etter timens slutt gikk gutten til den skadelidende og ba om forlatelse for det han hadde gjort.

Den andre gutten hadde tømt ut innholdet i en av papirkurvene utover plassen fordi han var blitt sint for ett eller annet. Jeg kunne ikke la han få plukke papir på skoleplassen f. eks. i en uke, fordi jeg da ville ta «jobben» fra en av de andre elevene som har dette tillitsvervet. Og da han også ville ha tilgivelse for det gale han hadde gjort, fikk han en lett klaps på baken (enden) med enden på et av klatretauene som henger ned fra taket i gymnastisalen.

I siste time dagen etter (gymn.time) rettet jeg på ny det samme spørsmålet til mine elever. Mange hender kommer i været. Da guttene får fortelle om det «gale» de hadde gjort skjønnte jeg at forsøket fra min side hadde mislykkes fullstendig. Guttene trodde det hele var lek og moro, og diktet opp forseelser i den hensikt å få seg en klaps på baken av læreren. Vi fortsatte undervisningen uten å diskutere forseelser, og siden har vi hatt gymnastikk i gymnastikktimene.

La meg til slutt få lov til å understreke følgende. Evneveike barn mangler ofte evnen til å reagere riktig på ansiktsuttrykk og tonefall, og en må ofte gripe fatt i dem før de skjønner at alt ikke er som det burde være. I mitt arbeid med disse barna er jeg kommet i et meget personlig og kameratslig forhold til hver enkelt. Jeg har aldri slått noen av mine elever sett i relasjon til en vanlig tolkning og forståelse ved bruken av dette ord. Skulle disse vennskapelige klapsene som det refereres til i denne sak tolkes som overgrep fra min side, er jeg den første til å beklage dette. I så fall skal dette aldri forekomme i fremtiden.»

I sin rapport om undersøkelsen av fru A.s anklager, sier utvalget at det tok bestemt avstand «fra lærer B.s straffemetoder og forlangte at han ikke nyttet slike for framtida. Metodene måtte sies ikke minst å være vane-dannende i meget uheldig retning».

Det er opplyst at skolepsykolog Hovden har hatt samtaler med en rekke av barna om avstraffelsene. I rapporten heter det om dette:

«Gjennom samtalen har det ikke kommet frem noe som tyder på at lærer B har fortsatt som før. Samtlige har tvert om sagt at slikt ikke forekommer lenger. Lærer B.s forhold til institusjonen og til elevene er, såvidt det har vært mulig å fastslå, preget av åpenhet og tillit. Han virker ivrig og aktiv, som nettopp p. g. a. de egenskapene kan komme i skade for å gjøre overilte og uoverveide ting. Han har hatt et par elever i sin klasse som har vært særlig vanskelige når det gjelder disiplinen. Disse har hatt stor innflytelse på resten av

klassen. Det har vist seg at de har utnyttet den aktuelle situasjonen og gjort B.s arbeid ekstra vanskelig. Disse elevene er ferdige med skolen nå.

At lærer B har straffet elever ved å be dem legge seg over kateteret og gi dem slag med pekestokken er bekreftet. Det er fra elevenes side ikke kommet frem at det har vært særlig hårde slag og det er ikke grunn til å tro at de har etterlatt merker. Noen form for mishandling har det ikke vært, men en metode utvalget fant både uheldig og utilladelig og som en derfor måtte ta bestemt avstand fra og som en også fant nødvendig å påtale skarpt. Noen videre forføyning overfor lærer B finner tilsynsutvalget ikke grunn til å foreslå, men en har anmodet skolestyrer om å følge med og rettlede læreren i hans virke ved skolen.
— — —>

Styreren uttaler at han har inntrykk av at forholdet mellom lærer B og elevene er meget godt. B. er ikke hissig og styreren tror at han nærmest har vært klosset.

Det er ikke mulig på grunnlag av det som foreligger å gjøre seg opp noen sikker mening om hvor hardhendt eller lemfeldig læreren har brukt pekestokken. Det er imidlertid grunn til å feste seg ved at B etter sin egen forklaring anså snøballkastingen for farlig, at han gjennom en hel uke hadde søkt å få slutt på den og derfor nå grep til straff. Selve måten avstraffelsen ble foretatt på — i klassens påsyn og med guttene bøyd over kateteret, gjør det heller ikke lett å få karakteristikken «vennskapelige» klaps til å passe godt inn i situasjonen. Uansett om avstraffelsen gjorde mer eller mindre vondt, kan det etter min oppfatning neppe diskuteres at den ikke var tillatelig. I det minste utad fremtrådte det hele klart som en korporlig avstraffelse, og selv om det måtte være så at guttene ikke ble påført fysisk smerte å snakke om, kunne dette neppe i særlig grad minske den ydmykelse som behandlingen innebar for dem. Det er grunn til å merke seg elevenes egne uttalelser til læreren om at de fant handlingen urettferdig.

Jeg kan heller ikke se at læreren i det hele tatt hadde hjemmel til å straffe barna. Etter instruksen for styre i spesialskolene, § 3, hører bruk av refselsmidler under styreren.

Jeg finner det klart at ørefiker er en korporlig straff. I motsetning til en tilrettelagt avstraffelse som den nevnte, vil lusinger imidlertid gjerne være en momentan reaksjon på et forhold som får den tjenestemann det gjelder, til å tape fatningen. At slikt kan hende, vil neppe kunne unngås. Men desto viktigere er det at det gjøres klart at det ikke er tillatt å gi barna ørefiker. Dette vil også kunne anspre vedkommende til å ta seg sammen i tide.

Når det gjelder oppfordringen til barna om å avgi tilståelser, fremholder lærer B i sin forklaring at han bare har gjort dette to ganger høsten 1966. Uansett om meningen var å søke å bedre barnas oppførsel, er jeg enig med tilsynsutvalget i at fremgangsmåten ikke kan aksepteres. Forholdet var ikke at læreren søkte å finne gjerningsmannen til bestemte forgåelser som han kjente til. Det var en alminnelig oppfordring til elevene om å tilstå i klassen hva de måtte ha gjort av galt siden sist.

Oppfordringen var nærgående og kunne også lett sette barna under press. Hvis den som hadde noe på samvittigheten ikke stod frem av seg selv, var det risiko for at barn som kjente til forholdet, kunne si fra. Etter min mening hadde læreren ikke rett og ikke rimelig grunn til å oppfordre til eller be om tilståelser som barna ingen plikt hadde til å gi. At barna var spurt på forhånd og hadde sagt seg enige, kan ikke tillegges vekt. En lærers autoritet vil normalt være tilstrekkelig til å sikre tilslutning fra barn til det han foreslår. For øvrig gjaldt det her forhold som barn ingen forutsetninger hadde for å vurdere.

Også straffereaksjonen etter tilståelsen, klaps på baken med tau-tamp, må beklages. Selv om barna, slik lærer B hevder, oppfattet det hele nærmest som skjemt, synes det klart at bruken av tau-tampen skulle markere en straff for den forgåelse som var tilstått, og i det minste burde det da vært valgt et refselsmiddel som ikke er ulovlig.

Også andre anførsler i lærer B.s forklaring kan vekke tvil om han er fullt på det rene med hvilke refselsmidler som er tillatte og hvilke som ikke er det.

Jeg har forstått at Kirke- og undervisningsdepartementet vil se nærmere på de forhold som her er nevnt.

Klager mot overordnet kvinnelig funksjonær.

Fru A har opplyst at flere barn har fortalt henne at en overordnet kvinnelig funksjonær — C — ofte lugger elevene i matsalen. Tre av barna tok senere tilbake det de hadde sagt, noe hun fant påfallende. De samme tre elevene hadde for øvrig også fortalt henne om lærer B.s avstraffelse i klassen, men dette tok de ikke tilbake.

I brevet til Arne Skouen opplyser fru A at når C har vakt i spisesalen, får barna ikke mat, hvis de kommer for sent. I sin muntlige forklaring i Bergen tilføyte hun at en vaskehjelp ved skolen dagen før hadde fortalt henne at hun hadde sett at en elev måtte gå uten mat.

Et annet klagepunkt mot C er at barna

blir tvunget til å spise opp all mat de har fått.

Fru A har også anført at barn som blir våte, ikke får skifte på seg tørt tøy.

C benekter bestemt at hun noensinne har lugget noen av barna. Barna får vanligvis beskjed om å spise opp maten hvis det blir liggende for meget igjen, men de er aldri blitt tvunget til å spise opp. Selv om barna kommer for sent til måltidet, får de alltid mat. Hvis de imidlertid kommer så sent at det skal takkes for maten, må de vente utenfor til de andre er ferdige. Da kommer de inn og får sin mat. Har en elev sengestraft, blir maten brakt opp til ham.

C forklarer at elevene får skifte strømper og vått tøy så ofte det trenges. Det er internatassistentene som tar seg av dette.

Det ble under avhørene eksaminert nøye om disse forhold, men det er ikke kommet frem noe som støtter beskyldningene mot C.

Vaskehjelpen som hadde sagt til fru A at en gutt var nektet mat, forklarer at gutten hadde kastet opp i spisesalen og at C tok ham ut og skjøv ham bortover gangen. Hun har sett at det har stått elever utenfor matsalen fordi de var kommet for sent, men de har fått mat etter at de andre var ferdige.

Anklagene mot C er omhandlet i tilsynsuttvalgets rapport, hvor det heter:

«Vedr. C.s forhold til barna er det ved utvalgets undersøkelser ikke kommet frem noe som kan underbygge fra A.s påstander. C forklarte seg angående påstanden om lugging av N.N. Hun kunne ikke si sikkert om hun ved en anledning hadde kommet i skade for å ta ham i luggen. Hun forteller at han ved midtidsbordet brukte gaffelen som sprettert med maten som skyts når han trodde seg usett, og at hun hadde satt en stopper for dette. C har ikke kjennskap til at — — har kastet opp, og utvalget har ikke funnet noen som kjenner noe til dette.

D, som kanskje mer enn noen annen har nær kontakt med alle barna på skolen, har heller aldri sett C lugge eller på annen måte plage barna, og barna har aldri fortalt henne noe slikt om C. Skolepsykolog Hovden kunne heller ikke få verifisert påstandene om C.s atferd overfor barna gjennom sine samtaler med elevene. Utvalgets inntrykk av C er meget positivt. Hun har vist god balanse i sine arbeidsforhold, som ikke synes å ha vært helt lette. Hun har etter vår mening opptrådt rolig og ansvarlig i den aktuelle vanskelige situasjon. Den nyinnførte arbeidsfordeling mellom C og D synes å ha vært vanskelig å akseptere for D, men denne presiserer at det ikke er noe personlig motsetningsforhold mellom C og henne. — — —»

Heller ikke de av personalet som ifølge fru A støtter en del av hennes klager og som har gitt uttrykk for at de anser det for riktig at søkelyset er satt på spesialskolene, har hatt noe å si på C.s behandling av barna.

Jeg kan ikke finne at det foreligger noe som kan gi grunnlag for kritikk mot C.

Innelåsing av barn.

I brevene fra fru A er omtalt to tilfeller der barn skal ha vært låst inne.

Om det ene tilfelle opplyser hun at hun en dag låste opp soverommet for en gutt som skulle bytte klær. Der fant hun en gutt som hadde sengestraft og var innestengt. Hun tok dette opp med styreren, som sa at en dør fra soverommet inn til hans rom var åpen. Hun vet ikke om den var ulåst eller sto åpen.

Styreren har forklart at guttens sengestraft var refselse fordi han hadde rømt og fulgt med en båt til Stavanger. Styreren mener at en dør var ulåst, men kan ikke utelukke at den kan ha blitt låst av vanvare. Han tilføyer at rommet i så fall bare kan ha vært avlåst i kort tid, for personalet går stadig inn og ut under sitt arbeid på sovesalene.

Det faktiske forhold om døren var låst eller ikke, er etter dette ikke klart.

Om det annet tilfelle anfører fru A at en navngitt internatassistent «har for vane å stenge barna inne på toalettet, og der må de stå til nattevakten kommer». Hun forklarte i Bergen at en elev har sagt dette til henne, men hun vet ikke om eleven selv har vært stengt inne og heller ikke hvilken nattevakt det dreier seg om.

Internatassistenten har forklart:

«— — — det var løgn at elevene måtte stå på toalettet til nattevakten kom. Hun har en gang plassert to elever på toalettet fordi de holdt leven om kvelden. De ble tilsnakket, men lystret ikke. De ble deretter satt på toalettet ca. 5 minutter for at de skulle falle til ro. For øvrig kan hun ikke huske detaljer, da det er så lenge siden. Det har hendt at elever er blitt satt på sykerommet når de har vært så urolige at det har vært vanskelig å få de øvrige til sengs.»

Hun har ikke kunnet tidfeste nærmere når de to ble satt på toalettet enn at det er lenge siden. (Hun har vært ved skolen i 16 år.)

En kvinnelig funksjonær som tidligere hadde overoppsynet med internatassistentene — D — har opplyst at innelåsing av barn på toalettet forekommer. Hun forklarer at hun selv har låst ut en elev fra toalettet en gang ca. kl. 21, da hun gikk en runde i huset. Hun kan ikke si når dette hendte, men mente først at det var i den forrige styrers tid (i så fall før 1964). Hun meldte ikke fra til styreren om forholdet. Hun husker ikke hvilken elev det var hun låste ut og heller ikke hvilken internatassistent det kan ha vært som hadde tjeneste. D har senere anført at tilfellet hendte etter høsten 1964.

Det har under avhørene ikke lyktes å komme dette nærmere.

Styreren har i et brev av 5. juni d. å. opplyst at han har hatt en rekke samtaler med personalet enkeltvis og med noen av elevene for om mulig å få forholdet klarlagt, uten at det har ført til noe. I brevet heter det videre:

«Frk. D er svært usikker på hvor lenge det er siden hun fant gutten — det kan være et halvt eller et helt år siden eller mer, men hun føler seg sikker på at det var etter at X. begynte som nattevakt for 3 år siden. Hun kan ikke huske hvilken gutt det var eller hvilken sal han hørte til på. Hun mener at gutten ikke virket forskremt eller at han gråt, for da hadde hun husket han bedre. Hun bekrefter at hun ikke spurte gutten om noe, og at hun ikke har fortalt om forholdet til noen på skolen.

Jeg har snakket med 10 av de personer som arbeider eller går runder i internatet på denne tiden av døgnet. Alle fastholder at de ikke har funnet barn innelåst, at de ikke selv har låst barn inne, og at de heller ikke har hørt om at noe barn har vært innelåst i det aktuelle tidsrom.

Videre har jeg snakket med et par elever som har hatt nøkler ulovlig. Det har ikke kommet noe ut av disse samtaler heller. Guttene sier at de ikke har brukt nøklene til å låse seg inne på toalettet for å lese eller røyke om kveldene, og de har heller ikke stengt andre elever inne. De har ikke hørt om at noen av deres kamerater har vært innestengt.

For sikkerhets skyld har jeg også spurt noen av de mest urolige guttene om de har vært innelåst, men dette svarer de nei til.

I mer uformelle samtaler med skolens eldre internatpersonale har jeg imidlertid forstått at det tidligere forekom at urolige elever ble isolert fra de andre en stund, f. eks. ved å bli innelåst på toalettet. De mener at barna alltid ble låst ut av den som hadde låst dem inn, og at barna ikke har vært isolert mer enn maksimum 10 minutter, som regel bare 2—3 minutter. Man finner det svært usannsynlig at et innelåst barn kan være blitt glemst, fordi internatpersonalet alltid kontrollerer at barna er i sengene før de forlater salene.»

Styreren har pekt på at det bare er ett toalett på gutteavdelingen og at det derfor er lite sannsynlig at eleven kan ha vært innestengt særlig lenge. Han tror at tilfellet må ligge forut for hans tid som styrer. Han har innskjerpet betjeningens plikt til å melde fra om forhold som dette.

Tilsynsutvalget anfører i sin rapport at det har undersøkt om innestenging er i bruk ved skolen som straffemiddel, men at det ikke har kunnet finne at det har vært tilfelle i den nåværende styrers tid.

Det foreligger intet om hvem som hadde stengt gutten inne på toalettet og det kan ikke uten videre legges til grunn at det har vært en av betjeningen. Foregikk dette forholdsvis nylig, er det påfallende at D ikke en gang husker hvem gutten var. Det ville også vært rimelig å tro at hun som var internatpersonalets overordnede og som kom over forholdet på en tjenstlig inspeksjonsrunde, den gang måtte

ha hatt klart for seg hvilken internatassistent det var som hadde tjeneste på avdelingen og da burde ha kunnet huske det. Forklaringen kan kanskje være at episoden likevel ligger lenger tilbake i tiden.

Trusel og pryl.

Fru A anfører i sitt brev til tilsynsutvalget at den elev som oftest har oppsøkt henne, har fortalt at styreren truet ham med pryl, hvis han fortsatte med å besøke systuen.

Styreren forklarer at han aldri har snakket med gutten om sydamen eller systuen. Påstanden om trusel om pryl, mener styreren kan ha sammenheng med et annet forhold. Gutten hadde to ganger stjålet penger og styreren hadde snakket med ham om dette og sagt at han kunne risikere juling hvis hans far fikk vite om tyveriene. Denne samtalen har styreren referert for guttens far.

Det er ikke kommet frem noe som kan gi holdepunkt for at en slik trusel skulle være fremsatt. Dette er også tilsynsutvalgets oppfatning. En forveksling er mulig, og det er for øvrig fra flere av de ansatte, deriblant fra en som etter fru A.s utsagn støtter en del av klagen, forklart at man ikke kan ta det denne gutten sier bokstavelig. Han bruker å komme med utsagn om både den ene og den andre. Også tilsynsutvalget er inne på dette i sin rapport, hvor det bl. a. heter:

«Når det gjelder de i fru A.s påklagede forhold, synes mange av hennes opplysninger å stamme fra en av elevene — G —. G er kjent av alle, som i større eller mindre grad ferdes på Eikelund. Han søker alltid kontakt med voksne så snart han har høve til det. I forhold til barn er han nærmest en isolat. I første omgang kan han virke tillitvekkende. Han har lært seg til å utnytte sin relativt gode verbale evne på en kritikklos måte, uansett hvem han snakker med. Hvis han intelligensmessig hadde vært normalt utrustet ville en nærmest karakterisert ham som «lystløgner». Etter sine samtaler med G vil skolepsykolog Hovden advare mot å feste noen som helst lit til opplysninger som stammer fra ham da de er kritikk-løse og ofte fabulerende.»

Utenom forholdet med lærerens avstraffelser, er det ikke kommet frem noe som kan tyde på at det skulle være noe å utsette på behandlingen av barna på Eikelund.

3. Bestemmelsene om refselsesmidler.

Etter spesialskolelovens § 22 er folkeskolelovens forbud mot bruk av kroppslig refsing gitt tilsvarende anvendelse ved spesialskolene. Dette må etter min mening gjelde så vel i internat som i skole.

I lov av 20 juni 1891 er bestemt:

«Til Fremme af Opdragelsens Øiemed er Forældre og Andre, der staar i Forældres Sted, berettigede til at anvende maadeholden legemlig Revselse paa Børn, der staar under deres Myndighed.»

Uansett om man ville mene at styreren ved en internatskole i enkelte situasjoner kan sies å stå «i foreldres sted», må det etter den uttrykkelige bestemmelse i spesialskolens § 22 være klart at kroppslig refsing ikke er tillatt. Forholdet er for så vidt det samme som ved barnevernsinstitusjonene. Etter barnevernslovens § 42, annet ledd i. f., må kroppslig refsing ikke nyttes.

Utover den negative bestemmelsen om at kroppslig refsing ikke må brukes, har spesialskolens bare en enkelt bestemmelse om reaksjon mot elever, nemlig § 16 som gir hjemmel for å fjerne elever som er for vanskelige. Dette er en bestemmelse som bare nyttes i helt ekstraordinære tilfeller, og som ikke gir noen veiledning når det gjelder spørsmålet om hvordan det skal forholdes ved mer dagligdagse foreteelser.

Instruks for styrere ved Statens spesialskoler av 13. april 1957 bestemmer i § 3:

«Styreren skal passe på at det er god orden og disiplin ved skolen. Når det er nødvendig treffer han avgjørelse om bruk av de lovlige refselsesmidler. Han skal påse at også lærerne og funksjonærene gjennomfører orden og disiplin på riktig måte.»

Nærmere forklaring om hva som anses som lovlige refselsesmidler er ikke gitt. Heller ikke instruks for lærere eller instruksene for annet personale gir noen rettledning her.

Det har ved alle spesialskolene for evneveike vært spurt om hvordan styrer, lærere og personale ellers har forstått uttrykket lovlige refselsesmidler. De har jevnt over antatt at bare refselsesmidler som er lovlige i folkeskolen kan antas tillatte i spesialskolen, og også departementet har gitt uttrykk for det samme. Det klarlegger vel imidlertid ikke forholdet. Begrepet lovlige refselsesmidler har neppe stort klarere innhold i folkeskolen enn i spesialskolen. Det forhold at mange spesialskoler har internat, gjør også at det kan oppstå situasjoner som i det hele tatt ikke melder seg i folkeskolen.

Det er uten videre klart at det må være ro og orden også ved institusjoner som spesialskolene og at de som har ansvaret for skolene, må ha rimelig mulighet for å kunne gjennomføre ordnede forhold. Men både hensynet til barnas rettssikkerhet og hensynet til den tilfelle skolene selv er avhengige av i den alminnelige opinion, taler for at straffemidler av

betydning søkes fastlagt i skrevne bestemmelser.

Å gi en uttømmende oppregning av de reaksjoner som kan komme på tale, er ikke praktisk mulig. Til det er de situasjoner som kan oppstå for forskjellige. Men det må kunne gis bestemmelser om refselsesmidler som er vesentlige og som man må regne med kan bli brukt. Også det forhold at en enkelt straffereaksjon — korporlig straff — uttrykkelig er forbudt, kan av enkelte kanskje bli oppfattet slik at alle andre refselsesmidler da må være tillatt.

Etter min mening er det grunn til å overveie om det ikke også er andre straffemåter som bør være forbudt, f. eks. matstraff. Skal noen form for isolering være tillatt, enten det skjer som straff eller i beskyttelsesøyemed, bør det gis bestemmelser som regulerer forholdet nærmere og som også gir regler for tilsyn med barn som refses på denne måte. Ved skolene er det en alminnelig oppfatning at innelåsning av elever ikke må forekomme, bl. a. på grunn av brannfaren. Det må være riktig å få dette fastsatt i reglement eller instruks.

Også i en annen retning synes begrepet refselsesmidler å trenge avklaring. Etter styrerinstruksens § 3 er det styreren som treffer avgjørelse om bruk av de lovlige refselsesmidler. Siden hverken instruks for lærere eller instruksene for noen av de andre ansatte gir hjemmel for bruk av refselse, må § 3 forstås slik at refselsesretten eksklusivt er lagt til styreren.

Nå må det vel antas at det både i klasse, i internat og under lek eller fritidssysler ute, kan oppstå urosituasjoner som den som har tilsynet med barna, naturlig må søke å mestre straks. Normalt vil vel slike episoder ordnes ved at urostifterne tilsnakkes og kanskje får en irettesettelse på stedet. Det forhold at refselsesmyndighet bare kan utøves av styreren, tyder i seg selv på at det må være refselsler av strengere karakter enn tilsnakking, man har hatt i tankene. For lærerne og for personalet ellers må det være en fordel å få klarlagt i alle fall i veiledende retningslinjer hvor langt deres myndighet her går.

Etter min oppfatning bør det føres bok over refselsler av noen betydning, f. eks. sengestraft eller annen isolering, fratagelse av fordeler o. l. Det vil være til betryggelse for barna, og det vil være en fordel for skolen å ha boken å vise til om det senere skulle bli spørsmål om hva som ble foretatt. Anklagene i denne sak er for så vidt begrunnelse nok. Tilsynsutvalget bør gjennomgå refselsesboken regelmessig.

D. Andre forhold.

1. Mangler ved bygninger m. v.

Blant forhold som de to barnpsykologer har fremhevet som uheldige for barnas trivsel, er utilfredsstillende bygningsmessige og utstyrmessige forhold ved Røstad. Om forholdene ved Eikelund uttaler tilsynsutvalget i sin rapport:

«Tilsynsutvalget vil tilslutt peke på at skolens sovesaler og oppholdsrom er særdeles utrivelige i en grad som ikke lenger bør tolereres. Det er av stor betydning for barnas trivsel og i videste forstand mentale helse, at omgivelsene er hyggelige og hjemlige og utvalget finner det uforsvarlig om ikke noe gjøres med dette. Vi anmoder derfor om at der bevilges penger til dette — uten at det på noen måte utsetter eller erstatter bevilgningene til skolens byggeplaner forøvrig.»

De ytre forhold ved de to spesialskolene på Ekne er vesentlig annerledes. Rommene er lyse og hyggelige og den utstyrmessige standard må betegnes som høy.

Mangler og ulemper ved mange av internat-skolene er omhandlet både av Spesielskolerådet og i Stortingsmelding nr. 42 (1966—67), Innst. S. nr. 4 for s. å. og i den etterfølgende debatt i Stortinget. Jeg finner derfor ikke grunn til å gå nærmere inn på dette her.

2. Legeordningen.

Spesielskoleloven bestemmer i § 7 at det «ved enhver spesielskole skal tilsettes en lege som fører tilsyn med sunnhetsforholdene». Denne bestemmelse har etter det opplyste i en årrekke ikke latt seg gjennomføre på grunn av lønnskonflikt. Skolene har måttet søke å ordne seg best mulig ved avtale med lege på stedet.

Det synes klart at den legeordning skolene er henvist til å greie seg med i dag, ikke kan gi fullgod erstatning for lovens ordning. I sin rapport har barnpsykologene anført at ved Røstad foretas legeundersøkelser etter initiativ av inspektrisen, som fungerer som sykepleierske, uten å være utdannet til det. De finner det uforsvarlig at vurderingen av om legeundersøkelse trengs, er overlatt til ikke-medisinsk personell. De anser det som en alvorlig mangel at det her, hvor mange barn har fysiske, særlig nevrologiske, forstyrrelser (hjerneskode), ikke er en fast ordning med spesialundersøkelser av medisinsk, nevrologisk eller psykiatrisk art. De uttaler at deres inntrykk var at flere av barna frembød problem som tydet på psykiatiske forstyrrelser, uten at personalet syntes å ha forståelsen av dette og kunne tillegge forholdet den vekt det fortjente.

Etter min mening må det være sterk oppfordring til å søke å få brakt den foreliggende

konflikt til opphør, slik at lovens ordning med fast tilsatt lege igjen kan bli gjennomført.

3. Personal mangel i internatene.

Det fremholdes ved skolene at internatpersonalet er for fåtalling og at hver internatassistent har så mange barn å stille med at det blir for liten tid til å ta seg av hvert enkelt barn. I psykologenes rapport er det pekt på at dette svekker den personlige kontakt mellom den voksne og det enkelte barn, og at forholdet går ut over internatkolenes oppgave, — å erstatte barnas hjem. De mener å ha konstatert at forholdet, uansett betjeningens vennlighet og omsorg, innvirker uheldig på barna. Det er også fremholdt fra personalet at lange vakter og uheldig ordning med fritid, gjør arbeidet ekstra slitsomt.

Selv om personalproblemen er vel kjente fra før, kan det være grunn til å peke på det som her er anført.

4. Elevenes manglende kontakt utad.

Ikke ved noen av de skoler som er besøkt, har det vært lagt urimelige bånd på barnas bevegelsesfrihet utenfor skoleområdet. Dette er også barnpsykologenes oppfatning. Det er heller ikke grunnlag for å anta at forholdet er annerledes ved de øvrige internatkolene.

Andre forhold gjør imidlertid at barna føler seg nokså avstengt fra livet utenfor. De har liten eller ingen kontakt med barn eller voksne utenfor skolen. Invitasjoner til private hjem er sjeldne, om de i det hele forekommer. Kontakten utad innskrenker seg vesentlig til at elever fra enkelte spesielskoler kan delta i en og annen idrettskonkurransen med skoler utenfor.

Et moment som vel medvirker til at disse barna blir gående for seg selv, er at de, etter det som overalt ble fremholdt, føler seg underlegne og annerledes enn andre barn og også føler at andre ser det slik. Psykologene har i sin rapport fremhevet hvor uheldig forholdet er, og mener at det må være mulig å bedre forbindelsene utad, bl. a. ved å få i stand sammenkomster og tilstelninger med barn og voksne i og utenfor institusjonen. På Ekneskolene er det imidlertid pekt på at mulighetene der er begrenset, fordi skolene ligger forholdsvis ensomt og med lang vei til by og tettbebyggelse.

5. Samarbeidet mellom personalgrupper.

Noen fast ordning for samarbeid mellom de forskjellige personalgrupper ved skolene er det i alminnelighet ikke. Lærerne og internatpersonalet synes stort sett å ha liten kontakt

med hverandre. Barnepsykologene har i sin rapport bl. a. anført om dette for Røstad:

«Personalet på Røstad består av flere ulike kategorier. Lærere, fritidsledere, yrkes- eller formingslærere, internatpersonell, kjøkkenpersonell, administrasjon og ledelse.

Vårt generelle inntrykk var at disse grupper hadde liten samarbeidskontakt med hverandre. For lærernes vedkommende fikk vi imidlertid inntrykk av et godt innbyrdes kollegialt forhold.

Betydningen av samarbeid mellom alle som har med et barn å gjøre, ligger bl. a. i det at dette er forutsetningen for at det blir sammenheng og kontinuitet i barnets liv og at det enkelte barn blir oppfattet som et hele, en individuell personlighet der både intellektuelle, følelsesmessige og sosiale momenter spiller sammen.

Et slikt helhetssyn på barnet var lite fremtredende på Røstad. Man hadde forsøkt med personalmøter mellom lærere, internatpersonell og ledelse, men dette hadde ikke blitt vellykket og var ikke blitt fulgt opp. — — —»

Videre heter det:

«Vi antar at en av grunnene til det manglende samarbeid i personalstaben henger sammen med internatpersonalets mangelfulle utdanning og dermed lave status. I samsvar med vårt syn på at institusjonen primært bør være et hjem for barna, sekundært en skole, er den lave status internatpersonalet har, en mangel ved opplegget som kan ha alvorlige følger for den samlede omsorg for det enkelte barn.»

Ved Ekne og Eikelund var forholdene på dette punkt ikke vesentlig annerledes.

Det burde være mulig å få i stand et mer aktivt og ordnet samarbeid innenfor skolene.

6. Kontakten mellom skole og hjem.

Barna ved internatskolene reiser hjem til jul, påske og i sommerferien og også hver helg, hvis de har sine hjem i nærheten. De fleste er imidlertid langveis fra, og dette gjør også at besøk hjemmefra er forholdsvis sjeldne.

Noen organisert ordning av forbindelsen mellom skolene og hjemmene er det ikke. Enkelte lærere og da særlig de yngre, skriver noen ganger i året til foreldrene til barn de har i sin klasse og orienterer dem. Til dels er dette styrerens oppgave. Ekne off. barneskole gir ut en stensilert avis som sendes til foreldrene, med informasjon og nytt fra skolen.

Det var en alminnelig oppfatning ved skolene at det kan gjøres mer for å bedre kontakten med hjemmene, men at det er vanskelig å få det til uten sosialsekretær. En skolestyrer anfører at kontakten gjerne er minst med de hjem der behovet for kontakt er størst.

I psykologenes rapport er fremhevet at kontakten og samarbeidet med foreldrene bør byg-

ges ut på organisert måte og at dette vil kreve tilsetning av sosialkurator.

Det synes klart at det må være av betydning å få gjennomført en bedre og fastere kontaktordning med hjemmene enn den mer tilfeldige forbindelse det er i dag.

E. Rettssikkerhetsgarantier ellers.

Selv om det legges til grunn at det i alminnelighet ikke er noe å si på behandlingen av barna ved statens spesialskoler, er det klart at de etter hele den situasjon de er i, trenger det vern tilstrekkelige og klare rettssikkerhetsbestemmelser kan gi dem. I en etat der så mange mennesker i skole og internat og i alle døgnets situasjoner skal ta hånd om så mange barn, vil det ikke være mulig å sikre seg helt mot at det i blant kan finne sted overgrep eller kritikkverdig behandling ellers. At man har bestemmelser å holde seg til, vil imidlertid bidra til å minske faren for dette, både fordi rent faktisk tvil om hva som er tillatt og hva som ikke er det, ryddes av veien, og fordi klare bestemmelser må antas å ha en viss forebyggende virkning i og med at de er der. Overtres de, vet vedkommende at han må regne med at forholdet kan få følger for ham.

I de foregående avsnitt A—C, har jeg tatt opp spørsmålet om regler og retningslinjer på de punkter som der er behandlet. Av andre områder hvor det kan være spørsmål om regelverket er tilfredsstillende, nevner jeg følgende:

1. Ansvar for skolegangen.

En del eksternatskoler har i sine uttalelser fremholdt at ansvarsforholdet mellom stat og kommune etter spesialskolelovens §§ 1 og 4 er uklart i praksis, når det gjelder opprettelse og drift av nye eller utvidelse av gamle eksternatskoler. Dette spørsmål er med foranledning i en henvendelse til Stortinget fra aksjonen «Rettferd for de handicappede» omhandlet i Innst. S. nr. 4 — 1966/67, s. 23, 2. sp., der det uttales:

«N e m n d a går ut frå at tilhøvet mellom folkeskolelova og spesialskolelova blir behandla i samband med ny lov om folkeskolen, med sikte på ei nærare samordning av dei to lovene, eventuelt ei full integrering av dei i ei sams lov om all pliktig undervisning, slik at ein oppmodar til lokalt initiativ utan at dette fører til urimelege utgifter for den einkilde kommune (det einkilde fylke).

N e m n d a vil i denne samanhengen gjera merksam på den mangel på klårleik som rår med omsyn til kven som har det endelege ansvaret for skolegangen til det funksjonshemma barnet, staten eller kommunen/fylket.

N e m n d a vil derfor be om at tilhøvet mellom statleg, fylkeskommunal og kommunal drift av spesialskoleundervisninga blir nærare utgreidd i samband med den nye lova om folkeskolen.»

Oppmerksomheten er således henledet på forholdet, og det er da ikke grunn til å gå nærmere inn på det her.

2. Fast stedfortreder for styre

Det er viktig at ledelsen og ansvaret ved skolene innenfor rammen av fastsatte bestemmelser uavkortet ligger hos skolens leder. På dette punkt er det så vidt skjønnes heller ikke uklarhet eller usikkerhet ved noen av dem. En styrer vil imidlertid i blant være fraværende i kortere eller lengre tid, og en stedfortreder må da innta hans plass.

Jeg har forstått det slik at det ved skolene ikke er gjennomført noen ordning med fast stedfortreder for styre, men at stedfortreder utpekes hver gang det er behov for det. Noe annet er at det i praksis vel ofte er slik at samme lærer blir valgt til dette, tildels kanskje på ansiennitetsgrunnlag.

Etter min mening ville det være en fordel om det ble bestemt at det ved hver skole skal være fast stedfortreder for styre. Styre ville da ha en særlig oppfordring til å holde ham orientert, og stedfortreder ville selv ha spesiell grunn til å følge nøye med i forholdene både i skole og internat. Ordningen ville etter min oppfatning kunne bidra til å sikre kontinuitet i arbeid og retningslinjer også under styres fravær.

3. Ankeinstans for visse avgjørelser etter spesialskoleloven.

Departementets avgjørelse om at et barn skal opptas i spesialskole, er etter loven endelig. Det samme gjelder avgjørelse om å nekte utskrivning av en elev etter lovens § 15. Vil eleven eller foreldrene bestride gyldigheten av avgjørelsen, er de henvist til å reise søksmål på vanlig måte.

I en komitéinnstilling av 31. mars 1967 om overprøving av vedtak om tvangsinnlegg etter helselovgivningen m. v. (Blomkomitéen) er det foreslått følgende bestemmelse i ny § 18 a i spesialskoleloven:

«Departementets avgjørelse etter § 14 om opptaking i spesialskole av et barn eller en ungdom som nevnt i § 1 nr. 1, kan av den som avgjørelsen berører, bringes inn for retten i samsvar med reglene i tvistemålslovens kapittel 33. Det samme gjelder en avgjørelse etter § 15, når den går ut på å avslå en søknad om utskrivning.

Samtidig med at melding om avgjørelsen og dens begrunnelse gis, skal departementet gjøre vedkommende kjent med adgangen til å begjære saken innbragt for retten. Hvis slik begjæring fremsettes muntlig, skal vedkommende myndighet sørge for at den blir skrevet ned

og sammen med alle sakens dokumenter sendt lagmannsretten.»

I komitéens forslag til nytt kap. 33 i tvistemålsloven heter det i § 475 at saken i første instans reises for lagmannsretten. Etter § 482 prøver retten innenfor rammen av vedkommende lov helt ut både det faktiske og rettslige grunnlag for tvangsinnlegget.

Det er foreslått bestemmelser bl. a. om at lagmannsretten oppnevner advokat for saksøkeren (den avgjørelsen er rettet mot), forslaget § 476, 4. ledd, og at det offentlige bærer alle omkostninger, forslaget § 483.

Komitéens forslag betyr etter min mening en klar styrkelse av rettssikkerhetsgarantiene på dette område.

Komitéen har begrenset overprøvingsretten til avgjørelser om opptak og nektelse av utskrivning ved spesialskolene, og det er sikkert også disse avgjørelser som her er de vesentlige. Etter lovens § 16 kan departementet imidlertid beslutte at en elev ved spesialskole skal «fjernes fra skolen for en bestemt tid eller for godt, dersom det er nødvendig for å opprettholde orden og disiplin eller for å beskytte de andre elevene mot skadelig påvirkning». Den en avgjørelse etter § 16 retter seg mot, vil i alminnelighet neppe føle bortvisningen som et inngrep i samme grad som avgjørelser etter §§ 14 og 15. Imidlertid vil det ikke kunne utelukkes at det kan være tilfeller der eleven bestrider det grunnlag bortvisningsvedtaket bygger på, og han og foreldrene kan ha en reell interesse av å få prøvet det rettslig. Det kan være en så alvorlig forgåelse eleven beskyldes for, at han risikerer videregående tiltak mot seg, dersom avgjørelsen om bortvisning blir stående.

Etter min mening fortjener det overveielse om ikke bestemmelsen bør utvides til også å omfatte vedtak om utvisning etter lovens § 16.

4. Kontrollen med spesialskolene.

Et viktig ledd i rettssikkerhetsgarantiene er kontrollen med at det hele i praksis virker som det skal. Det må vel antas at skolenes sentrale ledelse — Kirke- og undervisningsdepartementet — bortsett fra mer sporadiske inspeksjoner, vanskelig kan føre annet tilsyn med spesialskolene enn det skriftlig kontakt med dem kan gi mulighet for. Heller ikke spesialskolerådet, som også er et sentralt organ og hvis oppgave etter loven er begrenset til å bistå departementet i faglig-pedagogiske spørsmål, vil så vidt skjønnes, kunne føre noe løpende, umiddelbart innseende med skolene. Den direkte og kontinuerlige kontroll vil bare kunne utøves av skolens tilsynsutvalg, som etter lo-

vens § 2 har til oppgave å «føre tilsyn med skolens internat, kosthold og stellet av elevene» og etter § 5 å «motta og undersøke beretigelsen av hver klage eller kritikk som blir satt fram over internatet, dets personale, kost- og renhold eller stellet av elevene i det hele».

Tilsynsutvalgene oppnevnes av Kirke- og undervisningsdepartementet, som i brev av 26. juni d. å. opplyser at vedkommende skoledirektør til vanlig gir innstilling. I brevet heter det videre:

«Skoledirektøren står helt fritt med hensyn til forslag til medlemmer av tilsynsutvalget. Dersom han ønsker det kan han innhente uttalelser eller opplysninger fra annet hold, f. eks. fra de lokale skolemyndigheter, og ellers samrå seg med hvem han vil om sitt forslag til medlemmer av utvalget. Ved enkelte skoler kan det imidlertid være visse vanskeligheter med å finne fram til personer som er egnet eller villige til å ta på seg vervet, og vi kjenner da til at det har vært kontakt mellom skoledirektøren og vedkommende skole før skoledirektøren har sendt inn sin innstilling.»

Personvalget er av vesentlig betydning for at tilsynsutvalget skal kunne fylle sin oppgave best mulig, og det er også nødvendig at medlemmene bør slik til at de kan besøke skolen uten for stort besvær. Det er derfor klart at hverken departementet eller skoledirektøren i alminnelighet kan peke dem ut, uten å ha orientert seg lokalt. Prinsipielt sett er det imidlertid lite heldig at skolene tas med på råd. Den som skal kontrolleres, bør ikke selv være med på å peke ut kontrolløren.

Så sterkt som administrasjonen av statens spesialskoler er sentralisert, er det av særlig betydning at det stedlige kontrollorgan — tilsynsutvalget — kan virke effektivt. Deres virksomhet er så viktig at det må være grunn til å fastlegge i skrevne bestemmelser, ikke bare hvem som skal oppnevne medlemmene, men også hvem som skal foreslå dem. Er det ikke organisasjoner som her peker seg ut, må skolestyret, eventuelt formannskapet eller kommunestyret i den kommune der skolen ligger, vel være egnet som innstillingsmyndighet.

Kirke- og undervisningsdepartementet har i brev av 26. juni d. å. uttalt at etter departementets oppfatning hører det under tilsynsutvalgets arbeidsområde å føre kontroll med de disiplinære forhold i skolens internat og de refselsesmetoder som blir anvendt overfor elevene. Det hører også til tilsynsutvalgets plikter å reagere på ulovlige refselsler og elevbehandlinger fra lærernes side. Ved undersøkelser er det imidlertid kommet klart frem at det rår usikkerhet blant tilsynsutvalgene om hvor omfattende deres oppgave er, spesielt når det gjelder spørsmålet om orden og disiplin ved skolene. I alle fall enkelte av utvalgene har

forstått det slik at disiplinære forhold og refselsler ligger utenfor deres kompetanseområde. Etter instruksens formulering av utvalgenes oppgave, — — — «utvalgene skal føre tilsyn med skolens internat, kosthold og stellet av elevene i det hele» — er denne oppfatning forståelig.

Det synes klart at det må være en fremtredende oppgave for tilsynsutvalget å føre tilsyn med hvordan orden og disiplin håndheves både i internat og skole. Ellers blir dette område, som i vesentlig grad angår barnas rettsikkerhet, uten ordnet kontroll. Det er utvilsomt behov for å få klarlagt tilsynsutvalgets kompetanseområde.

I dag er det etter det opplyste ikke tilsynsutvalg ved eksternatskolene, — noe som også tyder på at det er forholdene i internatet man særlig har hatt for øye. Men også ved eksternatskolene vil det være behov for kontroll bl. a. med hvordan orden og disiplin gjennomføres. Det bør derfor oppnevnes tilsynsutvalg ved eksternatskolene.

Tilsynsutvalgets kontrollarbeid bør lettes ved at det, som nevnt tidligere, blir gjort klarere hvilke refselsler som kan brukes og ved at det innføres bok over vesentligere refselsler. Det bør bestemmes at barna på passende måte skal orienteres om tilsynsutvalget og om at de kan snakke med medlemmer av utvalget når de har noe på hjertet om forhold ved skolen.

5. Ettervern.

Det er pekt på at mange elever ved spesialskolene for evneveike møter store problemer når de skrives ut fra skolene. De blir overlatt til seg selv og står uten papir av noe slag om skolegang og opplæring. De har vanskelig for å skaffe seg arbeid og vanskelig for å oppnå faglig utdanning. Det hevdes at mange kommer galt avsted.

Skolene opplyser at de prøver å bistå elevene så godt de kan. De søker å hjelpe dem til arbeid og bolig og holder kontakten med dem. Noen fastere ordning foreligger imidlertid ikke.

Når det gjelder barn som er anbrakt i spesialskole i medhold av barnevernsloven, skal etter barnevernslovens § 51 barnevernsnemnda sørge for betryggende ettervern. Det heter i denne bestemmelse bl. a.:

«Ettervernet bør ordnes i samråd med styret for den institusjon der barnet har vært og skal som regel skje ved at barnevernsnemnda oppnevner en tilsynsverje for barnet. Som tilsynsverje kan oppnevnes personer som er skikket og villige til å ta imot vervet, eller det kan nyttes spesielle funksjonærer. Tilsynsverjen bør være bosatt i nærheten av det sted hvor den utskrevne har tatt opphold og skal

føre tilsyn med dennes forhold og om nødvendig bistå med råd og vegledning.»

For barn som ikke står under barnevernemndas omsorg, er det ingen tilsvarende bestemmelse om ettervern. I mange tilfeller vil nok foreldrene selv være i stand til å ta seg av barnet og gi det nødvendig hjelp og støtte, men det vil også være hjem som ikke kan det.

Etter min oppfatning er det grunn til å overveie om det ikke vil være riktig å få etablert et ordnet ettervern som kan gi større sikkerhet for at barn fra disse skolene får den støtte de trenger, når de etter endt skolegang skal finne sin arbeidsplass og tilpasse seg samfunnslivet. Ganske særlig synes det å være behov for det i tilfeller der barnet ikke har et hjem som er i stand til å bistå det.

Det synes også å være oppfordring til å se på om det ikke skulle være mulig at også disse elevene kan få vitnemål eller uttalelse i annen form fra skolen, slik at de ikke blir stående uten vitnesbyrd om skolegang. Etter det opplyste arbeider Kirke- og undervisningsdepartementet med dette spørsmål, og jeg går ikke nærmere inn på det.

Etter min oppfatning vil det være nødvendig å se de forskjellige rettsikkerhetsspørsmål i sammenheng og undergi dem en samlet behandling. Regelverket ved spesialskolene er i dag sterkt oppstykket, med særinstruksjoner for de enkelte stillingskategorier. Etter min mening bør bestemmelse av alminnelig karakter skilles ut fra særinstruksene og gis i alminnelig reglement som retter seg til alle ved skolene.

IV. Anklager om gamle forhold.

De konkrete tilfeller av avstraffelser og ureglementerte forhold som ble trukket frem i Studentersamfundet og i «Åpen post», ligger alle mange år tilbake i tiden. Innelåsingen av elever natten over i «kjølerommet» i kjelleren på Ekne er oppgitt å ha funnet sted i 1955/56 og avstraffelsen ved Røstad skole, som vitne A fortalte om i «Åpen post», er tidfestet til før jul 1949. De korporlige avstraffelser ved Ekne som ble omhandlet, er alle angitt å ha funnet sted under den forrige styrer, som reiste fra skolen i 1958. Også de episoder det er berettet om i brev som senere er kommet inn, er stort sett hendelser av eldre dato.

Som jeg allerede har anført, ligger det utenfor ombudsmannsinstitusjonens oppgave og muligheter å ta opp forhold som endog ligger år forut for institusjonens opprettelse. Det mine undersøkelser først og fremst har måttet ta sikte på, er spørsmålet om hvordan forholdene ved disse skoler er i dag, ikke spørsmålet om hvordan forholdene har vært for lengre tid tilbake. Når jeg likevel under tvil har søkt å kontrollere også beretningene om eldre overgrep så langt det med rimelighet har latt seg kombinere med undersøkelsen av forholdene nå, skyldes det som nevnt ikke minst den oppsikt anklagene har vakt. Men det har vært nødvendig å holde arbeidet med de gamle episoder innenfor en slik ramme at undersøkelsen av tilstandene i dag ikke ble for meget skadelidende eller for sterkt sinket. Det har ikke kunnet komme på tale å etterkomme Ødegaards ønske om å få avhørt alle som var elever ved Ekne i de år han var der.

Jeg skal i det følgende behandle hovedpunktene i de anklager som har vært fremsatt og for hver av dem gjøre rede for hva som er kommet frem ved undersøkelsene.

A. Ekne off. barneskole.

1. Innelåsing i kjelleren.

Etter lydbandreferatet fra Studentersamfundet fortalte Ola Ødegaard følgende om episoden:

«Jeg husker fra mitt opphold i denne konsentrasjonsleir hvor jeg om natta i bare nattklærne stod barbeint i kjølerommet — og kjenner denne frosten i meg. — Sammen med 6 andre kamerater var jeg nødt til å sone en straff på én natt fordi man hadde gått utenfor skolens område. Dette ble meg til del som straffemetode. Jeg skrek, husker jeg, av redsel for å ikke fryse hjel, og jeg ropte om hjelp. Men det var ingen hjelp utenfor de portene til dette fryserommet. Bryteren var utenpå, så man hadde ikke anledning en gang til å se hverandre i dette kjølerommet.»

I et brev til meg har han forklart at de ble satt i kjølerommet fordi de hadde gått over isen. De måtte ta på seg pyjamas, marsjere barbeint ned i kjelleren gjennom kjøkkenet om kvelden, og ble hentet opp i spisesalen av styreren neste morgen. Han har tidfestet episoden til 1955/56 og har på forespørsel oppgitt navn på de 6 guttene han hevder å ha sittet sammen med.

Vitne B forklarte i «Åpen post» at han husker episoden og var til stede i spisesalen da guttene ble hentet opp om morgenen. Guttene var i nattøy og uten noe på bena. Han har i møte hos meg gjentatt og supplert sin forklaring og forklart at det var styreren som kom opp med dem. Det er på det rene at vitne B og Ola Ødegaard var meget sammen på Ekne og at de også har holdt forbindelsen senere. På spørsmål har imidlertid B presisert at han klart erindrer episoden og at det ikke skyldes gjenoppfriskning av hukommelsen ved lesning av avisreferater og ved samtaler med Ødegaard, at han så lenge etterpå kan oppgi enkeltheter i det han så.

Under besøket på Ekne ble personalet og spesielt de som var ved skolen på den tid det her gjelder nøye eksaminert om forholdet. Alle forklarte at de ikke kjente til at noen skulle ha vært innesperret i kjelleren og at de heller ikke hadde hørt kjøleromepisoden omtalt. Ingen hadde sett eller hørt fortalt at barn en morgen skulle vært tatt opp av kjelleren og ført gjennom kjøkkenet og inn i spisesalen.

Med bistand av Riksadvokaten er det innhentet politiforklaringer fra 5 av de 6 elever som Ødegaard opplyser at han satt sammen med. Den sjette er til sjøs i fjerntliggende farvann, og det har ikke vært mulig å få avhørt ham.

En av disse fem forklarer at han satt i «kjølerommet» tre ganger mens han var på Ekne. Rommet var en kjellerbod, som før hadde vært brukt som kjølerom. En gang ble han og 6—7 andre gutter som han ikke husker navn på, satt i kjelleren som straff for å ha gått over isen. Styrelsen oppdaget guttene og beordret dem opp på avdelingen for å skifte nattøy på seg. Deretter heter det i forklaringen:

«Etter at vi kom ned fra avdelingen måtte vi gå over spisesalen hvor de andre elevene satt og spiste. Jeg husker ikke nå om vi gikk over kjøkkenet, men jeg mener at vi gikk ned i kjelleren fra en nedgang fra spisesalen. Etter at vi kom ned i kjelleren ble vi låst inn i «kjølerommet» hvor det hverken var lys eller varme. Etter at vi hadde sittet der ca. 1 time ble vi tatt opp igjen for å spise middag og etter at vi var ferdig med middagen ble vi ført ned i kjelleren igjen. Det var vakthv. som hentet oss opp til middag og førte oss ned i kjelleren igjen. Vakthv. denne kvelden het — —.

Jeg mener at vi ble fulgt ned i kjelleren ca. kl. 13.00 og vi var oppe og spiste middag og kveldsmat. Vi satt ikke der natten over, men ble tatt opp igjen ca. kl. 19.00 om kvelden og fikk da beskjed om å vaske oss og gå rett i seng. Vi som ble satt i kjølerommet ble ørtet mye av de andre elevene. Jeg kan ikke huske at bestyreren kom med noen trusler til de andre elevene om at hvis de gikk ut på isen så ville de komme ned i kjølerommet, men jeg husker at han advarte oss mot å gå på isen da den ikke var sikker og at han hadde ansvaret for oss.»

«Denne gangen satt jeg der helt alene og jeg måtte ha på meg nattøyet før jeg gikk dit. Jeg ble satt ned der om kvelden og ble sittende der til neste morgen. På grunn av kulden var det ikke mulig å få sove noe om natten. Det var bestyreren som satte meg ned i kjelleren, men det var en annen som tok meg opp igjen om morgenen.

En gang hadde jeg bygget en liten hytte ute på en fjellskrent. På grunn av dette ble jeg tatt, skjønt det var flere av oss sammen om dette. Da de andre elevene gikk og spiste om morgenen ble jeg ført i kjelleren og satt i kjølerommet. Hvor lenge jeg satt der denne

gangen husker jeg ikke, men en stund senere ble jeg hentet opp igjen og fikk som videre straff å holde sengen resten av dagen.

Jeg er helt sikker på at alle av betjeningen som hadde med elevene å gjøre visste om at kjølerommet ble benyttet til avstraffelsesrom.»

Et annet av vitnene anfører at han og 5 andre ble satt i kjølerommet som straff for å ha vært i slagsmål. Han husker ikke hvem de andre var. De var fullt påkledd og satt der fra omkring kl. 16 til kl. 18. Det var den eneste gangen han var i kjølerommet. Han har ikke hørt at noen har vært i kjølerommet natten over og i bare pyjamas.

To andre forklarer at de ikke har vært inne-stengt i kjelleren og heller ikke har hørt at andre hadde vært der. Den ene sier at han «kjente Ola Ødegaard svært godt, de var på samme rom og vitnet ville ha husket om han hadde vært med på innestengningen. Vitnet har aldri vært inne-stengt sammen med Ødegaard».

Det femte av vitnene, som hadde vanskelig for å forklare seg, sier at han ikke kan huske å ha vært inne-stengt i kjelleren.

Den daværende styrer har avgitt forklaring i møte på mitt kontor. Han benekter bestemt å ha låst elever inne i noe rom i kjelleren og hevder at kjøleromepisoden ikke har funnet sted.

Også journalist Ola Ødegaard har forklart seg i møte hos meg, og han har uavkortet fastholdt sin fremstilling. Han uttaler at han bestemt mener at det var de seks han har navngitt som satt i kjelleren sammen med ham. Han har anført at det hendte flere ganger at elever ble satt i kjelleren og at det kan ha funnet sted en erindringsforskyvning. Han har forklart at det var tre kjellerrom som ble brukt ved innesperring av elever. Under et vaskekott var det et kjellerrom, «mørkekjelleren», som barna ble satt ned i gjennom en lem i gulvet. En nattevakt ved skolen, N., som oppsøkte ham i fjor, skal da ha sagt «du husker vel når jeg tok deg etter håret i mørkekjelleren». «Han øyensynlig bare lo av slike ting», sier Ødegaard.

Han mener at eleven som bekrefter at gutten ble satt i kjelleren fordi de hadde gått på isen, husker feil i at det var om dagen de satt der. Det var først i fritiden om ettermiddagen eller kvelden de hadde anledning til å komme ut på isen, og de kan da ikke ha vært satt i kjelleren før middag.

Skolestyreren og Ola Ødegaard fikk anledning til å stille spørsmål til hverandre etter først å ha forklart seg hver for seg. Det klargjorde ikke saken nærmere.

Den nåværende styrer ved Ekne anfører at det for ham er helt uforståelig at noen elev kan ha vært innestengt i «mørkekjelleren». Han har snakket med en rekke av de ansatte om dette, og deres reaksjon var at innestengningen umulig kan ha funnet sted, — «det kan ikke ha hendt».

Nattevakt N. har forklart at han og hans kone en dag i fjor sommer pratet med Ola Ødegaard. I gjengivelsen av samtalen heter det:

«— — — som vanlig pratet vi som gamle venner og også om tiden han var på Ekne. I samtalen løp spurte jeg om han husket den gangen han var så umulig at jeg i rådløshet tok han med bort til dette kottet som det skrives om og sa dette: «Hvis du nå ikke blir snill Ola så vet jeg ikke annen råd enn at jeg får lempe deg dit ned.» Ola svarte: «Kjære N., jeg skal være snill.» Ola gikk da opp på dagligstua og jeg gikk til styreren og fortalte dette. Styreren ga da uttrykk for at dette burde jeg ikke ha gjort, men at Ola nok ville forstå hensikten og meningen. Jeg hadde naturligvis ikke til hensikt å stenge Ola inne verken da eller senere, og jeg nekter å tro at heller ikke Ola tok dette alvorlig.

Det var jeg som minnet Ola om denne episoden, og det ville jeg ikke gjort om jeg hadde dårlig samvittighet og virkelig hadde til hensikt å stenge han inne. Jeg innser og innrømmer at dette var ubetenksomt, men jeg visste så godt at dette tok ikke Ola som noen trusel jeg ville gjøre alvor av. At jeg tok han etter håret er løgn. Jeg mente og mener at det hele er en episode som det ikke var noe mer alvor med enn at vi kunne minnes den som en morsom episode. Dette var også tilfelle når Ola og jeg frisket opp gamle minner både ved tidligere anledninger og ved denne spesielle anledningen på Røros.»

De foreliggende forklaringer er til dels sterkt motstridende og det gjør ikke bildet klarere at det også foreligger store uoverensstemmelser når det gjelder provene fra elever som skal ha vært utsatt for innestengningene.

Å trenge til bunns i saken og få de faktiske forhold sikkert fastslått, vil i dag neppe være mulig, iallfall ikke uten ytterligere, omfattende etterforskning. En slik etterforskning finner jeg ikke å kunne gå til. Det gjelder her episoder som i tilfelle ligger 10—12 år tilbake i tiden og som det i et hvert fall ikke er holdpunkt for å anta hender i dag. Uansett hva man måtte mene om bevisspørsmålet, — et spørsmål som det foreliggende materiale ikke gir meg grunnlag for å ta standpunkt til — ville strafferettslige reaksjoner under enhver omstendighet være foreldet.

Etter det opplyste slutter den styreren det gjelder ved spesialskolene i år av grunner som ikke har noe med denne sak å gjøre.

2. Annen innelåsning.

En av de elever som er avhørt av politiet forklarer at han tre ganger har vært innesperret i et kott ved styrerens kontor. Han har også en gang vært innelåst i omkring 4 timer på håndarbeidsrommet til pikene, sammen med 6—7 andre elever. De var mistenkt for å ha vært med på et tyveri hos handelsmannen.

I en annen av politiforklaringene er opplyst at noen elever som straff hadde vært låst inne på et kott like ved styrerens kontor.

Styreren bekrefter at han som straff for forseelser har stengt elever inne i et mørkt kott utenfor sitt kontor. Han forklarer at innestengningen bare varte i kort tid og aldri mer enn ½ time. Han har også bekreftet at han en søndag ettermiddag stengte en del elever inne på jentenes håndarbeidsrom som straff for naskeri hos handelsmannen. Alle disse forhold ligger forut for 1958. Andre former for innesperring hevder han ikke å ha brukt.

Også disse forhold underbygger forslaget om at bruken av isolasjon blir regulert i skrevne bestemmelser.

3. Korporlig avstraffelse.

I brev til Arne Skouen etter programmet i «Åpen post» anførte en tidligere elev som gikk på Ekne fra 1951 til 1958 at han og to andre elever ved skolen en gang han ikke kan tidfeste fikk ris av styreren i spisesalen mens de andre elevene så på. De hadde vært på epleslang. Han har også gitt muntlig forklaring og har fastholdt dette.

Skolestyreren benekter å ha brukt ris ved anledningen. Han har derimot erkjent å ha brukt ris på elever to ganger, uten at han kan angi når dette skjedde. Den ene gangen ble riset brukt på en elev som var grepet i å skulle ha samleie med en av jentene ved skolen. Den andre gangen ble det brukt på en elev som hadde oppført seg brutalt mot mindre elever. Gutten ble senere overført til Foldin. Utover dette hevder skolestyreren at han aldri har riset noen elev.

Han har imidlertid i blant benyttet en form for avstraffelse som han kaller «symbolsk rising». Når en elev hadde gjort noe galt, kunne han få et rapp over baken med en bjørkekvist, men da med klærne på. Han sier også at han brukte å ha en bjørkekvist festet i gardenene i spisesalen og gjerne pekte opp på bjørkeriset om noen laget bråk.

Under avhøret på mitt kontor navngav Ola Ødegaard 6 samtidige elever som han mener ble straffet ofte. Konkrete episoder ble ikke nevnt. Det viser seg at disse seks nå er spredd over hele landet, og jeg har ikke funnet at den

lite konkretiserte angivelse av hva de kan forklare seg om, kan gi tilstrekkelig grunn til å foranledige igangsatt politietterforskning eller bevisopptak. Jeg har imidlertid skrevet til dem og bedt om deres uttalelse. Tre har svart. Den ene — en kvinne — sier at hun i 1954 eller 1955 ble slått av styreren en gang han var sint på henne. Hun har aldri fått ris, — jentene fikk ikke det. Gutter derimot fikk ris i spisesalen, skriver hun. En annen, som nå er på åndssvakehjem, skriver at han ble slått med bjørkeris av styreren, at han har vært satt i kjelleren og også vært innelåst i et kott. Den tredje skriver at han aldri ble slått eller fikk ris på Ekne og at han ikke har sett og heller ikke hørt om at andre fikk ris. Derimot er det riktig — anfører han — at elever kunne bli innelåst på soverommet. Noen samtidige elever med Ødegaard har forklart at skolestyreren slo med lærrem som straff for forseelser. Styreren har bestemt benektet dette. Personalet ved skolen forklarer at de ikke har sett eller hørt om korporlige avstraffelser, hverken med ris eller lærrem, og at de ikke forstår at det kan ha forekommet.

Også her foreligger sterkt motstridende forklaringer, bortsett fra de to avstraffelser som er erkjent.

Styreren har forklart at han var på det rene med at det var ulovlig å foreta korporlig avstraffelse. Når han likevel gjorde det ved de to anledningene, var det fordi han mente å ha hensyn å ta, ikke bare til de to elevene og deres foreldre, men også til de mindre elevene som var blitt mishandlet av en av de større.

Det må således etter styrerens egen forklaring legges til grunn at han to ganger bevisst har satt seg utover bestemmelsen om at korporlig refselse ikke må brukes. De hensyn han har vist til, berettiget ham ikke til å gjøre det. Disse forhold er i dag foreldet, men de illustrerer behovet for klargjøring og innskjerping av refselsesbestemmelsene.

4. «Strek-metoden».

Den samme elev som fortalte om rising etter epleslang, har beskrevet en form for avstraffelse som han kaller «strek-metoden». Den gikk ut på at elever som hadde gjort noe galt, måtte stå med armene oppstrakt fra 5 til 15 minutter, alt etter hvor alvorlig forgåelsen var.

Skolestyreren har forklart at det kunne forekomme at en elev måtte stå borte ved en vegg og strekke armene i været en stund, men ikke mer enn et par minutter. Han anfører at ingen gutt kunne stå med hendene i været et kvarter i strekk.

Også metoder som denne kan det være grunn til å være oppmerksom på når refselsesbestemmelsene behandles.

5. Påstand om mishandling ellers.

I Studentersamfundet nevnte Ola Ødegaard at en elev ved Ekne off. barneskole var blitt mishandlet. Han sa bl. a.:

«Jeg husker vi hadde en gutt på denne skolen, han var 11 år. Han var en blant de mange som var synlig syk. Det så vi barna, men dette så ikke de voksne som var satt til å styre i denne konsentrasjonsleiren. Jeg husker mange ganger at denne gutten kom og bad om hjelp, bad om at vi måtte hjelpe ham for han hadde ondt. Dette forstod ikke det personell som var satt til å ha ansvaret for oss vergeløse barna. Og han fikk også kjenne på kroppen hvordan forholdene var, hvordan man tok dette. Man fant ut at gutten var ikke syk, han hadde gjort seg til, trodde man. Jo da. En uke etterpå at gutten kom til Rikshospitalet — for da hadde man endelig funnet ut gutten var syk — døde denne gutten.

Jeg vil ikke påstå i denne forsamling at gutten døde av sitt opphold i denne konsentrasjonsleir. Men jeg vil si det så sterkt at den tortureringen som denne gutten ble utsatt for, var en sterk medvirkende årsak til hans død.»

I et brev til meg av 22. mars 1967 har Ødegaard navngitt en kvinnelig funksjonær som han hevder mishandlet gutten mer enn en gang. Mishandlingene skal ha funnet sted i tiden 1954—1958.

Det er brakt på det rene at den elev det var siktet til, ikke er død, men nå er på et åndssvakehjem. Han var elev ved Ekne off. barneskole fra 1955 til 1958 da han ble overført til Sentralregisteret for åndssvake.

Jeg har rettet henvendelse til guttens far og til overlegen ved åndssvakehjemmet om opplysninger. Faren har bl. a. skrevet:

«— — (Guttens navn) — — hadde det veldig bra på Ekne. Der lærte han både skrivning og regning, samt andre fag. Vi korresponderte med — — — og han hadde aldri noe annet enn godt å si om betjening og lærere. Tante — — —, som også da var ved skolen, skrev også ofte til oss.

Først i juni 1955 var jeg ute på forretningsreise og jeg stoppet uanmeldt ved Ekne skole. Jeg ble mottatt på det hjerteligste av alle ved skolen. Der var alt rent og pent og det virket ordentlig over alt. Det hersket en god og varm atmosfære ved skolen. Jeg lå over ved skolen en natt, så jeg fikk god anledning til å se meg om. Var også med — — — i klasseværelset, hvor undervisningen virket liketil og grei for barn med handicap. Videre var de fleste av betjeningen personlige kristne. Jeg kan derfor ikke med min beste vilje tro at de ville mishandle barna. Aldri.

— — — kom hjem hver sommer på ferie, men han ville alltid tilbake til Ekne. Det er vel ikke noe barn som ville reise tilbake hvis det ble mishandlet?

Sommeren 1956, når — — — var hjemme på ferie, var han uheldig og kom bort i en bilulykke. Han fikk kraniebrudd, men ble allikevel frisk, slik at han reiste tilbake til Ekne ved skolens begynnelse.

Som følge av skaden, fikk — — — epilepsi tidlig på våren 1958. Han måtte av denne grunn slutte ved Ekne off. skole. Men skolen var oss behjelpelig med å søke plass ved Rikshospitalet, hvor — — — ble grundig undersøkt. Av diagnosen ble det opplyst at — — — hadde fått hjerneskade under svangerskapet og at skaden ved bilulykken hadde fremskynnet sykdommen. Videre ble det sagt at — — — var åndssvak.»

Overlegen ved vedkommende åndssvakehjem har uttalt bl. a.:

«Jeg kan opplyse om — — —:

Han er født 20/3-44, og kom til — — — den 18/3-59. Det var ved innkomsten opplyst at han hadde gått ved Ekne off. skole fra 1955 til høsten 1958, likeledes at han i 1956 hadde hatt brudd på hjerneskallen, som imidlertid ikke syntes å ha hatt noen vesentlig innflytelse på forløpet av hans tilstand. Det er opplyst at han siden 1947 har hatt en del rykninger i kroppen, altså fra 3-års alderen, og var innlagt første gang i Rikshospitalets nevrologiske avdeling i 1948 for en tilstand som kalles encephalopatia progressiva, med et annet navn: tuberøs sclerose. Det er langsom fremadskridende hjernesykdom, som imidlertid kan ha mange gode perioder, men fører med seg moderat til svær forsinkelse av de intellektuelle funksjoner, til dels med andre mentale forstyrrelser, og epilepsi. Han frembød etterhånden en del legemlige tegn på sin hjerneskade med forskjellige refleksutslag på de to sider. På grunn av sine epileptiske manifestasjoner har han flere ganger vært innlagt i Rikshospitalets nevrologiske avdeling.

Hans atferd i hjemmet var til slutt så van-skelig at man fant institusjonsbehandling på-krevet.»

«Om det har noen betydning kan jeg opplyse at jeg etter telefonsamtalen med ombudsmannens kontor nærmest litt tilfeldig begynte å spørre hvordan det hadde vært på Ekne, og han smilte hyggelig, og sa at han hadde hatt det bare bra der. På direkte spørsmål fra meg om hvordan «de» var der, sa han at «de» hadde bare vært snille.»

Skolestyreren tilbakeviser bestemt at noen av personalet ved Ekne off. skole kan ha mishandlet gutten eller på noen måte behandlet ham dårlig. Hans tilstand var slik at den utelukkende oppfordret til medlidenhet.

Vitne B. i «Åpen post» har også vært spurt om han kan huske noe om hvorvidt gutten ble mishandlet på Ekne. Han forklarer at han ikke hadde sett eller hørt om noe slikt.

Den funksjonær som var beskyldt for å ha mishandlet gutten, har bestemt avvist anklagene. Ødegaard har fastholdt beskyldningene, og funksjonæren har deretter anmeldt ham for ærekrenkelse. Saken er nå under behandling av politiet.

Det som foreligger gir ikke grunnlag for å anta at gutten er blitt mishandlet.

6. Straff etter rømning.

En dame har i et brev etter «Åpen post» fortalt at hun for mange år siden var vitne til at en lærer ved Ekne barneskole gav noen elever som var funnet igjen etter rømning, beskjed om å løpe hjem til skolen på urimelig kort tid. De hadde 7 km's vei og skulle være fremme på skolen en halv time senere. Hun spurte læreren om hun ikke kunne kjøre guttene hjem, men fikk til svar at de ikke skulle belønnes med bilskyss etter rømning.

Læreren som stod for ettersøkningen etter guttene har forklart at han gav dem beskjed om å gå tilbake til skolen, men at han ikke påla dem å gjøre det på 30 minutter, — noe som ville vært meningsløst. Han mente at også elevene hadde oppfattet marsjen tilbake til skolen som en rimelig straff for rømningen.

Tre av guttene som var med på rømningen, er nå elever ved framhalds- og yrkesskolen på Ekne, og jeg har hatt samtaler med dem om episoden. To av dem forklarte at de var blitt pålagt å være tilbake til skolen til en bestemt tid, som de nå ikke husker. Den tredje husket ikke noe om dette. Alle tre forklarte at de sprang og gikk vekselvis, og at hjemturen gikk fint og ikke var hard. De hadde for øvrig ikke klokke, og kunne ikke ha fulgt med i hvor lang tid de brukte. Læreren passerte dem i sin bil like etter at de hadde begynt på hjemturen og han tok imot dem da de kom tilbake til skolen.

Etter dette kan det ikke utelukkes at det foreligger en misforståelse når det gjelder forholdet med tidsangivelsen. Under ingen omstendighet synes guttene å ha følt hjemturen som en straff å snakke om.

7. Brevsensur.

Ifølge lydbandreferatet fra møtet i Studentersamfundet uttalte Ola Ødegaard om brev-sensur ved Ekne:

«Våre brev, både de som kom inn og som vi sendte ut, ble sensurert på kontoret for at man ikke skulle risikere at det kom ut anklager mot hverken personell eller over de forskjellige straffemetoder som fant sted.»

Også i debatten i «Åpen post» ble det anført at «brevene deres sensureres».

I et brev til «Åpen post» klager en tidligere elev ved spesialskole over at de måtte skrive brev etter brev til klassen. Det samme har Ola Ødegaard anført. Han har i møte på mitt kontor i nærvær av den daværende styrer ved skolen gjort gjeldende at alle utgående brev ble åpnet i hans tid ved skolen, men ikke alle

inngående. Også pakker ble åpnet. Det var adgang til å skrive brev utenfor klassen, men alle brev skulle leveres på kontoret.

En samtidig kvinnelig elev har forklart at «vi skrev brev på kladd, så fikk frøken se dem og etterpå skrev vi på ark. Jeg måtte mange ganger lure meg ned på posthuset for at mitt brev skulle sendes».

Styreren bestrider at brevsensur fant sted. Da det imidlertid var kommet klager fra foreldre over at de så sjelden fikk brev fra barna, hadde han gitt beskjed til lærerne om at barna regelmessig skulle skrive hjem. Dette ble gjort i klassen, og de brevene så gjerne læreren på, slik det gjøres med skolearbeider.

Etter det som foreligger, kan det neppe legges til grunn at brevsensur i egentlig forstand den gang fant sted. Jeg finner ikke å kunne foreta ytterligere undersøkelser av dette.

B. Røstad off. skole.

1. Innelåsing.

I fjernsynsprogrammet i «Åpen post» fortalte vitne A. bl. a. følgende:

«— — — det var en aften det var like før vi skulle legge oss. Man er jo litt bråkete og litt forskjellige sånne ting, litt urolige og sånn. Det ble da at jeg vil ikke høre på pleiemoren om at jeg skulle gå å legge meg å være stille. Og hun hadde en så enorm fabelaktig evne til å ha tak på oss når hun skulle dra oss med. Og det var — hun tok og vred ørene rundt på oss så vi gikk i kne på gulvet. Det gjorde hun med meg og førte meg da inn på et rom som ikke ble brukt. — Dette var senhøst og det var svært kaldt. Det var mørkt der for det var ikke lys og det var vinduer som sto oppe som jeg ikke nådde opp til fordi det var for høyt. Og det var en kraftig vind ute. — Og det var noen trær utenfor som da kom i voldsom bevegelse, som kastet skygge inn i dette rommet. — Som da gjorde at jeg fikk enda mere skrekk. — Vel, hun låste meg inn på dette rommet. Hun hadde ved siden av dette rommet sin hybel, og der var det en dør i mellom som jeg så kalte et sånt lite kikkehull som man bruker på disse skolene. Men hun låste døren, og hun gikk da for dagen for hun var ferdig. Så hun ble da borte. Og resultatet var det at jeg skrek i timesvis — i timesvis. Jeg skrek om hjelp og alt. Og jeg bad til Gud — og jeg skrek at jeg ville hjem og jeg skrek etter min mor. Av utmattelse etter flere timer ga jeg opp og bare sank hen ned ved den andre døren som førte ut til gangen. Og der var det en av nattevaktene som fikk høre min gråt og låste opp døren og ble aldeles, aldeles forskrekket over at man kunne finne et barn der.»

Bestyreren og internatpersonalet ved Røstad off. skole forklarer at episoden er helt ukjent for dem. Den skal ha funnet sted for omkring 17 år siden, og forholdet vil i dag neppe kunne klarlegges nærmere.

Det ble opplyst at skolen den gang var over-

fyldt og at en internatassistent kunne ha opp til 39 elever å få i seng om kvelden. En av personalet har vært inne på tanken om forklaringen kan være at det har vært nødvendig å isolere en urolig elev f. eks i et klasserom mens de andre ble lagt, og at eleven så kan være glemt.

Det kan ikke tjene til noe å anstille videre undersøkelser om dette gamle forhold.

2. Annen avstraffelse.

Vitne A. fortalte også om en avstraffelse han var blitt utsatt for etter at en elev hadde sladret på ham til en lærer. Han sa om dette bl. a.:

«Og han (læreren) tok meg da inn på sin klasse og stilte meg da til veggen, altså i et hjørne, hvor jeg i en time måtte stå med hodet bakoverbøyd — så stramt som det var mulig. Men det var jo vanskelig, så jeg fikk hodet flere ganger tilbake, men da kom han med pekestokken og nikket til den så tennene klasket litt sammen. Og jeg husker jeg tenkte at jeg må holde ut dette her for jeg var så redd for denne pekestokken for det skjedde nemlig to eller tre ganger — og det gjorde vondt. Vel, når denne timen hadde gått så kunne jeg ikke få hodet tilbake etter en stund, fordi nakken min hadde stivnet. Og jeg husker så godt jeg fikk noen enorme — enorme hodesmerter etter dette.»

Episoden er tidfestet til før jul 1949.

A.s mor klaget over forholdet i brev til skolen i januar 1950. Saken ble tatt opp i lærerrådmøtet og tilsynsutvalget ble underrettet. Skolestyreren underrettet klageren om undersøkelsene.

Den læreren det gjelder, har forklart at han hadde tatt A med seg inn i sin klasse fordi A hadde plaget en av hans elever. Læreren lot A stå nede ved døren resten av timen. Han kan ikke huske om han sa at A skulle stå på en bestemt måte, men vil heller ikke utelukke at han kan ha gjort det. Læreren har beklaget forholdet.

Det er grunn til å ha forholdet i erindring når bestemmelsen om bruk av refselsesmidler skal behandles.

C. Eikelund off. skole.

1. Anklager om korporlig straff.

I et brev som er oversendt fra Arne Skouen har en tidligere ansatt ved Eikelund off. skole opplyst at det er fortalt henne av en av betjeningen ved skolen at en tidligere styrer der brukte redselsfulle straffemetoder, «som å slå elever med en gummislange».

Den hun oppga som kilde, er eksaminert om forholdet. Hun forklarte at hun ved et tilfelle var kommet inn på styrerens kontor mens han holdt på å slå en gutt med gummi-

slange. Det var ialt tre gutter på kontoret som ble straffet fordi de hadde låst en mindre gutt inn i et kleskott. Det skjedde antagelig rundt 1960, sier hun. En annen av betjeningen forklarer at hun for 5—6 år siden hørte av en ansatt ved skolen at samme styrer hadde slått en gutt med gummislange. Hun har tilføyet at selve hendelsen lå meget lenger tilbake i tiden. Den hun oppgav som kilde, har ikke ønsket å forklare seg og har vist til at det forhold han hevdes å ha vært vitne til, ligger så mange år tilbake i tiden.

Vedkommende skolestyrer har vært forelagt de fremsatte beskyldninger. Han anfører at anklagene er grepet ut av luften og at han aldri har slått noen elev med gummislange. Han hevder at beskyldningene må ha sammenheng med at han i sin tid prøvde å få den som har fremsatt dem fjernet fra skolen.

Siste gang det ble brukt ris ved Eikelund off. skole, var i 1936. Han hevder at det senere ikke har forekommet at ris eller annen form for korporlig avstraffelse er brukt.

Jeg har ikke funnet å kunne iverksette ytterligere undersøkelser om disse eldre episoder, men har gjort Kirke- og undervisningsdepartementet kjent med de forklaringer som er gitt.

2. Nektelse av mat.

Det har også vært anført at det under samme styrer hendte at elever ble nektet mat som straff.

Også denne anklage har vært forelagt for styreren, som har gjort daværende husmor kjent med den. Hun forklarer at styreren aldri har gitt beskjed om noen form for matstraff og at slik straff heller aldri ble brukt.

V. Sammendrag.

A. Målet for undersøkelsene og opplegget av dem.

Undersøkelsene har først og fremst måttet ta sikte på å søke klarlagt hvordan forholdene ved disse skoler er i dag. Det har ikke vært meningen at ombudsmannen skal ta opp til behandling forhold og episoder som endog ligger mange år forut for institusjonens opprettelse.

I betraktning ikke minst av den oppsikt betretningene i Studentersamfundet og «Åpen post» om avstraffelser m. v. vakte, har jeg likevel søkt å kontrollere dem så langt det med rimelighet har latt seg gjøre, uten at undersøkelsen av forholdene i dag ble for sterkt hemmet eller sinket.

Opgavens store omfang har gjort det nødvendig å konsentrere undersøkelsene om de

skoler som spesielt var i søkelyset ved de nevnte anledninger, Statens spesialskoler for evneveike.

Det har vært foretatt gjennomgåelser på stedet ved 4 internatskoler og et stort antall personer har vært avhørt. Det er også innhentet forklaringer gjennom politi og lensmenn og en del vitner har gitt forklaringer på mitt kontor. Fra spesialskoler som det ikke har latt seg gjøre å oppsøke, er det innhentet opplysninger om forhold og praksis av betydning.

For at undersøkelsene skulle bli så betryggende og allsidige som mulig, fant jeg det riktig allerede fra begynnelsen å få etablert en ordning med advokatrepresentasjon for de to parts-sider i saken, — Kirke- og undervisningsdepartementet/skolen/personalet på den ene side, og elevene/foreldrene på den annen side. Høyesterettsadvokat Knut Blom har representert elevene/foreldrene og utgiftene med dette dekkes av Justis- og politidepartementets bevilgning til fri sakførsel. Regjeringsadvokat Hans M. Michelsen har representert den annen partsside. Begge advokater har vært med på gjennomgåelsen ved skolene og har deltatt i eksaminasjonen av dem som har forklart seg. De har også fått seg forelagt det skriftlige materiale.

På grunn av de særlige problemer som avhør av barn reiser, fant jeg det riktig å gi to barnepsykologer i oppdrag å ta samtaler med barna ved Røstad off. skole og ved de to spesialskoler på Ekne. Etter konferanse med Universitetets psykologiske institutt ble til denne oppgaven antatt lektor Ruth Frøyland Nielsen, instituttets barnepsykologiske avdeling, og barnepsykolog Gerdt Henrik Vedeler, Barnevernklubben i Tønsberg. Ved den fjerde skolen som er besøkt, Eikelund off. skole, har skolepsykolog Johs. Hovden, som også er medlem av tilsynsutvalget ved skolen, på min anmodning hatt samtaler med en del av elevene.

Bestemmelsene i spesialskoleloven og i instruksene for de forskjellige stillingskategorier ved skolene er søkt vurdert ut fra hensynet til rettssikkerhetsbehovet.

B. Forholdet ved skolene i dag.

1. Prøving av elever.

Det er i dag ingen fast ordning ved spesialskolene for evneveike når det gjelder opptaksprøving og senere etterprøving av elevene. Fremgangsmåten varierer fra skole til skole, og det er forskjellig i hvilken utstrekning skolepsykologer og andre sakkyndige medvirker ved testingen. Etter min mening bør det gis retningslinjer for prøvingen, slik at ordningen kan komme inn i fastere former og gi større sikkerhet mot feilplassering.

2. Brevsensur.

Det er ikke kommet frem noe som kan tyde på at det i dag foregår brevsensur ved disse skolene. Barna kan poste sine brev selv eller levere dem på skolens kontor i lukket konvolutt, og inngående post blir utlevert uåpnet.

Ordningen med fri brevveksling for elevene er funnet av så vesentlig betydning, at den er foreslått fastlagt i reglement. Skal det i unnødvendigste tilfelle være adgang for styreren til på grunnlag av konkret mistanke, å åpne brev til eller fra en bestemt elev, må det være hjemlet og avgrenset i skrevne bestemmelser. Også i slike tilfelle er det organer som barnet må ha adgang til å skrive til i lukket brev, — tilsynsutvalget, Kirke- og undervisningsdepartementet, ombudsmannen og kanskje også andre. Det bør reguleres i bestemmelser hvem dette skal være. Det bør gis retningslinjer for den kontakt styreren skal ta med foreldrene, når en elevs brev blir kontrollert.

3. Behandling av barna, disiplin og refselse.

Etter de undersøkelser som er foretatt, er det mitt inntrykk at barna ved skolene i dag behandles med omsorg og vennlighet. Det er også den oppfatning de to barnepsykologene har etter sine samtaler med barn ved Røstad og Ekne, og det samme har skolepsykologen ved Eikelund gitt uttrykk for. Det er ikke kommet frem noe som tyder på at barna lider overlast eller blir dårlig behandlet. Det har vært konstatert et par nylig inntrufne tilfeller av kroppslig refselse eller uheldig behandling, men de peker seg ut som enkeltstående brudd på det vanlige.

Det er behov for å få klarere, skrevne bestemmelser om bruk av refselsesmidler. Grensen mellom styrerens og andre ansattes myndighet når det gjelder gjennomføring av ro og orden bør også klarlegges.

Det bør ved hver skole føres bok over refselsener av noen betydning. Boken bør kontrolleres av tilsynsutvalget.

4. Andre forhold.

De to barnepsykologene som har medvirket som sakkyndige, har i sin rapport omhandlet forskjellige ytre forhold som de finner uheldige og betenkelige for barna. Jeg gjengir deres konklusjon:

«Vi fikk ikke inntrykk av at barna på de tre omtalte spesialskoler ble mishandlet i den forstand som er antydning i den kritikk som i det senere er reist mot skolen. Vi fikk ikke inntrykk av at brevkontroll fant sted, heller ikke at man benyttet refselse i fysisk forstand, eller ved uheldig frihetsberøvelse, isolasjon o. s. v. Barna fikk rimelig adgang til å bevege seg utenfor institusjonen. For Røstads ved-

kommende ble det fra personalets side sagt at en tidligere tilsynsmyndighet fungerte dårlig og at de hadde liten direkte kontakt med barna. Vi har ikke tilsvarende sikre opplysninger om dette fra de to andre spesialskoler.

Spørsmålet om Ombudsmannens punkter hva angår brevkontroll, refselse og bevegelsesfrihet må derfor besvares negativt.

Når det er sagt, vil vi imidlertid understreke at de to barneskoler i sitt opplegg og som system betraktet, representerer en mentalhygienisk høyst betenkelig situasjon for de barn som er der. Institusjonene er alt for store til at man kan ta de tilstrekkelige individuelle hensyn og utøve den fleksibilitet som er nødvendig. Barnetallet pr. voksen tillater på ingen måte det minimum av personlig kontakt mellom voksne og barn som all psykologisk forskning samstemmer om er nødvendig for en sunn personlighetsutvikling. Det er ikke tilstrekkelig samarbeid i personalstaben, og internatpersonalet har for dårlig utdannelse og for lav status. Institusjonene er for isolert fra omverdenen med uheldige følger for det enkelte barn og for institusjonen som helhet. Selve undervisningen later til å være relativt bra og utmerker seg som det desidert beste ledd i det totale tilbud som institusjonene representerer overfor barnet.

Våre opphold ved de tre spesialskoler var alt for kort til at det ble mulig med noen inngående undersøking hverken av det enkelte barn eller av institusjonen som system. Selv om vi har inntrykk av at mishandlinger og overgrep nå ikke finner sted, representerer institusjonene en mentalhygienisk uforvarlig situasjon for de barn som er henvist til å ha dem som sitt hjem gjennom mange år.»

Tilsynsutvalget ved Eikelund har i sin rapport bl. a. anført:

«— — — Tilsynsutvalget vil til slutt peke på at skolens sovesaler og oppholdsrom er særdeles utrivelige i en grad som ikke lenger bør tolereres. Det er av stor betydning for barnas trivsel og i videste forstand mentale helse, at omgivelsene er hyggelige og hjemlige og utvalget finner det uforvarlig om ikke noe gjøres med dette. Vi anmoder derfor om at det bevilges penger til dette — uten at det på noen måte utsetter eller erstatter bevilgningene til skolens byggeplaner forøvrig.»

Psykologene har etter gjennomgåelsen ved Røstad og Ekne også pekt på at kontakten mellom skolene og hjemmene er tilfeldig og utilstrekkelig. Jeg har festet meg ved det samme og mener at det må være av betydning at skolenes forbindelse med hjemmene kommer inn i fastere former.

Det må være maktpåliggende å søke fjernet de hindringer som har gjort at lovens ordning om fast tilsynslege ved hver skole i en årrekke ikke har latt seg gjennomføre.

5. Rettssikkerhetsgarantier ellers.

Utenom de rettssikkerhetsgarantier som alt er nevnt, — fastere ordning med prøving og etterprøving av elever, bestemmelser om eleve-

nes rett til fri brevveksling, klarere bestemmelser om refselsesmidler, innføring av bok over refselsler av noen betydning, utbygging av samarbeidet innen skolen og av skolenes forbindelse med hjemmene, — har jeg pekt på følgende forhold:

Answaret for skolegangen.

Enkelte skoler har anført at ansvarsforholdet mellom stat og kommune etter spesialskolelovens § 1 og § 4 er uklart i praksis, jfr. også Innst. S. nr. 4, 1966—67.

Ankeinstans.

Forslaget om at departementets avgjørelser etter spesialskolelovens §§ 14 og 15 (opptaking og nektelse av utskrivning ved spesialskole) skal kunne bringes inn for lagmannsretten i første instans, bør overveies utvidet til også å omfatte avgjørelser etter § 16 om å vise en elev bort fra skolen for en tid eller for godt.

Kontroll med spesialskolene.

Det bør gis bestemmelser om hvem som skal gi innstilling til departementet om medlemmer av tilsynsutvalgene. Utvalgenes oppgaver bør klargjøres, slik at det ikke rår tvil om at de også skal føre tilsyn med gjennomføringen av orden og disiplin. Det bør oppnevnes tilsynsutvalg også ved eksternatskolene.

Barna bør på passende måte orienteres om tilsynsutvalget og om at de kan snakke med medlemmene av det når de har noe på hjertet om forhold ved skolen.

Ettervern.

Det bør søkes etablert et ordnet ettervern som kan gi større sikkerhet for at barn fra disse skolene får den støtte de trenger når de etter endt skolegang skal finne sin arbeidsplass og tilpasse seg samfunnslivet.

C. Anklager om eldre forhold.

For hvert enkelt av de eldre forhold som er behandlet, er det gjort rede for hva som er kommet frem ved undersøkelsene.

Når det gjelder anklagene om innestengning i kjelleren — «kjølerommet» og «mørkerommet» — er de foreliggende forklaringer sterkt motstridende og bevismaterialet er ikke tilstrekkelig til at det kan konstateres hva som er skjedd eller ikke er skjedd. Det vil i dag neppe være mulig å få klarlagt de faktiske forhold nærmere, i alle fall ikke uten ytterligere, omfattende etterforskning. En slik etterforskning har jeg ikke funnet å kunne gå til. Forholdene er 10—12 år gamle og under enhver omstendighet foreldet, og det er ikke fremkommet noe som kan gi holdepunkt for å anta at noe slikt hender i dag. I samme stilling står beskyldningene om visse andre straffemetoder.

Det er erkjent at det har vært brukt ris ved to anledninger og at det har vært brukt kortvarigere isolering i avlåst rom, men ikke i kjelleren.

Ingen av de gamle episoder kan gi grunnlag for videre undersøkelser eller andre skritt herfra.

RAPPORT

av 12. mai 1967

fra de antatte sakkyndige,
lektor Ruth Frøyland Nielsen

og

skolepsykolog Gerdt Henrik Vedeler,
etter besøk ved Røstad off skole, Ekne off.
barneskole og Ekne off. framhalds- og yrkes-
skole.

A. Oppdraget:

Etter oppdrag fra Stortingets Ombudsmann besøkte undertegnede psykologer de ovennevnte tre skoler. Vårt oppdrag besto i «gjennom samtale, i første rekke med barna ved skolene, søke å danne Dem et inntrykk av hvordan de har det». Under konferanse på Ombudsmannens kontor 25. april, ble vi stillet meget fritt når det gjaldt vårt arbeid under besøkene. Ombudsmannen presiserte imidlertid 4 punkter som han gjerne ville ha spesielt undersøkt. Disse dreide seg om:

1. Brevkontroll.
2. Refselse.
3. Adgang til bevegelse utenfor institusjonens område.
4. Barnas adgang til kontakt med tilsyns-nemnda.

B. Fremgangsmåte:

Når det gjaldt opplegg av arbeidet ønsket vi begge i størst mulig grad å delta i barnas liv og vanlige dagsrytme på institusjonen, d. v. s. ved måltider, undervisning, lek og fritidssystemer om aftenen frem til leggetid. På denne måten fikk vi være med å oppleve skolens liv og kunne på en naturlig måte komme i kontakt med både elever og de forskjellige grupper av voksne. Dette førte til individuelle samtaler både med barn og personale. Vi hadde særskilte samtaler med enkelte barn og voksne, dels etter initiativ fra oss, dels etter initiativ fra vedkommende ansatte.

Dessuten ba vi om å ha møter med representanter for de forskjellige grupper av funksjonærer, dels samlet, dels når det falt seg naturlig i «kaffepauser». Somme tider var styreren tilstede ved disse gruppesamtaler, andre ganger ikke.

Styreren på Røstad og hans kone inviterte oss til kaffe i sitt hjem.

C. *Generelle synspunkter:*

Hele tiden under våre besøk hadde vi i tankene at disse institusjoner, særlig barneskolen, tar imot barn som er rykket opp fra sitt hjemlige miljø, fra sin familie, sin vante livsform, sin skole, og er flyttet, ofte mange dagsreiser, til et fremmed sted. Barnas hjem kan være av høyst forskjellig kvalitet, følelsesmessig, intellektuelt, sosialt og økonomisk. Hvordan dette enn kan være, er det dog sitt eget hjem som barnet bevisst og ubevisst har identifisert seg med og er tatt bort fra.

På bakgrunn av dette finner vi det naturlig å vurdere spesialskolene først og fremst ut fra hvordan de fyller sin oppgave som hjem for barn. Dette gjelder da først og fremst barneskolene. De fleste av barna er på skolene i mange år, og en må regne med at miljøet der har en vesentlig betydning for deres personlighetsdannelse. Etter vårt syn bør derfor slike institusjoner først og fremst erstatte barnas hjem, dernest være et skoletilbud.

Spesielt i lys av et slikt synspunkt fant vi at Røstad off. skole vel er den av institusjonene som gir størst grunn til bekymring. For fremstillingens skyld vil vi beskrive våre inntrykk fra Røstad forholdsvis detaljert. Samtidig vil dette kunne tjene som vårt generelle inntrykk av de tre institusjoner. Vi vil derpå mer spesielt ta for oss de to andre institusjoner og omtale forholdene der vesentlig i den grad de adskiller seg fra Røstad. Dette for å hindre for mye gjentakelse. Vi regner med at de faktiske forhold omkring skolene allerede er kjent for Ombudsmannen. Disse forhold (barnetall, antall personell, bygninger o. s. v.) vil derfor bare bli tatt med i den grad dette er nødvendig for å beskrive barnas psykologiske og sosiale situasjon.

D. *De enkelte skoler:*

I. Røstad off. barneskole:

Det ytre miljø:

Med tanke på en institusjon for barn — hjem, skole, forhold til omverdenen — møter vi bygningene på Røstad og et uttrykk melder seg for tanken: *K a s e r n e*. En tre etasjes uoverkommelig kaserne. Dette inntrykk blir forsterket når en kommer inn på gårds-plassen og ser den svære, ruvende murbygning med en stor og naken gårds plass og et lite uværsskur. Denne gårds plass er like øde og utrivelig som alle andre gamle skolegårder. På en haug ved enden av skolen («jentehaugen») er det noen små trehytter hvor pikene kan leke. Ved den motsatte enden av bygningen ligger «guttehaugen». (Vi fikk vite at det er forutsetningen at kjønnene bør være adskilt.) Bare i de korte fristundene er alle barn (92) samlet på plassen hvor de især på

en sur vårdag, slik vi opplevet det, har lite å ta seg til. Riktignok er det noen moderne leker og gymnastikk-apparater, men disse kan ikke fange interessen i lenger tid. Kommer en inn i den store murbygningen med de brede, lange og høyloftede korridorene og trappeopp-gangene, ser en at det er gjort noe for å gjøre dem hyggeligere med lyst gulvbelegg og bilder, dels tegnet av elever. Likevel kunne vi ikke fri oss fra følelsen av å oppholde oss i en kaserne, et inntrykk som ble forsterket ved de mange låste dører, ikke minst de stengte dører mellom gutte- og pikesiden.

Den store spisesalen er delt opp med søyler, det er bord og stoler beregnet på 8—10 barn. Det er mange velstelte blomster, rent og ordentlig dekket med pent servise. Vi merket oss at det ble tatt individuelle hensyn ved måltidene, noen spiste havregrøt, andre foretrakk smørbrød, noen fikk egg til frokost, noen tran, andre tranpiller. Barna forsyner seg selv, og betjeningen sørger for at de har nok mat. Hvis noen har lyst til å hjelpe til å ta av bordet, får de lov til det, men de har ingen huslige plikter.

Selv om alt dette er tegn på omsorg og individuelle hensyn kan en ikke fri seg fra at noe vesentlig mangler. For det første er det 92 barn som sitter til bords i samme sal morgen, middag og aften, dag ut og dag inn. Barna har selvfølgelig sine faste plasser, men ingen voksne sitter til bords med dem. De voksne har her rollen som servitriser og inspektører. På denne måten blir måltidene en upersonlig ekspedisjonssak, ikke den menneskelige hyggestund som det kan bli i en mindre gruppe med voksne tilstede og i et hjem. Heller ikke blir barna tatt med i omsorgen og ansvaret for seg selv og andre, noe som ikke bare gjør deres daglige liv fattig, men som også betyr et handicap i retning av mangel på læring av sosiale omgangsformer.

Fra spisesalen går vi til de 8 dagligstuene som i dag synes å ha nok stoler, noe som inn-til nylig ikke var tilfelle. Disse stuene er i og for seg gjort ganske hyggelige, så hyggelige som de kan gjøres i de høyloftede, utrivelige rommene. Der er 5 TV-apparater fordelt på disse stuene.

Leker og bøker skulle stå fremme, men var for det meste innelåst, slik at barna eventuelt måtte be om dem. Det incitament som disse tingene skulle være i det daglige liv ble derfor redusert til et minimum. Livet i dagligstuene ble også fattigere fordi all hobbyvirksomhet var lagt til bestemte rom og avgrensede timer i dagsplanen.

Sovesaler er noe som vi i dag tror hører fortiden til. På Røstad skole er soverommene av forskjellig størrelse, med plass til opp til 12

barn i hvert rom. De er alle fattigslig utstyrt. De grønmalte jernsengene står delvis inn til veggen, delvis ute på gulvet. Ved hver seng er det en kasse med lokk som tjener som nattbord. Dette er stedet barna har til å legge sine personlige eiendeler i. Klær blir oppbevart i skap i egne rom. Ved siden av soverommene er det nyinnredete, felles vaskerom med servanter og et badekar. Her forretter en sitt toaletttid i samlet tropp. De større pikene finner tid til å stelle håret sitt og bruker kosmetikk. Dette er godkjent.

Når det gjelder leggetid om aftenen er det nok et fast reglement, men alle er enig om å gjennomføre reglene med «konduite». For de eldre barna oppleves dette å gå til sengs kl. 20.30 som urimelig tidlig. Fjernsynsprogrammene regulerer tildels leggetiden. Når barna har stelt seg til natten, kommer de i sine slåbroker for å se på fjernsyn. Av hensyn til pleiepersonalets frivakter og det begrensede antall apparater er det nødvendig å samle barna fra to og to «heimer», (hver på 12 barn) gutter for seg og piker for seg i hver sin dagligstue for å følge programmene. I ett rom vil det således sitte 24 barn under tilsyn av en voksen, en voksen som samtidig skal se etter om vaskerom er i orden o. s. v. Pleiemoren får derfor liten tid til å være sammen med barna. Man kan lett tenke seg hvilken mangel på kontakt mellom barn og voksen som en slik situasjon nødvendigvis betyr.

Selv om fjernsynsprogrammene kan være interessante og selv om både barn og voksne gjerne vil se dem, er de voksne oppmerksomme på den passivitet som følger med fjernsynet. Det er også klare over at T.V. kan bli en makelig tilflukt bort fra det å stimulere og beskjefte barna og involvere dem i kontakt.

Barnas holdning og atferd:

Barna på Røstad ga, når de ble iaktatt i flokk, inntrykk av tillitsfullhet og tilfredshet. Ved nærmere betraktning i mindre grupper eller enkeltvis, ble det imidlertid klart at svært mange av barna har følelsesmessige vansker og tilpasningsproblemer som deres overfladiske tilfredshet ikke makter å skjule. Erfaringer fra barn i institusjon sier at savnet av personlig kontakt med voksne og av naturlige og individuelle utfoldelsesmuligheter gjør at slike barn legger an en ytre holdning av tilfredshet, men at de innad preges av resignasjon og konflikter.

Et slikt mønster fant vi også på Røstad. Det var overraskende hvor lite gråt, krangel, uro eller andre «uregelmessigheter» som vi så når vi tar i betraktning at vi oppholdt oss mer enn en dag blant 92 barn.

Under samtaler med enkelte barn kom det

frem at de mistrivdes, kanskje mest over å måtte bo hjemmefra.

Det var påfallende hvor lite slike individuelle og personlige vansker ble erkjent av institusjonens ledelse. Men jo mer vi kom inn på detaljer overfor ledelsen og personalet, jo mer kom det imidlertid frem at det nok var mer problemer med barna enn hva vi i første omgang ble gitt inntrykk av.

Barnas dag på Røstad er programmert med skole, fritid, måltider o. s. v. Dette er nødvendig for å få en slik stor barneflokk til å fungere, men begrenser samtidig personlig initiativ og individuell utfoldelse. Vi vil tro at dette er en side ved institusjonslivet slik Røstad nå er lagt opp, som heller hemmer enn stimulerer det enkelte barns utvikling både intellektuelt, emosjonelt og sosialt.

Vi fikk inntrykk av et godt forhold mellom voksne og barn så langt vi kunne bedømme. På grunn av det alt for store antall barn pr. voksne i alle døgnets situasjoner så nær som i klasseundervisningen, var det ikke til å unngå at de voksne var henvist til en tilsynsrolle på bekostning av personlig samvær. Mange av barna var voldsomt kontaktsøkende og uttrykte ved det et behov som langt fra kunne tilfredsstilles under de rådende forhold. Men selv under slike forhold var det imidlertid klart at særlig «pleiemødrene» som hadde tilsyn med fra 12—24 barn (organisert i «heimer» med 12 barn i hver) så langt de kunne viste personlig oppmerksomhet og en varme som avtvang respekt.

En uunngåelig, men mentalhygienisk uheldig konsekvens av de store grupper av barn som til enhver tid er sammen, er det harde klima som da lett utvikler seg innen barnegruppene. Vi fikk inntrykk av at flere barn kunne være redd andre barn uten samtidig å føle seg tilstrekkelig beskyttet av en voksen som var oppmerksom på forholdet. Likeledes ble vi oppmerksomme på seksuelle spenninger mellom de noe større barn som personalet ikke lot til å være klar over, eller som de ikke hadde personlige eller faglige forutsetninger for å hanskes med. Problemer barn imellom av aggressiv eller seksuell natur, er hverken uvanlig eller nødvendigvis uheldig i en normal situasjon. Men i en institusjon som Røstad der barna har så liten tilgang til voksen kontakt og er henvist til hele dagen å være i større flokker, kan dette forhold være mentalhygienisk svært uheldig.

Alle funksjonærer vi snakket med på Røstad var opptatt av hvor problematisk lørdag og søndag er. Barna er da utpreget underbeskjefte og mistrives tilsvarende. Evneveike barn trenger mer stimulering og hjelp til eget initiativ enn normale, og i tillegg kommer her

det handicap som barn i anstalt lever under når det gjelder individuelle og varierte utfoldelsesmuligheter og personlige kontakter.

Barna på Røstad får fri 1¼ time hver dag etter skoletid. De får da gå til Levanger («byen»). De knyttet såvidt vi kunne bedømme, ingen kontakter med barn i byen og fortalte oss at de ofte ble kalt for «Røstaddullinger» av barna i omegnen. Det gjøres intet for at barn og voksne utenfor Røstad skal komme i personlig kontakt med barna innenfor institusjonen eller omvendt.

Konfirmasjonsundervisning, speiderarbeid og musikk-korps drives innenfor institusjonen.

Vi fikk anledning til å være med på øvelse i musikk-korpset som ga et meget positivt inntrykk. Spesielt virket musikkklærerens forhold til barna varmt og engasjert.

Skoleundervisningen:

Ved besøk i klassene på skolen den ene formiddagen vi hadde anledning til å være der, fikk vi inntrykk av at elevene trivdes. Her var de i liten flokk, gutter og piker sammen og med oppgaver som ble lagt til rette for dem slik at interessen ble fanget, og slik at elevene kunne hanskkes med dem. De merket at det lyktes for dem og at de gjorde fremskritt. — Lærerne var varmt interessert for sine elever, tok seg av dem, også enkeltvis og tonen i klassene var uanstrengt og tillitvekkende. Vi var f. eks. tilstede i en klasse hvor klasseforstanderen forberedte elevene mens sognepresten var tilstede og skulle overta konfirmantforberedelsen. Tross det at der altså var tre fremmede i den lille klassen, var atmosfæren naturlig ubesværet.

Besøkene i klassen førte imidlertid uvegerlig til at de enkelte lærere viste at de hadde behov for kontakt og for å snakke med oss. Deres problemer kan resymeres i en rekke punkter:

1. De følte alle at de burde hatt en bedre utdannelse for sitt arbeide.

2. Selv om lærerpersonalet hadde sitt eget lag, følte de seg isolerte, dels på grunn av de særegne problemer som en spesialskole byr på, dels fordi de ingen kontakt hadde hverken med lærerne i de omliggende skoler eller med kollegene på de to Ekne-skolene. Det at skolen ligger så langt fra kultursentrene, selv fra Trondheim, gjør at en mangler ethvert fritt pust i det daglige arbeidet.

3. Den støtte og det incitament som kunne komme fra regelmessige og vel planlagte personalmøter hvor dessuten representanter fra de forskjellige personalgrupper møttes, manglet fullstendig. Som allerede nevnt, kan dette bero på manglende tradisjon, manglende tek-

nikk og erfaring når det gjelder teamarbeide. Den eneste grunn som styreren oppga, var at medarbeiderne hadde så forskjellig arbeidstid at det rent administrativt var ugjennomførlig. Vi antydte at det hadde vist seg mulig på sykehus og andre steder under lignende forhold. Mens personalet innen alle grupper ga uttrykk for ønsket om slikt samarbeid, syntes styreren å være hjelpeløs overfor oppgaven. Imidlertid lyktes det tilsynelatende uten vanskelighet og uten tidligere forberedelse å få samlet en stor del av personalet til et uformelt felles møte hvor alle grener av skolens personale var representert.

Personalforhold:

Personalet på Røstad består av flere ulike kategorier. Lærere, fritidsledere, yrkes- eller formingslærere, internatpersonell, kjøkkenpersonell, administrasjon og ledelse.

Vårt generelle inntrykk var at disse grupper hadde liten samarbeidskontakt med hverandre. For lærernes vedkommende fikk vi imidlertid inntrykk av et godt innbyrdes kollegialt forhold.

Betydningen av samarbeid mellom alle som har med et barn å gjøre, ligger bl. a. i det at dette er forutsetningen for at det blir sammenheng og kontinuitet i barnets liv og at det enkelte barn blir oppfattet som et hele, en individuell personlighet der både intellektuelle, følelsesmessige og sosiale momenter spiller sammen.

Et slikt helhetssyn på barnet var lite fremtredende på Røstad. Man hadde forsøkt med personalmøter mellom lærere, internatpersonell og ledelse, men dette hadde ikke blitt vellykket og var ikke blitt fulgt opp.

Det var åpenbart sterke spenninger tilstede mellom styreren og flere av personalet, både blant lærerne og internatfunksjonærene. Forholdet her var preget av tildels benekting av at slike problem eksisterte, dels av fiendtlighet og mistenkeliggjørelse. Dette ble observert ved iakttagelse av personalgruppen som helhet og i samtaler med enkelte. Vi antar at en av grunnene til det manglende samarbeid i personalstaben henger sammen med internatpersonalets mangelfulle utdannelse og dermed lave status. I samsvar med vårt syn på at institusjonen primært bør være et hjem for barna, sekundært en skole, er den lave status internatpersonalet har, en mangel ved opplegget som kan ha alvorlige følger for den samlede omsorg for det enkelte barn.

Forholdet til samfunnet utenfor og til barnas hjem:

Røstad ligger bare en 10 minutters gange fra Levanger sentrum. Som nevnt er det adgang for barna til å gå dit. Vi hadde ikke inn-

*Siktet i...
1. 93 i...
...med...*

trykk av at barnas bevegelsesfrihet utenfor institusjonen ble hemmet i urimelig grad.

Likevel er Røstad isolert fra samfunnet utenfor. Man sto tilsynelatende fremmed overfor tanken om å arrangere sammenkomster, fester, tilstelninger o. s. v. mellom folk, barn som voksne, i og utenfor institusjonen. Dette kunne latt seg gjøre med litt mot og fantasi. De fleste av personalet bodde utenfor institusjonen, men det var liten kollegial kontakt mellom institusjonens lærere og lærerne i Levanger. Heller ikke var der noen særlig kontakt mellom Røstad skole og skolene på Ekne. Alt dette bidrar til å befeste den uvitenhet og fordomsfullhet som lekfolk flest har overfor evneveike og avvikende barn. På den annen side betyr en psykologisk og sosial isolasjon mellom institusjonen og samfunnet at barna i institusjonen vil lide av mangel på sosial trening og befeste sin oppfatning av at de er anderledes i uheldig forstand.

Musikk-korpset på Røstad deltar i 17. mai-toget på Levanger. Dette er et eksempel på positive tiltak i retning av integrasjon, men meget burde utvikles videre på dette område.

Som nevnt kommer de fleste barn til Røstad langveisfra. Kontakten med barnas hjem blir derfor vanskelig. Barna reiser hjem i ferien og tildels i weekenden, og en hadde et inntrykk av at de ble oppmuntret til dette fra institusjonens side. Noe fast organisert foreldresamarbeid er imidlertid ikke etablert. Slikt arbeid ble utført hovedsakelig av styren pr. korrespondanse, og sjeldnere ved foreldrebesøk på Røstad. Skal man i det hele opprettholde ordningen med internatinstitusjon for avvikende barn, bør foreldrekontakten og samarbeidet bygges ut på en organisert måte. Dette vil kreve tilsetning av sosialkurator. Uten et slikt organisert foreldrearbeid vil den før omtalte kontinuitet i hjelpen til barnet og det nødvendige helhetssyn på barnet, ikke kunne realiseres. Vi hadde inntrykk av at man på Røstad nok ante dette problemområde, men ikke hadde tilstrekkelig syn for hvor viktig det er.

Vi forhørte oss i personalgruppene og også overfor styren ganske inngående om hvorledes tilsynsnemnda fungerer. Vi fikk motstridende svar. Styren lot til å være fornøyd med ordningen, mens flere i personalstaben mente at tilsynsnemnda ikke fungerte etter sin hensikt og hadde lite øye for de menneskelige sider ved barnas situasjon på institusjonen. Vi fikk også bestemt inntrykk av at personalets ønske om reformer var blitt desavuert av tilsynsnemnda, men visstnok ikke av den nemnd som nå fungerer. Det ble hevdet at tilsynsnemnda var så opptatt med gjennomgåelse av rent administrative forhold at de

hadde liten anledning til å kontakte det enkelte barn. En kan vel heller ikke vente at en slik tilsynsnemnd har den innsikt og faglige kompetanse som må til for å forstå hvordan en tidsmessig institusjon av denne type bør legges opp.

Medisinsk/psykologisk/psykiatrisk og spesialpedagogisk service:

Røstad har ikke fast skolelegeordning. Dette beror visstnok på en lønnskonflikt mellom Den Norske Legeforening og Kirke- og undervisningsdepartementet. De nødvendige legeundersøkelser blir foretatt på initiativ av inspektrisen som fungerer som sykepleierske, men ikke er utdannet som dette. Vi finner det uforsvarlig at vurderingen av behov for legeundersøkelser fullstendig blir overlatt til ikke-medisinsk personell.

Det var heller ingen fast ordning med spesialundersøkelser av medisinsk, nevrologisk eller psykiatrisk art. Med barn som for manges vedkommende også har fysiske, særlig nevrologiske forstyrrelser (hjerneskada), er dette en alvorlig mangel.

Behovet for psykolog/psykiatrisk service både for diagnostikk før eleven tas opp ved skolen og senere under oppholdet, ble erkjent, men man hadde ikke fått istand noen slik ordning. Dette øker muligheten for feilplassering, men betyr også en fare for at psykiatriske forstyrrelser hos barna ikke blir oppdaget eller lagt tilstrekkelig vekt på hvis de oppstår under og eventuelt i tilslutning til oppholdet. Vårt inntrykk var at flere av barna frembød problem som tydet på psykiatriske forstyrrelser, og at personalet ikke tillot disse den vekt de fortjente. Vi tenker her på skjulte, følelsesmessige konflikter som den blide, tilfredse fasade hos slike institusjonsbarn jo så ofte tjener til å dekke.

De pedagogiske undersøkelser foregår ved opptaket i det såkalte prøvekurs som består i kortere opphold der elevene vurderes først og fremst rent pedagogisk. Dette blir gjort av institusjonens egne lærere som selv var fullt oppmerksomme på at de ikke hadde forutsetninger for å bruke de psykologiske målemetoder (tests) som man i dag rår over. Ennå mindre lot man til å ta i betraktning barnets totale, mentale og sosiale tilstand under prøvekurset, dets tilpasning til internatmiljøet, til de andre barn o. s. v. Uten assistanse av psykologisk/pedagogisk ekspertis vil slike problem ikke kunne vurderes, og følgen blir at flere barn vil kunne bli feilplassert eller ikke få den omsorg eller behandling på institusjonen som de trenger. En alvorlig mangel ved Røstad er derfor at man der ikke har tilgang til den ekspertis som her er nevnt.

II. Ekne off. barneskole:

Det ytre miljø:

Når en kommer fra Røstad til Ekne, virker denne siste skolen umiddelbart vennligere. Bygningen er ikke fullt så overveldende og ligger ganske anderledes godt i landskapet. Den er da også meget yngre (fra 1922/24) og er ombygget til sitt nåværende formål etter siste krig. Også innvendig virker alt umiddelbart hyggeligere med vennlige rom med glade farger og pent utstyr. Soveværelsene er beregnet hvert til 4 barn og fargene varierer fra soverom til soverom. Dagligstuene er hyggelige og velstelte med blomster, akvarier, fuglebur, fjernsynsapparat og, i motsetning til Røstad, med åpne hyller med mange bøker og ellers leker, spill o.s.v. Der er gutte- og pikeavdelinger, men uten den strenge avsperring med låste dører over alt.

Men — som på Røstad — er her en felles spisesal for alle 64 elever. Barna sitter ved mindre bord som der. Her får de sin mat servert av oppvartningspersonalet. Spisesituasjonen virket enda mere mekanisert og upersonlig enn på Røstad. Fritidslederen som var tilstede, fungerte som inspektør. — Styreren beklaget at der var spisesal, men han hadde ikke kunnet finne noen praktisk løsning på problemet, noe han beklaget sterkt.

Det at skolen ligger så langt utenfor alfarvei, gjør at barna — og personalet også for så vidt — var enda mere isolerte enn i Levanger. Selv om barna var frie til å bevege seg utenfor skolens enemerker, var og er de utenfor bygdens miljø. Akkurat som på Røstad er Statens skoler på Ekne i og for seg fremmede i bygdesamfunnet og barnas større eller mindre handicap er med til å forsterke isoleringen. En hadde ikke inntrykk av at noe som helst ble gjort for å fremme samkvemmet slik som forholdet er ved en rekke av de institusjoner som administreres gjennom støttelagene for åndssvake. Og i disse siste tilfellene gjelder det jo barn med enda større og mer iøynefallende skader.

Barnas holdning og adferd:

Dette er stort sett som vi hadde sett det på Røstad. Likeså dagsprogrammet.

Skoleundervisningen:

Denne virket også temmelig lik. Vi vil allikevel understreke lærernes interesse og ansvarsfølelse.

Det var ett trekk som skilte seg ut fra det som har vært nevnt. De yngste barna på Ekne hadde en barnehageleder som lærerinne. Livet med barna både i klassesituasjonen og når de var i sitt eget lille trehus utenfor hovedbygningen, fikk et annet preg enn

der hvor mere tradisjonelt skoleliv råder grunnen. Barna var ikke i samme forstand elever som skulle undervises. Bare det at de byttet rom og hadde sitt eget hus var i og for seg viktig. Når de var ferdige med den mere formelle undervisning, flyttet de ut og fikk da leke fritt med et rikholdig materiale som barnehagelærerinnen hadde valgt med omhu og plan. Mens alle var beskjeftiget med ting som interesserte dem — for kortere eller lengere tid — kunne hun ta seg av det enkelte barn og utnytte situasjon og materiale til å utvikle og undervise det. Når hun så samlet alle til en kostund hvor de hadde vært med på å dekke bord, skiftet på å servere og senere rydde opp, fikk de noe av det som institusjonsbarn lett kommer til å savne, nemlig et personlig, menneskelig samvær med oppgaver, plikter, ansvar og gleder. Styreren ga uttrykk for at han så verdien av dette arbeidet og ønsket flere medarbeidere som hadde det samme faglige grunnlag som barnehagelærerinnen hadde.

Personal-forhold:

Forholdene på Ekne var administrativt omtrent som på Røstad. Gjennom personlige samtaler og i møter ga personalets innstilling seg utslag i forsvarsinnstilling og aggressivitet overfor kritikken som i den siste tiden var kommet frem i radio, fjernsyn og i pressen. Da man forsto at vi var kommet for å høre og forstå, ble reaksjonen ganske anderledes positiv. Personalets egne problemer og ønsker kan samles i en rekke punkter:

1. Isolasjon geografisk, faglig og menneskelig.
2. Underbemanningen især når det gjaldt internatpersonalet, det daglige arbeidspress, følelsen av ikke å strekke til i forhold til oppgavene, det innsnevrede liv for dem som bodde på selve institusjonen o. s. v.
3. Manglende spesialutdanning innen de forskjellige felter av arbeidet.
4. Manglende regelmessig eksperthjelp til vurdering og rettledning i behandling av det enkelte barn.
5. Manglende koordinering av arbeidet gjennom regelmessige personalmøter.
6. Altfor stort opptaksdistrikt og for store avstander mellom barnas hjem og institusjonen, geografisk og menneskelig.
7. Altfor dårlig kontakt mellom institusjonen og hjemmene.

Styreren var den første til å erkjenne alle disse ankepunktene. Også han følte savnet av en passende spesialutdanning for sitt arbeide. En fikk inntrykk av at arbeidsbyrden var overveldende for ham og at myndighetenes forståelse for behovene i institusjonene var liten. En må ikke undres om noen forskanser seg

bak et skrivebord for i det hele tatt å holde ut. Men vi hadde inntrykk av at han selv hadde forståelse for oppgavene, så svakhetene og gjorde sitt ytterste for å fylle sin stilling.

III. Ekne off. framhalds- og yrkesskole.

Denne institusjon skiller seg fra de to hittil omtalte ved at det er en utpreget ungdomsinstitusjon med hovedvekt på praktisk virksomhet og opplæring. Elevene er der også kortere tid enn på de to andre skoler, vanligvis to år.

Det er derfor rimelig å vurdere denne institusjonen på en noe annen måte enn de to andre idet det her dreier seg om en internatskole som ikke pretenderer å være, og ikke i samme grad som de øvrige skoler kan forventes å erstatte, elevenes hjem. Men også her, spesielt med et evneveikt klientel, kommer jo spørsmålene om trivsel og tilfredsstillelse av barnlige behov inn i bildet.

Internatbygningen er nå ominnredet og de enkelte rom ga et tiltalende inntrykk. Det ligger maksimum 4 gutter på ett rom. Disse var enkelt, men smakfullt utstyrt og innbød til den individuelle variasjon som den enkelte med rimelighet kunne tillates. Men tross alt var disse rommene soverom, ikke personlige oppholdsrom. Styreren var inne på at man helst burde ha enkeltrom og anledning til å ha mer plass til skap med personlige eiendeler på rommene.

Guttene spiste i felles spisesal, gruppert om bord med 4—6 gutter rundt hvert. Maten ble servert og såvidt en forsto, var det bare en voksen (fritidslederen) tilstede som inntok sitt måltid sammen med guttene.

Kjøkkenbetjeningen besto etter hva en kunne forstå av unge piker som serverte guttene.

Oppholdsrom og øvrige rom ga et tiltalende inntrykk. Klasserommet der teoriundervisningen foregikk, var i kjelleren. Det var i og for seg stort og lyst nok, men man ønsket på institusjonen å få flyttet denne undervisning til nyere og mer tidsmessige lokaler.

Opplegget på Ekne framhalds- og yrkesskole går ut på at elevene blir delt i partier som alternerer mellom forskjellig virksomhet, teoriundervisning, gårdsstell av forskjellige slag, skogbruk samt verksted, inngår i undervisningen. Vi hadde inntrykk av at gårdsstellet tok en vesentlig plass i hele opplegget. Det ble fra enkelte hold uttrykt ønske om at den tekniske utdanning skulle få en bredere plass. Vi er tilbøyelig til være enig i dette synspunkt idet utdanning til gårdsdrift vel er, og i fremtiden ennå mer vil bli, forholds-

vis lite relevant for de gutter som er elever på Ekne.

Vårt inntrykk av gårdsstellet og skogbruket var meget positivt, yrkeslærerne virket interesserte og ga rent menneskelig et meget fordelaktig inntrykk. I det hele fikk vi et godt inntrykk av personalet som på denne institusjonen ser ut til å fylle sin rolle godt.

Også her ble det imidlertid klaget over mangel på personell til å ta seg av guttene i fritiden, spesielt i weekendene. Det blir da en del underbeskjeftigelse og tomgang som dette klientellet vanskelig kan fylle på eget initiativ. Stemningen i gruppen kan derfor i slike situasjoner bli noe vanskelig, og man ønsket seg mer personell på sektoren fritidsbeskjeftigelse.

Mangel på organisert personalsamarbeid var også påtakelig på denne skolen. Det finnes ikke jevnlig personalsamarbeidsmøter, og institusjonen blir styrt ovenfra og nedad ved bestyreren som på den måte vel ikke tillater tilstrekkelig personlig initiativ fra de andre ansatte.

Kontakten mellom voksne og elever på institusjonen lot til å være god og i rimelig grad fri og spontan. Guttene kunne overfor psykologene komme med en del klager som man ville regne med ved en slik institusjon f. eks. at T.V. ble slått av tidligere enn mange ønsket det. Men dette er av de normale gnisninger mellom voksne og barn man må vente å finne. Mer betenkelig er det at kontakten med de voksne også her var såpass tynn på grunn av for få voksne i forhold til antall elever, at gruppen av gutter kunne bli noe voldsom for enkelte mer sensitive og svake gutter. Vi hadde en del samtaler med enkelte av elevene som ga uttrykk for at de følte seg utrygge overfor andre gutter uten at de øyensynlig kunne vende seg til noen voksen om slike forhold.

Heller ikke på denne skolen fikk vi inntrykk av noen tendens til overgrep i retning av uheldig refselse, brevsensur eller urimelig begrenning av elevenes bevegelse i fri-tiden. De fleste hadde sykler og kunne dra inn til Levanger når de ville, og dagsprogrammet forøvrig tillot det.

Også her gjelder det at man er isolert fra samfunnet utenfor. Dette er spesielt uheldig ved en institusjon for ungdom som burde lære og få erfaring i sosial omgang ut over det som byr seg innenfor institusjonens beskyttede ramme. Det ble da også fra styreren og personalet klaget over den isolasjon både barn og voksne føler på Ekne off. framhalds- og yrkesskole. Man lot til å være enig om at en slik skole burde ligge i et mer urbant område og by på en langt større og rikere kontaktflate med det moderne samfunn.

Under samtaler med personalet fikk vi inntrykk av at det fra tid til annen også på denne skolen er psykiatrisk avvikende elever som man på ingen måte har ekspertis til å diagnostisere og behandle.

E. Konklusjon:

Vi fikk ikke inntrykk av at barna på de tre omtalte spesialskoler ble mishandlet i den forstand som er antydning i den kritikk som i det senere er reist mot skolen. Vi fikk ikke inntrykk av at brevkontroll fant sted, heller ikke at man benyttet refselse i fysisk forstand, eller ved uheldig frihetsberøvelse, isolasjon o. s. v. Barna fikk rimelig adgang til å bevege seg utenfor institusjonen. For Røstads vedkommende ble det fra personalets side sagt at en tidligere tilsynsmyndighet fungerte dårlig og at de hadde liten direkte kontakt med barna. Vi har ikke tilsvarende sikre opplysninger om dette fra de to andre spesialskoler.

Spørsmålet om Ombudsmannens punkter hva angår brevkontroll, refselse og bevegelsesfrihet må derfor besvares negativt.

Når det er sagt, vil vi imidlertid understreke at de to barneskoler i sitt opplegg og som system betraktet, representerer en mentalhygienisk høyst betenkelig situasjon for de barn som er der. Institusjonene er alt for store til at man kan ta de tilstrekkelige individuelle hensyn og utøve den fleksibilitet som er nødvendig. Barneantallet pr. voksen tillater på ingen måte det minimum av personlig kontakt mellom voksne og barn som all psykologisk forskning samstemmer om er nødvendig for en sunn personlighetsutvikling. Det er ikke tilstrekkelig samarbeid i personalstaben, og internatpersonalet har for dårlig utdannelse og for lav status. Institusjonene er for isolert fra omverdenen med uheldige følger for de enkelte barn og for institusjonen som helhet. Selve undervisningen later til å være relativt bra og utmerker seg som det desidert beste ledd i det totale tilbud som institusjonene representerer overfor barnet.

Våre opphold ved de tre spesialskoler var alt for kort til at det ble mulig med noen inngående undersøking hverken av det enkelte barn eller av institusjonen som system. Selv om vi har inntrykk av at mishandlinger og overgrep nå ikke finner sted, representerer institusjonene en mentalhygienisk uforsvarlig situasjon for de barn som er henvist til å ha dem som sitt hjem gjennom mange år.

Kirke- og undervisningsdepartementet har i brev av 29. januar 1968 anført:

Statens spesialskoler.

Sivilombudsmannens uttalelse om forholdene ved statens spesialskoler for evneveike er di-

stribuert til spesialkolene og ellers gjennomgått og vurdert av departementet med sikte på å følge opp de bemerkninger som er gjort. I den forbindelse skal departementet få gi følgende opplysninger:

Prøving av elever.

Dette spørsmål har en viss sammenheng med utbyggingen av skolepsykologtjenesten i kommunene og for øvrig med etableringen av observasjonsavdelinger ved spesialkolene. Arbeidet med å få flere observasjonsavdelinger er kommet godt i gang, og situasjonen vil bli bedre om kort tid, idet det ved 4 av de eldre institusjonene hvor det er planlagt moderniseringer og nybygg, også er tatt med egne observasjons- og prøveavdelinger. Det er videre forutsatt bygget observasjonsavdeling ved en ny skole som er under planlegging. Vi nevner imidlertid at i enkelte av de institusjonene som har observasjonsavdeling hemmes arbeidet ved mangelen på psykologer.

Også den medisinske service spiller en viktig rolle i den diagnostiske prosess. Med sikte på å sette skolene i stand til å engasjere den nødvendige medisinske og for øvrig faglige ekspertise, er bevilgningene til disse formålene økt betydelig i de senere år.

Mangler ved bygninger m. v.

Det er nå utarbeidet romprogram for bygging av bl. a. nye elevpaviljonger ved disse skolene. For øvrig er det på budsjettet for terminen 1968 gitt bevilgning til 6 nye byggeprosjekter innenfor spesialskolesektoren, bl. a. startbevilgninger til elevpaviljongene ved Røstad offentlige skole og Eikelund offentlige skole. Elevpaviljongene er planlagt med 12 elever i hver fordelt på soverom med en og to elever på hvert rom. Departementet vil søke å påskynde byggearbeidene ved disse skolene så meget som mulig.

Legeordningen.

Etter forhandlinger mellom Lønns- og prisdepartementet, Sosialdepartementet/Helsedirektoratet, Den norske legeforening og Kirke- og undervisningsdepartementet er det oppnådd enighet om lønns- og arbeidsvilkårene for leger ved statens spesialskoler. Arbeidet med å gjennomføre den nye legeordningen pågår, og den er allerede etablert ved ca. 2/3 av skolene.

Personalmangel i internatene.

Departementet er oppmerksom på de problemene som gjelder personalmangel i internatene og at arbeidsforholdene ved mange av internatkolene er meget vanskelige. I den utstrekning det har vært mulig, har departemen-

tet forsøkt å få til en gradvis bedring ved at det fra år til år blir søkt opprettet nye internatstillinger. På spesialskolenes budsjett for terminen 1967 og 1968 er det ført opp lønn til bl. a. henholdsvis 63 og 42 nye stillinger for internatpersonell hvorav 24 og 14 stillinger til bedring av arbeids- og tilsynsforholdene ved igangværende skoler. Arbeidsforholdene vil for øvrig bli betydelig forbedret ved overgang til elevpaviljonger.

Samarbeidet mellom personalgrupper.

Personalet ved spesialskolene består av forskjellige kategorier tjenestemenn. De forskjellige grupper av tjenestemenn har uensartet utdanning, bakgrunn og lønsvilkår, og deres arbeidstid og funksjoner i forbindelse med opplæringen og behandlingen av barna er også forskjellig. De ulike forhold og forutsetninger gjør at få saker er av felles interesse, og dette kan føre til liten kontakt mellom personalgruppene.

Med sikte på å få i stand en mere aktiv kontakt og bedre samarbeidsforhold er det i samsvarende med Avtale om samarbeidsutvalg ved statens virksomheter vedtatt at det fra 1. januar 1968 skal opprettes lokale samarbeidsutvalg ved de største spesialskolene, bl. a. ved Røstad offentlige skole, Eikelund offentlige skole og et felles samarbeidsutvalg ved de to Ekne-skolene.

Samarbeidsutvalgene skal bestå av i alt 6 medlemmer, 3 representanter for skolens ledelse og 3 representanter for de ansatte for øvrig. På ledelsens side vil samarbeidsutvalget være representert ved skolestyresen, eventuell førstelærer og ellers ved ansatte som innehar stillinger av ledende art, f. eks. humor, inspektise, gårdsstyrer. Etter drøftinger med vedkommende tjenestemannsorganisasjoner vil samarbeidsutvalget ellers bestå av 1 representant for lærerne og 2 representanter for de øvrige tjenestemenn.

Kontakten mellom skole og hjem. Ettervern.

Med det store arbeidspresset som er ved skolene og en ofte mangelfull bemanning har det ikke vært mulig for skolene å etablere fast kontakt med elevenes foreldre. Skolene har heller ikke utdannet personale til dette formål.

Det kontaktarbeid som har vært drevet, vesentlig pr. korrespondanse, er utført av skolens styrer eventuelt av lærere.

Både av hensyn til opplæringen og kontinuiteten er det meget viktig at forbindelsen med hjemmene blir opprettholdt i den tiden elevene er ved en internatskole. Men hvis det skal bli mulig å få kontaktforholdet mellom skole og hjem inn i organiserte former, vil

det være behov for å tilsette sosialkurator i heldagsstilling ved skolene.

Mange av de elevene som blir skrevet ut fra spesialskolene etter endt skolegang, blir ofte stående alene med sine problemer uten hjelp eller støtte fra hjemmet når de skal tilpasse seg samfunnslivet etter flere års opphold i institusjonen. I slike situasjoner ville sosialkuratorene i samarbeid med arbeidskonsulentene og de organer under Kommunal- og arbeidsdepartementet som arbeider med spørsmål om arbeidsplassering, kunne forberede overgangen fra skole til arbeidsliv for de av elevene som må gå rett ut i ervervslivet når de skrives ut.

Det er i 1967 opprettet sosialkuratorstilling ved Huseby offentlige skole for blinde. Kirke- og undervisningsdepartementet vil arbeide for å få opprettet sosialkuratorstillinger også ved andre spesialskoler.

Ansvar for skolegangen.

Kirke- og undervisningsdepartementet har i Ot. prp. nr. 59 for 1966—67 om lov om grunnskolen drøftet bl. a. samordning av reglene i lov om folkeskolen og lov om spesialskoler og spørsmålet om hvem som har ansvaret for undervisningen av funksjonshemmede. Departementet regner med at de reglene som er foreslått i proposisjonen om grunnskolen, og reglene i den nåværende lov om spesialskoler, som senere vil bli foreslått avløst av en ny lov, vil gi mer tjenlige regler om undervisning for barn og unge med funksjonshemninger. Det er forutsatt at statlige og fylkeskommunale spesialskoler skal gi undervisningstilbud til grupper av funksjonshemmede som ikke kan få et tilfredsstillende undervisningstilbud i kommunale skoler og at spesialundervisningen for de største gruppene funksjonshemmede bør knyttes til det kommunale skoleverket.

Fast stedfortreder for skolestyresen.

Det er etter departementets oppfatning behov for å styrke administrasjonen ved spesialskolene. Det gjelder i første rekke internat-skolene, hvor arbeidspresset for skolestyresen er urimelig stort. Alle spesialskolene bør imidlertid etter hvert få førstelærer for å avlaste skolens styrer og for å skaffe skolene en stedfortreder som har plikt til å overta skolestyresens oppgaver under feriefravær, tjenestereiser m. v. I 1967 hadde en stillinger for førstelærere ved 3 spesialskoler. Fra 1. januar 1968 er det opprettet nye stillinger for førstelærere ved 15 spesialskoler. I første omgang har departementet tatt sikte på å få opprettet førstelærerstillinger ved de skolene som skiller seg klart ut når det gjelder arbeids-

byrde, men det er forutsetningen å følge opp spørsmålet om førstelærerstillinger etter hvert som de forskjellige skoler blir bygd ut.

Ankeinstans for visse avgjørelser etter spesialscoleloven.

I komitéinnstillingen av 31. mars 1967 om overprøving av vedtak om tvangsinngrep etter helselovgivningen m. v. er det foreslått en ny bestemmelse i loven om spesialskolene om overprøving av departementets avgjørelser etter §§ 14 og 15 (opptaking og nektelse av utskrivning ved spesialscole). Kirke- og undervisningsdepartementet har i en uttalelse til Justisdepartementet om komitéinnstillingen erklært seg enig i forslaget til den nye bestemmelsen om adgang til rettslig prøving av avgjørelser etter de nevnte paragrafer. Videre har Kirke- og undervisningsdepartementet foreslått at den nye bestemmelsen om overprøvsrett blir utvidet til å omfatte avgjørelser av departementet etter § 16 om å vise en elev bort fra skolen for en tid eller for godt.

Vitnemål/uttalelse til elever fra spesialscolene.

Spørsmålet om å utstede vitnemål eller uttalelse til elever som går ut fra spesialscolene er til behandling i Spesialscolerådet.

Visse grupper av spesialscoleelever får i dag vitnemål når de går ut fra skolen. Ofte går dette vitnemålet ut på en karakteristikk av eleven, hans kunnskapsnivå og ferdigheter samt hans evne til sosial tilpassing.

Spørsmålet om vitnemål har nær sammenheng med de læreplaner som er utarbeidet for undervisningen i spesialscolene og som nå vil bli sendt til utprøving ved skolene. Saken har også sammenheng med spesialscolenes målsetting og funksjon, og spørsmålet om vitnemål vil bli tatt opp i forbindelse med en mere generell drøfting av evalueringen for de forskjellige spesialscolegrupper. Saken er tatt opp i forbindelse med innføring av 9-årig skole for de forskjellige grupper spesialscoleelever.

Kontrollen med spesialscolene.

Gjeldende regler for tilsynsutvalg ved spesialscolene er utarbeidet særlig med tanke på tilsyn med forholdene ved internatscolene, og det er i dag ikke oppnevnt tilsynsutvalg ved eksternatscolene. Selv om behovet for et kontrollorgan ikke er det samme ved en eksternatscole som ved en institusjon hvor elevene

bor og oppholder seg i flere år av den tiden de går på skole, er departementet enig i at det også bør være et stedlig organ som kan føre tilsyn med eksternatscolene. Departementet vil derfor opprette tilsynsutvalg ved eksternatscolene. I den forbindelse vil også instruksene for tilsynsutvalgene bli revidert bl. a. med sikte på å klarlegge utvalgets plikter og arbeidsområde og å fastlegge hvem som skal foreslå medlemmene av utvalget. Departementet vil også overveie om det ved de største internatscolene bør være eget styre.

Instruksene og reglementet for spesialscolene.

De forskjellige stillingsinstruksene og regler om meldinger, prøving, opptaking m. v. av elever som foreligger for spesialscolene er godkjent i 1957. Spesialscolerådet har etter anmodning fra departementet gått gjennom disse instruksene og foreslått enkelte justeringer. Rådet har også fått i oppdrag å utarbeide instruksene for enkelte nye stillingskategorier som det fra tidligere ikke foreligger instruksene for.

Spesialscolerådets utkast er sendt vedkommende lærer- og tjenestemannsorganisasjoner til uttalelse. Når alle uttalelsene er kommet inn, vil departementet ta saken opp til endelig behandling. I denne forbindelse vil det også bli utarbeidet regler for behandlingen av brev og bestemmelser om bruk av refselsesmidler. Under behandlingen av stillingsinstruksene vil departementet vurdere Sivilombudsmannens forslag om å skille bestemmelser av alminnelig karakter ut fra særinstruksene og samle dem i et alminnelig reglement som retter seg til alle ved skolene.

Behandling av elevene.

I Sivilombudsmannens rapport er behandlet et tilfelle av bruk av ulovlige refselsesmidler som nylig har funnet sted.

Departementet har i brev til vedkommende lærer påtalt at han har gjort bruk av ulovlige refselsesmidler i skolen. Læreren er og tildelt en streng advarsel. Han er gjort oppmerksom på at han vil bli sagt opp fra sin stilling hvis lignende forhold skulle gjenta seg i framtiden.

Kjell Bondevik.

T. Sirevåg.

Register over saker, referert i meldingene for 1963—67.

(Henvisningene angir år og side i de trykte meldinger.)*

- Advarsel*, se *Påtaleunntatelse*.
- Alderstrygd*, se *Trygdeordninger*.
- Almenningsrett*, for nedlagt småbruk, 65/89.
- Anbud*,
brudd på kontrakt inngått etter —, 66/29.
prisstignings betydning for anbudspris, 64/16.
- Andelskraftlag*, Industridepartementets adgang til å oppnevne interimsstyre i, 66/73.
- Anke*,
omkostninger ved appell-leges undersøkelse av sjømenn, 64/73.
over ansettelse ikke meddelt ansettelsesrådet eller den ansatte, 64/35.
- Ankeordning*, ved godkjenning av farmasøytiske preparater, 63/27, jfr. 64/10.
- Ankerett*, se *Klagerett*.
- Anmeldelse*, se *Påtalemyndigheten*.
- Ansettelse*,
når — binder kommunen, 64/41.
se også *Tjenestemenn*.
- Arbeidshus*,
anbringelsesbeslutning omgjort, 65/55.
overføring fra fengsel til, 64/44.
se også *Tvangsarbeid* og *Fengselsforhold*.
- Arbeidsløsetrygden*, se *Trygdeordninger*.
- Arbeidsulykke*, påtalemyndighetens forhold ved straffeforfølgning etter, 65/34.
- Arrestant*,
midler fratatt — brukt til inndekning av ilagt bot, 65/22.
politiets forvaring av —'s verdisaker, 63/24.
- Arveavgift*, se *Avgifter*.
- Attføring*, se *Trygdeordninger*.
- Avgifter*,
arveavgift, fradrag for betalt — i utlandet, 65/59.
motorvognavgift,
avgiftsinnfordring og avskilting, 63/15.
ettergivelse av,
biloppbyggingsavgift, 67/53.
kilometeravgift, 66/68.
feil utbetaling av registreringsavgift, 66/68.
omsetningsavgift,
av billedhoggerarbeid, 65/89.
av fraktbeløp, 63/36.
ettergivelse av, 63/36.
på ukeblad, 65/59.
refusjon av — for skolebygg, 63/51.
refusjon av etterberegnet — for arbeid utført for vegvesenet, 63/77.
spørsmål om oversittelse av klagefrist, 65/53.
tilbakebetaling av — for billedhoggerarbeid, 65/89.
- Barnebidrag*, mangelfull innfordring av, 64/72
jfr. 65/9, 66/45.
- Barnevernsnemnd*,
kompetanse ved krav om besøksrett for besteforeldre, 67/71.
mangelfull saksbehandling i, 65/27, jfr. 66/10, 67/73.
omsorg for barn som overføres til åndssvakeheim, 65/70.
overtakelse av omsorg for barn, 63/54, jfr. 64/10, 67/73.
- Behandlingstid*, se *Saksbehandling*.
- Bergelønn*, etter lov om stranding og vrak, 65/41.
- Beslag*, manglende foreleggelse for retten av, 65/63, 66/62.
- Besøksrett*, for besteforeldre, 67/71.
- Billedhoggerarbeid*, tilbakebetaling av omsetningsavgift, 65/89.
- Bilsakkyndige*, ayskilting av motorvogn, 63/15.
- Bistillingsregulativet*, godtgjøringen for time-lærere ved Sjøkrigsskolen, 66/32.
- Bot*,
for beruselse under permisjon eller prøveløslatelse fra tvangsarbeidshus, 65/22, 66/58.
inndrivelse ved trekk i sykepengen, 67/39.
- Brevsensur*, se *Sensur*.
- Bygning*, i strid med bygningslovens formelle bestemmelser, 63/14.
- Dagpenger*, fra arbeidsløsetrygden, 64/42.
- Delegasjon*,
av innstillingsmyndighet etter yrkesskoleloven fra fylkesskolestyre til skoleutvalg, 66/11.
av myndighet fra Forbrukerrådet til sekretariatet, 66/24, jfr. 67/12.
av myndighet fra politimester til fullmektig, 63/29.
- Den norske stats husbank*, stønadsregler for leilighet til enslige, 64/53.
- Departement*, parts klagerett til Kongen, 64/18.
- Direktoratet for sjømenn*,
omkostninger ved appell-leges undersøkelse, 64/73.
sjømannsskatt, båter under 100 b.r.t., 64/74.
- Direktoratet for statens skoger*, feste av statsgrunn i Finnmark, 64/17.

*) De tidligere meldinger er: 1963, Dok. nr. 7 (1963—64), 1964, Dok. nr. 6 (1964—65), 1965, Dok. nr. 9 (1965—66) og 1966, Dok. nr. 8 (1966—67).

Dispensasjon,

forskjellsbehandling ved — etter lov om byggeforbud i strandområder, 67/69.

fra ansettelsesregler, 66/23.

fra reglene i husleiereguleringsloven, 67/58.

Distriktsleges tjenesteforhold, 64/73.

Drosjebevilling, se *Samferdselssaker*.

Dyrket mark, til hyttetomt, 64/25.

Eksamen,

nektet å gå opp til — i pedagogikk for faglærer, 64/21.

spørsmål om gyldighet av, 66/10.

Eksportrett, for kunstig tørket fisk, 64/12.

Ekspropriasjon, besittelsestagelse før rettskraftig skjønn, 63/37.

Embete, mangler ved kunngjøring av ledig, 63/39.

Enslige, Husbankens stønadsregler for leilighet til, 64/53.

Erstatning,

etter feilaktig utmålsforretning, 66/16.

feilaktig fordeling av, 64/34.

for behandlingen av lærersak, 65/29.

for beslag av fiskegarn, 65/63.

for eiendomsskade påført ved Forsvarets arbeider, 64/15.

for gevarer bortkommet under forvaring hos politiet, 65/66.

for hårdhendt behandling ved anholdelse, 66/14.

for råteskader på hus oppført etter Boligdirektoratets tegninger, 65/38.

for skade på effekter under forvaring i fengselsanstalt, 64/45, jfr. 65/9.

for uberettiget avskilting av motorvogn, 63/15.

for vannskade etter oppfylling av veibane, 64/71.

for verdisaker bortkommet under forvaring hos politi, 63/24.

Ettergivelse, se *Avgifter og Skatt*.

Fangeerstatning, for politiske fanger, 64/34.

Fanger, se *Fengselsforhold*.

Farmasøytiske preparater, godkjenning av, 63/27, jfr. 64/10.

Fartsområde, begrensning av — for sjømenn, 63/33.

Fengselsforhold,

arbeidslønn, trekk i — til betaling av fjernsynsapparat i forlegning, 67/46.

behandling av søknader om endring av sikringsform, 65/77.

besøksforbud,

på lørdager og søndager, 65/87, jfr. 67/12.

varigheten av — etter rettens beslutning,

65/70, jfr. 67/11.

betydningen av tidligere tilsagn om innleggelse på sykehus uten vakthold, 65/88.

direktørs utøvelse av refselsmyndighet, 63/57, jfr. 64/11.

fullbyrding i Norge av dansk dom, 65/67.

gaver fra innsatte til deres nærmeste, 67/45.

hygieniske forhold, 63/39, 65/72, jfr. 67/12.

innsatte,

brevveksling mellom — og ombudsman-

nen, 63/20.

fotografering av —, 67/51.

gaver fra — til deres nærmeste, 67/45.

kaffe til — etter kostholdsreglene, 64/44.

legekontroll av —, 67/50.

lufting av — på Fengselssykehusets vakt-

sal, 65/45.

medisintildeling til —, 67/48.

overføring av — til arbeidshus, 64/44.

underretning til —,

ikke gitt om avslag på søknad om prø-

veløslatelse, 64/50.

om Fengselsstyrets avgjørelse i klage-

sak, 65/81.

om refselsbeslutning, 63/57, jfr. 64/11.

innsattes,

adgang til fyrstikker og røykesaker,

64/47.

adgang til å motta pakker, 65/60, jfr.

66/10.

bevegelsesfrihet og isolasjon, 63/39, 64/43.

bruk av private midler til formål utenfor

anstalten, 64/48, 65/78, 67/45.

erstatning for skade på — effekter,

64/45, jfr. 65/9.

fellesskapsbehandling, 63/39.

klagerett til ombudsmannen, 66/71.

korrespondanse med ombudsmannen,

63/20.

manglende registrering av — eiendeler,

64/46, 67/46.

portoutgifter, 66/70.

kommunisering av Fengselsstyrets avgjø-

relser i klagesaker, 65/81.

oppsigelse av vaktmester ved hjelpefengsel,

64/18, jfr. 66/8.

refselsbeslutning, fremgangsmåten ved

underretning om, 63/57, jfr. 64/11.

refselsmyndighet, koordinering av, 63/57,

jfr. 64/11.

sikkerhetstiltak, vilkår og varighet av,

64/43.

smittefare, 65/72, jfr. 67/12.

«sniffing» i anstaltene, 66/56.

tjenestemann gitt valg å søke avskjed eller

bli avskjediget, 66/61.

tjenestemanns taushetsplikt, 64/44.

trekk i arbeidslønn til betaling av fjernsyns-

apparat i forlegning, 67/46.

varetektsfengslede, se også *Varetektsfeng-*

sel og *Varetektsfradrag*.

dødsfall etter varetektsopphold, 67/47.

fengslet ut over fastsatt frist, 67/44.

fradrag for varetektsfengsel ved bruk av

rettsmidler, 66/58.

- innkjøpsordningen for, 65/90.
varigheten av besøks- og brevforbud etter fengselslovens § 54, 65/70, jfr. 67/11.
- Fengslingskjennelse*, når sak er sendt forhørsretten til pådømmelse, 64/48.
- Festekontrakt*, på statsgrunn i Finnmark, 64/17, jfr. 65/8.
- Fiskefartøy*, kondemneringstilskott for, 63/11, 63/49.
- Forbrukerrådet*,
adgang til å gi uttalelser om juridiske spørsmål i partstvist, 66/24.
delegasjon av myndighet og instruks til sekretariatet, 66/24, jfr. 67/12.
- Foreldremyndighet*, barnevernsnemnds overtagelse av, 63/54, jfr. 64/10, 65/70.
- Forelegg*, omgjøring av —, etter lov av 9. juli 1948 nr. 3, 63/63.
- Forkjøpsrett etter jordloven*,
bare hvis frivillig avtale ikke kan istandbringes, 65/82.
foreleggelse for motpart ved anke, 67/41.
frist for departementet til å gjøre — gjeldende, 67/42.
fylkeslandbruksstyrets adgang til å omgjøre sitt eget vedtak, 67/42.
utgangspunktet for fristberegning ved, 65/91.
- Forpleiningsgodtgjørelse for sinnssyke*, 64/66.
- Forskjellsbehandling*, se *Saksbehandling*.
- Forsvarets provianteringsmagasin*, salg av varer til kommunale sykehus, 65/54.
- Forsvarets skoler*, ansiennitetstillegg i sivil stilling for utdanning ved, 63/22, jfr. 64/10.
- Forvaltningsvedtak*, se også *Omgjøring*.
annullering av — gitt i strid med lovens betingelser, 67/40.
betydning av forhåndstilsagn, 65/56, 65/88.
byggningsråds pålegg om nedrivning stiftet ikke rett for nabo, 63/14.
virkning av uklarhet i, 65/43.
- Forvaringsansvar*,
fengselsvesenets ansvar for innsattes effekter, 63/24, 64/45.
for geværer innlevert til politiet, 65/66.
- Fribillett*, ved Norges Statsbaner for kvinnelige funksjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
- Frihetsberøvedes*, rett til ukontrollert brevveksling med ombudsmannen, 63/20.
- Fri sakførsel*, i sak om gyldighet av oppsigelse, 64/18, jfr. 66/8.
- Frister*,
klage over etterberegning av omsetningsavgift, feilaktig avvist som for sent frem satt, 65/53.
manglende kjennskap til, 63/26.
- Fullbyrding*, i Norge av dansk straffedom, 65/67.
- Fylkeslandbruksstyre*,
adgang til å avgi ikke foreskrevet uttalelse i konsesjonssak, 64/25.
ankerett over vedtak av, 65/92.
medvirkning til å få i stand kjøp av tilleggsjord, 66/83.
underretning til parter om vedtak i jordfordelingssak, 65/92.
- Fylkesmann*,
anmodning fra — om ny behandling av ansettelsessak i kommunestyre, 64/41.
prøving av barnevernsnemnds overtagelse av omsorg for barn, 63/54, jfr. 64/10.
- Fylkesskolestyre*, opphevet vedtak av skoleutvalg i klagesak mot lærer, 65/29.
- Førerkort*, se *Motorvogn*.
- Gjerdeplikt*, 63/26.
- Godkjenning*, inkompetanse ikke avhjulpet ved senere, 64/29.
- Habilitet*, se *Saksbehandling*.
- Handelsbrev*, frigivelse av, 63/19.
- Heftelse*, forholdet til rasjonaliseringstiltak etter jordloven, 63/70.
- Heimevernsbladet*, kompetanseforholdet mellom redaktøren for — og Generalinspektøren for HV, 65/47.
- Husleiebonus*, beskatning av tilbakebetalt, 63/10.
- Husleieregulering*, se også *Pristakst*.
fordeling av leien på lokaler i to byggetrinn, 67/54.
partsoffentlighet i sak om —, 67/58.
spørsmål om garasjeleie var unntatt fra husleiereguleringsloven, 63/99.
vurdering av renteutgifter, 67/54.
- Håndverksbrev*,
oppbevaring av, 63/37.
overføring til annen kommune, 63/37.
- Industridepartementet*,
firmas rett til å se revisjonsrapport til — om sine regnskaper, 64/17.
spørsmål om adgang for — til å oppnevne interimsstyre i andelskraftlag, 66/73.
- Inndragning*, av ulovlig merpris,
til fordel for kjøper, 63/63.
til fordel for staten, 67/30.
- Innsatte*, se *Fengselsforhold*.
- Invaliditet*, betydningen av — ved førerkort for offentlig personbefordring, 64/68.
- Juridisk bistand*, utgifter til — i forvaltnings sak, 63/26, 65/29.
- Kgl. resolusjon*,
fornærmedes klagerett til Kongen over avgjørelse av Riksadvokaten, 64/18.
ordning istandbrakt ved —, brakt til opphør ved beslutning i regjeringskonferanse, 65/57.
- Kirke*, forbud mot bebyggelse nær —, 67/37.
- Kirkegård*, urnenedsettelse etter omregulering av, 67/63.
- Klagerett*,
over vedtak av fylkeslandbruksstyre, 65/92.

- over vedtak om øking av bevillingsantall, 66/83.
- til Kongen over Riksadvokatens henleggelse av anmeldelse, 64/18.
- til Kongen over Justisdepartementets unnlattelse av å gjøre ansvar gjeldende overfor advokat, 64/18.
- Kommunal tjenestemann*, når kommunestyrevedtak om ansettelse av — er bindende for kommunen, 64/41.
- Kommunale tjenestepensjoner*, se *Pensjonsordninger*.
- Kommunestyre*, ny behandling av ansettelses-sak, 64/41.
- Kommunevalg*, fremgangsmåten ved stemmegivning, 64/25.
- Kompensasjon*, i lønn, 65/86.
- Kompetanse*, manglende — ikke avhjulpet ved senere godkjenning av rett myndighet, 64/29. se også *Ombudsmann*, *Saksbehandling*.
- Kompetanseforhold*, mellom redaktøren for Heimevernsbladet og Generalinspektøren for HV, 65/47.
- Kondemneringstilskott*, for fiskefartøyer, 63/11, 63/49.
- Konfirmantforberedelse*, forholdet mellom det obligatoriske kurs og frivillig tilleggsundervisning, 66/64.
- Kongen*, klage til — etter regjeringsinstruksens § 5, nr. 2, 64/18. se også *Kgl. resolusjon*.
- Konsesjon*, avslag på søknad om — omgjort etter selgerens død uten at saken var forelagt arvingene, 66/66. avslått på mangelfullt grunnlag, 65/24, jfr. 66/10. praksis i konsesjonssaker som gjelder dyrket mark, skog eller fjellstrekninger, 65/80. på dyrket mark til hyttetomt, 64/25. på heistrekning, 64/26. på jordbrukselendom, 63/53, 65/24, jfr. 66/10.
- Kontraksbrudd*, av avdeling i Luftforsvaret, 66/29.
- Kontroll*, med ekspedisjon av saker, 64/75, jfr. 65/9, 66/9 og 67/10. se også *Sensur*.
- Kontrollkommisjoner*, se *Psykisk helsevern*.
- Kraftledning*, valg av trasé for, 63/37.
- Krigsmedalje*, ordning med utdeling av —, ved kgl. resolusjon, opphørt ved beslutning i regjeringskonferanse, 65/57.
- Krigsskole*, ansiennitet for befal utdannet ved, 63/22, jfr. 64/10.
- Kunngjøring*, av embete, mangler ved, 63/39. se også *Saksbehandling*, *Tjenestemenn*.
- Kunstig tørket fisk*, eksportrett for tilvirker av, 64/12.
- Legeundersøkelse*, dekning av omkostninger ved — av sjømenn, 64/73. pasients krav på opplysninger, 63/23, 63/33, 63/53. pasients krav på tilbakelevering av egne opptegetninger etter psykiatrisk observasjon, 63/53.
- Leievognbevilling*, se *Samferdselsaker*.
- Lensmann*, se *Politi*.
- Los*, fartstidsberegning for kystlos, 63/35.
- Lovendring*, betydning av senere — ved avgjørelse om skattenedsettelse av billighetsgrunner, 63/13. betydning av senere — avgjørelse om fritak for arveavgift, 65/59.
- Lærere*, se også *Tjenestemenn*. disiplinærsak, lærer kritisert på utilstrekkelig grunnlag, 65/29. egenvikartimer, godtgjørelse for skolestyrers —, 67/18. ekstratimer, godtgjørelse for skolestyrers —, 67/18. forbigåelse, spørsmål om — ved fylkesyrkesskole, 65/29. innstillingsmyndighet ved ansettelse i yrkes-skolen, 66/11. inspeksjon, godtgjørelse for — av skolestyrer, 67/18. kandidat nektet å gå opp til eksamen for faglærere, 64/21. lønnsansiennitet, ved overgang fra annen statsstilling, 63/66, 65/51. under videreutdanning, 63/31, jfr. 64/11. utgangspunktet for beregning av —, 67/14. lønnsberegning, for timelærere etter bistillingsregulativet, 66/32. overtidsbetaling for rektor ved navigasjonsskole, 63/36. skoledirektørs plikt til medvirkning, 64/23. under videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11. ved endring av lønnsregulativet før tiltredelsen, 63/73, 66/36. lønnsendring, betydningen av — før tiltredelse, 63/73, 66/36. manglende underretning om, 64/22. tidspunktet for omberegning, av godtgjørelse for ekstratimer ved Luftkrigsskolen, 66/35, ved tilstått bedret lønnsstatus, 67/13. oppsigelsesfrist for midlertidig realskole-timelærer, 66/41.

- spørsmål om lærer ved spesialskole var fast ansatt eller konstituert, 65/43.
 stipend for videreutdanning, 63/71.
 timelærergodtgjøring ved Sjøkrigsskolen etter bistillingsregulativet, 66/32.
 tjenestefrihet for videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
 undervisningskompetanse, meddelt på grunn av forhåndstilsagn av Lærerutdanningsrådet, 65/56.
 spørsmål om — og lønn som lektor, 66/37.
- Motorvogner,*
 avgiftsinnfordring og avskilting, 63/15, 66/68.
 avskilting og borttauing av parkert bil, 63/65.
 ettergivelse av kilometeravgift, 66/68.
 førerkort, annullering av, 67/40.
 behovsattest for døde, 66/86.
 inndragning av, 63/29, 66/85.
 inndragningstiden forlenget etter klage, 66/85.
 invalids — for offentlig personbefordring, 64/68, jfr. 67/10.
 spørsmål om utgifter ved borttauing av — kunne belastes eieren, 65/64.
- Musikklærere,* gruppering av — i telefonkatalogen, 63/30.
- Navn,*
 bevilning for barn av fraskilte foreldre til å anta stefars —, 67/72.
 valg av slekts—, 65/55.
- Nedsettelse,* se *Ettergivelse.*
- Norges Statsbaner,* fribillett for kvinnelige funksjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
- Ombudsmann, Stortingets — for forvaltningen,*
 brevveksling med innsatte, 63/20.
 klage til — ikke oppsettende virkning, 63/48, 64/26.
 kompetanse, overfor, avgjørelse av kommunalt organ, 67/18, 67/69.
 domstolene, 64/26, 64/48, 67/51.
 fylkeskommune, 65/61.
 Stortinget, 63/18, 63/21, 63/24, 63/39, 63/51, 64/11, 64/12, 64/28, 64/53.
 kritikk over klage til—, fra fengselstjenestemann over innsattes, 66/71.
 fra polititjenestemann over anmelders, 64/50.
 fra skoledirektørs over lærers, 64/23.
- Omgjøring,*
 av ansettelse etter tiltredelse, 64/35.
 av avslag på søknad om konsesjon etter selgerens død uten at saken var forelagt arvingene, 66/66.
 av begunstigende forvaltningsavgjørelse, 66/89, 67/61.
 av forelegg etter lov av 9. juli 1948 nr. 3, 63/63, 67/30.
 av førerkort utferdiget i strid med lovens betingelser (annullering), 67/40.
 av inndragningstid for førerkort, 66/85.
 av samtykke til dobbeltstilling, 67/21.
 av vedtak om krigspensjon, 67/60.
 fylkeslandbruksstyres adgang til — av eget vedtak, 67/42.
- Omkostninger,*
 til juridisk bistand, 63/26, 65/29.
 ved appell-leges undersøkelse, 64/73.
 ved takstforretning etter reindriftsloven, 66/15.
- Omsetningsavgift,* se *Avgifter.*
- Opplysningsvesenets fond,* om frafallelse av klausul på eiendom kjøpt av —, 67/64.
- Oppsigelse og ordensstraff,* se *Tjenestemenn.*
- Partsoffentlighet,* se *Saksbehandling.*
- Pasient,* se *Legeundersøkelse.*
- Passnektelse,* 67/37.
- Pensjonsordninger,*
 Dublikatkort når postgirokort er kommet bort, 67/53.
 Krigspensjoneringen, omgjøring av vedtak om pensjon, 67/60.
 Pensjonsordningen for statens arbeidere, forskjellsbehandling ved beregning av pensjonsgivende tjenestetid, 64/56.
 mangelfulle opplysninger om pensjonsgivende tjenestetid, 64/57.
 Pensjonstrygden for sjømenn, beregning av fartstid for kystlos, 63/35.
 etterbetaling ved endring av pensjonsgrunnlaget, 63/14.
 Pensjonstrygden for skogsarbeidere, frist for krav om godskriving av premieuker, 63/26.
 samordning, av tjenestepensjoner, 63/20, 64/56.
 av tjenestepensjon og alderstrygd, 63/20.
 Statens pensjonskasse, etterbetaling av pensjon ved omregning etter nye regler, 65/87.
 karenstid, utgangspunkt for, 64/57.
 pensjonsinnskott, spørsmål om tilbakebetaling etter pliktjeneste, 63/11.
- Pliktjeneste,* for tannleger, innskott i Statens pensjonskasse, 63/11.
- Politiet,* se også *Påtalemyndigheten,*
 anholdelse, hårdhendt fremgangsmåte ved —, 66/14, 67/35.
 personforveksling ved —, 66/14.
 anmerkning om irrettesettelse av tjenestemann på rullebladet som ordensstraff, 66/50.

avansementskurs som vilkår for opprykk til førstebetjent, 67/33.
 avskilting av motorvogn, 63/15, 63/65.
 begrunnelse av uttalelser i skjenkerettsaker, 66/78.
 beslag av fiskegarn uten rettens samtykke, 65/63.
 beslaglagte penger bortkommet, 66/53.
 borttauing av bil, parkert til ulempe for trafikken, 65/64.
 borttauing av feilparkert bil, 63/65, 65/64.
 bot,
   dekket ved trekk i sykepenger, 67/39.
   inndekket av penger fratatt bøtelagte ved arrestasjon, 65/22.
 bruk av opplysninger fra tystere, 65/14.
 delegasjon av myndighet fra politimester til politifullmektig, 63/29.
 forvaring,
   av gevær, 65/66.
   av verdisaker tilhørende arrestant, 63/24.
 inndragning av førerkort, 63/29, 66/85.
 innfordring av idømt erstatning i straffesak, 67/37.
 lensmanns plikter etter lov om stranding og vrak, 65/41.
 omgjøring av forelegg etter prisloven, fristen for — oversittet, 67/30.
   tilbakebetaling av ulovlig merpris til kjøperen, 63/63.
 passnektelse, 67/37.
 påbud om flytting av kiosk manglet hjemmel, 67/37.
 taushetsplikt, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11.
 underretning om avgjørelser i prissaker, 67/30.
 uriktige opplysninger fra polititjenestemann, 66/53.
Politilege, ansettelse av, 64/20.
Postsparebanken, sperring av konto og tilbakeholdelse av innskuddsbok, 66/62.
Postverket, straffeporto for underfrankert tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.
Prestegård, vegrett og gjerdeplikt for, 63/26.
Pris,
   forhåndsopplysning om — ved skoleinter-
   nat ikke til hinder for forhøyelse i skole-
   året, 65/61.
   inndragning av lovlig merpris,
   til fordel for kjøper, 63/63.
   til fordel for staten, 67/30.
Prisdirektoratet, rettelse av feil ved eller opphevelse av pristakst av eget tiltak, 65/19, 66/77, 67/54.
Pristakst,
   avgjørelse av kjøpers anke over — ikke
   til hinder for senere anke fra selger,
   65/19.
   for leilighet, 63/21, 65/19.

kan ikke kreves ved ikke takstpliktig salg, 66/77.
 rett til å begjære takst og til å anke, 66/77.
Pristilskott, på råfisk, 63/51.
Privat brev, offentliggjørelse etter omstendighetene ikke uberettiget, 67/77.
Psykisk helsevern,
   brevsensur i psykiatriske sykehus, 65/78.
   kontrollkommisjons,
     behandling av klage over innleggelsen
     etter at pasienten er utskrevet, 65/91,
     jfr. 67/12.
     saksbehandling, 63/80.
   pasients,
     krav om å bli kjent med dokumenter fra
     psykiatrisk observasjon, 63/53.
     krav på å få se innleggelsesdokumenter,
     63/23.
   sinnslidende som ikke kan ivareta sitt tarv,
   66/78.
   underretning til pasienter om klagerett til
   kontrollkommisjon, 63/79.
   vilkår for å tvangsinnlegge og beholde
   pasient i psykiatrisk sykehus, 63/79,
   63/80.
Påtalemyndigheten,
   beslag av fiskegarn ikke forelagt for retten,
   65/63,
   fornærmedes klagerett til Kongen, 64/18.
   henleggelse av anmeldelse, 64/50.
   manglende bestemmelse om varetektsfra-
   drag, 66/59.
   manglende svar på søknad om løslatelse fra
   varetektsfengsel, 64/49.
   påtaleunntatelse i forseelsessaker når til-
   ståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
   underretning ikke gitt,
   om at søknad om prøveløslatelse var av-
   slått, 64/50.
   om prøvevilkår, 65/55.
   til anmelder om henleggelse, 63/12, 63/39.
   til skadelidte om henleggelse av straffe-
   sak etter arbeidsulykke, 65/34.
   varigheten av besøks- og brevforbud etter
   fengselslovens § 54, 65/70.
Påtaleunntatelse, i forseelsessaker når tilstå-
   else ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
Rasjonaliseringstiltak, etter jordloven, ikke
   hindret av klausul i skjøte, 63/70.
Regjeringskonferanse, uformell beslutning i —
   brakte til opphør ordning istandbrakt ved
   kgl. resolusjon, 65/57.
Reiseutgifter, refusjon av — i Sivilforsvaret,
   63/21.
Rekvisisjon,
   oppretholdelse av krigstidsrekvisisjon for
   kontorlokaler, 63/58.
   til Sivilforsvaret, 65/71.
Rettspsykiatrisk observasjon, pasients krav

på å bli kjent med grunnlaget for psykiatrisk erklæring, 63/53.

Revisjonsrapport, firmas krav på å få se — til departement om sine regnskaper, 64/17.

Revisor, registrering som, 65/62.

Riksadvokaten, se *Påtalemyndigheten*.

Riksskattestyret, spørsmål om — har plikt til å gi forhåndsuttalelse om skattespørsmål, 65/37.

Sakkyndige,

ombudsmannens bruk av —, 65/38, 67/78.
partsoffentlighet ved uttalelse fra —, 64/17, 67/40.

Sosialdepartementets — råd ved innkjøp av utstyr til åndssvakehjem, 67/67.

uttalelser fra — som grunnlag for avgjørelser, 63/37.

Saksbehandling,

begrunnelse, 66/49 (i disiplinærsak), 63/33 (i helsesak), 66/78 (i skjenkerettssak).

behandlingsregler, tilsidesatt, av forberedende instans (ved ansettelse) 64/39.

av politiet for oppbevaring av penger, 66/53.

for barnevernssaker, 65/27, jfr. 66/10, 67/73.

i fengselssak, 67/44.

behandlingstid, 63/15, 63/44, 63/56, 63/68, 64/23, 64/24, 64/32, 64/61, 64/64, 64/72, 65/49, 65/56, 65/63, 65/77, 66/40, 66/42, 66/46, 66/62, 67/52, 67/62, 67/73.

feilprotokollering, 65/10.

feilutbetaling av refusjonsbeløp, 66/68.

forskjellsbehandling,

ansiennitetsberegning, 63/66.

dispensasjon fra lov om byggeforbud i strandområder, 67/69.

gruppering av abonnenter i telefonkatalog, 63/30.

konsesjonssak, 64/25.

lærerstipend, 63/71.

lønnsansiennitet ved overgang fra annen statsstilling, 63/11.

pensjonsgivende tjenestetid, 64/56.

permisjon til lærer for videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.

sikkerhetstiltak i fengsel, 64/43.

forutsatt behandlingmåte fraveket, 63/45, 66/29, 67/37.

fylkeslandbruksstyres adgang til å uttale seg i jordkonsesjonssak, 64/25.

habilitet,

i innstillingsråd, 64/37.

spørsmål om — for ankeinstans som tidligere har uttalt seg om saken, 65/76.

virkingen av inhabilitet i ansettelsesråd, 63/32.

henvendelser ubesvart, 63/44, 64/23, 64/24,

64/34, 64/46, 64/49, 64/50, 64/52, 64/69, 64/71, 66/45.

journalisering unnlatt, 64/75, jfr. 65/9, 66/9 og 67/10.

kommunisering av avgjørelse,

i klagesaker, 65/81.

i refselsessaker, 63/57, jfr. 64/11.

kompetanse,

for personale ved barnevernsnemnds kontor, 65/27, jfr. 66/10.

for samferdselskonsulent, 64/29.

kontroll med ekspedisjon av saker, 64/75, jfr. 65/9, 66/9 og 67/10.

kontrollkommissjonen ved psykiatriske sykehus, 63/79, 63/80.

kunngjøring av,

endringer i pensjonsregler, 65/87.

stilling, 63/39, 64/20, 65/85.

stipend, 63/71.

mangelfull kontakt mellom forvaltningsorganer, 64/17, 67/37.

mangelfullt grunnlag for avgjørelse, 63/30, 64/12, 64/32, 65/10, 65/24, jfr. 66/10, 65/29, 65/36, 66/82, 67/41, 67/54.

oversittelse av fristen til å nytte forkjøpsretten etter jordloven, 65/91, 67/42.

partsoffentlighet,

i husleiereguleringssak, 67/58.

lege-erklæringer, 63/23, 63/33, 63/53.

revisjonsrapport, 64/17.

sakkyndig uttalelse innhentet av Vegvesenet om virkingen av vegtrafikk, 67/40.

uttalelser avgitt av forvaltningsorgan hvis avgjørelse er innbrakt for overordnet organ, 67/54.

ved anke,

i jordlovssak, 67/41.

i samferdselssak, 66/82.

ved ordensstraff, 66/50.

ved søknader om opprykksstillinger i staten, 65/68.

registrering av innsattes eiendeler, 64/46, 67/46.

saksdokumenter bortkommet, 64/75, jfr. 65/9, 66/9 og 67/10, 65/66, 66/43.

underretning ikke gitt om,

anke i ansettelsessak, 64/35.

avgjørelser, 63/12, 63/39, 63/71, 64/22, 64/23, 64/50, 65/92.

klagerett til kontrollkommissjon, 63/79.

prøvevilkår, 65/55.

underretning om,

ankeadgang etter lov om enke- og morstrygd, 65/78.

politiets avgjørelse i prissaker, 67/30.

fylkeslandbruksstyres vedtak i jordfordelingssak, 65/92.

undersøkelsesplikt,

drosjebevilling, 64/32.

- konsesjonssak, 65/24, jfr. 66/10.
 oppsigelse, 64/18.
 ordensstraff, 63/48, jfr. 64/11, 65/29.
 stipend, 63/71.
- utbetaling av,
 fangeerstatning, 64/34.
 lærerlønn, 64/23.
 tilstått erstatningsbeløp, 64/65.
- utenforliggende hensyn ved avgjørelse, 64/51.
- virkning av saksbehandlingsfeil, 63/32.
- Samferdselssaker*,
 ankerett ved øking av bevillingsantallet, 66/83.
 bilrute, forlengelse av, 63/83.
 drosjebevilling,
 ankebehandling, 66/82.
 ansiennitetsberegning ved fravær fra yrket på grunn av sykdom, 63/55.
 dokumentasjon av ansienniteten, 64/32.
 kontrakt med drosje-eier om sykekjøring ikke i strid med samferdselsloven, 65/40.
 leievognbevilling, 63/68, 65/10.
 skolerute, 63/45, 64/29.
- Samferdselsnemnd*,
 behandling av ankesak, 63/68, 66/82, 66/83.
 uheldig saksbehandling, 65/10.
- Samordning*, av pensjoner og trygder, se *Pensjonsordninger*.
- Sensur*,
 brev,
 i psykiatriske sykehus, 65/78.
 i åndssvakehjem, 66/13.
 frihetsberøvedes rett til ukontrollert korrespondanse med ombudsmannen, 63/20.
- Sikringsanstalt*, se *Fengselsforhold*.
- Siktete*, spørsmål om —s adgang til rettslig prøving av påtaleunntatelse i forseelsessaker, 65/36, jfr. 67/11.
- Sinnssyke*, se *Psykisk helsevern*.
- Sivilforsvaret*,
 refusjon av reiseutgifter, 63/21.
 rekvisisjon til, 65/71.
- Sjømannsskatt*, se *Skatt*.
- Sjømenn*,
 helseerklæring for, 63/33.
 hjemsendelse av hyre for, 63/34.
 omkostninger ved appell-leges undersøkelse av, 64/73.
 pensjonstrygd for, se *Pensjonsordninger*.
 varigheten av udyktighetserklæring, 66/43.
- Skatt*,
 beskatning av tilbakebetalt husleiebeløp («husleiebonus»), 63/10.
 ettergivelse av skatt, 63/13, 63/25, 63/73.
 forhåndsuttalelse om skattespørsmål hadde ikke Riksskattestyret plikt til å gi, 65/37.
 fradrag ved inntektsligning for avdrag på lån i Statens lånekasse for studerende ungdom, 65/21.
 jordbrukseiendom med tomteverdi, vurderingsprinsippene ved ligningstakst, 63/62.
 sjømannsskatt, 64/74, jfr. 65/9.
 skjønsmessig ligning når regnskap er godkjent for beregning av omsetningsavgift, 63/73.
 skog, skattefri avvirkning av, 63/62.
 uføreattest som vilkår for klassefradrag, 67/52.
 utenlandsopphold, skatteplikt under, 63/25.
Skattetrekk, trekkprosent ikke nedsatt ved forlengelse av trekkperioden, 66/18.
Skjenkerett, begrunnelse av politiets uttalelser i skjenkerettssaker, 66/78.
Skjønn, helhetsvurdering ved —, betydning av feil ved enkeltposter, 63/21.
Skogsarbeidere, pensjonstrygd for, se *Pensjonsordninger*.
Skogvern, skattefri avvirkning, 63/62.
Skole, se også *Lærere*,
 delegasjon av myndighet fra fylkesskolestyre til skoleutvalg, 66/11.
 forholdene ved Statens spesialskoler for evneveike, 67/78.
 forhøyelse av kostpenger ved —internat, 65/51.
 gyldighet av eksamen, 66/10.
 inspeksjon, betaling for skolestyrers —, 67/18.
 nektelse av å gå opp til eksamen, 64/21.
 saksbehandling i skoleutvalg for fylkesyrkesskole, 65/29.
 sendrektig etterkommelse av påbud om å fastsette årskarakter, 66/40.
 —bygg, refusjon av omsetningsavgift for, 63/51.
 —direktørs plikt til medvirkning ved beregning av lønn, 64/23.
 —rute, 63/45, 64/29.
 —styre, ankeordning ved nektelse av permisjon for lærere til videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
 utvisning av elev fra, 65/49, 66/89.
- Skylddeling*,
 annullasjon av feilaktig skylddelingsforretning, 66/17.
 feil ved utmålsforretning over statsgrunn i Finnmark, 66/16.
 utmål av statsgrunn i Finnmark, 66/16.
- Skyssmiddel*, tilbakevirkning av samtykke til bruk av eget —, 67/24.
- Smittefare*, i fengsel, 65/72, jfr. 67/12.
- Sosialdepartementet*, sakkyndig råd om innkjøp av tannlegeutstyr til åndssvakehjem, 67/67.
- Spesialskolene*,
 ansettelse av lærer ved —, 65/43.
 forholdene ved — for evneveike, 67/78.
- Statens*, salg av varer, 65/54.

- Statens arbeidere*, pensjonsordningen for, se *Pensjonsordninger*.
- Statens lånekasse for studerende ungdom*, fra-
drag ved inntektslikning for avdrag på lån
i, 65/21.
- Statens pensjonskasse*, se *Pensjonsordninger*.
- Statsadvokat*, se *Påtalemyndigheten*.
- Statsråd*, parts krav om behandling i, 64/18.
- Straffeporto*, ved underfrankering med tjene-
stemmer, 64/74, jfr. 65/9.
- Strandområder*, dispensasjon etter lov om
byggeforbud i—, 67/69.
- Syketrygd*, se *Trygdeordninger*.
- Tannleger*, pensjonsinnskott under pliktje-
neste, 63/11.
- Tannrøkt*, aldersgrense for rett til fri —, 67/67.
- Taresanking*, kondemneringstilskott for fartøy,
63/11.
- Taushetsplikt*, se under *Tjenestemenn*.
- Telefonkatalog*, gruppering av abonnenter i
yrkesliste, 63/30.
- Telefonregning*, telefonanleggets rett til å
bygge på tellerutstyrets registreringer,
67/70.
- Tilbakebetalingskrav*,
ved uriktig betalt syketrygdpremie, 67/52.
ved uriktig utbetalt lønn, 65/86.
- Tilbakevirkende kraft*, samordningsloven,
63/20.
- Tiltalebeslutning*,
sen forkynning av, 64/49.
som grunnlag for varetektsfengsling, 64/49.
- Tjenestemenn*, se også *Lærere* og *Politiet*.
adgang til å se tjenstlige uttalelser om opp-
rykksstillinger, 65/68.
alders betydning for ansettelse i høyere stil-
ling, 63/13.
ansettelse,
beregning av tjenesteansiennitet, 65/52.
dispensasjon fra ansettelsesregler, 66/23.
endelig fra hvilket tidspunkt, 64/41.
etter fravikelse av kunngjorte krav,
64/28, jfr. 66/9.
etter ny kunngjøring, 64/20.
etter vikartjeneste i stillingen, 63/56.
kunngjøring av ledig stilling burde vært
unnlatt, 65/85.
omgjort etter tiltredelsen, 64/35.
på grunnlag av innstilling fra uriktig
sammensatt ansettelsesråd, 63/32.
spørsmål om det forelå fast — eller kon-
stitusjon, 65/43.
tjenestemanns unnværlighet i stilling
han innehar gjør i alminnelighet ikke
forbigåelse berettiget, 66/21.
tjenestemanns andre muligheter for
avancement er utenforliggende hensyn
ved —, 67/31.
ulovlig vilkår satt for —, 67/33.
- vedtak om — nektet godkjent et år se-
nere, 66/20, jfr. 67/12.
- velferdsgrunners betydning i forhold til
kvalifikasjoner og ansiennitet, 67/28.
- ansettelsesråd,
dispensasjon fra ansettelsesregler, 66/23.
habilitetsspørsmål, 63/32.
- ansiennitet,
beregningsregler for, 65/52.
tillegg for militær utdanning, 63/22, jfr.
64/10.
tillegg for videreutdanning som lærer,
63/61, jfr. 64/11.
- attest, ved søknad om ny stilling, 64/36.
- avskjed, gitt valget mellom — etter søknad
eller avskjedigelse, 65/61, 66/61.
- behandlingsregler for ansettelse fraveket i
forberedende instans, 64/39.
- berettigelse av å offentliggjøre privat brev,
67/77.
- boligplikt, spørsmål om — i funksjonærbolig
i NSB, 67/19.
- fribilletter ved NSB for kvinnelige funk-
sjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
- habilitetsspørsmål for innstillingsråd, 64/37.
- ligningsfunksjonær pålagt å avvikle sin pri-
vate handelsvirksomhet, 66/48.
- lønsforhold,
akkordavsavn under sykefravær etter
skade i tjenesten, 63/59.
bestyrertillegg etter utenriksinstruksen,
66/25.
bistilling ikke tillatt for ligningsfunksjo-
nær, 66/48.
fastsettelse av lønnsansiennitet, 67/14.
fradrag i lønn når det tidligere er ut-
betalt for meget, 65/86.
gjennomføring av normerings- og juste-
ringsresultatet i Forsvaret, 66/29.
godtgjøring for timelærere etter bistil-
lingsregulativet, 66/32.
lønn i oppsigelsestid, 64/22.
overgang til nytt lønnsregulativ, 63/73,
66/36, 67/16.
overtidsbetaling ut over fastsatt grense,
63/36.
tidspunktet for omberegning etter lønns-
endring,
av godtgjørelse for ekstratimer, 66/35.
ved overgang fra høyere til lavere stil-
ling og deretter opprykk til ny høy-
ere stilling, 65/50.
ved tilstått bedret lønnsstatus, 66/35,
67/13.
vederlag for oppdrag utenfor det ordi-
nære arbeid, 67/22.
- offentliggjørelse av privat brev etter om-
stendighetene berettiget, 67/77.
- opplysninger til pressen, 65/56, jfr. 66/10
og 67/11.

- opprykk,
 avansementskurs som vilkår for — i poli-
 tiet, 67/33.
 etter justerings- og normeringsforhand-
 linger, 66/29.
 oppsigelse, gyldigheten av, 64/18, jfr. 66/8,
 64/60, 67/27.
 oppsigelsesfrist,
 for midlertidig realskoletimelærer, 66/41.
 spørsmål om — når avskjedsgrunn forelå,
 65/61.
 opptreden, tjenestemanns, 63/34, 66/87.
 ordensstraff,
 anmerkning på rulleblad som, 66/50.
 ansettelsesmyndighetens undersøkelses-
 plikt, 63/48, jfr. 64/10.
 begrunnelse av vedtak om, 66/49.
 for beruselse i tjenesten opphevet, 63/48.
 overflytting til lavere tjenestestilling,
 66/49.
 tjenestemannens rett til å gjøre seg kjent
 med sakens dokumenter, 66/50.
 utenforliggende forhold nevnt i beslut-
 ning om ileggelse av, 66/50.
 permisjon, for å delta i valgkamp, 67/17.
 plikttjeneste, pensjonsforhold under tann-
 legers, 63/11.
 skyss- og kostgodtgjørelse,
 etterbetaling av godtgjøring for eget
 skyssmiddel, 67/24.
 på grunnlag av tilsagn ved ansettelse,
 63/50.
 taushetsplikt,
 fengselsfunksjonærers, 64/44.
 gir ikke tjenestemenn rett til å gi urik-
 tige opplysninger, 65/56, jfr. 66/10 og
 67/11.
 ikke brudd på — ved offentliggjørelse av
 privat brev, 67/77.
 tilbakekallelse av samtykke til å inneha
 flere stillinger, 67/21.
 tjenestebolig,
 beskatning av husleiebonus, 63/10.
 leie av garasje tilknyttet, 63/19.
 spørsmål om det forelå — med boligplikt,
 67/19.
 tjenestetid, beregning av — ved oppsigelse,
 67/27.
 uriktige opplysninger,
 fra polititjenestemann, 66/53.
 på grunn av taushetsplikt, 65/66, jfr.
 66/10 og 67/11.
 utdanning, gjennomgåelse av kurs som vil-
 kår for opprykk i politiet, 67/33.
 vikartjeneste,
 nektet av utenforliggende hensyn, 64/51.
 søkers fordel av — ved ansettelse, 63/56.
Trygdeordninger,
 arbeidsløsetrygden, vilkår for dagpenger,
 64/42.
 behandlingstid,
 i fylkesnemnd, 64/64.
 i kassenemnd, 64/61, 66/46.
 i Rikstrygdeverket, 67/62.
 dublikatkort når postgirokort er kommet
 bort, 67/53.
 enke- og morstrygd,
 holdt tilbake uten vedtak av Rikstrygde-
 verket, 67/62.
 underretning om ankeadgang, 65/78.
 etterbetaling av ytelser for tiden før søk-
 naden, 63/60, 66/12.
 klasseføring i trygdekasse og refusjon av
 alders- og uføretrygdpremie, 63/64, jfr.
 66/8.
 saksdokumenter bortkommet, 66/43.
 syketrygd,
 dekning av utgifter ved overføring av
 pasient fra et sykehus til et annet,
 64/62.
 for sjømenn bosatt i Norge, men forhyrt
 på svenske skip, 64/59.
 kontrakt om sykekjøring gav ikke drosje-
 eier kjøremonopol, 65/40.
 krav om tilbakebetaling av syketrygd-
 premie, 67/52.
 opplysning om inntektsgrunnlaget ved
 premieberegningen for ikke-arbeidsta-
 ker, 66/13.
 premiefritt medlemskap som arbeidstaker
 under sykdom, 65/28.
 tidspunkt for endring av klasseføring for
 ikke-arbeidstaker, 65/58.
 trekk i sykepenge til dekning av bot,
 67/39.
 trygdedes krav på å bli kjent med lege-
 erklæringer i skadesaker, 63/23.
 uføretrygd,
 attest om uførhet etter skattelovene,
 67/52.
 attføringspenge i ventetid, 64/64.
 attføring som vilkår for uførepensjon,
 66/79.
 ervervsmessig uførhet etter uføretrygd-
 loven, 65/46, 66/79, 66/81.
 fra hvilken tid, 64/63.
 grunnstønad og hjelpestønad for diabeti-
 ker, 63/64.
 hjelpestønad under offentlig forpleining,
 64/66.
 medisinsk uførhet etter uføretrygdloven,
 64/64, 66/79.
 søkerens inntekt skyldtes hustruens og
 barnas arbeid, 66/81.
 uførhet bedømt i relasjon til søkerens
 arbeidsevne som arbeidstaker, ikke som
 husmor, 65/62, 66/81.
 ulykkestrygd for sjømenn, kontanterstat-
 ning forsømt utbetalt, 64/55.

- yrkesskadetrygd,
nektelse av å gjenoppta sak, 66/80.
ved plassering i arbeidshjem etter lov om sosial omsorg, 67/61.
- Tvangsarbeid*,
behandlingen av overtredelser av løsgjengerloven begått,
under permisjon fra, 65/22.
under prøveløslatelse fra, 65/23, 66/58.
se også *Arbeidshus* og *Fengselsforhold*.
- Tystere*, se *Politiet*.
- Uføretrygd*, se *Trygdeordninger*.
- Ulykkestrygd for sjømenn*, se *Trygdeordninger*.
- Underfogd*, manglende innfordring av bidrag, 64/72, jfr. 65/9.
- Underfrankering*, av offentlig tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.
- Underretning*, se *Saksbehandling*.
- Undersøkelsesplikt*, se *Saksbehandling*.
- Utenforliggende hensyn*, ved avgjørelse, 64/51, 66/21, 67/28, 67/33.
- Utmålsforretning*, se *Skylddeling*.
- Utenlandsopphold*, skatteplikt under, 63/25.
- Utenriksstasjon*,
medvirkning ved hjemsendelse av hyre, 63/34.
- lønnstillegg for bestyrelse av, 66/25.
- Utvisning*, av skole-elev, 65/49, 66/89.
- Vanføre*, øvelseskjøring for, 64/67.
- Varetektsfengsel*, se også *Fengselsforhold*.
dødsfall etter —, 67/47.
etter at tiltalebeslutning var utferdiget, 64/49.
- innkjøpsordning for varetektsfengslede, 65/90.
- når saken er sendt forhørsretten til pådømmelse, 64/48.
- utover fastsatt frist, 67/44.
- Varetektsfradrag*,
for tiden etter at tvangsanbringelse er avsluttet, 66/59.
ved domfeltes bruk av rettsmidler, 66/58.
- Vrakkods*, lensmanns behandling av, 65/41.
- Åndssvakeomsorgen*,
barnevernsnemnds stilling til, 65/70.
brevsensur, 66/13.
- innkjøp av tannlegeutstyr til privat åndssvakehjem med statsbidrag, 67/67.
- underretning til foreldre om flytting av umyndig pasient innen institusjonen, 67/74.

Lovregister.

I. Lover.

17.5.1814 Grunnloven		10.12.1920 nr. 3 om erverv av dyrket mark	
§ 97	64/56	§ 1	65/24, 65/80
1.7.1887 nr. 5, straffeprosessloven		§ 11	64/25
§ 85	65/36, jfr. 67/11	9.2.1923 om personnavn	
§ 86	65/34	§ 2	65/55
§ 91	65/34	22.2.1924 nr. 2 om bygningsvesenet	
§ 215	65/63	§ 153.2	63/14
§ 239.5	64/48, 64/49	10.7.1925 nr. 6, om kommunevalg	
§ 244	67/44	§ 27	64/25
§ 475	66/58	§ 41, nr. 3	64/25
20.7.1893 om stranding og vrak		20.2.1926 nr. 2, motorvognloven	
§ 6	65/41	§ 10 a	63/65
§ 7	65/41	§ 15	64/68, 66/86, 67/40
§ 10	65/41	§ 18	63/29, 66/85
3.8.1897 nr. 1, om kirker og kirkegårder		§ 35 b	63/65, 65/64
§ 24	67/37	5.4.1927 alkoholloven	
31.5.1900 nr. 5, løsgjengerloven		§ 17	66/78
§ 16	65/22	§ 24	66/78
§ 18	65/22, 65/23, 65/55, 66/58	24.6.1931 om ulykkestrygd for sjømenn	
§ 27	65/22	§ 11.2	64/65
§ 28	66/59	§ 24 nr. 2	64/65
22.5.1902, straffeloven		12.5.1933 om reindrift	
§ 28	65/22, 67/39	§ 58	66/15
§ 80	65/34	§ 83	66/15
8.4.1905 om arveavgift		8.3.1935 om handelsnæring	
§ 1	65/59	§ 4	65/54
20.8.1909 om skylddeling		§ 32.2	63/19
§ 14	66/17	13.3.1936 politiloven	
18.9.1909 om erverv av skog		§ 17	67/33
§ 21	64/26	§ 18	66/50
15.8.1911 om konfirmantforberedelse		16.7.1936 om hjelp til blinde og vanføre	
§ 1	66/64	§ 12	63/60
18.8.1911 nr. 8, landsskatteloven		24.6.1938 nr. 12 om innførsel av apotekvarer og gifter	
§ 17	63/25	§ 3	63/27, 64/10
§ 21	63/13	17.2.1939 om deponering	
§ 36	63/62	§ 1	66/68
§ 37 a	63/62	§ 4	66/68
§ 42	63/10	1.3.1940 om yrkesskoler	
§ 70.2	64/35	§ 13	66/11
§ 75.9	67/52	§ 18	66/11
§ 85	63/73	21.3.1947 nr. 2 om skattlegging av sjømenn	
18.8.1911 nr. 9, byskatteloven		§ 1	64/74, 65/9
§ 12	63/25	§ 2	64/74, 65/9
§ 16	63/13	11.7.1947 om samferdsloven	
§ 36	63/10	§ 3.3	64/29
§ 78	63/73	§ 5	64/29
25.7.1913 nr. 11, håndverksloven	63/37	9.7.1948 nr. 3, prisrettergangsloven	
13.8.1915, nr. 7, tvangsfullbyrdelsesloven		§ 14	67/30
§ 148	64/26	§ 15	63/63
15.2.1918 nr. 1, tjenestemannsloven		3.12.1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn	
§ 2.3	63/56	§ 1	63/35
§ 19	67/27		
§ 21.2 c	63/48, 66/49		
§ 22	65/61, 66/61		
§ 23	63/48, 66/61		

28.7.1949 nr. 26 om Statens pensjons-	§ 23	64/59
kasse	§ 27	64/59, 65/58, 66/13
§ 24	§ 38	64/62
§ 27	§ 39	64/62
§ 33	§ 43	65/28
28.8.1949 nr. 10, om folketannrøkt	§ 48	65/28
§ 1	§ 57.1	64/62, 65/40
23.11.1951 om spesialskoler	§ 80	65/28
§§ 1, 2, 3, 5, 7	§ 82.1	64/59
§ 9	§ 106	66/46
§§ 12, 14, 16, 22	§ 111	64/59
3.12.1951 om pensjonstrygd for skogs-	7.12.1956 arbeidervernloven	
arbeidere	§ 40	65/86
§ 39	§ 45	64/36
§ 41	26.4.1957 nr. 4 om oppfostringsbidrag	
21.11.1952 nr. 2 skattebetalingsloven	§ 5	66/45
§ 41	28.6.1957 nr. 20 om husleieregulering	
§ 42	§ 5	67/54
12.12.1952 nr. 11 endr. til landsskatte-	§ 17	63/21
loven	§ 20	67/54
26.6.1953 nr. 4, prisloven	§ 23	65/19
§ 14	6.7.1957 nr. 26, samordningsloven	
§ 56.4	§ 7	63/20, 64/56
§ 59.1	§ 19	63/20
17.7.1953 nr. 9 om sivilforsvaret	§ 27.2	63/20
§ 30, siste ledd	18.7.1958 nr. 2, tjenestetvistloven	64/37
17.7.1953 nr. 14, barnevernsloven	12.12.1958 nr. 7 om fengselsvesen	
§ 5	§ 1	64/11
§ 8	§ 6	66/61
§ 9	§ 7	64/44
§ 11	§ 12	64/44
§ 16, 18, 19	§ 16	64/43
§ 48	§ 26.4	63/57, 64/11
17.7.1953 nr. 25, sjømannsloven	§ 26.5	63/57, 64/11
§ 19.3	§ 44	65/23
§ 26	§ 45	65/23
3.12.1953 nr. 12 om skogsarbeider-	§ 51	65/90
pensjon	§ 54	65/70, jfr. 67/11
§ 49	12.12.1958 nr. 10 om yrkesskadetrygd	
12.11.1954 om styret i kommunene	§ 1	67/61
§ 16	§ 40, 5. ledd	65/76
§ 44	§ 42	65/34
§ 60	10.4.1959 om folkeskolen	
18.3.1955 nr. 2, jordloven	§ 32 nr. 3	64/23
§ 1	19.6.1959 om avgifter vedrørende	
§ 2	motorvogntrafikken	
§ 6	§ 4	66/68
§ 7	§ 5	66/68
§ 10	23.10.1959, oreigningsloven	
§ 13	§ 25	63/37
§ 14	22.1.1960 nr. 1, uføretrygdloven	
§ 19	§ 2	64/64, 66/79
30.6.1955, fiskeeksportloven	§ 3	63/64
§ 3	§ 4	63/64, 65/46, 66/79, 66/81
§ 6	§ 6	64/63
2.3.1956 nr. 2, syketrygdloven	4.2.1960 om borettslag	
§ 1	§ 16.3	64/53
§ 2 c	16.12.1960 nr. 4 om endring i skatte-	
§ 14	loven	
§ 20	II	65/21

28.4.1961 nr. 2 om psykisk helsevern	
§ 2	65/78
§ 3	63/79, 63/80
§ 5	63/80
§ 9	65/91, jfr. 67/12
16.6.1961 om utdanningskrav for lærarar	
§ 5 nr. 7	66/37
22.6.1962 nr. 8, ombudsmannsloven	
§ 4	63/21, 63/39, 64/26, 64/48, 67/51
§ 5	66/71
§ 6	66/71
§ 11	63/27, 65/91
15.11.1963 om fullbyrding av nordiske dommer	
§ 6	65/67
14.3.1964 om revisjon og revisorer	
§ 18	65/62
29.5.1964, om personnavn	
§ 1	67/72
5.6.1964 nr. 2, om sosial omsorg	
§ 3 b	67/61
12.6.1964 om enke- og morstrygd	
§ 19	65/78
§ 28	65/78
12.6.1964 om realskoler og gymnas	
§ 14	65/49
§ 16	66/41
§ 33	65/49
19.6.1964 om avgift på arv og gaver	
§ 1	65/59
20.6.1964 nr. 1, om enkje- og mors-trygd	
§ 22	67/62
20.6.1964 nr. 5, om legemidler og gifter	
§ 2	64/10
§ 3	64/10
§ 7	64/10
20.6.1964 nr. 7, om regulering av husleie	
§ 17	67/58
§ 19	67/58
18.6.1965 nr. 4, om vegtrafikk	
§ 24.2	67/40
25.6.1965, om byggeforbud i strand-områder	
§ 4	67/69

II. Stortingsvedtak.

1.7.1948 om lønnsregulativ for offentlige tjenestemenn m. v.	
§ 2	65/50, 65/51
5.7.1951 om ansiennitet for befall	63/22, 64/10
29.1.1962 (jfr. 15.6.1962) skyss- og kostregulativ for offentlige tjenestemenn	63/50
22.6.1962, lønnsregulativ for lærere	
§ 2.2	63/73
§ 3	63/61, 63/66
§ 4	63/61

8.11.1962, instruks for Stortingets ombudsmann for forvaltningen	
§ 2	65/31
§ 3	63/21, 65/31
§ 4	63/20
§ 5.3	64/11, 64/28, 64/53
§ 6	64/12, 64/26, 64/34
§ 11	63/11, 63/48, 63/64, 65/71
7.12.1962 om omsetningsavgift	
§ 9.2 nr. 3	63/36
§ 12	63/51
31.5.1963 om regulativ for offentlige bistillinger m. v.	
I Kap. A	66/32
7.12.1964 om omsetningsavgift	
§ 8	65/59

III. Kgl. resolusjoner.

23.3.1909, regjeringsinstruksen	
§ 5 nr. 2	64/18
14.12.1934, påtaleinstruksen	
§ 8	65/34
§ 24	65/34
§ 24.1	63/69
26.5.1939, ansettelsesreglement for fengselsvesenet	
§ 6	63/32
9.6.1950 om beregning og oppkreving av omsetningsavgift	
§ 13, 2. ledd	65/59
16.6.1950, forskrifter for behandling av søknader om konsesjon m. v. etter lov om samferdsla	
§ 11.3	64/29
16.6.1950, regler om samferdselsnemndenes organisasjon og virksomhet	
§ 3, pkt. 3	64/29
§ 5	64/29
2.10.1953 forskrifter om legeundersøkelse av sjømenn	64/73
§ 9	63/33
§ 10	66/43
15.10.1954 om prisbestemmelser for fast eiendom	
§ 7	66/77
§ 9	66/77
3.2.1956 om eksport av fisk	64/12
5.10.1956 om skattlegging av sjømenn	64/74
26.4.1957 om trafikkregler	
§ 17, pkt. 4	65/64
§ 31, 1. ledd	65/64
6.7.1957 om retningslinjer for fastsetting av basisleie for husrom	
Kap. II 2 a og 3	67/54
20.11.1959, forskrifter etter husleiereguleringsloven	
§ 6	63/21
1.7.1960 om statsstønad til elektrisitetsforsyningen	
§ 6	66/73

2.9.1960 om kondemneringstilskott for fiskefartøyer	63/11	§ 43.4	64/46, 67/46
§ 2	63/49	§ 43.8	64/48
21.4.1961 om pensjonstrygd for skogs- arbeidere	63/26	§ 45.3	66/59
16.6.1961 om psykisk helsevern pkt. 3 . .	63/80	§ 45.8	66/59
		§ 53.2	64/43
		§ 61.4	64/45
		§ 61.7	64/47
		§ 62.2	65/45
IV. Andre reglementer og vedtekter.		§ 62.6	67/48
11.3.1960 Instruks for utenriktjeneste- menn		§ 63.3	65/60
Kap. 14, §§ 1 og 2	66/25	§ 63.8	64/48, 65/78, 67/45
Kap. 16, § 9	66/25	§ 64.1	66/70
12.12.1961 Reglement for fengselsvese- net (gitt av Fengselsstyret)		§ 64.6	66/70
§ 22.7, 2. ledd	65/72	§ 66.2, 3. ledd	65/88
§ 22.8, siste ledd	65/72	§ 83	65/90
§ 31.2, 3. ledd	63/39	§ 89.4	67/44
§ 31.2, 4. ledd	63/39	18.12.1964 Reglement for lignings- kontorene	
§ 42.2	64/45	§ 4	66/48

